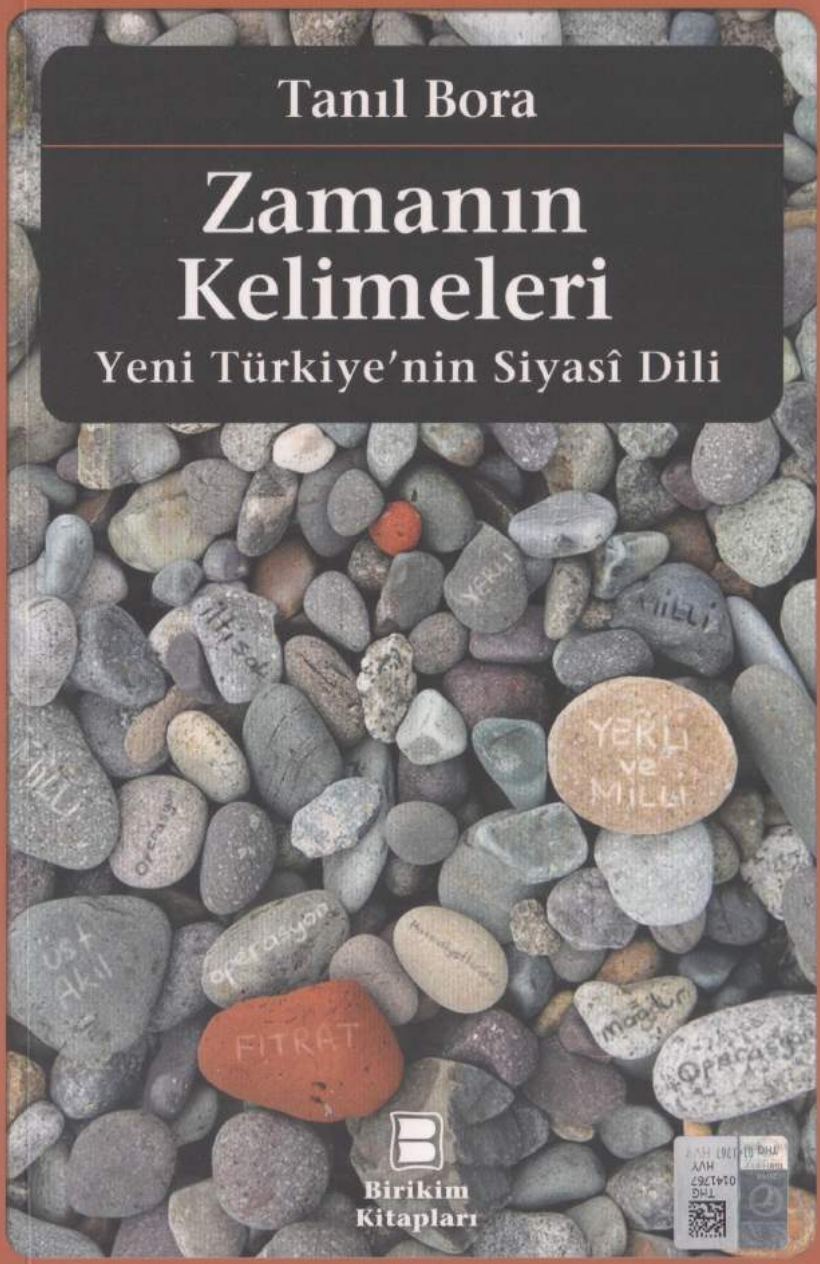
Tanıl Bora

Zamanın Kelimeleri

Yeni Türkiye'nin Siyasî Dili

Birikim Kitapları

İletişim Yayınları 2582 • Birikim Kitapları 23
Birikim Kitapları, İletişim Yayıncılık A.Ş.'nin markasıdır.
ISBN-13: 978-975-05-2343-4
© 2018 İletişim Yayıncılık A. Ş.
1. BASKI 2018, İstanbul

EDİTÖR Barış Özkul
DİZİ KAPAK TASARIMI Utku Lomlu
KAPAK Seda Mit
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Remzi Abbas
BASKI Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11
Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 38 46
CİLT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935
Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721
Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

TANIL BORA

Zamanın Kelimeleri

Yeni Türkiye'nin Siyasî Dili

Birikim Kitapları

TANIL BORA 1963 Ankara doğumlu. İstanbul Erkek Lisesi'ni ve Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni bitirdi. 1984-88 arasında haftalık haber dergisi *Yeni Gündem*'de gazetecilik yaptı. 1988'den beri İletişim Yayınları'nda araştırma-inceleme dizisi editörüdür. O zamandan beri kitap çevirmenliğiyle de meşguldür. 1993'ten 2014'e kadar üç aylık sosyal bilimler dergisi *Toplum&Bilim* dergisinin yayın yönetmenliğini yaptı. 1989'dan beri düzenli yazdığı aylık sosyalist kültür dergisi *Birikim*'in 2012'de yayın koordinatörlüğünü üstlendi.

Ağırlıklı çalışma alanları Türkiye'de siyasal düşünceler, özellikle sağ ideoloji ve milliyetçiliktir. Bu konularda yayımlanmış kitapları: *Devlet Ocak Dergâh - 1980'lerde Ülkücü Hareket* (Kemal Can'la birlikte - İletişim Yayınları, 1991), *Milliyetçiliğin Kara Baharı* (Birikim Yayınları, 1995), *Türk Sağının Üç Hali* (Birikim Yayınları, 1998), *Devlet ve Kuzgun - 1990'lardan 2000'lere MHP* (Kemal Can'la birlikte - İletişim Yayınları, 2004), *Medeniyet Kaybı - Milliyetçilik ve Faşizm Üzerine Yazılar* (Birikim Yayınları, 2006), *Türkiye'nin Linç Rejimi* (Birikim Yayınları, 2008), *Sol, Sinizm, Pragmatizm* (Birikim Yayınları, 2010), *Cereyanlar: Türkiye'de Siyasî İdeolojiler* (İletişim Yayınları, 2017).

İÇINDEKİLER

SUNUŞ 7

Yeni Türkiye 11 / ***Hegemonya*** 16 / ***Samimiyet?*** 19 /
Hayırlı olsun 30 / ***Sıkıntı yok*** 33 / ***Paralel*** 37 /
"Bu millet" 41 / ***Herkesi kucaklamak*** 44 / ***Kadim*** 47 /
Medeniyet denen... 52 / ***Kültürel hegemonya*** 55 /
Kurumları yıpratmak 59 / ***Restorasyon?*** 63 / ***Marjinal*** 67 /
Fıtrat 71 / ***Fitne*** 75 / ***Sadakat*** 81 / ***İtibar*** 85 / ***Çift başlılık*** 89 /
Durmak yok 93 / ***Sen kimsin!*** 96 / ***Biz, yaparız!*** 100 /
Gereği yapılır 103 / ***Kimse kusura bakmasın*** 108 /
Bedel 117 / ***Kurunun yanında yaş*** 121 /
Büyük resmi görmek 125 / ***Manidar*** 131 / ***Üst akıl*** 136 /
Oparasyon 142 / ***Algı operasyonu*** 148 / ***İhbar celbi*** 152 /
Kayyım 156 / ***Hiç farkı yoktur*** 160 / ***İltisak*** 165 /
İstifa 169 / ***Merhamet*** 174 / ***Olağanüstü*** 178 /
Ölü ele geçirme 182 / ***Şehitler ve şahitler*** 185 /
Benim esnafım 188 / ***Yerli ve millî*** 192 / ***Malazgirt*** 207 /
Bizim kültürümüzde yok 212 / ***"Türkiye"*** 219 / ***Bayrak*** 223 /
Mehter 226 / ***Dokunulmazlıklar*** 232 / ***Öfke etiği*** 236 /
Mağdur 239 / ***En doğal hakkım*** 244 /
Tahrik hakkı 249 / ***Güruh*** 252 / ***Kartaca yıkılmalıdır*** 255 /
28 Şubat ve Kulturkampf 258 / ***İbn Haldun*** 261 /
Kınama etiği 267 / ***Felaket*** 270 / ***Hassasiyetlerimiz*** 274

SUNUŞ

Elinizdeki kitabın ilhamını, kıymetli arkadaşlarım Baskın Bıçakçı ve Alper Aslandaş'ın –ne yazık ki yıllardır yenilemedikleri– *Popüler Siyasî Deyimler Sözlüğü*[1] ile, Victor Klemperer'in *LTI*'si[2] arasında bir yerlerde konuşlandırabilirim.

Popüler Siyasî Deyimler Sözlüğü, modern Türkiye'nin siyasî hayatına damgasını vurmuş deyimleri, sloganları, kalıp sözleri, nesnel bir dil ve ansiklopedik bir serinlikle ihata eder.

LTI, yaşantı içinden, öznel bir dille yazılmış bir kitaptır. Nazi Almanya'sında dile yerleşmiş bazı kelime ve kalıpları ele alır, bunların bazılarının Nazizmin çöküşünden sonra bile sorgulanmadan, doğallıkla kullanılmaya devam ettiğine dikkat çeker. Masum, nötr sayılan bu kelimelerin, söz kalıplarının, bazen ona muhalif olanların bile ezberine yerleşerek, Nazi zihniyetini yaşatmaya devam ettiğini anlatmaya çalışır.

---

1 Alper Sedat Aslandaş - Baskın Bıçakçı, *Popüler Siyasî Deyimler Sözlüğü*, İletişim Yayınları, İstanbul, 4. baskı 2013 – ilk basımı 1995.

2 Victor Klemperer, *LTI - Nasyonal Sosyalizmin Dili*, çev. Tanıl Bora, İletişim Yayınları, İstanbul 2013. LTI'nin açılımı: *Lingua Tertii Imperii*, Üçüncü İmparatorluğun Dili, demektir. Üçüncü İmparatorluk'la kastedilen, nasyonal sosyalist iktidarın kendine taktığı adla Üçüncü *Reich*'tır. Birincisi, Ortaçağ'daki "Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu", ikincisi 1871'de Bismarck önderliğinde kurulan Alman devleti idi; bu üçüncüsünün ebedî olması niyaz olunmuştu.

* * *

Bu derlemede toplanan yazılarda, günümüz Türkiye'sinde carî olan, siyasî dile yerleşmiş hatta kısmen gündelik dile sirayet etmiş kimi *lâfların* anlamlarını, imâlarını, işlevlerini kurcalıyorum. "Lâf", diyorum; bunların arasında ideolojik yükü çok açık olan kelimeler, kavramlar, *ideologem*ler de var, muhaliflerin de rahatlıkla diline dolanabilen, alabildiğine popülerleşmiş, doğallaşmış kalıplar da. Ama büyük çoğunlukla, kâh İslâmcı, kâh devletlû, kâh umum sağcı ve umum milliyetçi-muhafazakâr dilin lügatıyla meşgulüm. Özellikle de, Recep Tayyip Erdoğan'ın geliştirdiği bir lügattır söz konusu olan...

* * *

Klemperer'in kitabının alt başlığı: "Bir Filologun Notları"dır. O filologdur, ben değilim. Kendimce etimolojik izler sürmeye çalışsam da, elinizdeki neticede, –amatörün bir yanıyla acemiliği, bir yanıyla hevesi tanımladığını hatırlatarak–, amatör bir çalışmadır.

Buradaki yazılar, *Popüler Siyasî Deyimler Sözlüğü*'nün sistematiğine sahip değildir, deneme diliyle yazılmıştır. Kelime ve kavram şeceresine dair bazı dikkatler içerse de, bu yazı toplamı bir "kelimeler" veya "kavramlar tarihi" olma iddiasından uzaktır. Zihniyet tarihine dair bir durum tespitine katkısı olabilir, fakat yine sistematik bir "zihniyet tarihi" çalışması sayılmamak kaydıyla.[3]

* * *

Kelimeler, mevcut bir içeriği boca ettiğimiz bir kova veya fıçı değil. Kelimeler kaynaktır, pınardır.[4] Anlamları sadece taşımaz, onlara şekil verir, onları yoğururlar. Kelimenin kaynağındaki unutulmuş üçüncü beşinci anlam, bazen onun carî harcıâlem

3 Kelime tarihi, kavram tarihi, zihniyet tarihi ayrımları hakkında bkz. Ateş Uslu, *Siyasal Düşünceler Tarihine Giriş*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2017, s. 78-81.

4 Martin Heidegger, *Was heisst Denken?*, Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 1954, s. 89.

kullanımının sakladığı bir sırrı ele verebilir. Aynı kelime, bir siyasî bildiride farklı, bir iddianamede farklı, medya bülteninde farklı, gündelik kullanımda ayrı bir türlü bükülebilir. Onların tersini yüzünü çevirip bakmayı ihmal etmemeli. Kelimeleri 'kaptırmamalı'. Kelimelere edebî bir alâkayla ve aşkla bakmayı, sadece edebiyat uğraşına mahsus saymamalı. Bu yazılarda, kelimelere merakla ve evet, aşkla yaklaşmanın, pekâlâ politik bir anlamının olduğu fikrinin peşindeyim.

* * *

Derlemedeki yazıların büyük kısmı, *Birikim*'in internet yayınındaki (www.birikimdergisi.com) "Haftalık" bölümünde yer almıştı. Bu yazıların bazılarında küçük değişiklikler yaptım. "Samimiyet", "Oparasyon" ve "Yerli ve Millî" makaleleri, aylık basılı *Birikim*'de yayımlanmıştı. "Benim Esnafım", "İtibar", "Kadim", "Durmak Yok", "Kimse Kusura Bakmasın" ve "Fıtrat" başlıklı makaleler burada ilk kez yayımlanıyor.

TEŞEKKÜR

Yayına hazırlık katkısından da önce, bu yazıları bir araya getirmeye teşvik ettiği için, Barış Özkul'a teşekkür borçluyum. Onun yanı sıra Tansu Açık, İlhami Algör, Faruk Alpkaya, Seda Altuğ, Barış Bıçakçı, Can Cankoçak, Onur Cankoçak Andreotti, Levent Cantek, Sevilay Çelenk, Ayşen Ekmekçi, Yiğit Ekmekçi, Bağış Erten, Özgür Sevgi Göral, Ahmet İnsel, Levent Kavas, Mert Kayaalp, Arnd-Michael Nohl, Burak Onaran, Asım Öz, Bülent Peker, Semahat Sevim, Nilgün Toker, Kerem Ünüvar ve tabii en çok Aksu, ikaz, düzeltme, öneri ve yine teşvikleriyle katkıda bulundular. Işık'ın yazıların bazılarıyla ilgili –durup dururken!– övgüsünü almaksa, benim için en paha biçilmez hediyeydi.

TANIL BORA

Yeni Türkiye

"Yeni Türkiye" lâkabı, çıkışı itibarıyla yerli ve millî değil galiba. *BBC* muhabiri Chris Morris 2005'te *The New Turkey* adıyla bir kitap yayımlamıştı. AKP iktidarının turfanda zamanında Batı medyası, hayırhah bir gözle izlediği Türkiye'deki değişim sürecini, "yeni Türkiye" diye tabir etmeyi seviyordu. *New Turkey*'i, Avrupa Birliği'ne uyum sürecine bağlı demokratikleşme reformları, Kürt meselesinde yumuşama, global piyasaya sıkı eklemlenme, genel bir 'rahatlama', barışıklık ve özgüven artışıyla tanımlıyorlardı.

* * *

AKP iktidarının kendisi, "Yeni Türkiye" lâkabını, 2010'dan sonra kullanmaya başladı. Aslında 2014'te, Recep Tayyip Erdoğan'ın cumhurbaşkanlığı kampanyasında. Erdoğan bu kampanyayı "Yeni Türkiye Yolunda" adlı bir strateji belgesiyle başlatmış, "Yeni Türkiye'nin cumhurbaşkanı olacağını" duyurmuştu.

Davutoğlu'nun parti genel başkanlığına atandığı 2015 Nisan kongresinde, 2023'ü hedef alan bir *Yeni Türkiye Sözleşmesi* duyuruldu. "Yeni Türkiye, Cumhuriyetimizin 100. yılına yürürken insana, zamana ve mekâna hakkıyla hitap eden kap-

sayıcı bir yenilenmenin ve süreklilik içinde yeniden inşa sürecinin eseri olacak" idi. Yeni Türkiye'nin "zengin kültürel birikimi, özgürlükçü demokrasi tecrübesi, güçlü ekonomisi, insan odaklı siyaset anlayışı, sağlam sosyal dokusu, dinamik insan unsuru, etkin dış politikası ile insanlık âleminin onurlu bir üyesi ve küresel düzenin yükselen gücü" olduğu söyleniyordu.

Batı medyasının (sekiz on yıl önceki) *New Turkey* imgesiyle flört eden bu liberal-muhafazakâr tarif, esas meramı anlatmaz. Erdoğan'ın 2015 yazında "artık milletimizin kızıl elmasıdır" dediği Yeni Türkiye, öncelikle bir güç iddiasıdır. İl il düzenlenen "Yeni Türkiye Konferansları"nın Maraş ayağında (Ocak 2016) Kültür Bakanı Ömer Çelik bunu halkla ilişkiler ve piyasa diliyle söylemişti: "Devlet ve milletler liginde artık şampiyonlar liginde oynayan bir ülkemiz var." Recep Tayyip Erdoğan, Ankara Garı'ndaki katliamı "kolektif bir terör saldırısı" diye meçhule havale ederken, "çünkü" iç ve dış düşmanların hepsinin hedefinin Yeni Türkiye olduğunu söylüyordu. Yeni Türkiye, sağcı ve milliyetçi söylemin bildik Güçlü Türkiye'sinin yeni sürümüdür.

* * *

"Yeni Türkiye" söyleminin bir hattı (isterseniz ihtiyat payıyla liberal-muhafazakâr diyelim), bu güç ve özgüven iddiasını, statükoyu yıkma ve yenilikçilik hamasetiyle süslüyor. *Sabah*'ta Mehmet Barlas, örneğin: "Yeni Türkiye'nin özgüvenli insanları", "Uyurgezerler Yeni Türkiye gerçeğini göremez", "Eski CHP ile Yeni Türkiye'yi anlamak mümkün değil", "Yeni Türkiye'yi eski bilgilerle anlayamayız", "Yeni Türkiye yolunda direnenler mutlaka olacaktır", "Yeni Türkiye eskisinden çok daha 'Dünyalı'"... Politik hasımlarını eskiliğin, bilmezliğin, anlamazlığın çukuruna gömen bir tahakküm dili... Veya *Star*'da yazan "genç sivil" Yıldıray Oğur'un, Yeni Türkiye'nin daha henüz inşa edileceğini, şimdiye kadar yapılanın gecekonduyu yıkarak araziyi temizlemekten ibaret olduğunu söyleyen 'durmak yok'çu, 'geleceğe bakan' dili...

Yıldıray Oğur aynı konuşmasında[1] Yeni Türkiye yolunda önemli bir durak olarak, "yeni neslin Osmanlıca öğrenecek olmasının" geçmişle kopuşu tamir edeceğini de söylemiş. Buradan hemen, Yeni Türkiye söyleminin başka bir hattına bağlanabiliriz. Restorasyoncu-muhafazakâr diyebileceğimiz bu hatta Yeni Türkiye aşağı yukarı Yeni Osmanlı'dır. Yeni Türkiyeciliğin güç, özgüven ve "barışıklık" imgesi, geçmişle barışma ve Osmanlı'nın "modernize edilerek" ihyası tahayyülünde billurlaşır. Osmanlı'dan anlaşılan, "dışarıya" karşı efeliğin yanı sıra, içeride politikaya hacet bırakmayacak güçlü ve adil devletle, etno-dinsel cemaat 'ortamının' huzurudur. 1994'ten itibaren *Yeni Türkiye Dergisi*'ni çıkaran ve Erdoğan'a arz edilen Yeni Türkiye Marşı'nın güftesini yazan[2] Hasan Celal Güzel'in bize anlatabileceği gibi... 1993'te ilk *Akit* adıyla çıkan *Yeni Akit*'in yazarları daha fazlasını anlatabilirler. Orada restorasyon, Kemalist cumhuriyet devri ve ona atfedilen her nevi fesada karşı rövanş arzusuyla diş gıcırdatır.

* * *

Yeni Türkiye'nin diş biledığı Eski Türkiye de, kendi altın çağında Yeni Türkiye'ydi... Günümüzün Yeni Türkiye'si, –"İkinci Yeni" Türkiye demeyelim de–, ikinci "Yeni Türkiye"dir.

Mustafa Kemal'in nutuklarında çok rastlarız bu lâfza: "Yeni Türk devleti", "Yeni Türkiye devleti", "Yeni Türkiye Cumhuriyeti", "Yeni Türkiye camiası"... 1924 Ağustos'unda öğretmenlere yönelik "fikri hür, vicdanı hür"lü meşhur hitabında: "Yeni Türkiye'nin birkaç seneye sığdırdığı askerî, siyasî, idarî inkılâbat sizin içtimai ve fikrî inkılâptaki muvaffakiyetinizle teyit olunacaktır," der. 1934-1948 arasında modern Türkiye'yi Batı'ya tanıtmak amacıyla aralıklarla çıkan *La Turquie Kamâliste*,[3] Kemalist Türkiye'nin nam-ı diğeri olarak Yeni Türkiye adına da

---

1 http://www.milliyet.com.tr/gazeteci-yazar-yildiray-ogur-yeni-turkiye-istanbul-yerelhaber-509727/

2 *Birikim Haftalık*'ta yayımlanan "Mehter" yazımda değinmiştim. Bkz. http://www.birikimdergisi.com/haftalik/7572/mehter#.Wj-ryLdl_IV

3 1937'den itibaren *Kemaliste*...

başvuracaktır: La Turquie Nouvelle. Türk-Amerikan Üniversiteliler Derneği'nin 1959'da yayımladığı, Türkiye'nin yaklaşık bir asırdır süren "gelişme hamlesi"nin bir muhasebesi niteliğindeki kitabın adı *Yeni Türkiye*'dir. Memleketin kalburüstü aydınlarının makale verdiği kitapta "Yeni Türkiye", "Atatürk inkılâpları ile başlayan yeni düşünüş ve yaşayışın ifadesi" diye özetlenir. Sabahattin Eyüboğlu 1964'te *Yeni Ufuklar*'da hâlâ "din ve ırk kavramları üstüne değil, yurt ve dil kavramları üstüne kurulmuş" olmasıyla övündüğü Yeni Türkiye'den dem vuruyordur.

* * *

Mukayesenin benzetme-aynılaştırma demek olmadığını bilerek, bazı müşterek noktalara dikkat edelim. Miladî söylem ortaktır. Eskiyi bâtıl, bitmiş, geçersiz addeden, kendini kuruculukla meşrulaştıran ve buradan büyük bir özgüven devşiren miladî söylem. Kemalist Yeni Türkiye'de bu mutlak Yeni, milliyetçi öze dönüşle aşılanarak, eski (en eski!) Türklüğün cevherinin canlandırılmasıyla, yani bir kopukluğun giderilmesi, bir devamlılığın yeniden tesis edilmesi ülküsüyle birleşecektir. Yeni-Yeni Türkiye'de, Yeni'nin Kadim'i diriltme enerjisi kabından taşar; hatta bu söylemin bir kanadında Yeni, tamamen Eski'nin ihyasına adanmıştır. Burada Yenicilik, yenilikçilik söylemindeki statüko karşıtlığı, bir *status quo ante* (daha önceki statüko) savunusuna dönüşür.

* * *

Günümüzün "Yeni Türkiye" söyleminin, Yeni Sağ'la da bir devamlılığı var. 1970'ler/80'ler dönümünde Avrupa ve Amerika'da yükselen Yeni Sağ'ın büyük numarası, solun yenilikçilik ve değişimcilik iddiasını çalmasıydı. Halihazır statükoyu, yani sosyal refah devletini sollukla damgalayarak, statükoya karşı olmanın 'devrimci' kılığını kuşanmıştı. Eski sağın donmuşluğunu çözen, bunu yaparken hem modern bir çehre takınan hem de aşırı uç addedilen radikal (ırkçı, nefofaşist...) akımları 'nezihleştirerek' onların enerjisini kullanmaktan da geri kalmayan bir 'yenilikçiliği' vardı bu dalganın.

1980'lerden 90'lara intikal eden neoliberal hegemonya, Yeni Sağ'ın yol izinde, genel olarak Yeni'yi popülerleştirdi. Herhangi bir içerik gerektirmeksizin, bizatihî yeni'yi bir meşruiyet 'bahanesine' dönüştüren dil, Yeni Türkiye sloganında da bir dip akıntısıdır.

* * *

Yeni Türkiye'nin Eski Türkiye'den temizlenen arazi üzerinde 'daha' inşa edileceğini söylüyorlar ya... Birkaç gün önce gözümüze perde gibi inen, harabe haldeki Nusaybin'in tankla topla 'temizlenmiş' manzarası, herhalde bu Yeni Türkiyecilerin gönlüne göredir.

Eski ve yeni Yeni Türkiye'lerin en sağlam müştereği de bu galiba: fıkradaki gibi, son arzusu sorulan Kürt idam mahkûmu anasını görmeyi istese, onların son arzusu "Kürt anasını görmesin" olacak...

7 Haziran 2016[4]

4 Editörün notu: Yazıların altına düşülen tarihler www.birikimdergisi.com/haftalik bölümünde ilk yayınlanma tarihlerini göstermektedir.

Hegemonya

Hegemonya kavramını ailecek seviyoruz. Gerçi AKP iktidarıyla ilgili, hegemonyanın yerini diktatörlüğe bırakma eğilimlerinden de söz ediliyor. Yersiz de değil bunu tartışmak. Ne olursa olsun, AKP'nin 'altın çağında' elde ettiği hegemonik kazanımları baki. Ayrıca hegemonik usullerle diktameşrep usullerin harmanını yapmak da mümkündür. Nasıl derler: "Osmanlı'da oyun çoktur."

Hegemonya, ağız doldurucu telaffuzuyla da açık ediyor anlamını: İktidarın her yerde hazır ve nazır olması demek, dip köşe her yere nüfuzu demek. Kudretli bir hâkimiyeti anlatmak üzere "hegemonya" deniyor genellikle. En meşhuru: Amerikan hegemonyası. "Küresel hegemonya..." Hegemonya, bu cephesiyle, zihnimizde bir tür totaliter düzeni canlandırıyor.

Bu kavrama düz anlamının ötesinde bir derinlik kazandıran Gramsci'de, hegemonyanın, fazladan, rıza üretim kabiliyetiyle tanımlandığını biliyoruz. Yönetilenlerin, alttakilerin, ezilenlerin de bir kısmının rızasını kazanmayı başaran bir iktidardır hegemonik iktidar. Onlar arasında da ittifak bağları kurabilen, onların gönlünü kazanabilen iktidardır.

Hegemonyanın, doğrudan doğruya bu rıza üretim kabiliyetiyle ilgili, kolay unutabildiğimiz bir cephesi daha var: Hasımla-

rını kendi gündemine tâbi kılması, daha vahimi, kendine benzetmesi. Kendine benzetmekle, üslûbun bulaşmasını kastetmiyorum sadece. Sadece "sen kimsin!" heyheylerinin, Abdülmucit Keserbiçer projeciliğinin 'herkese' intikalini kastetmiyorum. Asıl mühimi, hasımlarını, kendi "anti"lerine indirgemesidir. Böylece, onları kendi akislerine, kendi aksi sedalarına dönüştürmesi...

Her iktidarın gündemi tayin eden, herkese kendini konuşturan bir kudreti vardır elbette. Adı üstünde, iktidardır, demesiyle, yapıp etmesiyle hayatımızı etkiliyor, bir şeyleri olduruyor, bir şeyleri engelliyordur. Tabii bunları takip edecek, üzerine konuşacak, tepki göstereceğiz. Fakat nasıl konuştuğumuz, nasıl tepki verdiğimiz de önemli.

Sözgelimi, kapitalizmi veya neoliberalizmi AKP icat etmiş gibi konuşan açıklamaları düşünün... Kapitalizmle derdi olan, sistem karşıtı bir muhalefet, kapitalizmle didişecektir ve bu iktidar da kapitalist sistemin işletmecisidir. İki şerrin iç içeliğini bilmek, bildirmek farzdır. Fakat neredeyse kapitalizmin bütün musibetini AKP'yle mukayyet sayan propaganda ve ajitasyon dili, bizzat bu muhalefeti de manen zayıf düşürmüyor mu? AKP'ye böyle "miladî" bir anlam atfetmek, onun kendini miladîleştiren söylemine katkıda bulunmuyor mu?

Recep Tayyip Erdoğan'ın gün aşırı sarf ettiği tacizkâr sözlere cevap yetiştirme mesaisini düşünün... Muktedirin sözünün dalga dalga etkileri olur, ciddiye almak gerekir, ideolojik mücadelenin de olmazsa olmazıdır, bu laflarla uğraşmak. Nitekim, Erdoğan'ın hemen her kelamıyla, bir laf yetiştirme seferberliği başlıyor. Sosyal medya 'yıkılıyor', mizah coşuyor. Bazen, "İnadına..." kalıbının boşluklarını lafa ve konuya göre dolduran sloganlarla sembolik protesto gösterileri düzenleniyor. "Hiç de bile!" ile "tabii ki de!" ve "velev ki öyle!" arasında salınan bir meydan okuma... Bazen "dertleri zevk edindim"e benzeyen bir ruh hali...

Birçoğu –hepsi değil– zekice, birçoğu maneviyat yükseltici... Lakin bu reaksiyonlarda da arka planda bir hegemonya jeneratörünün vınlamasını işitmiyor musunuz? Muktedirin pro-

vokatif sözleriyle inatlaşmaya talimli zihinler, iktidarın zihniyet dünyasına kısılıp kalmazlar mı? "Anti"cilik, iktidarın ağzına bakar hale getirmez, tâbiliğe sürüklemez mi? Sözünüzü hasmınızdan devşirir hale gelir, hasmınızın anti'sinden ibaret kalırsınız.

(Kürtaj provokasyonunun aynı zamanda Roboski'yi unutturmaya, "kadın erkek eşitliği fıtrata aykırı" fetvasının aynı zamanda Galataport ihalesini iptal eden yargıya dönük tehdidi perdelemeye yaradığına hiç girmiyorum.)

Hegemonyayla mücadele, hele karşı-hegemonya iddiası, bir miktar da iktidar yokmuş gibi davranabilmeyi gerektirmiyor mu? İktidar *var*, elbette – hem de nasıl var! Onu büsbütün unutmaktan söz etmiyorum; unutamayız. Aklımızı, fikrimizi, düşlerimizi, dilimizi, uğraşımızı, iktidarın markajından kurtarmaktan söz ediyorum. Kendi sözümüzü kurmaktan... Kendi ağımızı örmekten... Kendi hikâyemizi yazmaktan...

10 Aralık 2014

Samimiyet

Dünya devletleri Balkanlar'a hiçbir zaman samimi şekilde yaklaşmamıştır. Şu anda NATO müzakereleri yapılıyor ama Balkanlar'daki ülkelere bütün gayretlerimizi göstermemize rağmen NATO için 'evet' diyemiyorlar. Balkanlar'da eserlerimize, tarihimize artık çok daha samimi, çok daha sıcak şekilde sahip çıkıyor, Balkan renkliliğine en güzel katkıyı sağlıyoruz. – Recep Tayyip Erdoğan, 2 Haziran 2012

Samimiyseniz bu işi birlikte yürütelim. – Recep Tayyip Erdoğan, 10 Haziran 2012

Her bir arkadaşımızın bu sürecin hassasiyetini tam olarak anlamasını ve bu sürece uygun olarak hareket etmesini özellikle tüm arkadaşlarımdan rica ediyorum. Bu süreç bir turnusol kâğıdıdır. En başta bir samimiyet sınavıdır. – Recep Tayyip Erdoğan, 17 Ocak 2013

BM nezdinde, NATO'da, AB'de, ABD, Rusya, Çin gibi ülkeler nezdinde, bölgedeki rahatsızlığı, bölgedeki rahatsızlığın nedenleri ve sonradan ortaya çıkacak sorunları çok samimi bir dille ifade ettik. – Recep Tayyip Erdoğan, 11 Temmuz 2013

Ben diyorum ki AK Parti Genel Başkanı olarak, buyurun eğer dürüstsek, samimiysek, gelin şu 48 maddeyi, eğer ilave edilecek maddeler varsa bunları da görüşelim. (...) Buyurun buradan sesleniyorum; ana muhalefetine de, MHP'sine de, BDP'sine de sesleniyorum. Buyurun samimiysek gelin bu adımı atalım ve bu işi bitirelim. – Recep Tayyip Erdoğan, 11 Temmuz 2013

Herkes bizi sevmek zorunda değil. Samimi söylüyorum. Böyle bir mecburiyeti yok. Herkes partimizi, politikalarımızı, icraatımızı, duruşumuzu, tavrımızı sevmek, beğenmek, onaylamak zorunda değil. – Recep Tayyip Erdoğan, 31 Temmuz 2013

Zaman zaman 'Mağdurlar var' deniyor. Kardeşlerim kusura bakmayın mağdur falan yok. Bütün mesele yargı, kolluk kuvvetleri ile birlikte burada samimi davrandığı sürece mağdur falan yoktur. Samimi davranmıyorsa ilgili yerlere müracaatla hakları iade edilir. – Recep Tayyip Erdoğan, 12 Ekim 2016

* * *

Bu kadar çok (ve şeddeli telaffuzla: *samiğmiyyet*) samimiyetten bahsetmenin akla getirdiği şeylerden biri, tabii samimiyetsizlik olur. İnandırıcılık zaafıyla baş etme çabasını yansıtır – ille sadece samimiyet teminatı verene ait olması da gerekmez bu zaafın, 'objektif' bir inandırıcılık sorunu da olabilir. Bir de "samimi söylüyorum" sinyali, çok defa, laf ü güzaf arasında mühim bir şey söyleyeceğine dikkat çekmek içindir. Dindarların kınayıcı tabiriyle: "malayanî" sohbet içinde bir ciddiyet molasıdır. "Bak bu ciddi" ikazı...

Yerinde bir kuşku, ama iyi düşünürsek, –samimiyetle–, her şey bundan ibaret değil.

* * *

Şu beyaz ekmek denilen ekmeği sofralarımızdan kaldıralım. Artık has, samimi buğday ununda ekmek üretelim. – Recep Tayyip Erdoğan, 18 Ocak 2013

"Gerek vitamin değerleriyle, gerekse bizi güçlendirmesi noktasında, hakikaten insanoğluna yakışan ve insanoğlunun genleriyle çok daha uyumlu olan bir buğday. Ve bu buğday bize hakikaten dedelerimizden ninelerimizden miras kalmış bir buğdaydır. Bu buğdaydan üretilecek olan unu tüketirsek, inanıyorum ki yavrularımız çok daha güçlü olacaktır, ailelerimiz çok daha güçlü olacaktır. Ve bu bizim samimiyet bağlarımızı çok daha artıracaktır." – Recep Tayyip Erdoğan, 26 Ocak 2013

Sadece Recep Tayyip Erdoğan'ın dilinde değil, genelde Millî Görüş'ten gelen dilde *samimî*'nin yanı sıra *hasbî*'nin, *kalbî*'nin de imtiyazlı yeri olduğunu biliyoruz. (Sık sık, "en kalbî duygularla" selamlanmıyor muyuz?) Buğdayda bile samimiyet arayan, buğdaydan bile samimiyet bağlarımızı artıracak bir 'performans' bekleyen bu hislilik, dinî-muhafazakâr ruhun aynasıdır. Samimiyet arzusu, sözlük anlamıyla dürüstlüğün, içtenliğin ötesinde, tümüyle yabancılaşmamış, yalın, dolayımsız, otantik olana özlemin ifadesidir. Sadece insanların değil, tümüyle dünyanın, hayatın riyasızlığına özlemdir. Modernliğin bozmadığı, yapaylaştırmadığı büyük geleneğe özlem... Dindarlar (biliyorsunuz Kemalistler de "samimi dindarlar" şerhi düşer, onlar hakkında!), samimî'yi, kalbî'yi, hasbî'yi işittiklerinde, bu özlemlerinin teyidini duyarlar. Aklı beyinden alıp kalbe iade edecek bir devre eriştiklerini ümit etmek isterler.

Dindarlara mı mahsustur bu özlem? Riya, herkese batmaz mı? Yabancılaşmadan kurtulma, dolayımsızlığa 'erme', kâh sosyal ve politik kâh hazcı saiklerle, pekâlâ modernlikle başı hoş olanların da gönlüne düşer. Dinî-muhafazakâr dünya görüşünün farkı, onun çareyi otantizmde bulmasıdır. Samimiyetin, iyiliğin, doğruluğun kökü, zaten-olandadır, veya zaten-bir vakitler-olanda... İş kayıp hazineyi bulmakta, cevheri kaplayan kiri pası silmektedir. Bize mahsus olana sığınmaktadır. Necip Fazıl mesela laiklik hakkında ne diyordu: "Doğrudan doğruya söylüyorum: Lâiklik bize göre samimi ve hakiki bir kelime değildir. Kutup ayısını, hurma ağacının ikliminde

besleyemezsin!"[1] Modernlik yapayla ve yabancıyla özdeşlenerek gayri sahici olur, sahicilik tekeli bize mahsus ve yerli olandadır. Başbakan'ın Batı ve AB'yi tâbi tuttuğu samimiyet testlerinde de sezeriz bunu: Yabancı, tanımı gereği gayri samimidir. Batı, sadece Haçlı zihniyetiyle, Oryantalizmiyle değil, yaradılışıyla, soğuk meşrebiyle de gayri samimidir.

Kemalizm, modernliğin hamhalat bir mümessili olarak, bir *Batı temsili* olarak, plastikten imgeleriyle, *yapaylık* imgesinin parlatılmasına çok müsaitti tabii. Otantiğin yüceltisine çok elverişliydi. Bir devlet nutku, bir Halk Partisi söylevi dinleyeni dolduran iç sıkıntısı, onu samimiyet vaatlerine hassas kılardı. Halk deyimlerine müracaat eden, gerektiğinde hafif şiveli dili, Süleyman Demirel'i bile onca zaman "samimi" gösterdi. Popülizmin subasmanıdır bu zaten aynı zamanda. Bunun üzerine neo-popülizmin katlarını çıkan Tayyip Erdoğan'ın samimiyet vaadi, daha güçlü, daha derin çağrışımlar taşıyor.

* * *

Turgut Özal'da da bir dışavurumcu samimiyet vardı; vatandaşa devlet adamı ciddiyetiyle değil sanki onunla sanki yüz yüze konuşur gibi hitap ederdi. Ama elinde tuttuğu kalemi "bakın" diye uzatarak, mühendis rasyonalitesiyle konuşur, hesaplı, mantıklı ve menfaatimize olanı anlatırdı. Recep Tayyip Erdoğan, elini kolunu ve tüm bedenini kullanarak hitap ediyor bize. O yüzme hareketiyle, kollarını genişçe açıp çember çizme hareketiyle (her şeyi kuşatıyor, herkesi kucaklıyorum), avuçlarını içe doğru açıp göğsüne götürmesiyle, elini kalbinin üzerine koyuşuyla, işaret parmağıyla boşluğa verevine bir çizgi çekip "asla!" tembihinde bulunuşuyla, milletin gözüne gözüne konuşuyor. Sakin bir hararetle, samimiyetle, bir aile büyüğü gibi, daha çok bir abi gibi konuşuyor.

Samimi buğdaydan yapılacak unun yavrularımızı, ailelerimizi güçlendireceği vaadinin paralelinde, Başbakan'ın genel samimiyet vaadi, aile mitosuyla iç içedir. Aile, yüz yüze ilişkilerin, 'özel' olanın, mahremiyetin, otantikliğin, yani bütün çağrı-

1 *Dünya Bir İnkılâp Bekliyor*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 1993, s. 28.

şımlarıyla samimiyetin hayat pınarıdır. Recep Tayyip Erdoğan, samimiyet söylemiyle beraber, milletine hitap tarzıyla da böyle bir aile havasını yaratmaya çalışır: Kendimizi aile ortamında hissetsek, milleti bir aile olarak tahayyül etsek, meselelerimizi aile meseleleri olarak halletsek, büyüklerin, babanın, abinin sözünü dinlesek...

Recep Tayyip Erdoğan'ınki, dedik ya, daha ziyade abi sözü, abi edası... Zaten aile büyüklerinin en samimisi, abi değil midir? Baba samimiyet vaat etmez, ihtiyacı da yoktur samimiyet göstermeye. Abi ise otoritesini samimiyete yaslanarak ve samimiyet vaadiyle kurar. Babanın gölgesiyle baş etmek için küçüklerinin desteğine, yakınlığına taliptir fakat baba otoritesinin naibidir bir yandan da.[2] Babanın izahtan vareste otoritesinden farklı olarak, neyin niçin icap ettiğini, neden "öyle" olduğunu anlatır küçüklerine ama istişare için değil, "bakın!" diye, "bilin" diye anlatır. Abi Baba'nın gölgesinden çıkacak olursa veya alt ederse onu, ast veya aracı konumunun otoritesiyle değil de bizzat kendi otoritesiyle konuşur hale gelirse, samimiyet-otorite karmaşası güvenli bir dengeye kavuşur: samimi bir otoriter tavır pekişir. Recep Tayyip Erdoğan'ın politik söyleminde bunu görürüz: samimiyetin otoriteryanizmi. Onun üzerine çok konuşulan üslûbu, otorite yapısındaki bir değişimin işaretidir. Tabii süreklilik içinde, aile içinde bir değişim...

* * *

> Başta ana muhalefet partisi olmak üzere tüm muhalefet partilerinin de meydanlarda dile getirdikleri, vaat ettikleri sözlerin arkasında durmaları, bu sürece, altını çizerek ifade ediyorum, samimi şekilde katkı vermeleri, sadece katkı değil, samimi şekilde sürecin içinde olmaları çağrımı yineliyorum. Samimiyet kavramını dile getirdiğimizde bazıları buna bozuluyor, kızıyor, öfkeleniyor. Daha önce de söyledim. Siyasetçinin samimiyet testini biz yapmayız, siyasetçinin samimiyet testini millet yapar, seçmen yapar, seçmenin hafızası yapar. (...) Samimi

2 *Birikim*'in "Abilik" dosyasını ve oradaki kısa sunuşu hatırlatayım: "Abilik karmaşası", *Birikim* 280-281 (Ağustos-Eylül 2012), s. 23-25.

olmalarını umduk, gerçekten samimiyetle bu meselenin çözümüne katkı sağlamalarını umut ettik. Çünkü bizim meselemiz bağcıyı dövmek değil üzümü yemek. – Recep Tayyip Erdoğan, 3 Ekim 2010

İşte şimdi ön şartları ortaya çıkmaya başladı. Bunların ne kadar samimi olduğu bellidir. – Recep Tayyip Erdoğan, 21 Ekim 2010

Ben burada MHP'nin yöneticilerine sesleniyorum. MHP'nin tabanına değil, onlar gerçekten samimi, saf, temiz insanlar. – Recep Tayyip Erdoğan, 15 Haziran 2012

BDP'liler samimi davranmalıdır. – Recep Tayyip Erdoğan, 23 Ocak 2013

Samimiyet dilini öğrensin. Onun dünyası ile bizim dünyamız farklı. Bahçeli'nin diliyle konuşamam, benim aldığım ahlâk dersi farklı. – Recep Tayyip Erdoğan, 13 Şubat 2013

Oradaki tüm eylemcilerin, tüm göstericilerin büyük fotoğrafı görmelerini, oynanan oyunu anlamalarını, samimi olanları, özellikle oradan çekilmeye davet ediyorum. Kendilerinden bunu bir Başbakanları olarak bekliyorum. – Recep Tayyip Erdoğan, 12 Haziran 2013

Sahnede gerçekten samimi insanlar da var, gerçekten çevre duyarlılığı içinde olan gençlerimiz de var. Yanlış bilgilendirme olabilir, yanlış algı olabilir. Ancak o sahnede ön tarafta samimi duygularla oraya gelmiş insanlar olduğunu biliyoruz. O insanlarla birlikte, o sahnede art niyetli kişilerin, fırsatçıların, olayları provoke etmek için hazırlıklı kişilerin olduğunu da biliyoruz. Bunlar illegal örgütlerle, terör örgütleriyle iç içe olan kişilerdir. Taksim'de bu büyük açıkhava tiyatrosunun perdesinin arkasında, öndeki sahnenin tam tersi, çok farklı bir tablo var. İki haftayı aşkın bir süredir, hem Türkiye'ye hem de dünyaya kasıtlı olarak sadece bu büyük sahne gösteriliyor, manidardır bu. – Recep Tayyip Erdoğan, 14 Haziran 2013

> Yerel seçimde gücünü görürüz, orada görelim. Niye böyle abidik gubidik numaralar yapıyorsun? Dürüst ol, samimi ol! – Recep Tayyip Erdoğan, 16 Haziran 2013

> Hükûmet Gezi olayları kapsamında sürpriz bir adım atmaya hazırlanıyor. İlk günden beri 'samimi eylemci' olarak tanımlanan, eylemlere sadece demokratik hakkı için katılan ve polisle çatışmayan ancak fizikî olarak polis şiddetinden zarar gören eylemcilere tazminat hakkı geliyor. Yaklaşık bir aydır Türkiye'nin bir numaralı gündem maddesi olan Gezi Parkı olaylarını masaya yatıran hükûmet, samimi eylemciler ile olayların arkasındaki provokatörler ve örgütlerle ayrım yapılması ve buna göre adım atılması kararını benimsemişti. Bu karar Erdoğan'ın konuşmalarına da yansırken, Erdoğan 'Çevre hassasiyetiyle samimi bir şekilde orada olan gençleri ayrı tutuyorum' ifadelerini kullanmıştı. – 27 Haziran 2013, *Sabah* gazetesi

> Şu anda Batı'ya şaşıyorum. Batı hâlâ bu olaya darbe diyememiştir. Afrika Birliği Mısır'ın üyeliğini askıya almıştır. Hani Batı demokrasiden yanaydı. İşte bu bir samimiyet testidir. Batı bu samimiyet testinde sınıfta kalmıştır. – Recep Tayyip Erdoğan, 5 Temmuz 2013

> Biz Kürt kardeşlerimize gönlümüzü açtık, onlara bomba yağdırmadık. Biz teröristlere bomba yağdırdık. Samimiyseniz bırakırsınız silahları. – Recep Tayyip Erdoğan, 31 Temmuz 2013

Samimiyet, Recep Tayyip Erdoğan'ın söyleminde sık sık meydan okumaya dönüşüyor. Kimi zaman burada gaye meydan okumanın kendisidir: dobralık efelenmesi... Ama o kadar değil. Hasımları sürekli samimiyet testleriyle sınanıyorlar. Kimseye kendi talebiyle, kimliğiyle, sözüyle değerlendirilme hakkını vermiyor; hepsi evvela samimiyetlerini kanıtlamak zorundalar. *Tanınmak* için otorite (Başbakan) tarafından samimiyetlerinin tescil edilmesi gerekiyor.

Bu, ahlâkçı bir otoriteryanizmdir. Politikanın yerini ahlâk alır, ahlâkın ölçüsünü de otorite tayin eder. Çevrecilerin varlığı kendiliğinden meşru değildir, ancak gerçekten samimi/iyi

niyetli çevreci oldukları anlaşılırsa öznelikleri değil ama belki talepleri meşru kabul edilebilir; MHP'liler talepleri, fikirleri, öznelikleriyle varolmazlar da ancak "samimi MHP'liler" olarak şefaat konusu olabilirler.

Komplo zihniyetiyle de ilikleniyor bu düğüm. Hasımların ve bütün öteki politik aktörlerin sürekli samimiyetini sorgulamak, hiçbir şeyin göründüğü gibi olmadığına inanan, hep arka plandaki büyük güçlerin sinsi planlarını deşifre etmeye çalışan akılla bağdaşır. Kaldı ki, perde gerisindeki büyük tezgâh karşısında, bütün figürleri, bütün desenleri, bütün renkleri bir anda siliveren meşhur "büyük resim" karşısında samimiyet de nafiledir; Öteki'nin, artık sadece velâyete muhtaç bir saflığa tekabül eden samimiyetidir o.

* * *

Gezi direnişindeki samimi çevrecilerden, "Sahnedeki samimi insanlar" diye söz ediyordu Recep Tayyip Erdoğan; "sahnenin ön tarafından", "büyük sahneden" falan söz ediyordu. Sahne mecazı üzerinde duralım. Kamusal alan, evet, bir sahnedir. Richard Sennett, modern kamusal alanın oluşum sürecinde *rol oynamayı* hiç de sahtekârca olmayan bir beşerî deneyim olarak anlatır.[3] Büyük şehir ortamında hep 'yabancı' insanlarla karşılaşır; onlarla iletişim kurabilmek için belirli söz kalıplarıyla konuşur, belirli davranış kalıplarını giyiniriz. Bunlar kamusal *rollerdir*. Yalın bir "kendini olduğu gibi ifade etmek", "kendisi olmak", bir harbîlik, dobralık değil, asosyal, kamusallık-dışı bir tutum olur. Ayrıca "kendisi gibi olma" dediği kendi haliyle, duygularıyla eleştirel bir mesafe kuramayan insan aslında "kendi"ni de tanıyamaz; dolaysızca dışavurduğunu sandığı hal, onun "kendiliği" olmaz. Sennett'e göre esas sorun, modernleşme sürecinde özel alan ile kamusal alan arasındaki ilişkinin dengesizleşmesidir. Kamusal rolleri anlamlı kılacak bir

3 Bunu daha önce de konu etmiştim: "Bir Kıt Kaynak Olarak Samimiyet - Ümit Kıvanç'ın Kazım Koyuncu Belgeseli", *Sol, Sinizm, Pragmatizm* içinde, Birikim Yayınları, İstanbul, 2011, s. 210-3. Richard Sennett'in klasiği: *Kamusal İnsanın Çöküşü*, çev. Tuncay Birkan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2010 (3. baskı). Burada kitabın özellikle 2. Bölümü'ne ve Sonuç bölümüne atıfta bulunuyorum.

şekilde geliştirme arayışının yerini psikolojik otantiklik özlemi almıştır. Tüketim ve piyasanın istila gücüne bağlı olarak 'aşırı' değerlenen özel alanın, kamusal alanla beraber kamusal rolleri 'kendine benzetmesiyle' de alakalıdır bu. Özel alanın motifleriyle, kişilik özellikleriyle eşlenen sözde-kamusal roller, gerçek bir kamusal iletişimin zeminini tahrip ederler.

Buradan, *mahremiyetin tiranlığına* yol açılır. Haneye-geçime hapsolmuş mahremiyetin tiranlığı vardır; aile mahremiyetinin tiranlığı... Hayatın her alanını polisiye denetim-gözetimi altında tutan mahremiyet tiranlığı vardır... Bunlar kadar, toplumsal ve politik olanı psikolojikleştiren mahremiyet arayışının kafalara yegâne hakikat ölçütü olarak yerleşmesi de tirancadır, Sennett'e göre. *Samimiyetin tiranlığı* diye uyarlayabilir, özetleyebiliriz: Aile mitosunu ve gözetimci-denetimci yönetişimi harmanlayan bir *samimiyet ideolojisinin* tiranlığı...

Oysa, "sahneyi" ve "rolleri", kaçınılması gereken yapaylıklar olarak düşünmemiz gerekmez. Sahici samimiyet 'kendiliğinden' varolmaz. İnsanın "kendi hali" ile kamusal olan arasında, iki yöne de merakla baktığı eleştirel bir ilişki içinde inşâ edilmesi gerekir. Aranan sahicilik, bu ilişkinin olgunluğudur; yoksa "hislerime bak, nasıl hisli olduğuma bak" narsisizmi değil, bir kendini değiştirmeme inadının, dönüp de kendine ve dünyaya bakmamanın kibirli otantizmi değil. Adorno'nun *sahicilik jargonu* hakkında söylediği gibi:

> Derin insani hassasiyetler sahteciliğiyle dolup taşan bu jargon, resmî olarak yalanladığı dünya kadar standartlaşmış durumda; bunun nedeni kısmen kitlelere ulaşma konusundaki başarısı, kısmen de, sırf tabiatı sayesinde mesajını otomatik olarak iletmesi. Nitekim jargon, mesajı kendine ruh vermesi gereken deneyime kapatmıştır.[4]

Dinlemeye, müzakereye ve deneyime kapalı sahicilik jargonu veya samimiyet söylemi, aslına bakılırsa, gayri samimidir.

* * *

4 Theodor W. Adorno, *Sahicilik Jargonu*, çev. Şeyda Öztürk, Metis, İstanbul, 2013, s. 11.

Bence Tayyip Erdoğan, Türk politikasına samimiyeti getirmiş bir insan. Çünkü en sonda söyleyeceği sözü en başta söylüyor, samimi olabilmek için risk alıyor. – Ahmet Tezcan (Recep Tayyip Erdoğan'ın eski danışmanı), 22 Nisan 2013

Sayın Recep Tayyip Erdoğan samimi ve çok büyük bir lider. – Adnan Oktar, 24 Nisan 2012

Recep Tayyip Erdoğan milletin kalbindedir. Bu millet onu evladı olarak bağrına basmıştır ve boşuna uğraşmasınlar. Kendisi samimi bir lider ve vatan evladıdır. – Bekir Bozdağ (Başbakan Yardımcısı), 7 Haziran 2013

Erdoğan'ın miadı dolmadı ve kolay kolay da dolacak gibi görünmüyor. O, bu halkın bulduğu en sahici, en samimi liderdir. Ona en kızdığı zamanlarda bile (ki bazen gerçekten de çok kızdırır) onun samimiyetine inanır. – Gülay Göktürk, *Bugün*, 10 Haziran 2013

Recep Tayyip Erdoğan, samimiyetten sürekli bahsetmekle kalmıyor, samimiyet sahnelerinde dublörsüz oynuyor. İspanya'ya transfer olmuş futbolcunun uzun saçına, berikinin sigarasına takılıyor, parkta ayaküstü sohbet ettiği kadına "Senin bir tane mi var? Niye öyle?" diye üç çocuk tebliğinde bulunuyor, ve saire. Milletiyle hemhal olduğu samimiyet sahneleri kurmak ona özgü değil tabii. Herkese amirâne "sen" diye hitap etmek de ona özgü değil, devlet ve siyaset erkânının ortak töresi. Ancak hem güç ve kudret, hem de uzman-hayranlarınca başına kondurulan samimiyet aylası, Erdoğan'a fazladan bir rahatlık veriyor, onun dışavurumcu samimiyetini tahrik ediyor.

Samimiyetin ikinci bir anlamı var: Senli benli, içli dışlı olma hali. O halin bir negatifi de vardır biliyorsunuz: "Ne bu samimiyet!"teki tacizci samimiyet...

Kamusal ve politik alan sahnesi, oradaki roller, samimiyetsiz, soğuk görünebilir bize. Siyasal antropolog Wolfgang Sofsky, modern hayatın mesafeli hallerindeki soğukluğu, kayıt-

sızlığı telafi eden şeyin, nezaket olduğunu söylüyor.[5] Nezaket, sahte mahremiyetin, sahte cemaat duygusunun aldatmacasından sakınır insanı.[6] Tersinden düşünürsek, nezaket yoksunluğu, edep-erkân duygusunu zedelemekten, insanları incitmekten öte bir politik mahrumiyete, bir politik *soruna* işaret eder.

Eksiğimiz, samimiyettense, şeffaflıktır... Bir büyüğün sözüne değil de kurallara ve programlara güvenebilmek... ve mutlaka nezaket...

Eylül 2013

(*Birikim* dergisi, sayı 293, Eylül 2013)

5 Wolfgang Sofsky, *Verteidigung des Privaten*, Verlag C. H. Beck, Münih, 2009, s. 53.

6 Kendisini gördüğüne memnun olduğunu söyleyen vatandaşa "Takla at da inanayım" diyen eski içişleri bakanının durumunu hatırlayın: Samimiyet gösterisinde bulunanın samimiyetsizliğini onun yüzüne vuran bir aşırı samimiyet gösterisi. En ince nezaketle dahi geçiştirilemeyecek bir nezaket yoksunluğu...

Hayırlı olsun

"Osmangazi Köprüsü hayırlı olsun"dan, "Ramazan bayramınız hayırlı olsun"a intikal ettik. (SMS'lere kuvvet.) "Hayırlı cumalar", "hayırlı günler," zaten rutindir. "Hayırlı olsun" temennisinin çoğalması, yayılması, dindarlaşma işareti sayılabilir mi? Belki daha doğrusu, zamana, koşullara, ortama uyma, dindar-muhafazakâr cemaate ait olma, ait görünme isteğinin alâmeti... Bu bakımdan, karşılıklılığa dayanır. "Hayırlı olsun" temennisinin, her bir hareketi, her bir olayı, her bir kişiyi bir toplumsal, ahlâkî ve ideolojik teftişe açan bir imâsı var. Bir "İzleniyorsun" imâsı...

* * *

Bu teftiş mercii, sahih anlamıyla, ilâhîdir. Müslüman'ın, her adımında, her kararında, her tercihinde, her eyleminde "hayırlı olsun" şerhi düşmesi beklenir. Çünkü kendi isteğiyle, kendi aklıyla iyilik umarak, iyi diye bilerek yöneldiği hedefin kötü 'çıkabileceğini' veya şerre inkılâp edebileceğini bilmeli, bunu kabul etmelidir. İyi olur zannedilen, sadece dünyevî hayatta değil ahrette de kötü netice verebilir. İslâm'a göre "hayırlı olsun", insanın kendi aklının ve iradesinin ilâhî irade ve ebedî hakikat karşısındaki sınırlılığını teslim etmesinin icabıdır. Buna Kur'an'dan gösterilen dayanak: Bakara Suresi'nin 216. Aye-

ti: "Hoşlanmadığınız bir şey sizin için daha hayırlı olabilir; aynı şekilde hoşlandığınız bir şey sizin için daha kötü olabilir. Allah bilir, siz ise bilemezsiniz."[1] Müslüman'dan beklenen, hayatını hep korku ve ümit arasında gerili bir ip üzerinde yürür gibi yaşamaksa, "hayırlı olsun", bu hassas dengenin 'bilincidir'. Onun, doğru karar vermek, doğrusunu bulmak, iyi olanı yapmak için azamî çabayı harcaması, iyi düşünmesi, bunu ihmal etmeden ve bununla beraber istihâre yapması, yani Allah'tan (rüyayla, duayla, namazla) hayır istemesi tembihlenir.

* * *

"Hayırlı olsun" temennisi, –"niyetin amelden hayırlı" olduğunu söyleyen hadise uyarak–, bir iyi niyet göstergesi işlevi görüyor. "Hayırlı olsun", "hayırlara vesile olsun", "hayırlara tebdil eylesin" teatilerinin kol gezmesini, şu endişelerle dolu dünyada, korku-ümit çubuğunu ümide doğru bükme gayreti olarak da görebiliriz.

Salih haliyle, yalın ve temiz, "iyilik" dilemenin ifadesi. İnanmayanlar da gönül rahatlığıyla kullanmıyor mu zaten? Bir "iyi" alışkanlık. "Din sadece din değildir"in bir veçhesi: Kadim insaniyet rikkatinin dinle devreden mirası...

* * *

"Halk İslâm'ının" medya ve popüler vaizler çağında ilgi gösterdiği "Kur'an-ı Kerim'e göre en hayırlı otuz iş" listesi gibi pratik tavsiyeler, hayrı 'bulmanın' epeyce dünyevî yordamlarına olan merakı gösteriyor.

İnternetteki fetva sitelerinden birinde "Haram olan bir mala hayırlı olsun demek caiz midir?" diye sormuşlar. Başka bir sitede, "İçki satan veya kumar oynatan bir yere gidince 'hayırlı işler' demek caiz midir?" sorusuna rastlıyoruz. (Her ikisinde elcevap: Hayır.)

Bu merakların temsilî gücü yüksek. Zira "Hayırlı olsun"un enflasyonist kullanımı, mal-mülk davasında ve "iş" hayatında

1 Salih Akdemir çevirisi, *Ankara Okulu*, Ankara, 2004, s. 33. Şuna da dikkat: Ayetin başında "Hoşunuza gitmediği halde savaş size farz kılınmıştır," denir.

bilhassa barizdir. İstihâre gayreti, "Hayırlı işler" temennisinde yoğunlaşır.

"Hayırlı işler, bol kazançlar" şiârının dolaşımı pek canlı. "Hayırlı ve bol kazanç" duaları var. Türk Telekom bir "'İşyerim hayırlı olsun' üçü bir arada" paketi satıyor – "Hayırlı işler" promosyonu. Bir sigorta firması, "Emekliliğiniz hayırlı olsun" sloganıyla müşteri tavlıyor.

Bir inşaat firması "Neotrend projemizde grobeton dökümü tamamlandı, hayırlı olsun" duyurusuyla müşterilerinin içini rahatlatmış. Bir başka firma "6. Bölge konut teslimi, sahiplerine hayırlı olsun", bir belediye "200 dairelik Mimar Sinan Konutları hayırlı olsun" haberiyle gururlanıyor.

* * *

Bir alışverişi, ticarî bir ilişkiyi, bir iş akdinin yerine getirilişini hayır temennisine bağlayan bu mesajlar, hayırdan ziyade minnete taliptirler aslında. Yılın başlarında devrin Başbakanı Ahmet Davutoğlu'nun şu *twitter* mesajı da, bunun sıradan bir siyasî klientalizm versiyonu: "Üniversiteli gençlerimiz dün itibarıyla burs ve kredilerini 400 lira olarak almaya başladı. Gençler... Hayırlı olsun!"

Her nevi iktidar sahibinin "Hayırlı olsun" temennisi, edasıyla, verdiği hisle, emir kipindedir çok defa. Zımnî bir "Sizin için hayırlısı budur" telkiniyle, istihâreye vesayet eder.

"İşinizi hallettik, hadi yine iyisiniz" manasındaki bu "Hayırlı olsun" selâmlarının en rezili, "Kaldırımınız hayırlı olsun" – "Doğalgazınız hayırlı olsun" – "Asfaltınız hayırlı olsun" serisidir. Kamu görevinin cemileymiş gibi kafaya kakılmasının müstehcen sloganları... "Hayırlı olsun" diye göz kırparken, vazifelerini yerine getirmekten ötürü hayır duası istedikleri gibi, yine istihâreyi 'yöneten', ona aracılık eden bir makam yerine koyuyorlar kendilerini.

Böylesi "Hayırlı olsun" riyâsından hayırlı bir şey beklemek zordur.

6 Temmuz 2016

Sıkıntı yok

Cumhuriyet davası vesilesiyle, iktidara merbut olmayan hemen herkes, bir defa daha, basın ve ifade özgürlüğü konusunda "sıkıntılı" zamanlar geçirdiğimizi vurguladı.

İstanbul'daki son sel baskını üzerine, mülkiye ve belediye yetkilileri, bazı "sıkıntılardan" söz ettiler. Bir önceki sel baskınında (18 Temmuz) İstanbul Valisi, Avrasya Tüneli'nin alt geçitlerindeki su birikintilerinden ötürü ulaşıma kapatılması hakkında, "tünelin kendisi ile ilgili bir *sıkıntı yok*," demişti.

Partili cumhurbaşkanı Erdoğan'ın, 28 Mayıs'ta söylediği, "hâlâ sosyal ve kültürel iktidarımız konusunda *sıkıntılarımız var*," sözleri çok konuşuldu. Erdoğan, kültür konusunda daha önce de (9 Şubat), "ülkemizin *sıkıntısı*, son birkaç asırdır, diğer medeniyetlerle, kültürlerle olan iletişimini tek taraflı yapmış olması"ydı; sadece almış, sadece takip etmiş idik. Bununla beraber, 6 Mart'ta Millî Kültür Şurası'nda, "Türk kültürü"nün, "güzel olanı, iyi olanı, kıymetli olanı bünyesine katmakta *sıkıntısı olmayan*... bir anlayışa sahip" olmasıyla da müftehir idi.

Erdoğan, 2011 Eylül'ündeki ABD ziyaretinde "Predatorlar noktasında sıkıntı yok," demişti. 1 Aralık 2014'te, "Suriye'de çözüm konusunda Putin ile mutabık kaldıklarını ancak bunun nasıl olacağı noktasında *sıkıntı bulunduğunu*" beyan etti. 2016

Kasım'ında, "enflasyonda domates biberden dolayı *sıkıntı* yaşamamalıyız" ihtarında bulundu. Yine o ay içinde bir beyanında, "Son bir asırda yaşadığımız *sıkıntıların* kaynağı, birliği sağlamakta yaşadığımız zorluklardır," demişti. Aralık'ta, Ankara'da bir üniversite kampüs açılışında "Otobüs noktasında *sıkıntı vardı* hâlâ devam ediyor mu?" diye yokladı büyükşehir belediye başkanını. Mayıs'ta NATO Zirvesi sırasında, Almanya Başbakanı Merkel ile yaptığı görüşmede "iki ülke arasında sıkıntı yaratan konuları" ele aldıkları açıklandı.

* * *

Kılıçdaroğlu, Erdoğan'ın her fırsatta idam konusunu gündeme getirmesinden "*sıkıntılı* bir tablo" diye yakınmıştı (9 Ağustos 2016).

Kılıçdaroğlu'nun adalet yürüyüşü esnasında, Adalet Bakanı Bekir Bozdağ, "Hem kendilerine, hem başkalarına sıkıntı veriyorlar," diye şikâyet etmişti. Yürüyüş sırasında kalp krizi geçirdiği söylentisi çıkan Sivas milletvekili Ali Akyıldız, "*Sıkıntı yok*!" beyanatıyla kamuoyunu rahatlattı.

* * *

Bazen, bir hüsnütabir ve hüsnüzan stratejisinin yakıtı oluyor bu *sıkıntı* lâfı: Belâ değil, sorun değil, musibet değil, rezalet değil – sadece *sıkıntı*...

Bu hüsnütabir stratejisi, hadisenin "münferit" veya "kontrol altında" olduğunu, "gereken önlemlerin alındığını" temin eden devlet dilinin zamana uygun bir lehçesine de dönüşüyor.

Esasen, meselelerin mahiyetini müphemleştiren, anlamlarını bulandıran, böylece önem ve vahamet derecelerini 'düzleyen' bir işlev görüyor. Enflasyonist kullanımın kaçınılmaz sonucu.[1]

* * *

1 Ümit Kıvanç'ın 17-25 Aralık yolsuzluklar meselesiyle ilgili yazısına koyduğu başlık, nesnesini buharlaştıran bu enflasyonizmin ve müphemliğin şablonunu bize verir: "Şey noktasında da sıkıntı var." Bkz. https://riyatabirleri.blogspot.com.tr/2014/03/sey-noktasnda-da-sknt-var.html?m=0.

Çok işlevli "sıkıntı" lâfı, kamusal ve politik dile gündelik dilden transfer oldu. *Ekşi Sözlük* kaynakları, Sergen Yalçın'ın futbol maçı yorumlarında "sıkıntı var"ı diline pelesenk etmesinin ("Beşiktaş'ın ön tarafında sıkıntı var. Fenerbahçe'nin kanatlarında sıkıntı var"), bu lâfın 'patlama yapmasında' kilit rol oynadığını ileri sürüyorlar. Her halükârda, günlük dile yayılma gücü yüksek olan futbol klişeleri, bu lâfı çoğalttıkça çoğaltıyor. ("Gol yollarında sıkıntı yaşanıyor..." Igor Tudor "sıkıntı çektiğimiz bir maç oldu," diyor, Dick Advocaat "ileri gidip geri dönüşlerde sıkıntılarımız oldu," 'şeklinde konuşuyor'!)

* * *

Beşerî bilimci ve müzikçi Tolga Tüzün, "sıkıntı" lâfı enflasyonundaki sıkıntıyı, isabetle dert etmiş.[2] Beş anlamı olan[3] sıkıntı kelimesinin, son yıllardaki yaygın kullanımında, mecazî anlamın öne çıktığını söylüyor Tüzün; sorun, mesele, sendrom, problem, artık "sıkıntı" kelimesiyle ikame ve temsil ediliyorlar. O, bunun ardında, zamane insanlarının (veya "insanlarımız"ın) sorunla yüzleşmekten kaçma eğilimini görüyor: Sorunu saptamaktan, tahlil etmekten kaçmak, böylelikle özne olmaktan, fail olma sorumluluğundan kaçmak... Sıkıntı, sözlük anlamındaki "etkili ve sürekli ruhsal yorgunluk" itibarıyla, peşin bir çaresizliği imliyor bu yorumda.

Tüzün, apaçık kabahati nedeniyle özür talep ettiği birisinin, "kusura bakma" niyetine ısrarla "sıkıntı yok" dediğini aktarıyor bir de. Bu "sıkıntı yok"u şöyle tercüme ediyor: "Özneyi yine ortadan silen bir ifade... Ben, bir özne olarak senden özür dilemiyorum, 'sen' kusura bakma, 'sen' dert etme. Ben hiçbir sorumluluk almıyorum, almam, alamam, zaten ortada dert edecek bir şey yok."

"No problem"le, yani "sorun yok"la iltisaklı olduğunu söy-

2 Bkz. http://manifold.press/sikinti-var-sikinti-yok

3 Türk Dil Kurumu'na göre: 1. İşsizlik, tekdüzelik, bezginlik vb. sebeplerden doğan ruhsal yorgunluk, cefa, eziyet. 2. Bir bozukluğun, karışıklığın sebep olduğu etkili ve sürekli yorgunluk, mihnet. 3. Yokluk ve parasızlığın yol açtığı geçim darlığı. 4. Bulunmama durumu. 5. Mecazî: Sorun, mesele, sendrom, problem.

leyebiliriz, "sıkıntı yok"un. Onun üst modeli mi demeli? Bir gamsızlık telkini.

* * *

Oysa, "sıkıntı"nın sözlükteki birinci anlamında, gam var. Yine Tolga Tüzün, dünyaya kapanan iç sıkıntısı veya hafakanla, yine kederli ama müphemlikte yitmeyen, paylaşılabilir, dışa vurulabilir (özneli-nesneli!) can sıkıntısını ayırt ediyor.

Edebiyatın verimli sahası, burası... Reşat Nuri, *Gök Yüzü*'nde, bir ara geçerken, "sıkıntı ve ümitsizlik gecelerinde zihinde süslenip püslenen" düşüncelerden söz eder.[4] "Marazî zihin faaliyeti," der buna. Marazî veya değil (kim bilebilir?), öyle veya böyle, bir zihin faaliyeti! Her burca çekilen "Sıkıntı yok!" bayrağı, sıkıntıyla beraber, zihnini yormaktan, vicdanının kuyusuna bakmaktan kaçma arzusunun da ifadesi olmasın?

* * *

Bir nevi millî düstura dönüşen "Sıkıntı yok!", derin, çok derin bir sıkıntının ifadesi. Beş anlamıyla ve hafakanıyla...

Melike Uzun'un *Jilet* romanındaki, "Sıkıntı" başlıklı pasajla bağlayayım:

> Ertesi gün işlerden sıkılıp banyoya, aynanın önüne kaçtığında yüzünde tek bir pürüzün kalmadığını gördü. Dünkü sivilceler yok olmuştu. Pürüzsüz cildine baktıkça öfkelendi. Sıkıntı artık içine doğru büyüyordu, onları sıkması mümkün değildi, bu yüzden derisinin altında, kimsenin görmeyeceği yerde sessiz sedasız çoğaldıkça çoğaldılar. Defne her gün aynada kendi yansımasına bakarak derisinin altında yılan gibi kıvrıla kıvrıla yol alan sıkıntıyı izledi.[5]

Sıkıntı, öyledir. "Sıkıntı yok"ları ne kadar boca etseniz de üstüne, kıvrıla kıvrıla yol alır.

2 Ağustos 2017

4 Reşat Nuri Güntekin, *Gök Yüzü*, İnkılap ve Aka, İstanbul, 1976, s. 244.

5 Melike Uzun, *Soğuk ve Temiz*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017, s. 12.

Paralel

> Paralel doğrular ancak sonsuzda kesişir. Bu iki paralel doğrunun daha evvel uzayda hangi noktalarda pek mesut biçimde kesiştiğini biliyoruz. Daha evvel çok kez kesişmiş bu iki 'doğrunun' yanlış bildiği bir şey olamaz mı?

Pınar Öğünç temel geometri bilgimizi tazeleyen bu notu iki buçuk sene kadar önce düşmüştü.[1] Bugün, o mesut kesişimden istifade etmiş muktedirler hâlâ hep doğrunun sahibi; bu geometriyle öteden beri problemi olanların birçoğu ise hâlâ cadı avının kıskacında.

* * *

Jimnastikte "asimetrik paralel" var. Biri uzun, biri kısa, paralel iki "bar" veya iki çubuk. Jimnastikçi kâh iki çubuğa birden tutunarak, kâh bir ona bir öbürüne asılarak yapar hareketlerini. Mevcut siyaset erkânı, çokları asimetrik paralelcidir.

* * *

Darbeden sonra artık FETÖ (Fetullahçı Terör Örgütü) deniyor, zaten öncesinde de birkaç aydır bu terim öne çıkmıştı; fa-

1 http://www.radikal.com.tr/yazarlar/pinar-ogunc/en-azindan-bir-kere-kesisene-paralel-denir-mi-1167125/

kat "paralel" tanımı da tamamen tedavülden kalkmış değil. FETÖ'yle beraber PDY (Paralel Devlet Yapılanması) kısaltması da kullanılıyor, "paralel örgüt" de deniyor.

Gülenciler için "paralel" kısaltması iktidar dilinde uzun süre gayet nesnel bir kavram suretinde kullanıldı. Muhtevayı, meramı, teferruatı bir noktadan sonra önemsizleştiren bir damgaya dönüşerek...

"Paralel örgüt", "paralel devlet", "paralel yapılanma" bile değil, sadece "paralel" veya bazen "paralelci", isimle sıfatı birleştirerek iş gördü. "Paraleller" diye çoğul kullanımı da vardı. Ajitasyonlarda "paralell" diye şeddelendiriliyordu. MHP Genel Başkanı Bahçeli de mahkemeli kurultay çekişmeleriyle ilgili, "Bizim paralele teslim edecek bir partimiz yok" diyerek, iktidarla aynı dili konuşmanın bir örneğini daha vermişti. Birileri, "Paralel paralel paralelli-terelelli" diye mizahî şarkı klibi de yaptılar.

* * *

Ruşen Çakır'la Semih Sakallı *100 Soruda Erdoğan-Gülen Savaşı* kitabında (Metis, 2014), bu terimi tedavüle *Sabah* gazetesinden Ferhat Ünlü'nün soktuğunu hatırlatırlar. Yine orada hatırlatılır: KCK soruşturmaları sırasında icat edilmiş bir terim bu. (Hani şimdilerde "paralel yapıya" yıkılan soruşturma!) O aralar Recep Tayyip Erdoğan da "paralel devlet" demişti KCK için.

"Paralel devlet", ayrılıkçı hareketlerin kendi otoritelerini kurumlaştırma teşebbüslerini tanımlamak ve tabii genellikle kriminalize etmek üzere kullanılan bir kavram. Mesela 1990'larda Sri Lanka'da Tamillerin paralel devlet inşası söz konusuydu. Yugoslavya iç savaşının sonlarında Kosova'da kurulan Arnavut otoritesine paralel devlet denmişti. 2010'da Rusya'da Çeçen milliyetçilerinin paralel devlet inşa teşebbüsünden bahsedilmişti.

Gülencilerinki, hasım bir hükümran devletin dışında veya kenarında değil de bizzat o devletin-içinde-devlet anlamında bir paralel devlet perspektifi. Devleti, içine sızarak, "infiltras-

yon" yoluyla, kadrolaşarak ele geçirme stratejisinin uç (bir hayli uç!) bir örneği!

* * *

Bir de "paralel toplum" kavramı var, sosyal teoride. 1990'larda Almanya'da sosyolog Wilhelm Heitmeyer, göçmen topluluklarının yerleşik-hâkim topluma entegre olmayıp onun kenarında kendi yaşam dünyalarını kurmaları vakıasını anlatmak üzere ortaya attı. Kavram 2000'lerde popülerleşti, çok zaman da –müellifinin niyetinin aksine– "uyum sağlamayan" göçmenlere dönük dışlayıcı bir şüphenin aleti oldu.

Paralel toplum kavramı, asıl Ortadoğu'da ve İslâmcılığın tarihsel seyri içinde bulmaz mı yuvasını? Mısır'da İhvan-ı Müslimin (Müslüman Kardeşler) hareketinin uzun tecrübesi, etkileyici bir paralel toplum örgütlenmesine dayanır. (Seyyid Kutub'un radikal İslâmcılığa üflediği nefes, budur.) Yerleşik kamusal örgütlenmeye alternatif, –ona nüfuz etme teşebbüslerinden de geri kalmadan–, bir toplumsal kurumlaşma ağı, İhvan hareketinin temel kuvvetini oluşturdu. (Özel-"sivil" camiler de dâhildi buna.) Burada altı çizilecek nokta, 'paralelin' devletten ziyade toplumsala odaklanması, 'sosyal' perspektifli olmasıdır.

Millî Görüş hareketinin tarihsel gelişmesinde de Refah Partisi konağı, kısmen bizzat İhvan kısmen genel radikal İslâmcılık ilhamıyla, bir paralel toplum perspektifini içerir. Laik-modern toplumun yanında/dışında, alternatif bir İslâmî yaşayış inşa etme perspektifi... Bu perspektifin, parlamenter sistem içi parti politikasının icaplarıyla ve devlete nüfuz stratejisiyle (ve tabii asimetrik paralelcilikle) çekişmeli bir eklemlenme içinde sınırlı bir varoluş alanı bulabildiyse de, en azından ideolojik ve 'manevî' diyebileceğimiz bir enerji ürettiğini söyleyebiliriz. Bu enerjinin, on küsur yıldır "devlet imkânlarıyla" dönüştürülerek yeniden üretildiğini de söyleyebiliriz. Sosyal hizmet-himmet popülizminin muhatabı artık bir "paralel toplum" değildir elbette ("milletimiz"dir); kastettiğim, o manevî ve ideolojik mirasın devamlılığı.

Sanırım 15 Temmuz darbesinin bir veçhesini de (sadece bir veçhesini, diyorum), bu paralel toplum stratejisinin oluşturduğu manevî-ideolojik geleneğin, Gülenciliğin elitist-masonik paralel devlet stratejisine galebe çalması diye görebiliriz.

* * *

Paralel toplum stratejisini İhvan'dan bir asır önce, sosyalist hareket 'icat' etmişti. 19./20. yüzyıl dönümünde dünya sosyalist hareketi içinde, egemen burjuva dünyasına paralel bir işçi sınıfı kültürü yaşıyordu. Hem dayanışmanın, hem sınıfsal farkı tebarüz ettirerek bilinçlenmenin, hem işçileri hayatın her alanında sahiden söz ve karar sahibi olmalarını sağlamak üzere 'yetiştirmenin', hem de yarını bugünden inşa etmenin vasıtasıydı bu strateji. İki dünya savaşı arasında Almanya'da işçi kulüplerinin futbol ligi bile ayrıydı! Bu strateji sadece kapitalist sistemin tek-dünyasına değil, sosyalizmin devletçi ve devletlû sistemine mağlup oldu, fakat yine de bir miras bıraktı.

Sosyal Sol bahsinde de meramım buydu.[2] Keza, *Birikim*'in Ocak dosyasındaki meram buydu.[3]

Bilimkurgusal paralel evren misali, tamamen toplam-toplumdan apayrı, kesişimsiz bir paralel toplumsal varoluş, elbette mümkün değil. (Gerçi şuurunda bunu böyle yaşayanlar var, o ayrı.) Gerçekçi olmadığı gibi, doğru da değil. Toplumdan kaçmaktan değil, tüm topluma teklif edecek farklı bir toplumsallık tecrübesi, kültürü ve ahlâkı oluşturmaktan söz ediyoruz. Sadece 'tedafüî' (savuşturucu, savunmacı) olarak değil, bir "iyi-güzel-doğru" tecrübesi sunmanın zemini olarak dayanışma...

Osmanlıcada paralellik kelimesinin karşılığı muvâzât. Birinci anlamı paralellik, koşutluk, ikinci anlamı: mukavemet, dayanma. Alternatif bir toplumsallık ufku, "başka türlü bir şey" isteyenler için bir muvâzât noktasıdır.

17 Ağustos 2016

2 http://www.birikimdergisi.com/haftalik/1519/sosyal-sol-siyas%C3%AE-sol#.Wj-ukrdl_IV

3 http://www.birikimdergisi.com/birikim/7437/321

"Bu millet"

Başbakan kendine bir millet seçiyor

Başbakanı, –dolaylı yoldan da olsa–, millet seçer diye biliyoruz. Halk da diyebilirsiniz. Şu aralar Türkiye'nin Başbakanı, kendine bir millet, bir halk seçiyor.

Ankara'da karşılanırken ısmarladığı mitinglerde toplananları gösterip, "Taksim Gezi Parkı'ndakiler millet de, buradakiler ne?" diye sordu Recep Tayyip Erdoğan: "Adana'da, Mersin'de, Esenboğa'da, Pursaklar'da, Altınpark'ta toplananlar millet değil mi?" Anladık ki, asıl millet, orada toplananlardır.

Alaycı bir ifadeyle, Taksim'dekilerin ve onları destekleyenlerin milletliğini de teslim ediyor gerçi. Bir ucundan. Vatandaş kimliğini tanıyarak: "Onlar da vatandaşımız..." Ama bu şartlı bir tanımadır: "Masumiyet" ve "samimiyet" koşuluna bağlı... Yani biraz saf olmaya... O saflar da şeytanî faiz lobilerinin, menhus dış güçlerin, habis terör örgütlerinin istismarına açıktırlar. Milletin büyük davaları, bu vatandaşlarımızın yarım aklına emanet edilebilir mi? Onlar, milletin zımmileri gibidir. Çoğunluk milletin egemenliğini tanıyarak, onun hoşgörüsü ve himayesi altında yaşayıp gitsinler.

11 Haziran günü İstanbul polisi, "masumiyet"le marjinal-

lik arasındaki farkın ne kadar marjinal olabildiğini gösteren bir "uygulama" yaptı. Devlet dilindeki "marjinal" kavramını biliyoruz.[1] Marjinal, olmasa da olacak kadar önemsiz ve yok edilmesi hak sayılandır. Olmasa da olacak kadar önemsiz olmasına rağmen hâlâ olduğu için, yok etme arzusunu tahrik eder. Devlet şiddetine, ihtiyaç duyduğu tahrik hakkını sağlar. İstanbul Valisi, vatandaşların aradan çekilip marjinaller üzerinde serbestçe "uygulama" yapmak üzere Taksim Meydanı'nın bir sürek avı sahası olarak kendilerine bırakılmasını isterken, bu arzuyu yansıtıyor, bu "haktan" yararlanıyordu...

Başbakan tarafından seçilmemiş olan halk, marjinallik tehdidi altındadır.

Recep Tayyip Erdoğan'ın ve AKP'nin hegemonya stratejisi, bir yandan tarif ettiği hasımla –bazen basbayağı düşmanla– kutuplaşmayı tırmandırıp, bir yandan da "herkesi kucaklayan" bir söylem kurmak değil mi? PKK'ya kahretmek, Kürt kardeşleri kucaklamak... CHP'ye ve "tek parti zihniyetine" kahretmek, modernleri kucaklamak... Sözcülerini tanımamak ama Alevi kardeşleri kucaklamak...

Taksim Gezi protestosunda, bu stratejiyi yürütmek galiba biraz daha zor. Çünkü bu vatandaş girişimi, bu halk hareketi, kendi kendini temsil ediyor. (Belki daha doğrusu: temsiliyetsiz varoluyor.) Onunla "şer odağı" olarak damgalanacak bir temsilciyi ayrıştırmak pek mümkün değil. (Kürt hareketinde de zordu gerçi. Burada, başka türlü zor.) Tayyip Erdoğan, gücünün kemalindeyken bir dirençle karşılaşmasına öfkelendiği kadar, halkın çıkardığı bu müşkülata da öfkeleniyor olmalı. Onun için, bir yandan yine fantastik hasım kuvvetler tarif etmeye çalışırken, bir yandan da halkın bu kısmını "harici" saymaya meylediyor, onların milletliğini şüpheli saydıracak imalara kayıyor dili. *Bu* millete karşı, *asıl* milleti (milliyetçi muhafazakârlığın ananevi ifadesiyle "esas kütle"yi) çıkarma ihtiyacı duyuyor.

---

1 http://www.birikimdergisi.com/birikim/makale.aspx?mid=944&makale=Marjinal

"Halk parka hücum etti, millet inşaatını yapamıyor"

Ankara'daki konuşmaların sonuncusunun bir alışveriş merkezinin önünde yapılması 'hoş' değil mi?

Tek parti seçkinciliğinin ünlü lafı neydi: "Halk plajlara hücum etti, vatandaş denize giremiyor." Şimdi nedir?: "Halk parka hücum etti, millet inşaatını yapamıyor." Protestocu çapulcular yüzünden, dünyanın hayran olduğu ekonomimizi gazlayamıyoruz.

Bu şiddet ve celâlin ardında, işine kimseyi karıştırmak istemeyen iktidar, işine kimseyi karıştırmak istemeyen Başbakan kadar, işine kimseyi karıştırmak istemeyen iktisadî aklın, rakam aklının, kapitalist aklın bozulan asabı duruyor.

Tek partinin *toplum mühendisliği*, on yıllardır İslâmcı-muhafazakâr aydınların hedef tahtasındaydı. Toplumun "otantisitesini" bozan, onu kendi haline bırakmayan, yapay, tepeden inme, dikteci, homojenleştirici toplum mühendisliği zihniyetine veryansın ettiler, onu alaya aldılar. Bu sosyologların, yazarların, gazetecilerin şimdi kendi rejimlerinin Necmeddin Sadak'larına, Falih Rıfkı Atay'larına, Yunus Nadi'lerine dönüşmesini izlemek hazindir. Mühendislik harikası toplum ve siyaset tasavvurlarına uymayan her kıpırtıda, Menemen veya İzmir Suikasti tefrikaları yazmaya hazırdırlar.

12 Haziran 2013

Herkesi kucaklamak

Lâf galiba ilk Demirel'den çıkmıştı. 1990'ların başında, "şeffaf karakol"lu, "Kürt realite"li liberal demokrat vaatlerinin ifadesi buydu Demirel'in: herkesi kucaklamak. Netice, 12 Eylül rejiminin tahkim edilmesi oldu fakat *herkesi kucaklama* tabiri çok sevildi, o gün bu gündür medyanın, think-tank erbabının ve siyaset zümresinin dilindedir. Son seçimlerden sonra da, ne çok istedi pek çokları: Bu defa/yine herkesi kucaklarlar mı? Erdoğan'a nispetle Davutoğlu'nda, biraz olsun herkesi kucaklama emareleri görebilmek için gözlerini kısıp bakarak...

Aslında ilk büyük kucaklayıcı, Özal'dı. Herkesi kucaklama vaadine meftun olanlar da, hep Özal'ı anarlar. Özal'ın "dört eğilimi birleştirme" iddiası, bir herkesi kucaklama hamlesiydi. Herkesi kucaklama iddiasının vaadi budur: Çelişkileri, ihtilafları yatıştıran, siyasî farkları düzleyen, giderek ideolojileri lüzumsuzlaştıran büyük uzlaşma. Neredeyse siyaset üstü, neredeyse anti-politik bir hizmet ve idare projesi...

Anglosakson siyaset bilimi literatüründe "herkesi tut-yakala" partileri (catch all party) dedikleri usul de budur işte. Onun "Türk" versiyonu diyebilirsiniz – veya isterseniz Ortadoğulu, isterseniz Akdenizli deyin... Daha hararetli, daha 'patetik' bir herkesi tutma-yakalama cehdi... Hasan Celal Güzel, bir aralar

küçük partisini duyurmaya çalışırken herkesi, gerçekten tek tek herkesi, bilfiil kucaklamaya azmetmişti ya...

Popülizm, neticede.

* * *

Kucaklanan o "herkes", başkalarıdır. Şu meşhur Ötekiler. Öyle ya; kendi aranızda kucaklaşmanın ne kârı olur? Herkesi kucaklama vaadi, sizden olmayanlara dönüktür. Sizden olmayanlara ve bir ucundan da, hasımlarınıza. Bir yumuşama, el sıkışma çağrısıdır.

Herkesi kucaklamak, muktedirin tasarrufudur. Alttakiler, dışarıda kalanlar, mağluplar, ancak birbirlerini kucaklarlar. "Gelin," diye kollarını açıyor jesti yapan, çağıran, muktedir olandır. Herkesi kucaklamak, galibin hamiyetinin, kuvvetlinin hoşgörürlüğünün ilanıdır. Zımnen, –illa itaat, sadakat demeyelim–, rıza talep eder.

Paternalizm, neticede.

* * *

Herkesi kucaklamanın, –merkez sağdan merkez sola da sirayet eden– yerleşik imâsı, daha ziyade uzlaşmaya, antlaşmaya, el sıkışmaya yakındı. Ayrılar yine ayrı kalacak fakat herkese bir şeyler verilecek, herkesin biraz gönlü yapılacaktır.

AKP iktidarının herkesi kucaklaması, farklı. Tutup da bırakmayan bir kucaklama cehdi. Kendine benzetmeye, ayrıları aynılaştırmaya, sahih ifadesiyle herkesi temsil etmeye dönük bir iddia var burada. Temsil etme fiilini, sadece yerleşik (birileri adına eyleme) anlamıyla değil, erken Cumhuriyet Türkçesinde asimilasyonun karşılığı olan anlamıyla kullanıyorum. Kastettiğim sadece ve illâ etnik ve dinsel temsil/asimilasyon da değildir, bir siyasî cemaate dahil ederek özümseme kuvvetidir. Hegemonya, işte.

Herkesi kucaklamanın bu kipinde, kucaklanmayan, herkeslikten çıkar. Davete icabet etmemek, ülfete gelmemek, cürüm olur. Kucaklanamayan, uzak duran, haricî sayılır. Totaliterlik, işte.

* * *

Dahası, baştan kucaklanma menzilinin dışında duranlar var. İktidarın fakihi diye anılmayı "keşke" makamında geri çeviren Hayrettin Karaman'ın (2012 Temmuz'unda) "Herkesi kucaklamak nasıl olacak?" yazısında ikaz ettiği gibi...[1] Kucaklanamayacak, kucaklaşılamayacak ve uzlaşılamayacak olanlarla ilişkide azamî mertebe, tahammüldür ona göre. Hegemonyanın da hudutları vardır.

* * *

Birisi, kucaklanmayı istemeyebilir. O birisinin kendisini kucaklamasını istemeyebilir. Yine samimiyet meselesine geliyoruz.[2] Richard Sennett'in samimiyetin tiranlığı dediği,[3] kamusal hayatın örfünü bozan kültür. Mesafe ayarları önemlidir. Sadece kişisel ilişkide değil, politikanın medeni hukukunda da. Vatandaşlık hukukundan emin olmak, kucaklanmaktan evladır. Politik hakların teminatı, kucaklanmaktan mühimdir. O zaman, soğuk bir el sıkışma, mütevazı bir uzlaşma, kucaklaşmadan daha sahici ve daha samimi olur.

* * *

Herkese hitap etmek, elbette kıymetli bir iddia. Politikanın fıtraten vazgeçemeyeceği iddia. Ama mesafe ayarlarını gözeterek, husumetlerin de etiğini gözeterek... Popülizmin haysiyetlisine de o yoldan gidilir.

9 Aralık 2015

---

1 Bkz. http://www.hayrettinkaraman.net/makale/1065.htm

2 Daha önce bu konuda bir şeyler söylemiştim: "Recep Tayyip Erdoğan'ın politik dilinde samimiyet: Bu ne samimiyet?", *Birikim* 293 (Eylül 2013), s. 30-34.

3 *Kamusal İnsanın Çöküşü*, çev. Serpil Durak-Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2013.

Kadim

Bir hayli istiskal edilerek istifası istenen Ahmet Davutoğlu'nun yerine başbakanlığa atanan Binali Yıldırım'ın, hükümet programı hazırlanırken, selefiyle özdeşleşen "kadim" kelimesini tek tek ayıkladığı (veya ayıklattığı) haber yapılmıştı. Davutoğlu'nun programında 6 yerde "kadim" geçiyormuş.[1]

Davutoğlu, sahiden bu kelimeyi çok seviyor. 2013 Mart'ında dışişleri bakanıyken Diyarbakır'da verdiği "Büyük restorasyon, kadimden küreselleşmeye yeni siyaset anlayışımız" başlıklı konferansında kadim kelimesi, 37 defa geçiyor. Onun kelimeyi tarifini o konuşmasından okuyalım: "Kadimin en basit ifadesiyle karşılığı şudur: Geriye doğru araştırdığınızda başlangıç noktasını bulamayacağınız kadar eskiye ve insanlığa ait olan değerler veya şehirler veya kültürler." 5 Şubat 2016'daki bir konuşmasında da "*Kadim* kültür ifadesiyle insanlığın bütün unsurlarını barındıran kültürü kastettiğini" söyler. 2017 Ekim'inde gerilimin yükseldiği Kerkük'le ilgili açıklamasında da geçer: "Ortadoğu'nun kadim kültürünün kesişim alanında... bu kadim ve zengin şehir..."

* * *

1 *Cumhuriyet*, 26 Mayıs 2016.

Recep Tayyip Erdoğan, 2015 Şubat'ında, başkanlık sisteminin faziletini anlatırken, "Esasen bizim kadim devlet geleneğimizdeki sistem de budur," demişti. Bizzat bir haklılık gerekçesi olarak kadim, hele bir de "devlet geleneği"ni sıfatlandırdığında, önünde el bağlamak iktiza eder...

* * *

Arapça "kdm" kökünden gelen kadim, gayet yalın, *eski* demek aslında. Fakat günümüzdeki kullanımı, çok eski, çoook eski, en eski anlamında. Batı dillerindeki *antik* gibi.

Muhafazakâr düşünüşün sağlam çapasıdır ya, Eski. Daha doğrusu, eskiliği bizzat meşruiyet ve hakikat delili saymak. İllâ tam teşekküllü bir muhafazakâr doktrini kastetmiyorum, her fikriyata çapasını atabilecek muhafazakâr düşünme tarzının bir alâmetidir bu.

Aynı kökten gelen "kıdem"le birlikte düşünün; yaş hiyerarşisinden başlayarak –ki hiç önemsiz değildir– bildiğimiz, daha kıdemli, daha eski olmanın kendiliğinden ve kolay meşruiyeti...

"Eskiden", kudemâdan, yani "Eskiler"den delil getirilirdi – onları şahit göstermek, başlı başına delil değeri taşırdı.

Eskilik, milliyetçi tarih anlayışının şevkle atıldığı kıdem yarışında da el atılan bir 'haslet' olur. Dede Korkut'un Homeros'tan "daha kadim" oluşuyla övünmek gibi, mesela.

Kadim, illâ anti-modernist olmasa da modernliğe –'en azından', modernizme– eleştirel, mesafeli bir tarih şuurunun alemi olarak da göndere çekilir. 2016'da yeniden tertip edilen lise tarih kitaplarında, bütün tarih "kadim dünya" ve "modern dünya" kavramlarıyla ikiye bölünürken, kadim dünyayı efsunlayan bir dil kullanıldığını görürüz – öğretmen Yılmaz Murat Bilican'ın ifadesiyle: "kadim dünyayı modern dünyaya ezdirmeme"ye gayret eden bir dil![2]

* * *

2 Yılmaz Murat Bilican, "Yeni lise tarih dersi müfredat taslağı; Türk, İslâm en çok da Osmanlı", *bianet.org*, 7 Nisan 2016.

Tevfik Fikret'in 1905'te yazdığı "Tarih-i kadîm" şiiri, işte bu 'eskiciliğe' karşı bir provokasyon mahiyetindeydi. Şiirin sadece adında geçen "kadim"i, metinde üç defa tekrarlanan "kadid" temsil eder. Kadid, zayıf, kuru, çelimsiz, etleri dökülmüş, canlı cenaze demektir. Fikret, eski çağların hamaset ve efsanelerle güzellenen gaddarlığına, gayrı insanîliğine sayar döker burada, Eski'nin yüceltilmesine isyan eder.

Modernizmle yeni tanışmanın coşkusu içinde, Eski, muhafazakâr düşünüşün tam zıddına, bizzat yanlışın deliliydi. Bu bir 'aşırılıktı' tabii. Milliyetçiliğin, –ve Kemalizmin–, modernizmi 'ehlileştirmesinin' önemli bir veçhesi, millî tarih anlatısı içinde kendi kadim'ini kurmasıydı.

Bugün, milliyetçi bir tarih blogunun, "tarih-i kadîm" adını kullanması, ironik (http://www.tarihikadim.com).

* * *

İslâmcı ve muhafazakâr söylemde de kadim kelimesi, yanılmıyorsam son on-on beş yılda popüler oldu, yani nispeten yenidir. 2000'lerin başında Dücane Cündioğlu, yerleşik İslâmcılığı sorgulama savletinde, "vaz-ı cedid değil keş-i kadîm" şiârını vaz'ediyor, ilk ve aslî kaynaklara dönmeye çağırıyordu.[3] Sanırım burada Ali Bulaç'ı da anmak gerekir; o, modernist (ve pozitivist) bilgi kavramına alternatif olarak metafizik muhtevalı Hikmet'i çıkarırken, hikmetin yuvası olarak da Kadim'e dayanır. Kadim, *ezelden* gelenin, sahih ve kurucu olanın mehazıdır.

2004'te kurulan, –umumiyetle iktidarın entelektüel çerçevesini 'usulü dairesinde' genişletmeye çalıştığını söyleyebileceğimiz– Kadim Yayınları'nın sloganı da bu mehazı selâmlar: "Kadim bilgeliğin yolculuğu devam ediyor."

* * *

2017 Eylül'ünde iktidar medyasınca Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın konuşmalarından derlenerek neşredilen "kadim şehirler" adlı bir video klibi var: Erdoğan, sırayla İslâmabad, Kabil, Bakü, Lefkoşe (Lefkoşa), Musul, Kerkük, Erbil, Bağdat, Basra,

3 Bu yazılar *Keşf-i Kadim* adıyla kitaplaştı (Etkileşim Yayınları, İstanbul, 2008).

Kahire, İskenderiye, Beyrut, Şam, Halep, Üsküp, İskeçe, Gümülcine, Prizren, Belgrad, Saraybosna, Mostar, Gazze, Ramallah, Kudüs, Mekke ve Medine'ye hitap ediyor, "seni selâmlıyorum," diyerek. Burada "kadim", bir tarihsel emperyal hafıza haritası çizmeye yarıyor.

* * *

"Kadim"in galiba en popüler tatbik sahası, şehir politikası. Bir şehir imgesi kurarken, onun kadimliğinden dem vurmak, tesirli oluyor. Cumhurbaşkanı Erdoğan, 21 Ekim 2017'de bir "şehir zirvesi" toplantısında, "*kadim şehirlerin* en önemli güzelliğinin, ana karakterlerini kaybetmeden yeniyi bünyelerinde eritmesi" olduğunu söylüyor. Yine Davutoğlu'na da başvuralım. 24 Aralık 2014'te yaptığı bir açıklamada, "Kadim şehirde metafizik ile fizik buluşurdu," diyor: "Kadim şehrin esası, uyumdur. Bazı şehirler vardır kadimi yoktur modernitesi vardır. Küreselleşmeye doğru gider, New York gibi. New York'un kadimi yoktur. Hatta belli ölçülerde Paris gibi..." Bu ahkâmda, kıdemden yani eskilikten gayri bir değer keşfetmek zordur.

Yerel yönetimler, "kadim şehir" etiketini hem hemşeri gururu okşamak için, hem turistik bir koz olarak kullanıyorlar. Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Urfa'nın, bu etiketi kullanma şerefine nail olan belirli antik şehirler arasında yer almasıyla övünüyor. Urfa'nın yanı sıra Atina, Roma, Kudüs, İskenderiye vardır o kadroda; Müdürlük, İslâmiyet'in kurulduğu yerler olarak Mekke ile Medine'yi de ekliyor.

Yüzlerce yıllık evveliyatları olan, ikbali de idbarı da gören Kayseri (Kayseriyye, Sezar şehri) ve Diyarbakır (Diyar-ı Bekir, evvelinde Amed) büyükşehir belediyeleri de "kadim şehir" etiketini kullanmakta elbet haklıdırlar. Kayyım'ın el koyduğu Diyarbakır'ın sivil toplum kuruluşları, "terörle mücadele" adı altında yerle bir edilen Sur'dan, "Amed'in en kadim yerleşim yeri" diye bahsediyorlar. HDP'nin söyleminde de Amed'in, Urfa'nın kadimliği hep zikredilir. "Kürdistan"ın meşruiyetinin bir dayanağı olarak kadim ve kıdem... Selahattin Demirtaş, 2015

Haziran seçimleri kampanyasında İstanbul mitinginde İstanbul için de "kadim İstanbul" tabirini kullanmıştı.

* * *

1834'te Sultan Abdülaziz'in teşebbüsüyle inşa edilmeye başlayan Elazığ'ın yerel yönetimi ise (Cumhuriyet'e kadar adı Mamüretülaziz: Aziz'in imar ettiği belde), belli ki 7 kilometre açığına kurulduğu antik Harput'un ruhsatını devralarak "kadim şehir" etiketini takınıyor.

Ankara Büyükşehir Belediyesi, bir ara, kadimliğin gözüne vurmak için herhalde Osmanlıca söyleyerek, "Şehr-i kadim Ankara" sloganını kullanıyordu. "Her şeyimiz" gibi Ankara'nın tarihinin de Cumhuriyet öncesine dayandığını vurgulayan historiografik stratejinin bir parçası. Lakin Ankara'nın 'esas' kadim'i, Hacı Bayram'ın da evveline gider, milliyetçi-muhafazakâr ve İslâmcı 'tarih şuurunun' bilmek görmek istemediği Hititlere, Friglere, Urartulara, eski pagan kültürlere uzanır.

Kadim'in böyle bir 'problemi' var. Seçilen, tercih edilen miladı yüceltmek üzere, bizzat bir meşruiyet etmeni olarak başvurulan çoook-eski'den daha da eskisi çıkabiliyor. Zerdüştlüğe kahredilen münakaşalar sırasında mesela, Selahattin Demirtaş hatırlatmıştı ya, "Zerdüştlük, kadim bir inanç..."

* * *

Yeni'nin mitleştiği bir çağda, eski 'şeylerin' *retro*'ya çevrilerek, eskitilerek yeni bir imgeye büründürüldüğü piyasa kültüründe; "kadim", Yeni'nin faniliğine burun büken bir ezelîlik iddiası... – lakin en-eskilik taslamak, bu vasatta anca bir süper-retro olmaktan kurtarabilir mi? Hele, aslında bir tür 'köksüzlüğün', bir temelsizliğin telâfisi mahiyetindeyse o iddia?

Aralık 2017

Medeniyet denen...

"İslâm medeniyeti IŞİD ile anılamaz." Ahmet Davutoğlu, Charlie Hebdo katliamından üç ay önce, Eylül'de söylemişti bunu. Medeniyet kavramının İslâm adına savunmacı-özürcü kullanımına yaklaşan bir söz. "İslâm barbar değildir" mealinde...

Aslında Davutoğlu'nda medeniyet kavramının, barbar-olmamayı ifade etmekle yetinmeyen bir ağırlığı, bir görkemi var. Şanlı geçmişin övüncüyle de yetinmeyen bir anlam bu. Davutoğlu'nun söyleminde medeniyet, kendine özgü bir "hayat sahası" üzerindeki sahiplik iddiasıyla, jeostratejik alan hâkimiyeti "vizyonunu" ifade ediyor.

Ümit Kıvanç, *Birikim*'den yeni çıkan kitabıyla,[1] Davutoğlu'nun bu jeostratejik vizyon (hayal ve tasarım) dünyasında bize kılavuzluk yapıyor. Halihazır Başbakan'ın 2001'de yayımlanan ve o günden beri 100 baskı yapan *Stratejik Derinlik* kitabının bütün sığlarına girip çıkarak, Pan-İslâmist milliyetçiliğin zihniyet haritasını çıkarıyor. Onun medeniyet kavramını, dinî kimlikle belirlenen ve bütün diğer öznelik ihtimallerini yutan bir büyük özne olarak kullandığını gösteriyor. Medeniyet kavramı, bir büyüklenmenin sloganıdır Davutoğlu'nda.

---

1 Bkz. *Pan-İslâmcının Macera Kılavuzu: Davutoğlu Ne Diyor, Bir Şey Diyor mu?*, Birikim Yayınları, Ocak 2015.

Sadece Davutoğlu değil. Türkiye'de İslâmcı düşüncede medeniyet kavramının, yaklaşık elli yıldır böyle bir sihri var. Mehmet Akif, İstiklâl Marşı'nda "medeniyet denen tek dişi kalmış canavar" derken, modern Batı'nın tek veya en azından cari medeniyet olma iddiasını, kahrederek de olsa kabullenmiş gibiydi. Ziya Gökalp'in millî kimliğimizi kültürde muhafaza edip medeniyetin evrenselliğini-beynelmilelliğini benimseyen terkibi, İslâmcıları hoşnutsuz etse bile uzun süre ses çıkarmadılar, hatta buna kerhen rıza gösterenler de az değildi. 1950'lerde önce Necip Fazıl heyheylenerek, sonra asıl Sezai Karakoç düşünerek, İslâm'ı bir medeniyet iddiası olarak ortaya koymaya yöneldiler. Karakoç, medeniyeti sadece tarihsel bir miras değil, diriltilecek bir cevher olarak görüyordu. İslâm'ın hususiyeti kültür farkından ibaret değildi buna göre, iktisadiyattan yaşayış tarzına, topyekûn bir insanlık anlayışı, bir toplum modeli içeriyordu.

Bu, alternatif bir evrensellik iddiasıdır. Batı medeniyetinin yozluğuna bir kahrediş de eksik değildir elbette lakin Karakoç'un naif denebilecek söyleminde, bütün insanlığa dönük bir medeniyet teklifiyle de karşılaşırız. Davutoğlu'nun 'yetkili' bir örneğini teşkil ettiği söylemde ise, kimlik farkına dayalı bir özcülük bariz biçimde öne çıkar. "Biz" başkayızdır, "onlar" başka. Neredeyse metafizik bir fark vardır "Batı insanı" ile (ve başka medeniyetlerin insanları ile) aramızda. Davutoğlu'nun 1997'de *Divan* dergisinde yayımladığı bir makalesinde kullandığı kavramla, medeniyetlerin *Ben-idrakleri* farklıdır. Her şeyi, her şeyi başka türlü idrak ederiz, bakışımız, duyuşumuz başkadır.

Sadece Davutoğlu değil. Örneğin "medeniyet"siz cümle kurmayan Yusuf Kaplan'da medeniyet, İslâm'a mahsus ve İslâm'dan ibarettir (Ümit Kıvanç, onla da ilgilenmişti).[2] Örneğin Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü İbrahim Kalın, *Akıl ve Erdem* adlı kitabında (Küre Yayınları, 2013), Davutoğlu'nun jeopolitikçi aletleriyle yaptığını, felsefenin aletleriyle yapar. Medeniyetle-

2 http://riyatabirleri.blogspot.com.tr/2014/02/insanlgn-son-umudu-buysa-olmaz-olsun.html

rin kendine has muhayyileleri vardır, bunlar geleneğin taşıdığı "din ve millet kodlarıyla" aktarılırlar, Kalın'ın analizinde. (İnsanın tercihiyle, iradeyle, eylemiyle değiştiremeyeceği bir beşeri determinizmi ifade eden "kod" kavramını, muhafazakârlar nasıl da severler! Genetik kodlarımıza 'yazıldığı' gibi yaşayıp gitsek, her şey ne rahat olacaktır...) Varlık tasavvurundan çıkıp, adeta ontik (varlıksal) bir farkı anlatır bize Kalın; sözün kısası, *biz*, *başka*yızdır.

Recep Tayyip Erdoğan, Charlie Hebdo katliamını İslâmofobiyle tartarken, "medeniyetler çatışması" uyarısında bulundu. Samuel Huntington'ın 11 Eylül sonrasında İslâmofobi'nin teorik dayanağını oluşturan medeniyetler çatışması tezinin eleştirisi, Davutoğlu'nun *Stratejik Derinlik*'inin de çıkış noktalarından birini oluşturur. "Stratejik hesaplara dayalı" diye yerer, Huntington'ın tezini. Kendi yaptığı, Ümit Kıvanç'ın gösterdiği gibi, Huntington'a misliyle mukabeledir: Stratejik hesaplara dayalı bir medeniyetler çatışması tezi!

Kendi başkalığına kısılmış, onunla büyülenmiş bir medeniyet iddiası, insanlığa ne söyler? Bir Sezai Karakoç dizesiyle bitirelim: "*Galiba ben baştan kaybetmişim / Belki de ben baştan kazanmışım, insanlık kaybetmiş...*"

21 Ocak 2015

Kültürel hegemonya

"Kültür lâfı duyduğum anda tabancamın emniyetini açarım." Nazi ulularına –kâh Goebbels'e, kâh Göring'e– atfedilen bir sözdür bu. Aslı, Nazilere yakın bir koyu milliyetçi oyun yazarı olan Hanns Johst'a ait. Johst'un *Schlageter* adlı oyununda geçer. Schlageter, Birinci Dünya Savaşı sonrasında bir süre Fransa kontrolünde bulunan Ruhr bölgesinde gerçekleştirdiği sabotaj eylemlerinden ötürü yargılanıp ölüme mahkûm edilmiş bir milisin adıdır. Schlageter, oyunun birinci perdesinde eder bu sözü: "Kültür lâfı duyduğum anda tabancamın emniyetini açarım." Çünkü, "kültür", düşman-Fransızların "propagandasını" temsil ediyordur. Schlageter, Fransız Devrimi'nin "eşitlik, özgürlük, kardeşlik" ve cumhuriyet ideallerinin riyakârlığına dair bir tirat atar. Fransızlar, bu "yüksek değerler" ve onun etrafına örülü bir "kültür" adına eziyorlardır Almanlığı.

"Kültür lâfı duyduğum anda tabancamın emniyetini açarım." Bu söz, yüzeysel yorumuyla, Nazilerin "kültür düşmanlığının" ikrarı sayılmıştır. O kadar basit değil. Sadece Nazizmin değil Birinci Dünya Savaşı sonrası Alman milliyetçi-muhafazakâr ideolojisinin, "kültür"ü bir millî hayat-memat meselesi sayan zihniyet dünyasının ifadesidir. "Yabancı", "zararlı" sayılan kültür, nahoş, uygunsuz, mahzurlu filan değil, düpedüz düşman-

dır. Bu sebepten, zapturapt altında tutulmalı, zor kullanmaktan sakınmadan vaziyet edilmelidir kültüre.

* * *

İktidar mahfilleri, epey zamandır, kültür alanında bir kudret noksanından muzdaripler. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın yazılı metinlerinde dahi, kültür alanında "arzu edilen seviyeye" ulaşılmadığı yakınmasına rastlanıyor. Siyasî, iktisadî, toplumsal alanda kazanılan iktidarın kültür alanında makes bulmadığından yakınan, çok.

Bu memnuniyetsizlik, gayzını genellikle "kültürel hegemonya" mefhumu üzerinden boşaltıyor. *Ot-Kafa-Deve-Fil-Bavul*gillerin mütekabili olan *Cins Dergisi*, çıkışında misyonunu: "Bizim en büyük kavga alanımız ve derginin başat fikirlerinden biri kültürel iktidarla, Türkiye'de Kemalist beyazların oluşturduğu bu kültürel iktidarla mücadele etmek," diye duyurmuştu. Levent Cantek, *Birikim*'in 333/334. sayısındaki yazısında, "kültürel hegemonya" cürmünün gayet manipülatif kullanımını, iktidar think-tank'lerinin mizah dergilerine dönük karalamaları vesilesiyle ele aldı.

"Kültürel hegemonya", bir eksikliği, yetersizliği veya gayretsizliği mesele etmekten ziyade (bunu dert edenler de vardır), "karşı tarafın" hâlâ tuttuğu iddia olunan birtakım iktidar imkânlarına dayanan üstünlüğüne işaret eden bir mefhum olarak iş görüyor. Bir nevi haksız rekabet mazeretine sığınan bir mağduriyet söylemi... Baş edilemeyen bu kültürel iktidarın öznesi, "beyaz Türkler", Kemalistler, solculardan oluşan topaktır o zihinlerde, "yerli"ye bigâne bir Batı kültürü taklitçiliğiyle geçinip gidiyor; o hegemonyayla yerli ve millî kültürü eziyor, yeşermesini önlüyor veya görünmez kılıyorlardır.

* * *

El çabukluğuyla yapılan o topaklaştırmayla perdelenenleri de atlamayalım. "Eski" modernizm de tıkılıyor, onun yerli ve millîsi olan Kemalizm de tıkılıyor bu torbaya; o geleneği aşarak kendi yolunu çizen sol-sosyalist ve "hatta" post-modern tabir edilen birikim de tıkılıyor. Eski-modernizmin "kültür"ü

bizatihî yüceltmiş ve kültürel üstünlüğü adeta fıtraten kendine özgülemiş seçkinci kibrini sorgulayan onca eleştirel birikim de yok sayılıyor böylece. İslâmcı-muhafazakâr "kültürel hegemonya" mazereti, solda sadece lafla değil kültürel üretimle inşa edilmiş bir anti-elitizmi bedavadan gasp etmeye kalkıyor. Varsa iktidarın bir karşı kültürel hegemonya teşebbüsü, nirengisi işte buradadır. Belki daha doğrusu: bundan ibaret...

* * *

Hegemonya, Marksist literatürden apartılarak hasma doğrultulan bir kavram. Zihinlere nüfuz etmiş bir hâkimiyeti anlatır; hasımlarının dahi söz ve eylemlerini kalıplamayı başarmış bir ideolojik etki kapasitesidir. "Kültürel hegemonya"ya hücum edenlerin dilinde, zaman zaman kavramın bu sahih anlamını çağrıştıran imalara da rastlayabiliyoruz. Fakat belirleyici olan, kesinlikle jeopolitik zihniyetten devralınmış bir hegemonya kavramıdır. Mustafa Aydın'ın "sosyolog" sıfatıyla –bu arada Althusser'i de zikrederek!– yaptığı tanım, mesela (*Umran*, Şubat 2006): hegemonyayı, "güç çevresinde kurulmuş bir şiddet, baskı ve tahakküm politikası" diye tanımlar; "ne ahlâkî ne de etik ilke tanı"yor, "kamuoyunun ve içinde bulunduğu toplumların kanaatini hiçe say"ıyor, "çevreyi kesin bir şekilde dost ve düşman kategorilerine ayır"ıyordur, "bir ülke içindeki gizli baskı yapıları" da eksik değildir, zaten "şeytanî tahakküm" diye sıfatlandırır hegemonyayı.

Başka pek çok örnek verebilirim. Sözün özü: bu mahfillerde "hegemonya" kavramı, –gayri nizamî harp 'üslûbunu' da dışarıda bırakmadan–, basbayağı jeopolitik ve maddî-fizikî bir güç olayı olarak düşünülüyor.

* * *

Soğuk Savaş döneminin milliyetçi-muhafazakâr aydınları da öyle düşünürlerdi zaten. Yüksel Taşkın, *Milliyetçi Muhafazakâr Entelijansiya* kitabında,[1] onların "kültür"ü, kaba Marksist şe-

1 Bkz. Yüksel Taşkın, *Anti-Komünizmden Küreselleşme Karşıtlığına Milliyetçi Muhafazakâr Entelijansiya*, İletişim Yayınları, 3. baskı, Ekim 2015.

madaki "altyapı" kavramının yerine koyduklarını anlatır. "Kültür", toplumun ele geçirilmesi gereken kontrol kulesidir onların nazarında; yerli-yabancı, biz-düşman ekseninde mukayyet olunacak bir millî güvenlik faktörüdür.

* * *

Nuray Mert, iktidar muhitinin kültürel hegemonya iddiasıyla ilgili, kavramın sahih anlamına yaslanan şu basit ödev tanımını yapmıştı: "Kültürel manada iddianız varsa, bunu mevcut ve beğenmediğiniz düşünce ve kültür dünyasını bir yana ayırarak değil, onu aşacak ürünler ile yapabilirsiniz. Yoksa siz çalarsınız siz oynarsınız."[2]

Evet, sahih anlamda hegemonyaysa murat edilen, beklenen o olurdu. Hazır medya havuzuna klor basılmışken, hazır üniversitelerden "gönüllü kuruluşlar" sahasına, ödüller, tayinler-terfiler, teşrifat ve törenlerle maddî imkânlar ganiyken... "Bizim değerlerimiz" diye hep aynı efsane beşi sayıp durmak yerine; "leylî meccanî"de yetişmiş olsa altın kaşıkla doğmuş muamelesi yaptıkları "Beyaz Türkler"e kahredip durmak yerine; hasmını bile okumaya, bakmaya, düşünmeye, derununa dalmaya cezbeden "eser veya eserler" konması beklenirdi ortaya...

Ama olmuyorsa, yoksa öyle bir takat... Hem zaten hegemonya kavramı da ilhamını jeopolitiğin güç oyunlarından alıyorsa, yol budur tabii: polis marifetiyle "kültürel hegemonya"... Kafilelerle ehil akademisyeni üniversiteden uzaklaştırarak, yazarları, çizerleri hapsederek, baskı altında tutarak... "Kültür lâfı duyduğumda..."

15 Şubat 2017

2 http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/410673/_Kulturel_hegemonya__meselesi.html

Kurumları yıpratmak

"Kurumları yıpratmayın," sağcı lâfıdır esasında. Statüko, istikrar endişesini dillendirir.

Fakat kurumlara eleştirel veya devrimci bir yeniden inşacılıkla yaklaşmak başka, onları behemehal silip atmaya kalkmak başkadır. Kurumsal gelenekleri kırmak ve dönüştürmek başka, onları tahrip etmek başka. Kurumları büsbütün yabana atamazsınız. Bilgiyi, tecrübeyi, ilişkileri biriktirir, kazanıma dönüştürür, devamlılığını sağlarlar. Yol, yordam inşa ederler. Kuşaklar boyu yaparlar bunu. *Kurum kültürleri*, önemlidir. İnsanlar kurum kültürleri içinde "şekilsiz insan kütlesi"nin zerresi olmaktan çıkar, biçimlenir, şahsiyet ve aidiyet kazanırlar.

Richard Sennett, *Beraber*'de[1] emekçiler için ve genel olarak toplumsal dayanışma bakımından kurum kültürlerinin kıymetini bilmek gerektiğine dikkat çeker. Kurumsal geleneklere sinen bir tür insan sıcaklığı vardır; kurum âdetleri içinde insanları koruyan, kollayan, onlara güven veren mekanizmalar gelişir.

* * *

1 Daha önce "sosyal sol" bağlamında da zikretmiştim (http://www.birikimdergisi.com/haftalik/1519/sosyal-sol-siyas%C3%AE-sol#.Vrm_8vmLRD8). Çev. İlkay Özküralpli, Ayrıntı Yayınları, 2012.

Kapitalizmin neoliberal evresi, kurum kültürlerini değersizleştiren bir çığır açtı. Akışkan sermayenin hâkimiyetine giren kapitalizm, esnek yapılarla daha rahat eder hale geldi. Sennett de bunu dert ediyor zaten. Özelleştirmenin sonucu kurumların altının oyulmasıdır. 'Düz' verimlilik hesabıyla, kurumsal yapılar hantal görünür, işleri parça başı yaptırmak, taşeron tutup halletmek daha işlevsel addedilir. Kamu kurumları aşınmakla kalmaz, özel kurumlar da kısmen kamusala benzeyen işlevlerinden soyunur, geleneksizleşirler. Olsa olsa 'marka'dır, gelenekten kalan. Kâr 'güdüsünün', bir barbarlık alâmeti olarak, –güdüye teslim olmak barbarlıktır çünkü–, geminden boşanması, kurumsal özerkliklere de darbe vurdu. Verimlilik teftişinden geçmeyecek hiçbir işlev olmayacaksa, herhangi bir faaliyet özerkliğine sığınamazdı.

Elbette kurumsal gelenekler topyekûn tarumar olmadı. Kurum kültürleri, kimileri en azından, bir ölçüde direndi. Fakat ağır budandılar.

2008'de arşa varan ekonomik krizler sarmalı ve –kimilerinin ilan edilmemiş Üçüncü Dünya Savaşı dediği– global silahlı çatışma karambolü, ulus-devletin mukayyet olucu inisiyatifiyle beraber, kurumsal mekanizmaların ihyasına olan talebi artırdı.[2] Fakat sistem, elbette, demokratik süreçlerle 'kafası karışmayacak', teknokratik düzenleme ve müdahale yetkisi kullanacak bir kurumsallığa meylediyor.[3]

* * *

Türkiye'de kurumsal yapılar, Batı dünyasına ve Doğu'nun 'gelenekli' post-kolonyalist tecrübelerine kıyasla zaten görece kırılgandır. (Pek övünülen "devlet geleneği", kurum kurum kurumlanmasına karşılık, kendi yüksek menfaatinin muhafazasına adanmıştır, her şeyi bu evhamın teftişi altında tutar, bu da özerk kurum kültürünün gelişmesine elvermez.) Bu kurum

2 Erdem Denk, *Birikim*'in 323. (Mart) sayısındaki yayımlanacak olan yazısında...

3 Şunu da hatırlatıyor: Neoliberalizmin gelişme seyrinde erken dönem ekollerden biri, ordo-liberalizmdi. Devletin piyasa serbestisini azami güvence altına alacak bir düzenleme çerçevesi kurmasını isteyen bir liberalizm.

rezervi, neoliberal çığır içinde 1980'lerden beri ağır bir budamadan geçerek epeyce yıprandı.

2000'lerde neoliberal deregülasyonun hızlanmasına koşut olarak, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidarıyla, başka bir tasfiye süreci daha çalışmaya başladı. Bu sürecin bir cephesi, partizanlık ve patronaj ilişkilerine bağlı kadrolaşmadır. Bunun bir "Türkiye gerçeği" olduğunu biliyoruz; Türkiye, klientalizmdir. Fark, hem kendini gitgide tahkim edip hem de tehdit algılaması gitgide yükselen iktidarın, kadrolaşmada başkalarına 'sıfır kota' tanıyan, mutlak hâkimiyete dayalı bir istikamete doğru yol almasıdır. Kurumsal kültürlerin özerklik ve iç çoğulculuk alanlarını, iç hukuklarını budayan bir gelişme bu. Kuşkusuz, liyakat ölçüsünü de 'ihtiyarî' hale getiren bir gelişme... Geçen seneki büyük elektrik kesintisini hatırlayın. Neoliberal deregülasyonla siyasî deregülasyonun enterkonnekte bir örneği değil miydi?[4]

Kurumsal tasfiye sürecinin diğer cephesi, Kemalist statükoyla özdeşleştirilen bazı "eski Türkiye" kurumlarını 'oymaya' dönük özel cehttir. Kimilerini hırpalayıp ehemmiyetsizleştirerek, kimilerinin kurumsal kültürlerini dağıtarak... Batı kültürünün müvezzii sayılarak fuzuli addedilen sanat kurumları ilkine örnektir sanırım; karikatürleştirilen "monşer" profilinin artık istenmediği Dışişleri, ikincisine. Monşer karikatürü, –ki vardırlar ve sahiden sevimsizdirler–, "Beyaz Türklere" dönük –ki hakikaten sevimsizdir– fasıllarından birini oluşturuyor. Beyaz Türk'e kahretme konforunun[5] bir faslı: Salon adamı 'arogant' monşerlerin yerini yerli ve millî kadrolar alsın – varsın dil bilmez, dünya bilmez olsunlar! Mesele şu ki, 'iyi kötü' varolan kurumsal kültürler bu şekilde dağılınca, enkaz olarak sırf 'kötü' kalır.

Muhafazakâr-İslâmcı kanaat operatörleri bir zamandır "kültürel iktidarı" ele geçirme davası peşindeler. İktidar, bu işi de

4 http://www.emo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=108304&sube=7#.VrnKmPmLRD8

5 Tanıl Bora, "Beyaz Türke Kahretmek - Muhafazakâr ve İslâmcı Söylemde Beyaz Türk Hıncı", *Birikim*, sayı 305 (Eylül 2014).

polis-adliye marifetiyle halletmeye meyyaldir. (Goebbels, "kültür lâfını işittiğimde tabancamın emniyetini açarım" dememiş miydi!) Akademiye hücum da bu fasıldandır. Zaten nadirattan olan akademik özerklik, bizzat bazı rektörler tarafından "mevzu-u bahis devletse gerisi teferuattır"ın fürûu ilan ediliyor.

Hususen ODTÜ'ye ve Mülkiye'ye yönelen nefrette, onlara atfedilen siyasî sıfatlardan öte, bizzat müstakil bir kurumsal geleneğin, güçlü bir kurum kültürünün varlığına duyulan hınç yok mu?

* * *

Cumhurbaşkanı Erdoğan, mülkî idare amirlerini mevzuatı bir yana bırakıp kıpırdayan her şeye (HDP'li belediyelere) karşı harekete geçmeye, "gereğini yapmaya" çağırırken, yine kurumları bypass eden bir siyaset-ve-idare yolunu işaret etti.

Nasyonal sosyalizmin yönetim politikasında *polikrasiden* söz edilir. Düz anlamıyla: Çoklu yönetim. Aynı alanda, yetki sahibi birden fazla makam ve kurum bulunur. Üst yönetim (neticede *Führer*) bunların bazen birini, bazen diğerini öne çıkartarak, bazen bunları birbirlerine karşı kullanarak, esneklik imkânı elde eder. Hantal ve ruhsuz bulunan yerleşik kurumların alanına yeni rejim ve "hareket" adına müdahale etmek, onları silkelemek üzere, zaman zaman yeni makam ve kurumların yaratılması da bu stratejinin parçasıdır. (Paxton, "dinamik biçimsizlik" diyor bu stratejiye.)[6] Polikrasi, kaotik bir çoklu yönetimle tek şef otoritesinin o kaosu çoğaltan bir bileşimidir. Kurumlar çoklaşır ama hepsinin içi boştur – neticede şefe bakarlar.

* * *

Evet, "kurumları yıpratmayalım", aslında sağcı bir lâftır, söylendiğinde tedirgin olursunuz. Ama daha beteri var: kendilerinin kurumları harap etmesi...

Kasım 2017

6 Robert O. Paxton, *Faşizmin Anatomisi*, çev. Hakan Atay ve Hivren Demir Atay, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s. 199-214.

Restorasyon?

Geçen Perşembe, Erzurum'da Çifte Minareli Medrese'nin 4,5 yıldır süren restorasyonunun tamamlanmakta olduğuna dair haber, bu kabil haberlere her zaman eşlik eden bir pürüz içeriyordu: kar ve yağmur sularının tahliyesi için tarihî Medrese'nin duvarlarına döşenen borular, "aslına uygun"luğu bozuyordu ve feci sakil duruyordu. Yetkililer, açıklama yapacaklarmıştı.

Memlekette restorasyon skandalları, özel muhabir istihdamına elverecek bir istikrar arzediyor. Geçtiğimiz Ağustos ayında *Cumhuriyet* gazetesi, son birkaç yılın fecaatlarından bir seçki yapmıştı. Eskişehir-Seyitgazi'deki Selçuklu eseri Seyyid Battal Gazi Külliyesi'nin mermer sütunlarının yerine betondan sütunlar yapılmış, içine Amerikan tarzı mutfak yerleştirilmişti mesela. Üsküdar'da Atik Valide Külliyesi'nin şifahanesinin iç bahçesine bakan revakların önü tamamen camla kapatılıp çıkışlara otomatik kapılar konmuştu. Fındıklı'daki Mimar Sinan eseri caminin önü cam kaplanıp sekizgen yapısı bozulmuş, daha çok bir rezidans ya da AVM'ye benzer hale gelmişti. İznik Ayasofya Orhan Camii'ne tuhaf motifli bir buzlu cam kapı 'takılmış', binanın tüm açıklıkları da camla kapatılmıştı. 1.200 yıllık Urfa Kalesi, özgün dokuyla alakasız beyaz beton taşlarla 'takviye' edilmişti. Ağrı Doğubeyazıt'taki İshak Paşa Sarayı'nın tavanını

camla kaplamışlar, bu arada pimapen de kullanmışlardı. İstanbul-Şile'deki Cenevizlilerden kalma 2.000 yıllık Ocaklı Ada Kalesi'nin restorasyon sonrası hali "Sünger Bob"a benzetilmişti.

Bu seçkinin hazırlanmasından sonra da cüretkâr restorasyon tecrübeleri yaşandı. Eylül'de Aspendos Antik Tiyatrosu restorasyonunda beyaz mermer kullanılmış, "yetkililer", "zamanla taşların orijinal rengini alacağını" belirtmişlerdi. Ekim'de Ankara-Ulus'taki iki bin yıllık antik Roma tiyatrosunun onarılması gereken sıralarının, diğerleri gibi gülkurusu rengindeki taşlar yerine beyaz mermerlerle kaplandığı ortaya çıkmıştı.

"Ne mozayiği ulan!"ı, "Mermer ulan mermer!"i hatırlıyor insan ister istemez...

* * *

Restorasyon, muhafazakârmeşrep bir kavram. Mimarlıkta, eski, özgün, otantik eserlerin "mümkün olduğu kadar az müdahale ile korunarak onarılması" diye tarif ediliyor ve konservasyon kavramıyla birlikte düşünülmesi gerektiği ikazında bulunuluyor. Konservasyon, yani muhafaza etme. Muhafazakâr mimar-düşünür Turgut Cansever, tereddütsüz, şöyle der: "Açıkça biliyoruz ki, yıktıklarımızdan daha güzel şeyler yapmadık; hiç değilse kalanları korumaya çalışalım."

Memleketin yakın tarihindeki bütün milliyetçi-muhafazakâr idareler altında, özellikle de muhafazakâr kimliğiyle kibirlenen AKP iktidarı döneminde, bu restorasyon hoyratlığını nasıl açıklayabiliriz peki?

a) İktidarın ve mimarların(ın), yine Turgut Cansever'in deyişiyle, "insanın çevresini kuruşundaki üslûp özelliklerinin bilinci"nden yoksun olmalarıyla mı?

b) Bilhassa muktedir mimarların, postmodernist üslûp serbestîsi ve eklektisizmini alabildiğine abartan bir tür ultra-modernist gönül ferahlığıyla mı?

c) Gayet basit, "it's economy, stupid!"le ve "inşaat ya resulallah"la mı? (Bilvesile: Narmanlı Han restorasyon projesinin ünlü mimarının söyledikleri, Beyoğlu Kent Savunması'nın mutenalaştırma/soylulaştırma teşebbüsüyle karşı karşıya olduğumuz tespi-

tini ikrar ediyor: "Biraz modernleştireceğiz... kaliteli dükkânlara bakacağız... arz-talep meselesi... piyasa şartlarına uyacaksın...")

d) Hepsi birden, muhtemelen.

* * *

Yoksa, e) bir alternatif mimarlık tasarımı ve "üslûp bilinciyle" mi müşerref oluyoruz? Restorasyon mimarîsinde orijinale uygun rekonstrüksiyon yanında "sonradan sezgiyle kurgulayarak rekonstrüksiyon", "yorumlayıcı rekonstrüksiyon", "reaplikatif rekonstrüksiyon", "deneysel rekonstrüksiyon" gibi konseptler de var.

Gökçekkent'teki Osmanlı-Selçuklu olma iddiasındaki ibikli hotozlu binalar, şehrin dört istikametten girişindeki şadırvan kılıklı kapılar, belki de kurgusal-yorumlayıcı-deneysel-replikatif rekonstrüksiyonlardır ya da bunların yerli ve millî bir sentezidir. Yetkililerin belki buna da getireceği bir izahat bulunuyordur.

* * *

Restorasyon, aynı zamanda politik bir kavram. Cumhuriyet'e ve demokrasiye karşı eski rejimin ihyâsını, yani monarşinin yeniden kurulmasını anlatır. Latince restaurare'den geliyor: yeniden tesis etmek. "Karşı-devrim" denen olgunun otantik karşılığı budur. 17. yüzyılda İngiltere'de Stuart hanesinin iktidara dönüşü, 1814-1830 arası Fransa'da Bourbon hanesinin kraliyet dönemi, restorasyon örnekleri (Japonya'daki 1868 Meiji Hanedanı Restorasyonu, aksine, bir modernleşme atılımının başlangıcı). 19. yüzyıl ortasında Almanya ve Avusturya'da Fransız Devrimi karşıtı rejimler de restorasyon hareketi olarak tanımlanır. 20. yüzyılda, İspanya İç Savaşı'nda cumhuriyetçileri yenen Franco'nun, faşizan rejimini meşrulaştırmak üzere krallığı yeniden ihdas etmesi, görece yakın bir restorasyon olayı.

Modern muhafazakârlık, restorasyon fikrine mesafe koymuştur ama. Eski rejimi geri getirmek değil, geleneği yenileyen bir muhafazakâr rejim inşa etme iddiasındadır. Fransa'da faşizan-muhafazakâr düşüncenin banilerinden Charles Maurras "devrime (aydınlanmacı-modernist devrime – T.B.) karşı

devrim" yapmaktan söz etmiş, "muhafazakâr devrim" demişti buna. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya'da, "gerici" saydığı eski muhafazakârlığa karşı, geleneği yeniden icat ederek, önce "muhafaza etmeye değer şeyleri inşa etmeyi" önüne koyan bir muhafazakâr devrimcilik akımı gelişti. Bu dağınık ve karışık hareketin bazı ideologları, geleneği pirüpak inşa için mevcudu topyekûn düzlemeye hazırdılar. Nasyonal sosyalizmin harcında, bu akımın da payı vardır.[1] Özellikle de Nazilerde hep dikkat çeken, kadim zamanlar mistisizmiyle ultra-modern tutkusunu 'kaynaştıran' romantizmde, muhafazakâr devrimcilerin soluğu hissedilir.

* * *

Türkiye'de İslâmcılık, Kemalist bakış açısından, uzun süre bir restorasyon ideolojisi olarak görüldü. Saltanatın değilse de hilâfetin, hele Osmanlı'nın yeniden ihyâsı, elbette kuvvetli bir özlemdir İslâmcı hareketin bünyesinde. Fakat o özlemler de, çok defa, bir restorasyon tasavvurunun değil de muhafazakâr devrimci diyebileceğimiz bir şevkin güdümündedirler. Bilhassa Recep Tayyip Erdoğan'ın politik muhayyilesi ve söylemi, bu istikamette seyrediyor.

* * *

Nusaybin için ne dedi Erdoğan? "Operasyon sürdürülen" yerler "gerekiyorsa" boşaltılıp tamamen yıkılabilir, sonra yeniden inşa edilebilir... Herhalde "aslına uygun", ama deneysel ve replikatif rekonstrüksiyona da açık.

Mimarî restorasyon pratiğimizi bir de bu açıdan düşünsek... "Kadim" eserlere mermer kakan, pimapen döşeyen hoyratlıkta, restorasyoncu olmak yerine muhafazakâr devrimci bir aklın ve ruhun alâmetlerini görebiliriz.

Yıktığı Sur'dan Yeni Toledo ihalesi çıkartmak, bir yanıyla da budur.

13 Nisan 2016

1 Meraklısı için, bkz. *Türk Sağının Üç Hali* (Birikim Kitapları, İstanbul, 2015, 9. baskı), ilk bölüm.

Marjinal

Hükümet ve devlet erkânı, 1 Mayıs'ta polisin harp ve darp ettiği insanlara muamelesinin "orantılı", normal, meşru olduğunu anlatıp duruyor. İstanbul Valisi Hüseyin Avni Mutlu, o sırada komada bulunan Dilan "kızımızın" mesela, bunları aslında hak ettiğini duyurdu hepimize: "Dilan örgüt üyesidir, marjinal grup üyesidir. Bizde kayıtları vardır. Çatışma içindedir. Tam bir radikal mensuptur..." Birkaç gün sonra Başbakan Erdoğan, CHP'yi marjinal gruplara gaz vermekle suçladı. CHP olsun, DİSK olsun, Dilan Alp'ın babası olsun, "biz marjinal değiliz" diye tepki gösteriyorlar. Bazı solcu, demokrat yazarlar bu lânetli sözü tersine çevirip İstanbul valisine, emniyet müdürüne, hükümete "sensin marjinal" diyorlar.

I

Bu kelimeyi böyle tutkuyla ilk Özal mı kullanmıştı? Her halükârda, marjinal lâfının popüler olması, 1989 sonrasının işidir. Yani Sovyetler Birliği'nin dağıldığı, reel-sosyalizmin çöktüğü, Soğuk Savaş'ın sona erdiği zamanın bir olayı... O iklimde marjinal, aşağı yukarı "hâlâ-komünist" anlamında bir kelime olarak iş gördü. Komünizmin mağlubiyetinin ayan beyan oldu-

ğu, dünyanın tek kutuplu, tek istikametli hale geldiği bir devirde komünist-sosyalist fikirlerde ısrar edenlere deniyordu, marjinal. (O ara, merkez sağa intisap etmemekte direnen ülkücülere de marjinal dendi ama bu kullanım fazla uzun ömürlü olmadı.) Komünistler marjinale dönüşmekle komünist olmaktan çıkmış değildiler, hâlâ zararlıydılar ama artık tehlikeli olmaktan çıkmış, alay edilecek hale düşmüşlerdi.

Türk devlet, siyaset, işadamının kendinden memnun bir küçümsemeyle "marjinal" deyişinde, emniyet müdürünün dilinin ucundaki küfrü "marjinal" tıslamasına çevirişinde, on yılların anti-komünist tortusunu hâlâ görebilirsiniz.

Müstekbirlerin gözünde komünizm korkutucu bir tehdit idi. "Marjinal", tehlikeli değil de manasız, lüzumsuz görülendir, mide bulandıran sinektir, paçaya sıvanan çamurdur. Hâkim algıdaki düz anlamıyla pekişir bu çağrışım: marjinal, basitçe *çok az* anlamına alınır. İhmal edilebilir, göz ardı edilebilir, hesaba katılmayabilir, yok hükmündedir. "Marjinal", somut bir hasmı, belirli bir Kötü'yü işaretlemekten öte, manasızca-ereksizce kötülüğü, huyca kötülüğü, *habisliği* işaretler. "Marjinaller" çok az, çok güçsüz, perspektifsizdirler ama başka türlü yapamadıkları için, hınçla kötülüğe devam eder, habistirler.

"Marjinal", Türkiye'de müstekbirlerin nefret sözüdür.

II

Yine '80'lerin sonlarından başlayarak, yaygın bir başka kullanımı daha oldu bu isim-sıfatın: Eşcinseller ve bugün LGBT diye tanınmayı talep eden "farklı cinsel tercih sahipleri" hakkında kaş göz etmeye yaradı. Hatta gündelik kullanımda "marjinaller" deyince esasen "onlar" anlaşılır oldu.

"Marjinal"in bu kullanımı, muhafazakâr cinsel rejim bekçiliğinin düdüğünü öttürür. Fobileri ve fantezileri kaplayan riya tabakası üzerinde, "sapkın" cinsel tercihler karşısında kapılınan tiksinti, horlama, tekinsizlik duyguları, kelimenin lânetini büyütür.

III

Carl Schmitt'in ünlü iktidar formülünü uyarlarsak, iktidar, kimin marjinal olduğuna karar verendir. Marjinalize etmek, iktidar etmektir. "Marjinal"i hesaptan düşülebilecek kadar az, ihmal edilebilecek kadar önemsiz olarak anlamlandırmakla, onu fiilen yok saymaya kapı aralarsınız. İmhası bile hak olur. Hoşgörülü bir idare o kadar ileri gitmeyebilir tabii ama "marjinal grup" deneni rahatlıkla ihmal edebilir; hatta açık seçik, aktif bir biçimde ihmal ederek, marjinallere prim vermediğini göstererek politik kâr umar.

"Marjinal" lâfında, yönetici sınıfların ceberutluğu vardır. Türk devlet, siyaset, işadamı "marjinal" lâfını zevkini çıkara çıkara çiğnerken, kimseyi işine karıştırmadan, aşağıdakilerin dırıltısını işitmeden yönetme arzusuyla dişi kamaşıyordur.

IV

"Marjinal grup", 1990'larda komünistleri ve her nevi sistem karşıtı radikalleri kodluyordu. AKP devrinde, nüfuz kabiliyeti olağanüstü gelişmiş, kapsayarak, içererek hükmeden bir iktidarın koşullarında, "marjinal" yaftası kapsama alanının dışında kalmaya cür'et eden herkese yapışır. İktidar arzusunun kapsama yeteneğini ve iştahını kışkırtması oranında, içeri çekilemeyen "marjinal"e öfke de büyür. İktisattaki *marjinal fayda* kavramından hareketle düşünün (İktisat Aklı'nın hâkimiyetinde değil miyiz neticede?) İktisatta bir mal ve hizmetin en küçük (marjinal) artışının veya azalışının toplam faydaya etkisine marjinal fayda denir ya; bu iktidar rejiminde marjinal fayda hassasiyeti bilhassa yüksektir. Muhalif-muvafık, içerilen-içerilemeyen, bunların en küçük biriminin bile hesabı tutulur.

"Marjinallerin" marjinal faydası büyüktür. Onların varlığı, çoğunluğa kendini iyicene çoğunluk hissettirir.

V

Birilerinin "zaten marjinal" diye hiçe sayılmasına, "velev ki marjinal olsun!" diye karşı çıkanlar da oldu, şu son zamanlarda. Nasıl ideal cumhuriyetçilik için "cumhuriyet bilhassa kimsesizlerin kimsesidir" deniyorsa, 'iyi' bir demokrasi de bilhassa marjinallerin 'krasi'sidir, marjinallerin sözünün işitildiği, hesaba katıldığı rejimdir. Daha doğrusu, kendini ciddiye alan bir cumhuriyette, bir demokraside, *kimse marjinal değildir*.

301 kelimeyle konuşan devlet ve siyaset adamlarını ilgilendirmez ama kelimenin kökündeki "marj"ın birincil anlamı kenar, kıyı; mecazi anlamı boşluk, genişliktir ("karar marjımız nedir?"deki gibi). Kıyı, ufuktur, karşılaşmadır. Boşluk, genişlik, ferahlıktır. Marjinalite, uzamın ve hareketin bir boyutudur. Marjinal kelimesi etrafında bir tiksinti, aşağılama ve kriminalizasyon evreni kuran akıl, dar bir akıldır. İnsan, zihniyle ve gönlüyle, marja, marjinale muhtaçtır.

İktidarın kimseyi marjinal ilan etmeye hakkı yoktur.

Herkesin marjinalliğe hakkı vardır.

6 Mayıs 2013

Fıtrat

Kelime, 13 Mayıs 2014'te Soma'da 301 madencinin ölümüyle sonuçlanan korkunç "kaza"nın ardından, Başbakan –o zaman öyleydi– Recep Tayyip Erdoğan'ın sözleriyle meşhur oldu: "Arkadaşlar yani biz bir defa bu tür ocaklarında, kömür ocaklarında bu olanları, lütfen buralarda bu olaylar hiç olmaz diye yorumlamayalım. Bunlar olağan şeylerdir. Literatürde iş kazası denilen bir olay vardır. Bunun yapısında fıtratında bunlar var."

Oysa gazeteci İsmail Saymaz'ın, işyerinde iş icabı işçi ölümlerini incelediği *Fıtrat* adlı kitabının (İletişim Yayınları, İstanbul, 2016) alt başlığında altını çizdiği gibi, "iş kazası değil, cinayet"tir söz konusu olan. Bunlara kaza demek, güvenlik önlemlerinin masraftan kısmak için sistematik olarak ihmal edilişini, bu ihmalin denetlenmemesini veya denetimin hiçbir yaptırımının olmamasını, zaten üç kuruşa çalıştırılan işçilerden birkaçının (insanlara "tane" deniyor çoktandır) ölmesinin üretim zayiatı olarak sineye çekilmesini normalleştirmek anlamına geliyor. Fıtrat deyince, bir adım daha atarak bunu pekiştiriyorsunuz; yaradılışa, doğal olana bağlıyorsunuz – ilâveten, kelimenin ilâhî tınısından da istifade ederek. Fıtrat, doğrudan kaderi hatıra getirir. Hatta, bir zaviyeden, münferit kaderlere hükme-

den bir üst-kader gibi görebiliriz bu mefhumu; fıtrat, kaderin kurulumu, programlayıcısıdır.

* * *

Soma'dan altı ay kadar sonra, 2014 Kasım'ında, Erdoğan'ın –artık– Cumhurbaşkanı olarak, kadın-erkek eşitliğinin "fıtrata ters" olduğunu söylemesi tartışma yarattı. (Erdoğan daha sonra, "Kadın ve erkek arasında eşitlik değil, eş değerlilik olması gerektiğini, yani adalet olması gerektiğini" kastettiğini açıklayacaktı.) İlâhiyatçı Hidayet Şefkatli Tuksal, bu fıtrat ölçüsünü, "Kur'an-ı Kerim'de kadın ve erkek fıtratını net olarak tanımlayan hiçbir ayet yok," diyerek eleştirdi.

Ertesi ay, Sağlık Bakanı Mehmet Müezzinoğlu, sezaryen uygulamasını zemmederken, hükmünü "fıtratı normal doğumdur," sözleriyle beyan etti. Esasen doğalı, doğal doğumdur anlamına geliyor – ama dedim ya, fıtratın başka bir karizması var.

* * *

İslâmî muhitte fıtrat kelimesine duyulan muhabbetin bir 'çıktısı' da, 2006'da kurulmuş Fıtrat Derneği'dir (Fıtrat-Der; Fıtrat Eğitim Kültür ve Dayanışma Derneği). Faaliyetleri arasında "Fıtratım çocuk kulübü" de yer alıyor. Dernek tüzüğündeki amaç maddesinde, fıtrat mefhumuyla en yakın temas, şuradadır: "Allah'ın insanlara lütfettiği Akıl, Din, Mal, Can, Tabiat ve diğer nimetlerin korunması ve geliştirilmesi için faaliyetlerde bulunmak." Dinî nazarda fıtrat, insana bir nimet, bir hediyedir.

* * *

Arapça fıtratın "ftr" kökünden türediği futûr kelimesi, yarılma anlamına geliyor. Fıtratın "ilk yaratılış" anlamı, yokluğun yarılarak içinden varlığın çıkmasıyla açıklanıyor. Sözlüklerde fıtratın anlamları şöyle sıralanıyor: Yaradılış, hilkat, tıynet, yapı, karakter, tabiat, mizaç. En yakın anlamlısı olan hilkat, fıtratın daha genel, insan dışı mahlûkları da kapsayan halini anlatıyor.

* * *

Fıtrat mefhumunun İslâmî söylemdeki kuvveti veya olanağı, dinî olanla insanî olanı mezcetmesindedir. Fıtratın derin manasında, zaten insanın yaradılışı iman etmeye 'koşulmuştur'. İnsan inanmak için, din için yaratılmıştır. "Fıtrata aykırı" lâfı, mealen, "insanlığa sığmaz"la dine aykırıyı birbirine lehimler.

Bu denklik, öteki yönde de işletilir: İnsanın varlığı ve doğası, –yani fıtrat–, dinin ve ilâhî varlığın kanıtıdır. Din, fıtrata uygun hayattır buna göre; İslâm, insana ve onun yaradılışına uygunluğu bakımından "fıtrat dini" diye takdim edilir. İnsanın yaradılıştan gelen kabiliyetleri, –başta iman–, ilâhî varlığın aklî kanıtı sayılır; bu "fıtrat delili"dir. Nitekim "ateist" evrimciliğe karşı "akıllı tasarım" fikrinin televizyon şöhreti edinmiş savunucusu Caner Taslaman'ın kitabı da bu adı taşır: *Fıtrat Delilleri* (İstanbul Yayınevi, 2017).

Bir "tebliğ metodu" olarak fıtrata hitap etmek, fıtrata 'tutunmak', kendine buradan bir menfez açar. "İnsanî ve sosyal gelişim uzmanı" sıfatıyla "manevi danışmanlık" hizmeti ve eğitimleri veren Hüseyin Emin Sert, mesela, bu metodun popüler örneğini temsil ediyor. Onun "fıtrat merkezli yaklaşım" dediği yöntem, cehaletine, "barbarlığına", inanmazlığına bakmadan, insanın içindeki "öze" hitap ederek onu sağaltma ve kazanma üzerinedir.

* * *

Mustafa Kemal'in ünlüce sözlerinden biridir: "Türk milleti fıtraten demokrat doğmuş bir millettir." O kadar ünlü olmayan bir başka sözü: "...artık Türk şendir, fıtratında olduğu gibi..." Bu, fıtratın seküler-millî tefsiri.

Yine ünlüce bir mesel... Derviş suya düşmüş akrebi kurtarmaya el atar, akrep elini sokar, derviş der ki: Akrebin fıtratında sokmak var, benim fıtratımda yaratılanı sevmek, merhamet etmek. Bu, fıtratın tasavvufî ve hümanistçe (hatta ekolojistçe) tefsiri.

* * *

Kelimenin menşeine dönelim. İnsanın yaradılışı, doğası anlamında fıtrat kelimesinin, yarmaktan/gedik açmaktan geldiğini hatırlayalım. Etimoloji sözlükleri, onun Aramîceden aktarılan kökeninde "açma, çözme, serbest kalma" anlamlarının olduğunu da haber veriyor. İnsanın doğası diye bir şey varsa, hep değişen, kendini değiştiren bir doğa, o. Temel olanağı *olanaklılık* olan bir doğa. Akrepten beter zehirlemeye de, merhamete de elveren... Kendi DNA'sını bile kurcalayan... İnsan olma macerası, hem insana dair hiçbir şeyi kendine yabancı saymayıp, hem fıtrata 'güvenmemeyi' bize öğretmiş olmalı. Zordur tabii.

Şiirle bağlayalım. Serzeniş makamından: "gelecek diye bize sunduğun fıtrat / keder senin yüzünden..."[1]

Aralık 2017

1 Yücel Kayıran, *Efsus'a Yolculuk*, Metis Yayınları, İstanbul, 2017, s. 18.

Fitne

Hollanda'daki ırkçı Özgürlük Partisi'nin lideri Geert Wilders'in 2008'de yaptığı 17 dakikalık İslâmofobik propaganda filminin adı *Fitna* idi, fitne yani. Avrupa'da hiçbir televizyon kanalının yayımlamayı kabul etmediği, internetten yayılan "film", Kur'an sureleri eşliğinde zamanımızın şiddet felâketlerinin kolajlanmasından ibaret bir 'iş'ti. İslâmiyet'ten ve Arapçadan devralınan fitna/fitne kavramı, Batı dillerinde arabozuculuk, kavgakarışıklık çıkartma (fesat, nifak) veya kaos diye açıklanmıştı. Wilders, kimi tedhişçi İslâmcıların falan değil bizzat İslâm'ın, bu anlamda fitne kaynağı olduğunu söyleyerek, göçmen karşıtı refah şovenizmini tahrik ediyordu, hâlâ da ediyor.

* * *

Türkiye'de milliyetçi-muhafazakâr ve İslâmcı dilde fitne kavramı, sebildir.

* * *

Fitne ithamının bir çeşmesi, hasımların yapıp söylediklerini entrika ve fesat çıkartma teşebbüsü olarak görmeye ve göstermeye tahsis edilmiştir. Ocak ortalarında, "Batı emperyalizminin, Gambiya üzerinde kurduğu fitne senaryoları" haberle-

ri vardı örneğin; Gambiya diktatörü Jammeh'i diktatör olarak göstererek müdahale zemini hazırlanıyordu buna göre.

"Halkı nefret ve düşmanlığa tahrik"le suçlanan sosyal medya mesajlarının, ihbar medyasında "fitne *tweet*'i" diye zikredildiğini görüyoruz.

Meclis'teki Anayasa değişikliği görüşmelerinde, Kemal Kılıçdaroğlu'nun Devlet Bahçeli'den randevu istemesi bile, bu medyada "fitne" olarak tanımlanmıştı. Bir internet sitesinden aynen aktarayım: "Anayasa değişikliğini engellemek için, tehdit, şantaj, ısırma, saldırma benzeri her yolu deneyen CHP, bu yolla başaramayacağını anlayınca, 'fitne' faaliyetlerine başladı!"

Bu çeşit haber sitelerinden biri, 13 Mayıs 2016'da. *Cumhuriyet* gazetesinin TOBB içindeki tartışmalarla ilgili haberinde fitne keşfetmişti: İktidar partisinin "bölünmesi için canhıraş çalışan" fakat "istediği sonuçları alamayan gazete fitneyi şimdi de TOBB'a sıçrat"mıştı...

* * *

Recep Tayyip Erdoğan, 8 Ağustos 2014'te *twitter* mesajında: "Partimizin içine fitne yerleştirmek için çok uğraştılar ama başaramadılar," demişti. 17-25 Aralık soruşturmaları/kasetleri sonrasında da, buradaki komplonun bir ayağını, Cumhurbaşkanı (Abdullah Gül) ile arasına fitne sokma çabası olarak tanımlıyordu.

Ahmet Davutoğlu'nun başbakanlıktan alınmasının öncesinde ve sonrasında AKP içinde karşılıklı fitne ithamları uzun süre devam etmişti. Davutoğlu: "Kimse fitne kapıları açmaya niyetlenmesin" ikazında bulunmuştu. Davutoğlu'na yakın kabul edilen *Karar* gazetesinde "Erdoğan'ın arkasına saklanıp fitne üretenler"den yakınılıyor, bu suçlamaya konu olan medyada ise *Karar*, "fitne gazetesi" diye anılabiliyordu.

* * *

15 Temmuz'dan sonra, "FETÖ"nün resmen "cemaat değil fitne hareketi" olarak tescil edilmesiyle beraber, iktidar partisinin yerel teşkilatlarına gönderilen genelgede, "FETÖ/PDY ile

bağlantısı bulunanları" "ivedilikle arındırma" talimatı verilirken, "fitne ve dedikoduya izin vermeme"şerhi düşülmüştü. Genel Başkan Yardımcısı Mustafa Ataş, "Bizi bundan sonra yıkarsa dedikodu fitne fesat yıkar, içimizdeki fitneciler yıkar, onlara fırsat vermeyin," ikazında bulundu.

Hayrettin Karaman'in 2 Şubat'taki makalesi, FETÖ'cü ithamıyla yapılan tasfiyelerde 'kurunun yanında yaşın da yanmasının' verdiği rahatsızlığı dile getirirken, fitnenin "'içeride' niza çıkarma" anlamına yaslanıyordu:

> Düşman saflarından dostlara yönelen eylem ve söylemleri anlamak mümkündür; ama dostlar (öyle bilinenler) arasındaki sataşmalar, su-i zanlar, çekişmeler, dedikodular; insanımızı birbirine düşürme, arayı soğutma, zayıflatma gibi kötü sonuçlar (fitne) doğurmaktadır.

* * *

15 Nisan 2016 İslâm İşbirliği Teşkilatı zirve toplantısında Cumhurbaşkanı Erdoğan, İslâm dünyasını tehdit eden "üç fitne" sıralamıştı: Mezhepçilik, ırkçılık, terör. Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez, 31 Aralık'ta, hem "terörün İslâm'la özdeşleştirilmesi" ile hem "terörle, bizi olumsuz yönde 100 yıl etkileyecek olan fitne tohumları ekiliyor," dedi.

* * *

Bilvesile... Suriye iç savaşındaki cihatçı örgütler arasındaki rekabette de, fitne tartışmaları uzun bir fasıldır. Hemen hepsi, başta her şeyin yolunda olduğunu, fakat "fitne ehli"nin "fitneyi canlandırdığını" anlatır. Her tarafın birbirini fitnecilikle suçlamasına, korkunç kıyıcı cezalandırma-intikam hikâyeleri eşlik eder.

* * *

Soğuk Savaş devrinde komünizm, özellikle Nurcu söylemde, "ahir zaman fitnesi" diye anılırdı. Bugün de İslâmcı-muhafazakâr lisanda "asrımızın fitneleri" kadrosu genişletir: laisizm, ka-

pitalizm, sosyalizm, Kemalizm, Darwinizm, ırkçılık, mezhepçilik, cemaatçilik vs. İlk sayılanlar 'evrensel' fesatlardır; mesela 25 Kasım 2016'da *Yeni Akit*'te Şevki Yılmaz, en büyük fitne kaynağının "Batıcı ve batırıcı eğitim sistemi" olduğunu söyler. "En büyük fitne mezhepsizliktir" diyenler, nifak sokucu 'iç' fitnelere odaklanırlar.

* * *

'Seküler' siyaset dilinde de başvurulabiliyor fitne kavramına. Bilhassa entrika-komplo nazariyecileri el atıyorlar. Doğu Perinçek, geçenlerde "FETÖ-PKK fesadının önünü açmayı" hedefleyen beş kalem fitne sayıyor, "Fitne 1'e cevap, Fitne 2'ye cevap..." diye mukabele ediyordu. Yalçın Küçük, *Fitne* adlı kitabında (4. basımı 2015), fitnenin Arap-İslâm tarihindeki evvel anlamının "iç savaş" olduğunu yazar.

* * *

İslâmcı dilde fitne kelimesi, "fitne ateşi, fitne yangınları" imgelerini 'çağırır'. Anlamının yakıcılığı yanında, kelimenin Arapça etimolojisinin "madeni ateşte eritme"ye dayanmasıyla da ilgili olsa gerek.

Zengin bir anlam yelpazesi var kelimenin: Kargaşa, bozgunculuk, günah, şirk, dalalet (sapkınlık), imtihan, belâ, azap, eziyet, boş mazeret hatta delilik.

Bakara suresinin, "Fitne tamamen yok oluncaya kadar kâfirlerle savaşın" hükmü, fitnenin anlamını genişletiyor ve dışsallaştırıyor. (Liberal İslâmî yorumlar, bu hükmü "din ve vicdan özgürlüğü sağlanana, tebliğin önündeki engeller kalkana kadar" diye açımlıyorlar.)

Fitnenin yaygın ve popüler kullanımının, bölücülük, karışıklık çıkarma, bozgunculuk minvalinde olduğunu gördük. Yerleşik fıkıh yorumları, kavramı daha çok iç-kavgaya, Müslümanlar arası çatışma anlamına doğru büküyor. *Bakara* suresindeki fitne çıkarmanın adam öldürmekten beter olduğu hükmü, *Enfal* suresinin "aranızda dost olmazsanız fitne çıkar" ikazı, bu yorumun güçlü dayanakları.

Ayartma. (Nitekim "fettan", fitneden geliyor!) Dünyâ nîmetlerinden en istidâtlı olanı, "mal" ve "evlâd"dır. Bunun içindir ki, Cenâb-ı Hak, Kur'ân-ı Kerim'de bu iki nimeti "fitne" tavsifiyle zikretmiş bulunmaktadır.

Tegabün suresinin "Mallarınız, çocuklarınız sizin için fitnedir" ifadesi, fitnenin bir başka anlamına kapı aralıyor: ayartma. İlâhiyatçılar, ayartma anlamındaki fitneyi, dünya nimetlerinin "en istidatlısı olan" mala ve evlâda "duygusal" bağlılığın, insanı (erkeği) ibadetten ve vazifeden alıkoyabileceği riskiyle açıklıyorlar.

* * *

Fitnenin talî kalmış bir anlamı: imtihan. Muteber bir kaynak olarak Taberî'ye atıfta bulunan yorumcular, asıl ve sahih anlamın, "fitneden geçme/geçirilme" kalıbındaki bu anlam olduğunu düşünüyorlar. Hayrettin Karaman'ın da var bu yönde bir yorumu: Fitne, "insanın bunun bir imtihan olduğu bilincini koruyarak (...) inanma iradesini daha da güçlendirme, ahlâkî bakımdan arınma, insanın imanındaki kararlılığını ve erdemli yaşayışını kanıtlama fırsatı"dır buna göre.

Fitne karşısında, yani "ayartmalar ve sosyal kargaşalar" olunca, daha özgül bir tarifle "müminleri birbirine düşüren hususlarda kimin haklı olduğunun bilinememesi" durumlarında, sabır, uzlet, inziva telkinleri –hatta bir hadise göre "öldürmektense öldürülmeyi tercih etme" tavsiyesi–, bu imtihan anlamından türüyor.

* * *

Fitnenin özellikle kenarda-kıyıda kalmış bu imtihan anlamı, Hıristiyan teolojisindeki teodiseyi hatırlatmıyor mu? Sebepsiz-mutlak kötülük, Tanrı'nın ve Mutlak İyi'nin alâmetidir *teodise*de. Sebepsiz ve mutlak kötülükle karşılaşması, insanın imanını teyit etmesi için en zorlu sınavdır. *Teodise* felsefesi, Kötü'yle kötü olmadan, kötülükle baş etme ahlâkını telkin eder.

Fitne kavramının böyle bir açılımı yok mu – varsa niye kenarda kalmış?

* * *

Cari fitne kavramı, bu sebil haliyle, –gayet de seküler– bir mutlak kötülük metafiziğinin tacı değil mi? İnsanı ve âlemi sebepsiz-mutlak kötülükle açıklamaya azmetmiş bir kötülük metafiziği...

15 Mart 2017

Sadakat

Ahmet Davutoğlu nasıl arz etti şecaatini: "Başarılarımızın arkasında ahde vefa ve söze sadakat var." Dostu düşmanı, herkesin kendisine haber verebileceği gibi, orada aranan sadece söze değil lidere sadakattir. "Davaya" sadakat, "Reis"e sadakatle sınanır. Mehmet Metiner'in arz ettiği gibi: "Bizde lidere sadakat esastır. Lidere sadakat, ideallerimize sadakattir. Onun için, 'Biatsa biat, itaatsa itaat. Ölümüne arkandayız!' dedik..." Daha 2007'de, Recep Tayyip Erdoğan başbakanken, AKP Meclis Grubu adına yapılan arzda demişlerdi ki: "354 vekil arkadaşımızla birlikte doğum günü hediyemiz, sonuna kadar size sadakattir."

* * *

Sadakatle sınanmanın, sadakatle övünmenin, sadakatle şereflenmenin bando mızıkası, 28 Şubat sürecinde icat edilen "Orduya sadakat şerefimizdir" sloganıyla çalınmıştı. Sonra, Saadet Partililer bunu devralıp, biraz da AKP'ye hınçla, "Hocaya (Erbakan) sadakat şerefimizdir"e uyarladılar. Bir zamandır, şerefi Erdoğan'a sadakatle tartanların sedası yükseliyor; sosyal medyada da o şekil sloganlar gırla gidiyor. Ülkücü töresinde de "lider-teşkilat-doktrin" düsturu epeydir "Lidere sadakat

şerefimizdir"e uyarlanmış durumda – zaten esası baştan beri o idi. Sadakat kefesindeki ağırlıklar değişse de, millî şeref terazisi hep bir baş arıyor.

* * *

Bu sloganın ilham kaynağı, nasyonal sosyalist seçkin 'güvenlik' birimi, aynı zamanda yüksek ırkın en seçkin kanını temsil etmekle mükellef SS'lerdir (*Schutzstaffel* - Muhafız Bölüğü). 1932'den itibaren "Meine Ehre heißt Treue," diyerek yemin ediyorlardı: Şerefimin adı, sadakattir; sadakat şerefimdir. Adolf Hitler'e ve "onun tayin ettiği amirlere" ölümüne sadakat andı veriyorlardı.

Amerikan deniz piyadelerinin sloganı "Semper fidelis"tir; "ebediyete kadar sadakatle". "Anavatan" hesabına, militarist ve işgalci-yayılmacı bir misyona sadakat... Keza emperyal yayılmaya hizmet eden Fransız Yabancı Lejyonu'nun sloganı "Honneur et Fidélité"dir, şeref ve sadakat. Yabancı Lejyonu, Fransız olmayan gönüllülere de açık; kan fedası karşılığında vatandaşlık bile verebiliyorlar. Demek, *Yabancı* için "Şeref ve Sadakat"in, ona ölümüne bir sadakat mükellefiyeti yükleyerek ve bunu törenle haykırtarak 'içeriye' kabul eden bir hükmü var burada...

Sadakatle yükümlendiren, sadakatle şereflendiren söylemler, epey bir zamandır, hep tekinsizdir.

* * *

Marx *1844 Elyazmaları*'nda paranın iktidarının her değeri aksine döndürdüğünü söylerken, ilkin "sadakati sadakatsizliğe çevirir" diye başlar saymaya: "aşkı nefrete, nefreti aşka, erdemi fenalığa, fenalığı erdeme..." diye devam eder. Ama ilk andığı, sadakat... Sadakatten çok bahsedildiğinde, belli ki sadakatsizlik kol geziyordur. 'Sahih' bir sadakatten bahsediyorum.

* * *

'Sahih' sadakatin izini sürelim... Sadakat kelimesinin Arapçada bereketli bir kökü var. İlk anlamı, bugünkü yerleşik kulla-

nımına yakın: Dostluk (refiklik!), vefalılık, içten bağlılık. Ahde vefa, söze sadakat. Biraz daha derine inersek: Davranışla söz ve itikadın uyumu. Daha da derine gidersek: Doğruluk, yürek doğruluğu. Kelimenin özsuyunu veren *sıdk*, erdemli, doğru ve adil olmayı ifade ediyor. *Sıddık*, "tasdik eden (Allah'ı ve hakikati) ve doğru olan," demek. Şehitlikle tartılan bir mertebe. *Sadık*, "her şeyde mükemmel olan," anlamına geliyor. Bağlılıktan evvel, bağlılığa da anlamını ve dayanağını veren başka bir ahlâk var yani sadakatte.

Sadaka da aynı kökten geliyor. Yüzeyde, fakire yardım; derinde, "mecburi olmayan, Allah rızası için yapılan bağış". Aynı zamanda "sıdk-u kemal" mertebesi bu, doğrulukta olgunlaşma. Kimi fıkıh yorumlarında "Kulluktaki sadakat, sadakayla ortaya çıkar," deniyor.[1]

İslâmî düşünüş içinde sadakatin 'sahih' referansı, 'doğru', hak ve erdemli olmadır.

* * *

Batı dillerinde sadakatle denkleşen iki kelimeden *loyal*, eski Fransızca *legal*'den türüyor, dümdüz "yasal" demek; sadakati yasaya bağlılıkla eşliyor. Sadakati karşılayan diğer kelime, *fidelity*, *fidelité*, Latince *fidelis*'ten geliyor. Burada da sadakatin ilk-yüzey anlamı tekrarlanıyor: emin kişi olmak, güvenilirlik, sadakat, doğruluk. *Fidelis*'i de eşelerseniz, altından *fides* çıkıyor, bağlılığı iyice pekiştiren bir anlam: inanç. 18. yüzyılda, en azından Almanca konuşulan öğrenci muhitinde *fidelis*'in "neşeli, sevinçli"ye doğru bir anlam kayması geçirmiş olması ilginç.

* * *

Belki de o kadar ilginç değil... Spinozacı çağdaş felsefeci André Comte-Sponville, *Büyük Erdemler Risalesi*'nde[2] "aşkın aşkı" der sadakat için; "gerçekleşmiş olan şeyin süren aşkı"... Sevdi-

1 Meraklısı için http://dergipark.ulakbim.gov.tr/omuifd/article/viewFile/5000073531/5000067790.

2 Bkz. André Comte-Sponville, *Büyük Erdemler Risalesi*, çev. Işık Ergüden, İletişim Yayınları, 4. baskı, Şubat 2016.

ğine, aşkına sadakatin sahih anlamı budur. Arkadaşa, *refike* sadakati de katabilirsiniz yanına – dikkat: eşitler arasında, dahası biraz da o eşitliğe duyulan sadakattir bu (Bundan büyük sevinç olur mu!).

Comte-Sponville, sadakatin erdemini, insanı insan yapan belleğe duyulan bağlılıkta köklendiriyor. Hatta *bellek erdemi* veya "erdem olarak belleğin ta kendisi," diyor sadakat için. Hakikate sadakatin anlamını burada buluruz. Yaşanmışın, tecrübenin bilgisine, altını çizelim, eleştirel bilgisine bağlılık.

"Bildiğin her yerden derinde/ Bulunduğum her seçimde/ Hayalin hâlâ benimle." Kutlu Özmakinacı'nın sözleri, aşkın aşkıyla bellek erdemini harmanlıyor sanki. *Yüksek Sadakat*'in şarkısı...

* * *

Sadakatin "erdem olarak bellek" anlamını, düz anlamına da teyelleyebiliriz isterseniz. Özellikle de yoldaşlık hukukuna dayanan eşitlikçi telakkisiyle... İbn Haldun'un tarihsel-toplumsal döngüsünde, *asabiyeyi* yani dayanışma içinde birlik ruhunu yitirmek, belleği yitirmekle eşanlamlıdır.[3] Dayanışmadan ve toplumsal tabandan kopmak, hafızadan kopmaya koşut gider.

* * *

André Comte-Sponville, sözün özünü gayet yalın söylemiş: "Kötülüğe sadakat, kötü sadakattir."

11 Mayıs 2016

3 Hamit Bozarslan, *Lüks ve Şiddet: İbn Haldun'da Tahakküm ve Direniş*, çev. Melike Işık Durmaz, İletişim Yayınları, Mayıs 2016.

İtibar

Cumhurbaşkanlığı Külliyesi tabir edilen "Saray"ın masraflarının azametiyle ilgili çıkan haberler üzerine, 6 Ekim 2017'de Cumhurbaşkanlığı'ndan yapılan yazılı açıklama, "itibardan tasarruf olmaz" sözünü meşhur etti. Açıklamanın tamamı şöyle:

> Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin en yüksek temsil makamı, dolayısıyla ülkemizin vitrini olan Cumhurbaşkanlığı nezdindeki faaliyetlerin 'itibardan tasarruf olmaz' anlayışı ile ülkemizin vakarına yaraşır şekilde yürütülme mecburiyeti vardır. Bununla birlikte tüm bu hizmetler, hem Türkiye'nin büyüklüğüne ve itibarına yakışır kalitede, hem de en uygun maliyetlerle gerçekleştirilmiştir.

Cumhurbaşkanı Erdoğan, "itibardan tasarruf olmaz" sözünü bundan üç yıl kadar önce, 2014 Aralık'ında da telaffuz etmiş. Bunun bir atasözü olduğunu belirtmiş. Hatta Türk edebiyatı profesörü Ahmet Sevgi, başvurduğu hiçbir kaynakta böyle bir söz bulamadığını yazmıştı hayretle (*Yeniçağ*, 20 Aralık 2014).

* * *

Tabii en hararetli mevzu, "Türkiye'nin itibarı"dır. Muhalefet, özellikle olağanüstü hukukun istisna askısının bile taşıya-

madığı yargı icraatı ve uluslararası politikadaki sergerdelikler nedeniyle, iktidarın "Türkiye'nin itibarını yerle bir ettiği" kanısında. İktidar ise, tam da muhalefetin –ve tabii "terör odaklarının"– bu ithamlarıyla Türkiye'nin itibarının zedelenmesine azmettiğini ve bazen de buna yol açtığını düşünüyor.

* * *

İnsan hakları savunucularının zulme uğradığı Büyükada davasındaki, sonra Osman Kavala'nın dehşetengiz iddialarla tutuklanmasındaki temelsizlikleri, tutarsızlıkları, afakîliği, keyfîliği sorgulayan kimi 'iktidarı-içeriden-eleştiren' gazeteciler, "Türkiye'nin itibarı" adına diz dövüyorlar. Kuşkusuz, işin hakhukuk-adalet veçhesini dert etmekten geri duruyor değildirler; ama bağladıkları yer ve sanki en büyük dert, Türkiye'nin itibarının zedelenmesidir. Ya da belki, iktidarı-içeriden-eleştirirken, geçilebilecek iğne deliği tek orasıdır, diye düşünmüşlerdir.

* * *

Ekonomi Bakanı Zeybekci, "kurda ve faizde ama özellikle kurda daha elle tutulur, itibarlı bir iyileşmenin gelecek dönemde mutlaka olacağını" söylemiş (29 Ekim 2017). Para kıymetinde iyileşme, üstelik itibarlı bir iyileşme! Kudret mevkiindekiler, egemenler, 'yukarıdakiler' için, itibarın maddî ciheti bilhassa önemlidir. "İade-i itibar" kavramının sözlük anlamında ilk sırada: "Ticarette iflastan kurtulma" yer alıyor zaten. ("Kaybedilen itibarı tekrar kazanma. Şerefini kurtarma", sonradan geliyor.) *Ötüken Osmanlıca Türkçesi Sözlüğü*'nde itibar kelimesinin saygınlıktan sonraki ikinci anlamı, keza: Ticarette, borcunu ödeme konusunda duyulan güven.

Ekonomist Bülent Gültekin'in: "itibar kazanmak uzun yıllar alıyor, kaybetmekse çok kısa. Türkiye itibarını çok çabuk kaybetti," sözleri de, *malî itibar* cinsindendir (23 Nisan 2017, Medyascope.tv).

İktisadın nicelleştirici mantığı, itibar endeksleri hazırlamaya, ilk on ilk yüz sıralamaları, itibarlı marka listeleri, en itibarlı meslek listeleri çıkartmaya teşnedir. Bir "Türkiye İtibar En-

deksi Platformu" var mesela, yirmi ayrı sektörde itibar klasmanı yapıyorlar.

Bunun beynelmileli: Reputation Institute, İtibar (veya "Nam") Enstitüsü. 1997'de kurulmuş, beş kıtada on dört şehirde ofisi var, global düzeyde 400 üst düzey firmaya hizmet veriyor. İşleri, *reputation management*, yani *itibar yönetimi*. Zamanımızda, itibar böyle bir şey: kriz gibi "ilişki" gibi onu da iyi yönetecek, şekil şemail verecek, doğru zamanlamalar, doğru sunumlarla piyasa değerini yükselteceksiniz.

Ötüken Osmanlıca Türkçesi Sözlüğü'ne göre kelimenin üçüncü sıradaki anlamını hatırlamamak elde mi? "Bir şeyde var olmayan fakat var sayılan değer; itibarî değer."

* * *

İade-i itibar kavramının ikinci sıradaki anlamına dönelim: "Kaybedilen itibarı tekrar kazanma. Şerefini kurtarma." Yakın zamanda, iade-i itibar icraatına "Balyoz mağdurlarına iade-i itibar" konusunda tanık olduk. Balyoz davası soruşturmalarında manipülatif haberlerle ve düzmece delillerle yalnızca itibarsızlaştırılmakla kalmayıp uzun süre hürriyeti tahdit edilen birçok subayın sosyal hakları iade edildi, dava sırasında ölenlerin şehit sayılması gibi manevî telâfiler sağlandı.

Yakın dönemin medyacıl deyimlerinden biri, "itibar suikasti"dir biliyorsunuz. Koca bir aygıt bunun için çalışıyor. Memlekette manipülatif haberlerle itibarsızlaştırılan ve düzmece delillerle hürriyeti tahdit edilenler öyle kalabalık bir nüfus oluşturuyorlar ki, bir İade-i İtibar Üst Kurulu ihdas edilse, sadece çok meşgul değil itibarlı da bir kurum olur.

İnternet ve sosyal medya devrinde, itibarsızlaştırıcı "yayım" menzili, uçsuz bucaksızdır. Onun için, iade-i itibar veya itibar onarma yolu olarak internetten kayıt sildirme işleminin peşine düşenler oluyor, sanırım bu genişleyen bir hukukî faaliyet kalemi.

Batı dillerinde siyasî ve hukukî iade-i itibarın karşılığı: *Rehabilitasyon*. Biliyorsunuz, ikinci ve daha yaygın anlamı, tıbbîdir: terapi, tedavi! Evet, itibarsızlaştırılan, yaralıdır çok zaman, has-

ta edilmiş gibidir. *Reputation management*'in anlayamayacağı türden bir acı...

* * *

İtibar, Arapçadan geliyor. İlk anlamı, "bir şey olarak kabul etme", sonra saygınlık. Ticarî anlamını ve "(olmasa da) var sayılan değer" anlamlarını hatırlatayım. Batı dillerindeki karşılık yelpazesi, ufku genişletiyor: *Dignity, reputation, esteem, effectiveness, prestige*. Sırasıyla: Vakar, şeref, haysiyet, izzeti nefis; ün, şan; şöhret, nam; hürmet, takdir, kıymet; etkinlik, müessiriyet; saygınlık, nüfuz.

Acaba, bu listedeki ün/şan/şöhret/hürmet/takdir fasilesi ile *vakar* arasındaki açıya mı biraz dikkat kesilmeli? Vakar, yani ağırbaşlılık. Kendi onurunu gözetmek, özsaygı. Belki, bu iletişim karambolü çağında, hele "bizim" makam-mansıp rejimimizde, itibarın dıştan belirlenmiş (*heteronom*) veçhesi, içten belirlenmiş, özerk (otonom) veçhesini boğuyor.

Sadece, nezdinde itibar görmenin zillet demek olacağı bir heyeti veya makamı kastetmiyorum. İtibarı tamamen 'yaderk' kılmayı kastediyorum.

İsmet İnönü'nün, "insanlar düştükleri zamanki itibarlarıyla ölçülür", dediği rivayet edilir. Namık Kemal'in "Hürriyet Kasidesi"ndeki "Yere düşmekle cevher sakıt olmaz kadr ü kıymetten" mısraı, aynı istikameti, vakarı işaret eder. Şu zamanda, şu zeminde, itibarın en muteber dayanağı, orası.

Kasım 2017

Çift başlılık

"Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi" denen şeyin harikalarını anlatırken kullanılan motiflerden biri de, bu sistemin bizi "yürütmede çift başlılıktan kurtaracağı" müjdesi.

Başbakan Yardımcısı Numan Kurtulmuş'un 11 Şubat'taki tasviri, adeta bütün Cumhuriyet tarihinin, çift başlılıktan mütevellit krizlerle geçtiğini düşündürür bize: "Parlamenter sistem çift başlılık üretiyor. İnönü ile Recep Peker arasındaki ihtilaf, rahmetli Menderes ile Celal Bayar arasındaki ihtilaf, Özal ile Yıldırım Akbulut arasındaki ihtilaf, Demirel ile Özal arasındaki ihtilaf, Demirel ile Çiller arasındaki ihtilaf, Demirel ile 28 Şubat döneminde Erbakan arasındaki ihtilaf, 2001'de Ecevit ile kendi seçtirdiği Ahmet Necdet Sezer arasındaki ihtilaf. Çift başlı olunca ihtilaf kaçınılmaz oluyor. İnşallah bu çift başlılığı ortadan kaldırmayı temin edeceğiz." Cumhurbaşkanı Erdoğan da, Gazi Mustafa Kemal'i İnönü'yle geçindirtmeyen çift başlılık buhranlarından bahsediyor. İnönü ile Recep Peker, Özal ile Akbulut, Demirel ile Çiller arasındaki ihtilafların cürmü neydi Allah aşkına? Derin ekonomik ve politik marazların birikiminden patlayan meşhur 2001 krizinde, Ecevit-Sezer "ihtilafının" payı ne kadarcıktır? İnönü-Peker, Menderes-Bayar, Özal-Akbulut arasındaki minik farklılaşmanın bile felâket gibi algılandığı bir rejime ne ad verilir?

Çift başlılık ejderhasını, kimi AKP sözcüleri ve kanaat önderleri "bürokrasiyle siyaset arasındaki ayrışma" diye tanımlıyorlar. Bu takdimde, istenmeyen ikinci "baş", hâlâ hâlâ hâlâ tam kurtulunamadığından dem vurulan asker-sivil bürokrasi heyülasıdır.

İstanbul milletvekili Metin Külünk'ün çift başlılığa kaş çatan izahatı ise, bu heyülayı iyice genelleyip, onu otoriterliğin ve zapturaptın mefhum-u muhalifi olarak işlevselleştirmenin örneğidir: "Çok başlılığın olduğu yerde disiplin ve hiyerarşi yoktur."

* * *

Erdoğan, çift başlılık 'meselesini' ilk kez 2012'de, Birinci Meclis'ten Anıtkabir'e düzenlenen 29 Ekim yürüyüşü hükümetçe yasaklanmışken Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün buna izin verilmesi için müdahalede bulunduğu haberleri üzerine yakınırken zikretmişti: "Devlette çift başlılık olmaz!" Davutoğlu'nun başbakanlığı da, çift başlılık 'çıkartıyor' diye bitirilmedi mi?

Kemal Can geçen hafta, Erdoğan ile AKP arasındaki iki başlılık problemine ve referandum kampanyasının bu problemi sona erdirmeyi hedefleyen 'gizli gündemine' dikkat çekti.[1]

* * *

Referanduma sunulan "sistem"in, yasama ve yürütmeyle beraber yargıyı da topaklaştırıp düzleyen obsesif tek başçılığı, Anayasa ve hukuk tekniğine boş veren bir teklik ve baş tapıncından besleniyor. Popüler sağduyunun, 'başımızda kuvvetli birisi olsun... ayaklar baş olmasın... emir demiri kessin' fraksiyonlarına hitap ediyor.

Herhangi bir başkanı, ortak aklın sözcüsü veya eşitler arasında birinci olarak değil, hesap veren sorumlu yönetici olarak değil de, 'kut' sahibi tek adam olarak görmek... Başkan hâlesini bizzat bir güç kudret iktidar nişanı gibi görerek büyülenmek,

1 https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2017/03/23/referandum-tartismalari-8-olay-tamamen-kisisel/

büyülenmek istemek bizzat bir iktidar şehvetinin ifadesi... Başında birisi olmasını istemenin kökten vesayetçiliği... Vesayetçiliğin jenerik tohumu.

* * *

Son yıllarda, arkadaş sohbetinde standart hitaba dönüşürken, eski Türkçe telâffuzuna dönüldü kelimenin: başgan deniyor. Eski Türkçe sözlükler karşılığını "büyük balık" ve "lider" diye veriyorlar. Kerem Ünüvar, camları açsın diye otobüs şoförünün otoritesine seslenirken bile "başgan" hitabına başvuran birisine denk geldiğini yazmıştı.[2] Hangi ölçekte olursa olsun bir otorite varsa karşısında, onu okşama taktiği... Otoriteye otoriteliğini hissettirme... Başganın ölçeği ufaldığında, tatlı bir alay da karışabilir bazen işin içine; belki alttakilerin/ezilenlerin yukarıdakini 'idare etme' stratejilerinin izini de sürebilirsiniz. Güç istencinin pot yaptığı, kendi trajikomiğine göz kırptığı yerler...

* * *

Şu "yeni sistem"e dönelim... Cemaat mikyasından daha büyük bir toplum, şu "cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi"nin teklif ettiği türden bir teklik ve topaklaşmayla yaşayamaz, idare edilemez. Güç, yetki, imkânlar, yasal-kurumsal olarak bölüştürülmez, dengelenmez, seyreltilmezse, o zaman fiilî olarak, ganimet usulü paylaşılır. Gücü ve yetkiyi tekleştiren tepedeki yüce erk, keyfîliğe alan açan bu paylaşımın ideolojik ilhamını ve 'şeklini' verir.

Nazi tecrübesinde, bunun bir örneğini görürüz. *Führerprinzip* [önder ilkesi] bütün kanunların üzerindedir, Führer'in sözü her şeye âmirdir, fakat her kurumda, her bölgede, her ölçekte başaltı ve küçük-orta boy deste Führer'ler kol gezer. Hepsi son kertede 'esas' Führer'in temsilcisi gibi eyler; otoriteleri bir yandan –gerek bu temsilî niteliğiyle gerekse fiilen– sınırsız, diğer yandan her an esas Führer'in inisiyatifi ve direktifi tarafından devre dışı bırakılabileceğinden, göreli ve mahduttur. Füh-

2 http://www.birikimdergisi.com/haftalik/1345/baskan#.Wj-2u7dl_IV

rer düzeni, bu muğlaklıkları kullanarak ve ast otoriteleri birbiriyle çarpıştırarak da işler. Tek başlılıkla, kaotik bir çok başlılık iç içedir. Nitekim kimi siyasetbilimciler, nasyonal sosyalizmin, tekçi mutlak otorite suretindeki poliarşik veçhesine dikkat çekerler.

* * *

Emniyet Genel Müdürlüğü'nün arması, çift başlı kartaldır. Konya'nın simgesi de öyle. Konya'ya, Selçuklu tarihindeki yerine atfedilen önemden ötürü verilmiştir bu simge. Çift başlı kartal, Selçuklu'nun simgesi kabul edilir; Selçuklu sikkelerinde, süslemelerinde vs. bolca yer alır. (Gerçi, bazı tarihçiler Selçukluların hâkimiyet alâmeti olarak kabul edilmesini sorguluyorlar bu simgenin. Belki çift başlılığa karşıdırlar!)

Çift başlılık, kadim bir simge... Eski Yunan mitolojisinde Janus, genç ve yaşlı iki başıyla, başlangıçla sonun tanrısıdır. Orta Asya'da, Eski Türklerde, yerle göğün arasındaki çelik kapıyı tutan kartalın iki başı, gökyüzü ile yeryüzü arasındaki, hayatın bu dünya ile 'öte' bir dünya arasındaki iki yanlılığını ifade eder. Kadim Anadolu medeniyetlerinde, Hititler ve Sümerlerde de var. Sonra Bizans'ta da olacak. Bu kadim imgelerde çift başlılık, kâh gözü her yeri gören bir kudretin ifadesidir; kâh varoluşun ezelden ebede uzanan genişliğinin; kâh güç ile adaletin (ayrı yöne bakan) beraberliğinin; kâh bu dünya ile öte dünya arasındaki veya Doğu ile Batı arasındaki veya eril-dişil ilkeler arasındaki ayrışık-ikili-birliğin ifadesi... Velhasıl, çift başlılıkta nice hikmetler de saklıdır!

29 Mart 2017

Durmak yok

AKP bu sloganı ilk kez 2007 seçimlerinde kullandı: "Durmak yok, yola devam." 2009 yerel seçimlerinde de kullandılar. 2017 Mayıs'ında Recep Tayyip Erdoğan'ın "partili cumhurbaşkanı" makamının tescil edildiği AKP genel kongresiyle ilgili haber başlıklarına da –iktidar medyasında– bu slogan çıkartıldı: "Durmak yok, yola devam."

Yüz yüz elli yıllık, beynelmilel düzeyde meşhur politik sloganları derleyen internet dökümlerinde, –İngilizce *wikipedia* dahil–, Türkiye'den listeye girmiş tek slogan olması da ilginç (*Don't stop, keep going on!*).

* * *

Kuşkusuz, öncelikle *icraatla*, *hizmetle* ilgili bir çağrışımı var bu sloganın. "Biz, yaparız!" sloganına komşu. Yılmadan yorulmadan çalışıyor, iş yapıyor olma gururlanması. Bilhassa "yola devam" kısmında kendini duyuran, hedeflerin peşinde ve bir davaya sadakatle yürüyor, ilerliyor olmanın meydan okuması da var. Buradan, "devrimci" bir hava da eser. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin, köhneleşmiş kurumlara yüz vermeden, statükoya teslim olup rehavete düşmeden radikal değişimler gerçekleştiriyor, bir *Yeni Türkiye* meydana getiriyor olma iddiasına uyan bir slogan.

* * *

"Durmak yok" – yani esas olan, durmamak. Durmamak; hep hareket halinde, hep ayakta olmak. Askerî mecazla söylersek: *seferberlik*. Bütün güç kapasitesinin, kaynakların harekete geçirilmesi ve sürekli hareket halinde tutulması. Bir cehd hali, sürekli *ajite* bir vaziyet...

Ajitasyonu bugün "kışkırtma; sarsıcı, heyecana getirici söz ve tavır" anlamında kullanıyoruz. Latince *agitatio*'dan gelen kelime, 19. yüzyıla kadar, "devinim, hareket" anlamına geliyormuş. Durmamak, hep hareket halinde olmak ve böylece hasmı da 'yerinde oturtmayıp' hep karşı-harekete (re-aksiyona) zorlamak, bizatihî bir ajitasyon politikası. "Durmak yok"un yoluna girdiği tarz-ı siyaset, gündemi belirleme araçlarını elinde tutanın, hasımlarını hep gafil avladığı, onlara daimî bir gafil avlanma endişesi saldığı bir tarz-ı siyaset.

* * *

"Durmak yok"ta, sür'at imâsı da yok mu? Bir yandan, "hızımıza yetişemezler" diklenmesi... Bir yandan, ivmeyi bulmuşken, hız kesmemek, kesememek... Ya da bayır aşağı giderken, duramamak...

Ahmet Murat Aytaç: "Kuvvet kullanımı olarak güç, belli bir anda gerçekleşir. Bu yüzden efendilik uğraşı hep sür'ate ihtiyaç duyar," diye yazıyor: "Oysa adalet belli bir süre ister. Hatta adalet için uzun süren bir sabırdır dense yeridir."[1]

* * *

Durmamak, dur durak vermeden, kafayı kaldırmadan devam etmek, belki politik aktüalitemizin ötesinde, postmodern zaman duygusu denen haletin beşiğini sallıyor. Zaman deneyiminin fragmanlaşması; geçmişten, bugünden, gelecek tasavvurundan parçaların, "zamansız –veya zaman-dışı– eşzamanlılık" içinde birbirine girmesi... "Son hız durağanlık..." Sürekli yenilik arzusunun, sürekli hareketi zorladığı bir ebedî ergenlik

1 https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2017/12/04/direnis-menekse-kokar/

itkisi...[2] Hafızasızlaştırıcı, refleksiyonu (bir durup üzerine düşünmeyi) güçleştiren bir etki... *Ötüken Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*'ne göre "durmak" kelimesinin yedinci sıradaki anlamını veya inceliğini eksik bırakan bir etki: "Bir konuyla ilgilenmek, üstüne düşmek."

Durma'nın bu anlamını yitirmemeli. Bir de tabii aynı sözlükte ikinci sırada gelen anlamını: "Karşı koymak, dayanmak, direnmek, sabretmek, sebat etmek, karar etmek." Oralarda, bir durmalı, yani.

Aralık 2017

2 Hartmut Rosa, *Beschleunigung*. Suhrkamp, Frankfurt a.M. 2005, s. 176-194 ve 333-351.

Sen kimsin!

Teknik olarak (dilbilgisel açıdan) bir soru bu ama soru işaretli değil ünlemli söyleniyor. Bir meydan okuma, bir had bildirme ünlemi. Erdoğan Özmen: "'Sen kimsin ya!'da cisimleşen, her türlü bilgi, çaba ve emeğe yönelik ürkütücü düşmanlık"tan söz ediyordu ya geçen hafta yazısında.[1] "Saygıyı, nezaketi, inceliği gereksiz bir fazlalık olarak gören kaba saba, cinsiyetçi, hoyrat bir insanlık kalıbını benimseme"nin bayrağıydı, 'Sen kimsin!'...

Gündelik hayatta çok işitiyoruz 'Sen kimsin!'i. Galiba en çok 'görevlilere'-çalışanlara hitaben; bir de, ego meydan muharebelerinin meydanı olan trafikte. Gizli öznesi çok defa 'Sen benim kim olduğumu biliyor musun?' olan bir 'Sen kimsin!'

* * *

Bir de, Recep Tayyip Erdoğan'dan çok işitiyoruz bu ünlemi.

11 Eylül 2010'da, CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'nun İsrail televizyonuna demeç vermesi üzerine "Sen kimsin ya!"yı savurmuş: "Sen İsrail'in avukatı mısın! İsrail'in avukatıysan ne işin var burada. Git orada siyaset yap." Bu, 'Bizden değilsin, düşmansın'a doğru bükülen bir 'Sen kimsin!' 6 Şubat

1 http://www.birikimdergisi.com/haftalik/1440/vahim-bir-ozdeslesme-oykusu-iv#.Wj-3Qbdl_IU

2011'de, KKTC'de Türkiye'nin politikasının protesto edildiği bir mitinge tepkisini, "Sen kimsin be adam!" diyerek göstermesi de aynı fasıldan. Keza 27 Mayıs 2014'te kendisinin Türkiye iç politikasıyla ilgili propaganda çalışması yapmak üzere Almanya'ya gelmesini eleştiren Almanya Yeşiller Partisi Eşbaşkanı Cem Özdemir hakkında, "kökenini" de sorgulayarak ("önce sen kökenin itibarıyla bu şekilde konuşamazsın"), "Sen kimsin ya!" çıkışında da var bu saik.

2013 Kasım'ında, Türkiye'nin notunu "pozitif"ten "durağan"a düşüren uluslararası kredi derecelendirme kuruluşu Standard & Poor's'a "Siz kimsiniz Allahaşkına?" diye kızarken, "artık ben seni kredi kuruluşu olarak tanımıyorum" ihtarında bulunuyor. 'Sen kimsin!'in bir *tanımama* jesti olarak tescili...

11 Ağustos 2012'de HEPAR Genel Başkanı Osman Pamukoğlu'nun "Hakkâri elden gitti" sözlerine "Kimsin sen, gramın ne çapın ne?" mukabelesinde bulunmuş. 18 Eylül 2013'te Yassıada'nın adının "Demokrasi ve Özgürlükler Adası" diye değiştirilmesine itiraz edenlere de bir "Sen kimsin ya!"... 12 Ocak 2014'te Anayasa Komisyonu üyesi olmayanların konuşma yapmak istemesiyle ilgili, "Sen kimsin bir defa? Haddini bil." 26 Nisan 2014'te "Pensilvanya'daki zat söylerse doğrudur" hüsnükabulüne karşı "Kimmiş o?.. Sen kimsin ya!" 12 Mayıs 2014'te Danıştay'ın kuruluş yıldönümü töreninde çok uzun konuşan ve engellilerden Avrupa Birliği'ne bir yığın 'alanı dışında' konuya değinen Barolar Birliği Başkanı'na dönük "Kimsin sen ya!"... Bu 'Sen kimsin'ler, değişik önem derecelerinde, had ve salâhiyet bildirimleri.

6 Mart 2014'te, daha büyük kızı ilkokul çocuğuyken ona şiir okuma yarışması için Arif Nihat Asya'nın bayrak şiirini tavsiye ettiğini, velhasıl kimsenin kendisiyle milliyetçilik yarışına giremeyeceğini söyledikten sonra gelen "Kılıçdaroğlu, ya kimsin sen!", alaycı yüz ifadesi ve tonlamayla tamamlanıyor. 'Sen kimsin!'in küçümseme burcu.

13 Mayıs 2014'te Cumhurbaşkanı adayının "siyasetin dışından aday özlemini" dile getiren Kılıçdaroğlu'na "Sen nasıl siyasetçisin ya! Önce sen kimsin ya!" diye çıkışmasında, bir *tanım*

erki iddiası uç veriyor: Karşısındakine işini öğretme, eski tabirle dışarıdan bilinç taşıma iddiası... Siyasetçinin siyaseti öncelemesi, siyasetin yetki alanını yani haddini genişletmesi gerektiğine dair bu nutkun da dayanamayıp yine "haddini bil!"le taçlanması, hoş bir sürçme...

Rekor, 2012'deki 23 Nisan kutlamalarında, sembolik olarak Başbakan koltuğuna oturan ilkokul 5. sınıf öğrencisine yaptığı telkindir, Erdoğan'ın. Gazeteciler kabinedeki hangi bakanları başarılı bulduğunu soruyorlar çocuğa. Çocuk Dışişleri ve Enerji bakanlarını anıyor. "Millî Eğitim Bakanı başarısız mı?" diye soruyorlar. Çocuk "Onu demek istemedim" diyor. Millî Eğitim Bakanı Dinçer, "Seninle dışarıda görüşürüz" diye şakalaşıyor onla. Erdoğan, "duruma müdahale ediyor" bunun üzerine (haber diliyle) ve çocuğa diyor ki: "'Sen kimsin kardeşim' desene! Sen bakansın, ben başbakanım desene!.." Onun şakası da bu. Şakası yok yani. Bu siyasî ilâhiyatta, herkesi 'Sen kimsin'le hizaya getiremediğin iktidar, iktidar değildir.

* * *

Erdoğan'ın 'Sen kimsin!' salvolarına aynı dille mukabele edenler çok oldu: "Asıl sen kimsin!", "Yahu sen kimsin!" Emin Çölaşan 2009'da "Sen kimsin lan!" diyerek eli yükseltmişti. 20 Mart 2010'da *Taraf*'ta Ahmet Altan da soruyu tersine çevirir: "Peki sen kimsin?" diye sorarken, onun siyasî kişiliğinin çelişkilerle dolu olduğuna dikkat çekiyor, Erdoğan'ın çelişen kimlikleri arasında –eskiden– yer aldığına inandığı demokrat çehrenin yitmesine hayıflanıyordu.

* * *

'Sen kimsin!' Güçlü ve zevkli bir *tanımama* jesti. Tanımıyorum seni, saymıyorum. Ehemmiyetsizsin, varlığınla yokluğun birdir. Muhatap değilsin. Bir özne değilsin.

Foucault 1969'da ünlü "Kim konuşuyor?" konferansına Samuel Beckett'tan bir alıntıyla başlamıştı: "'Konuşanın kim olduğu kimi ilgilendirir' sözü, konuşanın kim olduğunu dert eden birisinin sözüdür." 'Sen kimsin!'in hor gören, tanımayan

hoyrat büyüklenmesinin ardında da böyle bir dert yok mu? Tehdit algısı... ve tehdidi savuşturmak için o kim'i tanımlama erkini hep elinde bulundurma kaygısı.

Böylece, kendi sözünden başka her sözü yetkisizleştirmek... 'Ne söylüyor?', 'ne yapıyor?' sorusunun ağzını, 'kim!' damgasıyla ('kim?' bile değil!) mühürlemek... Söyleyeni bile değil, söyleyene atfedilen kimliğin itibarını kırarak, söyleneni hiçleştirmek... Sözü kimlik kafesine kapatma stratejisi.

* * *

'Sen kimsin!'e 'Asıl sen kimsin!'le mukabele etmek, onunla aynı dili konuşmaktır. Büyüklenmeyi, hoyratlığı büyütür.

HDP'nin Biz'i, 'Sen kimsin!'e verilmiş 'doğru' cevap aslında. 'Sen kimsin!'i kendi kibrine ve hiddetine terk ederek ehemmiyetsizleştiren, onun bütün dünyaya savurduğu 'seni tanımıyorum!' gazabını tanımayan bir cevap. Çünkü büyüklenmesi yok. Çünkü kimlik biçmiyor. Biz, kendimiz. İnsanlar, işte. Neysek, o. Kendimize yakıştırdığımız, özendiğimiz adlarla, sıfatlarla. Şu dünyada yaptığımız, olduğumuz kadar. Ortaklığımız kadar. Kendimizi var ettiğimiz, edebildiğimiz gibi. Kimsem kimim, kardeşim... Ben de senin gibi, insanlar arasında bir insanım. Sen benim söylediğime, sen benim yaptığıma bak... Kimsem kimim...

29 Nisan 2015

Biz, yaparız!

İktidarın bu seçimdeki ana sloganlarından biri bu: "Onlar konuşur AKP yapar." Cuma Çiçek son yazısında bu sloganın AKP'nin hegemonik kapasitesini kaybetmesinin ikrarı olduğu yorumunu getirdi.[1] Artık vaat edeceği bir yenilik yoktu iktidarın, yapmış olduklarının teminatına sığınıyordu.

Bana bu slogan ayrıca zaten evrensel bir sağcılık sloganı ve ezeli bir iktidar sloganı gibi geliyor. Türk sağının "hizmet" kavramı etrafında geliştirdiği deontolojiyi,[2] Özal'ın "iş bitiricilik" ve "icraat" mefhumları etrafında kurduğu mitolojiyi düşünüyorum. Türkiye'ye mahsus da değil. Her nevi sağcılık ve bütün ideolojilerin berisinde iktidar aklı, kendini bu sloganda bulur – ve iyi hisseder: sorgulamadan, tartışmadan, eleştiriden azade, işine bakmak. "İdeolojik" şeyleri bırakalım, iş yapalım... iş yapılsın.

Elbette, konuşup durmak yerine yapmanın sağlam bir geçerliliği var. "Laf değil iş"in gündelik ve popüler itibarını kim sarsabilir? Slogan da gücünü oradan alıyor. İktidara karşı olanlar

1 http://www.birikimdergisi.com/haftalik/1465/onlar-konusur-ak-parti-yapar#.Wj-3mbdl_IU

2 *Birikim*'in 282. sayısında (Ekim 2012, s. 33-39) buna değinmiştim: "Gülenciliğin ideolojik söyleminde özne ve fiil olarak 'Hizmet': 'Bir hizmet, yapılıyor, görelim bunu."

da elbette yapalım isterler, muhalifin de sadece eleştirmeyip eyleyeni makbuldür. Sinizmdense, 'iyi' pragmatizm.[3] Eyvallah. Şüphe yok. Fakat üzerine konuştuğumuz sloganın ruhunda, bu yalın ve açık ilkeyi istismar eden bir fesatlık saklı.

Bir kere, başta da dedik, konuşmayı, tartışmayı, eleştiriyi itibarsızlaştırıyor. Oysa, evet, ayinesi iştir kişinin, lâkin lâfa da bakılır pekâlâ. Recep Tayyip Erdoğan'ın "af edersiniz Ermeni" demesini, buna karşılık Ermeni cemaatine gayet hayırhah davrandığını söyleyerek tevil eden, veya Kürt bahsinde öfkeli konuşmalarıyla milliyetçi kamuoyunu idare ederken aslında Kürtlere bir dizi hak ve fiili imkân tanıdığını ileri süren yorumcuların görmediği veya görmezden geldiği de bu değil mi? Ermenilerden, Kürtlerden nasıl bahsettiğiniz de, onlara "ne" dediğiniz, neyi nasıl söylediğiniz de önemlidir. Söz de eylemdir. Şöyle değil de böyle konuşmak, şunu değil de bunu söylemek de, *yapmak*tır.

Cuma Çiçek'in hatırlattığı gibi, bu slogan aynı zamanda yapılanın ne işe yaradığını, kimin çıkarına olduğunu da gözden saklamaya yarıyor. "Türk modernleşmesinin" veya "Türk insanı"nın modernleşme telakkisinin de, bu yanılsamaya destek veren bir anlam evreni yok mu? Maddi medeniyete, eşyaya duyulan iştahtan, "araba sevdasından"; herhangi bir inşaatın, nereye ne için ne dikilmiş olursa olsun "hizmet" sayılarak ağaçdağ-su kültü misali hürmet görmesinden; "çalıyor ama çalışıyor" oportünizminin engin meşruiyetinden söz ediyorum. Liberal-neoliberal faydacılığa pek elverişli bir "gelenek"ten, o geleneğin 'yaptığı' bir muhafazakârlıktan...

Yapma fetişizmi, daha derin bir kaynaktan da su çekmiyor mu? Kapitalizmin (ki son zamanlarda turbo-kapitalizm de diyorlar ona) para-meta-para döngüsüyle beraber her şeyin akışını olağanüstü süratlendiren, sürekli iş çıkarmaya, sürekli yapmaya etmeye ittiren dinamiği de güçlendirmiyor mu bu algıyı? Nike'ın meşhur "Just do it" (Yap işte!) sloganı, kapitalizmin kendiliğinden ideolojisinin en iyi özetlerinden biri sahiden.

---

3 *Sol Sinizm Pragmatizm* kitabımdaki derdimi hatırlatıyorum (Birikim Yayınları, 2010).

Tababetin birinci kuralı: "Önce zarar verme"dir. Bizzat tababete de hep hatırlatılması gereken bir ilke. Her alanda öyle. Bazen, *yapmamak* daha iyidir. Ellememek, bi' durmak, bazen daha iyidir.

AKP'nin "Biz yaparız"ı, politik grafik sanatçısı Jürgen Holtfreter'in 1975'te ürettiği bir posteri hatırlattı bana. Başbakan ve İşverenler Sendikası Başkanı, şu sloganın fonunda gururla dikiliyorlardı: "Herkes enflasyondan söz eder – biz yaparız."

27 Mayıs 2015

Gereği yapılır

"Meclis'e gönderilen fezlekelerin *gereği yapılmalıdır*. Meclis'teki milletvekilleri sağduyulu davranıp *gereğini yapmalıdır*. (...) Bir milletvekili suç olan bir tutum içindeyse gereği yapılmalıdır. (...) Bu fezlekeler parlamentonun raflarında çürümemelidir. Tozlanmamalıdır, *gereği yapılmalıdır*." Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın geçen hafta HDP'li milletvekillerinin dokunulmazlıklarının kaldırılmasını ısmarlarken yaptığı konuşmada dört kez geçiyor: Gereği yapılmalıdır. Üç dört paragraflık bir konuşma içinde tam dört kez...

Akademisyenlerin "Bu suça ortak olmayacağız" bildirisini zemmederken de "İlgili kurumlarımızın anayasamıza ve yasalarımıza göre açık suç teşkil eden bu ihanet karşısında *gerekenleri yapacaklarına* inanıyorum" demişti Erdoğan. Bunu ihbar kabul eden YÖK, hemen mukabelede bulunmuştu: "Bu bildiri ile ilgili olarak hukuk çerçevesinde gereği yapılacaktır."

Erdoğan, Suriye meselesinde, Batılı güçlerin gereğini yapmadığından şikâyetçidir. 7 Şubat'taki konuşmasında, ikili görüşmelerde kendisine hak verdiklerini söyler: "Ama önemli olan hak vermek değil, hakkı teslim etmek, gereğini yerine getirmektir. (...) Dost dediklerimiz *gereğini yapmıyor*."

Bilhassa o bunu çok fazla söylüyor ama sair devlet ricalinden

de duyuyoruz. Keza reisçi, iktidarcı, milliyetçi bloglar, forumlar, yerel ve sosyal medya, gündemdeki her konuda, ama özellikle Kürtlere karşı, hep *gereğinin yapılmasını* istiyor. Bazısı twit atar, haberlerin altına not düşerken Osmanlıca konuşmaktan hoşlanıyor: "Tez elden gereği yapıla..."

* * *

Türk devlet geleneği denen şey, bu iki kelimeye sığabilir: *Gereği yapılır*. Müthiş zevkle eda edilen bir otorite jesti...

Mesela 2007'de Genelkurmay Başkanı Orgeneral Yaşar Büyükanıt'ın kısa öz söylediği gibi, bir yetkinin anlamını, karşılığını bulması demek, *gereğini yapmak*: "TSK'ya terörle mücadele konusunda yetki verilmiştir. Bu yetkinin gereklerini de TSK yerine getirecektir." Yine Recep Tayyip Erdoğan, 1 Nisan 2006'daki bir konuşmasında, aynısını söylüyor:

"Devletin kurumlarında yetki almış olan, seçimle işbaşına gelmiş olan yönetici konumundaki kişiler *o makamın gereği neyi gerektiriyorsa* [gereğin gereği – T.B.], onu yapmak zorunda. Legal yapı içinde, illegal yapıya zemin hazırladıkları anda mutlaka yasaları karşılarında bulacaklar. Yürütme olarak, zaman kaybetmeden *gerekeni yerine getireceğiz*."

"*Gereği yapılır*"ı bildirmek, bizzat gücün, muktedir olmanın kanıtı. Yetkilerin, makamın, otoritenin, erkin gerçekten varolduğunun ihtarı. İktidarın kendini göstermesi, hatırlatması. Hem başkalarına, herkese, hem galiba kendine de...

* * *

Başbakan Yardımcısı Lütfü Elvan, 20 Ocak'ta demişti ki: "Bundan sonraki süreçte de hem Cizre'de, hem de Sur'da *gerekli temizlik yapılacaktır*." O "temizliğin" ne anlama geldiğini biliyoruz. Aralarında cesedi paramparça olanların kimliklerini bile öğrenmek müşkül ama "temizliğin" anlamını biliyoruz.

"Gereken temizlik yapılacaktır" derken, bir kelime fazladan söylenmiş. "*Gereken yapılacaktır*"ın tekinsiz gücü, gerekenin tam ne olduğunun, tam olarak ne yapılacağının söylenmemesindedir oysa. "Gereken"in müpheminde, bir "ne olduğunu bi-

lirsin sen" ürpertisi saklanır. "Gereği yapılır" ihtarı, korku salmak için, tedhiş için, terörize etmek içindir.

"Gereği yapılır"daki tavizsiz şiddet imâsı, bazen yerinde duramayıp, o fazladan "temizlik" kelimesindeki gibi fâş eder kendini. Yine Erdoğan'dan iki örnek. 1 Nisan 2006'da, kadına-çoluğa-çocuğa sıfır tolerans ihtarında bulunurken: "Güvenlik güçlerimiz çocuk da olsa, kadın da olsa, kim olursa olsun, eğer terörün maşası haline gelmişse gerekli müdahale ne ise bunu yapacak." 31 Mayıs 2014'te, Gezi'nin yıldönümü vesilesiyle yapılacak gösterileri men ederken: "Buraya (Taksim) gelirseniz kusura bakmayın güvenlik güçlerimiz kesin talimat almışlardır, *gereği neyse A'dan Z'ye yapılacaktır*."

* * *

Mahkeme kararlarının amentüsü olan "Gereği düşünüldü"yü hatırlayın. "Gereği yapılır"la kaş çatan rical, yargının sualsiz hikmetinden de kendi kudretine bir hat çekmek istiyor gibidir.

"Gereği yapılır", sağlam bir doz keyfîlik imâsı içerir. Evet, bir yetkinin icabı ve delilidir "gereğini yapmak", fakat burada o yetkiyi azamîleştiren, kayıtsızlaştıran bir hamle vardır. "Gereğini yapacağını" söyleyen muktedir, artık ipleri tamamen kendi eline almıştır, şarta şurta bakmadan her şeyi yapabilirim, diyordur.

Bu defa örneği MHP'den verelim. Partinin Genel Sekreteri İsmet Büyükataman, olağanüstü kongreyi zorlayan muhalifler hakkında şöyle demiş geçen hafta: "İl başkanını görevden almak lüzumu hasıl olursa, *genel merkez gereğini yapar*, kimseye sorma ihtiyacı duymaz." Kimseye sorma ihtiyacı duymadan, istediğini/bildiğini yapmak – "gereğini yapma"nın bereketi işte budur!

Erdoğan'ın 7 Şubat'ta Suriye'den gelen "tehditlerle" ilgili söyledikleri, "Gereği yapılır" söyleminin içerdiği sorgulanamazlığın, hesap vermezliğin bir başka veciz özeti: "Bu tür şeyler konuşulmaz, *gereken neyse anında yapılır*." Konuşulmaz; yani söylemeyiz, izah etmeyiz, yani susun!

Bu keyfîliğe, bu sınırlanmamış ve hesap vermez iktidar alâ-

meti olarak "Gereği yapılır" jestine, bir hakkı lütfa çevirirken de rastlarız. Başbakan Ahmet Davutoğlu'nun, Dilek Doğan'ın bir polis operasyonunda öldürülmesiyle ilgili sözleri mesela (26 Ekim 2015): "Ola ki herhangi bir yanlış uygulama varsa bunun da peşi hiçbir zaman bırakılmaz, gereği yapılır." Davutoğlu'nun 3 Kasım 2015'te bakanlık sayısının artmasıyla ilgili söyledikleri, "Gereği yapılır" protokolünün tipik örneği: "Bir ihtiyaç varsa onun *gereği yapılır*." Bizim bileceğimiz iş.

Gezi isyanı sonrasında polisin dünya harbi ölçülerinde biber gazı ithal etmesiyle ilgili bir soru önergesine Emniyet Genel Müdürlüğü'nden gelen o 'makabl' cevabı hatırlayın: "*Gerektiği kadar*."

* * *

Sosyal medya mecralarında "Vurun!" mesajı verenlerin Osmanlı mukallidi "gereği yapıla" lâflarından bahsetmiştim. Belki bir televizyon dizisinden, belki bir Sepetçioğlu romanından, belki bir Kara Murat filminden zihinlere akmış "Gereği yapıla!" komutu, Türk devlet geleneği imgesinin popüler jestlerinden biri.

"Gereği yerine getirile", "Böyle biline ve gereği yapıla", "Gereği yapıla ve muvaffak olurlar inşallah," ibareleriyle biten sultan buyrukları, *son söz* edası taşır. Bir "Söz bitti!" ilamıdır. Aynı zamanda, alt yöneticileri ve onların gadrini 'serbest bırakan' bir sinyaldir bu. "Gereği yapılır", bir fevkalade hal, bir istisna hali ilanını barındırır. "Gereğini yapma" çağrısı, "Hallolunmuştur"un alâmetidir.

"Gereken, gereken" denip duruyorsa, bir "gerekmeyen" de takılmaz mı akla? İktidarın istisna halinden de söz etmişken... Malûm, Agamben, istisna haline tâbi olan, her türlü haklarından soyundurulmuş tebanın, iktidar nazarında "yararsız", "fazlalık", "*gereksiz*" olanlar olduğunu, yararsız, fazlalık, gereksiz kılındığını anlatır ya... Biz yerli ve millîsini söyleyelim. 16. asırda, Kınalızâde, Türk devlet felsefesinin bir klasiği olan *Ahlâk-ı Alai*'de nevâbitten, yani "fazla ve zararlı kimseler"den bahsetmişti – gereksizlerden. Devlete ve cemiyete zararlı "taife" idi

bunlar; öldürülmeleri veya sürülmelerinin "gerekli ve zaruri olduğu sabit" idi.

"Gereği yapılır" cezbesi –hele bu kadar tutkulusu–, birilerinin *gereksizliğine* hükmetmenin alâmetidir.

2 Mart 2016

Kimse kusura bakmasın

2017 Anayasa değişikliği referandumu öncesindeydi sanırım, bir *twitter* kullanıcısı, yeni anayasanın 1. maddesi olarak şu hükmün konmasını öneriyordu: "Kimse kusura bakmasın."

Gerçekten, siyaset ahkâmı, bu lâf olmadan yürümez gibidir. "Kimse kusura bakmasın" veya "kusura bakmayın", demeçlerde kol geziyor.

* * *

Bilhassa da, Recep Tayyip Erdoğan'ın konuşmalarında. İzini on beş sene öncesine kadar sürmek mümkün. 28 Ocak 2003'te, AKP hükümetini Kıbrıs meselesinde tavizcilikle suçlayan muhalefete millî hassasiyetleri "iyi bildiklerini" söyleyerek cevap verirken, sözü şöyle bağlamış: "Kusura bakmasınlar biz onlardan çok daha milliyiz." Burada, "alçakgönüllü olmayacağım... tevazu gösteremeyeceğim," gibi bir işlev görüyor "kusura bakmasınlar" lâfı.

Şu sözlerse, lâfın ironik kullanım şekline yakın:

> 14 yıldır demokrasiyle laiklikle bir sorunumuz olmadıysa bundan sonra niye olsun? Bu mücadelemizden vazgeçeceğimi düşünen varsa, kusura bakmasınlar onları hayal kırıklığına uğratacağım. (12 Ocak 2017)

Bir de, "kusura bakmayın"ın "yutturamazsınız" anlamındaki kullanımına örnek:

> Sizler terör örgütlerine kalkar bu bölgede her türlü silah yardımını yaparsanız, ondan sonra bunu bir kılıfa koyarak 'Hayır biz silah göndermiyoruz, mühimmat gönderiyoruz' derseniz, kusura bakmayın biz bunu yutmayız. (29 Aralık 2016)

Ancak Erdoğan bu lâfı en çok ve esas olarak, "taviz yok!" mesajı verme, *meydan okuma* işleviyle kullanıyor. Zaman zaman, tehdidin kıyısında bir meydan okuma.

Kullanım sıklığını da hatırlatmak üzere, Erdoğan'ın muhtelif konulardaki demeçlerinden bir seçki aktaracağım:

> Dedik ki, bundan böyle alkol satışı akşam saat 22.00 sabah 06.00 bu arada yapılamayacak. (...) Aynı şekilde belli bir yaş altındakilere satış yapılamayacak. Bunu farklı yerlere çekiyorlar. Hiç kimse kusura bakmasın bizim için esas olan milletimizin tamamının menfaatidir. (31 Mayıs 2012)

> Amaç tarihî kışlaya karşı çıkmaksa kusura bakmasın biz onu orada yerinde yapacağız. Yeşilse, yeşilin daniskasını yeni yayalaştırma projesinde yapacağız. (1 Haziran 2013)

> Meşru taleplere, demokratik hak taleplerine bugüne kadar nasıl dikkatle kulak verdiysek bundan sonra da anlamaya devam edeceğiz. (...) Bütün bunları yaparken sapla samanın birbirine karıştırılmasına kusura bakmasınlar izin vermeyeceğiz. (...) Bunların karşısında biz konuşunca 'Başbakan sert konuşuyor...' Buna sert diyorsanız, kusura bakmayın bu Tayyip Erdoğan değişmez. (...) Kusura bakmasınlar Gezi Parkı adı üzerinde, Gezi Parkı'dır işgal alanı değildir. (12 Haziran 2013)

> Hiç kimse kusura bakmasın, bu ülkede artık hükümetleri millet göreve getirir, hükümetleri millet görevden alır, artık öyle şapkasını alıp gidecek bir hükümet yok. (20 Şubat 2014)

> Bizim atacağımız adımlarda asıl düşündüğümüz Gazzeli kardeşlerimizdir. Heniye'dir, Meşal'dir, Abbas'tır. Muhatabımız

bunlar. Bunun dışındakiler bizim için teferruattır. Kusura bakmasınlar, herkes yerini, konumunu bilecek. (3 Temmuz 2016)

Finans sektöründe bazı engellemelerin vesaire olduğuna dair bilgiler edindim. (...) ama kamu bankaları ama özel sektör bankaları, bunu eğer fırsata dönüştürmeye kalkarlarsa, kusura bakmasınlar biz de devlet olarak üzerimize ne düşerse onun gereğini yaparız. (...) Milletin parasıyla çalıştığınız böyle bir dönemde eğer kalkıp da bu ülkede yatırımcımızın önünü açmaz, onu daha da daraltır ve hemen basit bir olayda geriye çağırma gibi bir anlayışın, mantığın içerisine girerse kusura bakmasınlar, açık ve net söylüyorum, ben bunu 'ihanet' diye değerlendiririm." (10 Ağustos 2016)

Yaşadığımız hadiselerden çıkardığımız dersler ışığında devletimizi yeniden yapılandırıyoruz. Onun için kimse kusura bakmasın, 'Bu benim yakınımdı' demesin. Bunlara kim bulaşmışsa bunları devletten kazımak durumundayız. Bunu yapmazsak şehitlere bunun hesabını veremeyiz. (30 Ağustos 2016)

Mağdurlar var deniyor. Kusura bakmayın mağdur filan yok. (...) 'Bu kadar ismi nasıl, nereden biliyorsunuz? Nasıl olur da bunları hemen anında toparladınız...' (...) Biz devletiz. (...) Nerede, kim ne yapıyor, bunların hepsini bir devlet bilmiyorsa, onun istihbaratı bunu bilmiyorsa, kusura bakmasınlar. (12 Ekim 2016)

Batılılar ne diyor? 'Ama siz idam istiyorsunuz.' Senin anan, baban, çocuğun, kardeşin ölmemiş ki. Ama bizim canımız yanmış, ciğerimiz yanmış. Dolayısıyla kusura bakmayın eğer bu parlamento bu kararı verirse demokrasilerde parlamentoların verdiği karara saygı duymak zorundasınız. (15 Ekim 2016)

Kimse bizi Başika'dan çıkaramaz. Irak ve Suriye bir terörizm bölgesi olmuş. Kimin kimi vurduğu belli değil, bölge adeta cehenneme çevrildi. Bunun için biz bölgede olacağız, kimse kusura bakmasın. (17 Ekim 2016)

Şimdi birileri bize akıl veriyorlar. Dabık'a girdiniz, iyi tebrik ederiz ama daha aşağı gitmeyin! Aşağıda ne var: El Bab. Kusura bakmayın biz oraya da gideceğiz. (19 Ekim 2016)

İşlenilen suçlardan dolayı eğer siyasetçiler, bürokratlar, teknokratlar bedel ödüyorlarsa, profesör, doçent veya doktor olanlar bedel ödemeyecekler mi? Kusura bakmasınlar, ülkemin bölünmesine yol açacak işler içindeyseler; FETÖ, PKK gibi terör örgütleriyle iltisaklıysalar, elbette bir bedel ödemek durumundadırlar. (18 Şubat 2017)

Eğer bir barış devletini konuşuyorsak eğer özgürlüklerin egemen olduğu bir devleti konuşuyorsak o zaman bu ülkede kimse kusura bakmasın herkes istediği gibi giyinir, kimse buna müdahale edemez. (4 Mart 2017)

Kardeşlerim eğer plaka tahdidi[yle ilgili] böyle bir adım atılırsa burada en büyük bedeli kim öder? Çocuklarımız öder, firmalar öder, bunlar öder. Ve hak edilmeyen, kusura bakmayın, bir şeyi size hak olarak ise veremeyiz, kusura bakmayın. (...) Bu sizin hakkınız değil, kusura bakmayın. (20 Mart 2017)

Tek devlet noktasında zaten hassasiyetimiz bellidir. O da Türkiye Cumhuriyeti devletidir. Bunun dışında konuşulanlar lafü güzaftır. Kimse bize bir şeyler uydurmaya gayret etmesin, kusura bakmasınlar. (6 Ağustos 2017)

Kısacası, "kusura bakmayın", adeta "gözünün yaşına bakmam"ın mecaz-ı mürseli olmuş gibidir. "Kusura bakmayın" salvoları, bir harbîlik ve dobralık efekti eşliğinde ('protokole, nezakete aldırmadan açık konuşuyorum' demek isteniyordur), "bunu böyle bilin ve kabul edin" mesajı verirler.

* * *

İktidar erkânı, bu sözü şehvetle çoğaltıyor. Yine rastgele bir seçki:

Anti kömür lobiciliği yapmaya çalışan birileri var. (...) ABD yüzde 45, İngiltere yüzde 39 kullanıyor elektrik üretiminde.

> Kimse kusura bakmasın, biz bu kaynağımızı sonuna kadar kullanacağız. (Enerji Bakanı Berat Albayrak, 11 Kasım 2016)
>
> Bize aba altından sopa gösterenler var. Bize sopa göstermeye çalışanlara sopayı basarız kimse kusura bakmasın. (İçişleri Bakanı Süleyman Soylu, 25 Aralık 2016)
>
> Bir de demiş ki 'hepsi bana yükleniyor'. Sayın Kılıçdaroğlu, malzemeyi sen veriyorsun... Söylüyorsun bir şeyler biz de cevap veriyoruz. Malzemeyi sen veriyorsun, hiç kusura bakma. (Gençlik ve Spor Bakanı Akif Çağatay Kılıç, 29 Mart 2017)
>
> Biri öğretmenmiş biri de akademisyen kusura bakmasınlar biz çocuklarımızı terörist olarak eğitsinler diye okula göndermiyoruz. Bu kişilerin DHKP-C ile doğrudan bir organik bağı söz konusudur. (Süleyman Soylu, 25 Mayıs 2017)

"Kimse kusura bakmasın" enflasyonu, 'ilginç' kullanımlara da yol açabiliyor. Süleyman Soylu, uyuşturucu belâsının küçük yaşlara inmesinden bahsederken mesela, "Kimse kusura bakmasın, devletin ilkokullarında, ortaokullarında okuyan bir çocuktan bahsediyoruz," demiş (22 Ocak 2017). Başkanlık sistemiyle ilgili bir konuşmasında (24 Şubat 2017), çift başlılığın 'münasebetsizliğinden' dem vururken, demiş ki: "Kusura bakmasın ama CHP Genel Başkanı iki tane olsun. Kimse kusura bakmasın ama her şey iki tane olsun." Buralarda "kimse kusura bakmasın" sanki "hâşâ"ya mı benzemiş?

* * *

MHP genel başkanı Devlet Bahçeli'den de bir örnek verelim: "Kimse kusura bakmasın; dünya tersinden bile dönse durduğumuz yerden, geldiğimiz kaynaktan, doğduğumuz kutlu sineden taviz vermeyiz." (4 Temmuz 2015)

Veya, 12 Eylül askerî darbesinin meşruluğunu savunurken, Prof. Celal Şengör:

> "İhtilal ne demektir biliyor musun sen? Devrim ne demektir? Darbe? Zorla bir işi yapmak demektir! Kusura bakmasın kim-

se. Eğer ondan önce günde 20 kişi öldürülüyorsa İstanbul'da, ülkenin başbakanıyla ana muhalefet başkanı bir cenazede bir araya gelip birbirleriyle konuşmamak için sırt sırta dönüyorlarsa... (20 Kasım 2015)

* * *

Bu yazılarda, iktidarın *lâflarının* sirayet etme kapasitesine dikkat çekiyorum zaman zaman. Muhalefetin de diline yerleşebilmesine dikkat çekiyorum. Bu alanda rekor, sanırım "Kusura bakmayın"dadır! Belki, 'masum' bir lâf sayıldığından. Belki, meydan okumaya karşı meydan okuma, diklenmeye karşı diklenme saikiyle. (Belki bazen, taklit yoluyla alay etme niyeti de vardır.)

Bir seçki de bunun için. Önce Kemal Kılıçdaroğlu'dan:

> Siz kendinizi iktidara endekslemişseniz, 'Başbakan ne söyleyecek onu manşetlere çıkaracağım' diyorsanız, her söylediğini yutuyorsanız, kusura bakmayın orada özgür medya yoktur. (...) Kendini iktidara endeksleyip, gazeteciyim diye geziyorsan, kusura bakma sen bu ülkenin demokrasisine ihanet ediyorsun. (15 Mayıs 2012)

> Açık ve net söylüyorum, bu halk senden vazgeçti. Kusura bakma. Dayatmayı bu millet kabul etmedi. (4 Ekim 2015)

> Kurucu iradenin yani bu devleti kuranların iradesi ilk 4 maddede var, onlara dokunmayız. Kimse kusura bakmasın Türkiye Cumhuriyeti'ni bize kimse altın tepside ikram etmedi. (8 Mart 2016)

> 'Parlamenter sistemi bekleme odasına aldım' demek ne demektir biliyor musunuz? 'Ben millî iradeyi tanımıyorum' demektir. Yine size söylüyorum ve sitem de ediyorum. Kusura bakmayın. Benim sitem etme hakkım var. (...) 'Laiklik Anayasa'dan çıkarılmalıdır' diyecek, kusura bakmayın ama TÜSİAD kadar yürekli olamayacaksınız. Bunu kabul edemiyorum. (11 Mayıs 2016)

Her şey için *gelebilirsin* ama *ben başkanlık sistemini getireceğim diyorsan, kusura bakma.* (27 Mayıs 2013)

Madem sen verdiğin sözü tutmadın, kusura bakma ben de sana hayır derim, derler. (...) Sen verdiğin sözün arkasında durmazsan ben de ilk seçimde gereğini yapar ve sana oy vermem. Sizden beklenen budur arkadaşlar. (...) Bu kural şu ana kadar yeteri kadar işlemiş değil, kimse kusura bakmasın. (14 Nisan 2017)

Sonra, Selahattin Demirtaş'tan:

Ama sen zorla çocuğuma Osmanlıca öğretmeye kalkarsan kusura bakma. Senin bütün ordun gelse benim kızımı zorla Osmanlıca dil dersine sokamaz. (9 Aralık 2014)

'Ben devletin parasıyla miting yapıyorum, ne olmuş benim hakkımdır' diyor. Sizin ödediğiniz her kuruş vergi bütçeyi oluşturuyor ve bütçeden Cumhurbaşkanlığı payı ayrılıyor. Ben şahsen kendi payıma düşen kısmı helal etmiyorum. Bizim adımıza helal etmiyorum, kusura bakma. (5 Mayıs 2015)

Şimdi saraydaki zat 'ya bizim ya terörist lerin yanında olacaksınız' diyor. Kusura bakma, biz ne terörün ne de senin yanında olmak zorunda değiliz. (15 Mart 2016)

Kusura bakma. Allah o yüce kelamı sen reklam yap, sen mitinglerde elinde oy için tut, diye göndermedi. Onu oku diye gönderdi, oku. (17 Mayıs 2015)

Şimdiye kadar diyorduk ki erken seçim yapalım. Ama erken seçim yok kardeşim, kusura bakma. (27 Ekim 2016)

* * *

Bir seçki de popüler kültürden. Yine yorumsuz, lâfın popülerliğini bir defa daha hatırlatmak için.

Hiç kimse kusura bakmasın. Bu saatten sonra filmde yatağa girip sevişmem! (Hülya Avşar, 29 Nisan 2004)

Kimse kusura bakmasın, yılın albümü yine benden. (Demet Akalın, 14 Mart 2008)

"Türk olmak onurdur, gururdur Serra Hanım, kimse kusura bakmasın" (eski manken Gamze Özçelik; bir söyleşide "Türk olmak nasıl bir şey?" sorusuna "Evet, Türküm ama bu benim suçum değil" cevabı veren oyuncu Serra Yılmaz'a hitaben, 11 Kasım 2015)

Bu fezlekeyi hazırlayanın hukuk fakültesi mezunu olup olmadığını merak ediyordum. Çünkü çok üst düzey spor hukuku içeren bir fezlekeydi. Kimse kusura bakmasın ama ben böyle bir fezlekeyi Türkiye'de yazabilecek 2-3, dünyada da 10 tane hukukçu olduğunu düşünüyorum. (Fenerbahçe yöneticisi Şekip Mosturoğlu, 24 Ağustos 2016)

Ben Türkiye'me vurgun bir insanım. Şimdi bazı dürzüler istiyor diye bu ülkeyi terk etmem. Kimse kusura bakmasın öyle bir şey yok. (Volkan Konak, 10 Eylül 2016)

Fenerbahçe böyle mağlup olamaz. Hiç kimse kusura bakmasın! (Ersun Yanal, 11 Mayıs 2016)

beIN Sports sağolsun bu marka değerini yükseltti. Bu değeri bulamazdık kimse kusura bakmasın. (Futbol Federasyonu Başkanı Yıldırım Demirören, 27 Mart 2017)

* * *

Bir de, sınır ihlâli nedeniyle Türk Hava Kuvvetleri'nce düşürülen Rus uçağının ölen pilotuyla ilgili Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın sözcüsü İbrahim Kalın aracılığıyla aktardığı açıklamaya bakalım (27 Haziran 2016). Sözcüsü, Cumhurbaşkanı'nın, "Hayatını kaybeden Rus pilotun ailesine bir kez daha acılarını paylaştığını belirttiğini ve taziyelerimi sunmak istediğini; 'kusura bakmasınlar' diyorum, dediğini" aktarmış. Carî "kusura bakmayın" vasatında, bu "kusura bakmasınlar" nasıl geliyor kulağınıza?

"Kusura bakmayın", sahih anlamından, özür dileme amacın-

dan öylesine uzaklaşmıştır ki, sahiden özür niyetine dile getirildiğinde bile, ancak bir sözde-özür gibi tınlıyor.

* * *

Kusur kelimesi, Arapça "ksr" kökünden geliyor. *K as ara*: "kıstı, kısalttı, yetersiz kaldı, eksik idi" fiilinin mastarı.

Elbette suç, cürüm şiddetinde değildir kusur. Kadı kızında bile olan şey, işte. "Bir kusur işledikse affola"yla, affı peşin tahsil edilebilecek küçük kabahat. Kusur, kolay bağışlanabilir bir eksiklik mesabesindedir; özür, kimseden asla, asla dilenmezken "kusura bakmayın"ın tağşişe uğraması, bu sayede.

İslâmî törede, inananların birbirlerinin kusurlarını *örtmesi* beklenir. Dahası, gördüğü kusurları örten Mevlevî'ye nazaran, kusurları görmemek için gözlerini kapatan Nakşibendî'nin üstünlüğünü anlatan mesel de var. Birisinin kusurunu yüzüne vurmak ayıplanır, çünkü bu, kendi kusurlarını fark edip onları düzeltmekten alıkoyacaktır.

Evet, hafiftir, affının tahsilatı peşindir ama yine de "kusura bakmayın"ın bu olağanüstü yaygınlığı, bazen anlamını tamamen boşaltan tağşişi, bu mütecaviz, bu müstekbir, bu müdanasız, bu nispet veren, meydan okuyan kullanımı, bir maraza işaret etmiyor mu, özrün tamamen ihtimal dışı, tasavvur dışı olduğu bir toplumsal ahlâkı haber vermiyor mu bize?

Bedel

Cumhurbaşkanı Erdoğan, 29 Eylül'de, kendi isminin verildiği imam hatip lisesinin açılışını yaparken: "İşte bu kardeşiniz buraya girdiğinden beri bu uğurda her sıkıntıya göğüs germiştir. Hiçbir zafer mücadele edilmeden ve bedel ödenmeden kazanılmaz," dedi. Heroik/kahramanca bir jest, bir zafer nişanı olarak *bedel ödeme*... Ertesi gün, "Kuzey Irak yerel yönetimi ülkemize rağmen bir adım atmıştır, öyleyse bunun da bedelini ödeyecektir," dedi. Bir 'cürmün' karşılığı olarak, bir tehdit olarak *bedel ödetme*...

* * *

Bedel ödemek, ağır bir söz. Tutkulu bir söz. Neredeyse aşkın diyebileceğimiz bir haklılığın ve meşruiyetin dünyevî karşılığı gibi, pratik sınanması gibi... Şüphe yok; uğruna ödenen bedel, yapılan fedakârlık, bir davayı, bir değeri güçlendirir, ona can verir. Çok defa, salt mecazî değil, kanlı canlı anlamıyla *can*...

* * *

Bedel, Arapça özgünüyle *badal*, yerine geçme, eşdeğer olma, karşılık anlamlarına geliyor. Mübadele ve tebdil de aynı kökten (*bdl*).

Kelimenin Batı dillerindeki karşılığının (price, Preis, prix) Latin kökü olan *pretium*, kıymet, eder, ödenti, tazminat gibi maddî çağrışımı güçlü anlamlardan, faikiyet/başarı, layık/şayan olma, ödül gibi manevî kıyılara yanaşıyor.

Abdal'ın, bedel'den gelmesi anlamlıdır. Düz karşılığı: bedeller. Tasavvufta abdal, herkese malûm ve ayan olmayan gayb âlemine vakıf olan evliyalara mahsus bir mertebedir. Abdal (bedeller) ismi, onların nefislerini ruhlarına feda etmiş, bedenlerini ve benliklerini ruhlarının bedeli olarak vermiş olmalarını anlatır. (Abdal'ın dünyevî hayattan kopmuşluğundaki tuhaflığın alay konusu edilmesi, kelimenin ahmak anlamındaki aptal'a dönmesine yol açmış.)

* * *

Acıydı vefanın peşinatı, taksidi kırgınlık, ödedim bitti/ bakiyesi nezaket, hoyrat bir ihanetin bedeli inciyse def olurum...

Akif Kurtuluş'un "Akik" şiirindeki bu dizeler, bedel ve emsali kelimelerin 'ticarî' terimlerle olan iltisakını vurgulayan (evet, abartan) tekinsizliğiyle sarsmıyor mu bizi? Oscar Wilde'ın meşhur sözündeki gibi: "Günümüzde insanlar her şeyin bedelini biliyor fakat hiçbir şeyin değerini bilmiyorlar"; veya başka bir çeşitlemesiyle: "Sinik insan, her şeyin bedelini bilen fakat hiçbir şeyin değerini bilmeyendir."

Bedel'in bir ucunda abdalın metafizik adanması varsa, öteki ucunda da kaçınılmaz bir nicelleşme 'riski' var. Kesinlikle para cinsinden olması gerekmeyen bir nicelleşme; adanmanın, fedakârlığın, meydan okumanın hep bir *artırımı* tahrik etmesi... Değerin, adeta o artırımla, bedelle 'ölçülmesi'...

Kelimenin "yerine geçme" anlamını da unutmayın, yerine geçme, yani ikame, yani yerine başka bir şey koyma... (Bedelle kökteş olan tebdil'i de hatırlayalım: değişme, dönüşme...) Bedelin, bizzat değer olmasının, değerin *yerine geçmesinin* riskinden söz ediyorum. Büsbütün uğruna ödenen bedelle ölçülen değerin kendisinin talileşmesi, neredeyse türevselleşmesi riskinden.

* * *

Bedel ödemenin, hele can bedelinin, bir değeri, bir davayı *hakikileştiren* kudretinden söz ettik. Ama ya bu denklemi tersinden kurmak? Ya fedanın kudretine bağlanarak, can değeri ziyanlığına[1] duyarsızlaşmak?

Gerçekten bedel ödemiş, büyük fedakârlıklara katlanmış, nice yakınını kaybetmiş insanların can değeri ziyanlığına karşı uyarılarını hatırlıyorum. Jorge Semprún'in, Franco faşizmi döneminde İspanyol Komünist Partisi'nin –kendisinin de bir parçası olduğu– fedakârca ve kahramanca uğraşını saygıyla anarken, keşke "biraz daha az kahramanlık olsaydı," diye iç çekmesini örneğin, onun yerine ve bir ezberi tekrarlamak yerine somut, etkili politikalar akletmeye çaba harcansaydı diye hayıflanmasını...[2] Veya TKP/ML davasından yıllarca hapis yatan Ali Türker Ertuncay'ın, canını esirgemeyen yoldaşlarını saygı ve sevgiyle anarken, "Türkiye'de devrimin ihtiyacı kahramanlık öyküsü değildi," demesini, ödenen bu bedellerin hatırasının kolaylıkla unutturabildiği "rasyonel önderlik" eksiğini ve ihtiyacını vurgulamasını...[3]

* * *

Bedel ödemeyi aşkınlaştırmanın, bizzat bir iddianın, bir iddialaşmanın konusu yapmanın zararını –ve bedelini– bilerek, yaşayarak söylenmiş sözler bunlar... Görmezden gelinemeyecek bir şey de şu:[4] Bazen kötülüğün zifirî ağırlığı umutları öyle karartır ki, bugünü ve şimdiyi feda etmenin yükü kahredici biçimde hafifler; o zaman bedel, bugünün ve –en acısı– aslında umudun ikamesi olarak mutlaklaşır.

* * *

1 Tanıl Bora, "Can değeri", *Birikim*, sayı 294 (Ekim 2013), s. 9-11.

2 Jorge Semprún: *Federico Sánchez'in Özyaşamöyküsü*, çev. Işık Ergüden, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017, s. 105.

3 Ali Türker Ertuncay, *Görülememiştir - Bir TKP/ML Sanığının Günlükleri*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2015, s. 308-9.

4 Tam bu hatırlatma anında söylemenin yeridir: bu yazının 'icabını', Barış Bıçakçı'ya borçluyum.

Bedel ödemenin yalın anlamı: Fikrinin ve fiilinin sorumluluğunu üstlenmek, sonuçlarını 'taşımak'. *Sorumluluk etiği.* Kendimize borçlu olduğumuz asgarî bedel. En kahramancası, bunun kahramanlık sayılmadığı bir vasatımızın olması, olmaz mıydı?

11 Ekim 2017

Kurunun yanında yaş

Gezi protestoları sırasında Başbakan (Recep Tayyip Erdoğan), barışçıl protestoculara uygulanan orantısız şiddeti kurunun yanında yaşın da yanacağını söyleyerek haklılaştırmıştı: "İllegal örgütlerle aranıza perde çekmek zorundasınız. Siz diyorsunuz ki 'Bizim onlarla bir ilişkimiz yok'. Siz bunu ne kadar söylerseniz söyleyin, aynı yerdesiniz. Dolayısıyla benim polisimi eleştiremezsiniz. Kurunun yanında yaş da böyle yanar."

* * *

Son aylarda, olağanüstü hal kanun hükmünde kararnameleriyle gerçekleşen kitlesel ihraçlar ve 'kolay' tutuklamaların ölçüsünden rahatsız olanlar, "kurunun yanında yaş da yanmasın" tarizine başvuruyorlar. İktidarın memnuniyetsiz-kaygılı çeperlerinde, şu günlerin en popüler atasözü sayılabilir bu. Başbakan (Binali Yıldırım) bile, kurunun yanında yaşın yandığını ikrar ediyor da, oranı fazla değil diye teselli veriyor.

* * *

10 Ekim 2015 Ankara Garı katliamından sonra TRT televizyonunun sabah haberlerinde "Kurunun yanında yaş da yanmasın" temennisinin telaffuz edildiği hatırlardadır. "Oradan ge-

çen masum insanlar da vardı belki" TRT'ciye bakılırsa; mitinge gidenlere diyecek bir şey yoktu yani, onlar "kuru" dallardı.

* * *

"Kurunun yanında yaş da yanar"ın en serinkanlı izahını, tabii ki Ömer Asım Aksoy'un *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*'nde buluruz: "Beğenilmeyen tutumlarından dolayı cezalandırılan kişiler içinde suçsuzlar da suçlular gibi hırpalanırlar."

Millî Eğitim'in e-okul sitesindeki uzunca izahata bakalım:

> İnsanlar toplum içerisinde zaman zaman hatalar yapabilir, kötü sonuçlarla karşılaşabilir. Ancak bir toplulukta yaşanan olumsuzluklarda bazen gerçek suçluların yanında suçu olmayan kişiler de cezalandırılmaktadır. Bir hata bir topluma mal edildiyse bu topluluğun içerisinde hiç suçu olmayanlar da bazen hatalı kabul edilebilmekte, cezalandırılabilmektedir. Bu aslında çok hoş bir durum olmasa da bu durumda gerçek suçlular ile suçsuzlar kesin olarak ayırt edilememektedir. Belki de haksız yere cezalandırılan bu insanların tek suçu, yapılan hatayı gördükleri halde sessiz kalmak, ya da çaresiz olmaktır. Yapılan işte hatalı olanları hatasızlardan ayırt etmek için çok dikkatli olmakta fayda vardır. Aksi halde masum insanlar cezalandırılacak, bu da o insanların yok yere acı çekmelerine sebep olacaktır.

Hatalıları hatasızlardan ayırt etme temennisi vardır burada, fakat "hata bir topluma mal edildiyse", bunun "suçun şahsiliği" falan dinlemeden herkesi kasıp kavurmasını da adeta bir doğal âfet gibi olağan saymamız beklenir.

Deyim/atasözü izahatı veren muhtelif internet sitelerinde yer alan, kimisi ders kitaplarından tornistan edilmiş yorumlar, daha açık sözlü, daha katıdır.

Tutkuyla yazılmış bir örnek:

> Sosyal bir çalkantı ya da toplumsal bir olay meydana gelince, durumu tekrar eski haline getirmek için suçlular ve sorumlular aranır. Böyle durumlarda suçsuzlar da suçlular gibi hırpa-

lanır, zarar görürler. Bir toplumdaki bazı beyinsizlerin ve kötülerin sebep olduğu bir musibetten iyiler de nasibini alırlar.

Daha 'anlayışlı' bir başka örnek:

> Bir düzeni kurmak, huzuru sağlamak için girişilen bir eylem sırasında suç işlemiş kötülerin yanı sıra, suçsuzların da cezalandırıldığı ve zarara uğratıldığı görülür. Toplulukları ilgilendiren hususlarda çoğunluğa uygulanan işlem, azınlığı da aynı derecede etkiler. Sözgelimi kötü kişilerin işlediği suçlar yüzünden, suçsuzların da ceza gördüğü veya zarara uğradıkları olur. Başkalarına ait hatalar yüzünden zarar gören kişilerin durumunu açıklamak üzere teselli mahiyetinde söylenir.

Bir de, doğal âfet algısını güçlendiren bir örnek aktarayım:

> "1- Yanlış bir davranıştan dolayı cezalandırılan, suçlu kişilerin yanında bulunan suçsuzlar da suçlular gibi cezalandırılır ve zarar görür. 2- Üzücü bir toplumsal olayda hiç suçu olmadığı halde masum insanlar da zarar görür." Bunun müphemlik derecesinde 'genel' bir versiyonu da var: "Toplumdaki kimi uygulamalardan hak edenlerin yanı sıra hak etmeyenler de olumsuz yönde etkilenir."

* * *

"Suçlunun" (silgiyi çalanı, tahtaya laf yazanı) kendi ortaya çıkmaması halinde sınıf mevcudunu toptan cezalandırma tehdidini savuran öğretmen kovuşturmalarından itibaren belleteliyor zaten... Otoritenin teferruata, incesine ve gözyaşına bakmayan gadrini, bir tabii âfet gibi resmeder bu atasözü. "Sıradan insana" dönük bir ikazdır; –ille muhaliflerle demeyelim–, yukarıdakilere "ters" görünebilecek olanla her türlü teması kesmeyi, masumiyet karinesine falan da güvenmemeyi ihtar eder. Aşağıdakilerin, yönetilenlerin indinde, bir sakınma tembihidir. "Kurunun yanında yaş da yanmasın" ise, bu tembihe refakat eden, pek takatsiz, naif bir şerh...

"Kurunun yanında yaş da yanar..." Yukarıdakilerin, muktedirlerin, devletlûların ve onlara tapanların indinde, bir gazap

hazzı da var bu kâzip hikmette. Gücün, iktidarın ezelî ve sebepsiz meşruiyetinin bir tasvibi var. Piromanik bir iktidar ve tahakküm şehvetinin izi var.

Hektarlarca "yaş" yakmanın önünü açan bir hikmet-i kâzip.

* * *

Mecazı düze indirelim mi?

Ormancılık Kanunu'nun 14. maddesine göre: "Yetişmiş veya yetiştirilmiş fidanları kesmek, sökmek, ekim sahalarını bozmak, yaş ağaçları boğmak, yaralamak, tepelerini veya dallarını kesmek veya koparmak veya ağaçlardan yalamuk, pedavra hartama[1] çıkarmak" yasaktır. Orman cezalarında, dikili ağaçlara zarar verilmesi halinde, ağaçların yaş ve kuru olmaları arasında ceza ve tazminat yönünden bir fark gözetilmiyor.

Hem bilir miydiniz; ormancılık araştırmaları, ormanın temizlenmesi için kesilmesi veya denetim altında yakılması gerekli görülen kurumuş, "ölü, çürük" ağaçların, aslında ormanın sağlığı için faydalı olduğunu ortaya koyuyor.[2] Bu araştırmalar, kuru-ölü-çürük ağaç gövdelerinde-dallarında yaşayan zararlı böceklerin ihmal edilebilecek kadar az olduğunu ortaya koymuş. Ayrıca orman ekosisteminin kendini yeniden üretmesi için, bu kuru-ölü-çürük ağaçların hayatî bir önem taşıdığı saptanıyor. Hatta biyolojik çeşitliliğe katkılarından ötürü "biyotop ağacı" olarak tanımlanıyormuş bu kuru-çürük ağaçlar.

Ha, bir de ağaç kurutanlar vardır, çürüsün de keseyim, yakayım diye, baltayla kabuğunu kesip çıkaranlar; sahih tabiriyle "ağacı boğanlar". Onları, ağaç boğanları, ağaç boğmanın zilletini, geçen sene dünkü gün kaybettiğimiz Yaşar Kemal'den okuyun,[3] ruhu şad olsun.

1 Mart 2017

---

1 Ahşap çatı kaplaması.

2 Bkz. http://www.bolugundem.com/curuk-agac-masumiyeti-13250yy.htm Bu yazı, kendi politik bağlamı ve çıkarımıyla da hoştur.

3 *Bu Diyar Baştanbaşa* dizisinde "Yanan Ormanlarda Elli Gün" röportajı (Yapı Kredi Yayınları).

Büyük resmi görmek

Ne söylense, "büyük resmi" gösteriyorlar. Başbakan Davutoğlu, 25 Ocak'ta, ABD Başkan Yardımcısı Biden'ın Türkiye ziyaretine muhaliflerle görüşerek başlamasına gücendiklerini anlatırken, "resmi bütün olarak görmek, sadece tek bir boyutuyla değil, bütün boyutlarıyla bu resmi görmek" lâzım geldiğini telkin etti mesela. Bir sene evvel, Cumhurbaşkanı Başdanışmanı Yiğit Bulut, TL'nin değer kaybına dair endişeleri, "dünyadaki büyük resmi görmek lazım" diye yatıştırıyordu. Eski Adalet Bakanı Sadullah Ergin, çözüm süreci günlerinde, "teröre" veya "Kürtlere" fazla taviz verildiğini düşünenlere, şu sözlerle mukabele ettiğini anlatır: "Çok canlar yandı, çok kanlar aktı, her insanın yüreğine ateş düşüren bir süreç yaşadık. Ama büyük resmi görelim."

Büyük resmi görmek, bütünlüklü düşünmenin, işin esasına odaklanmak, ağaçlara bakarken ormanı gözden kaçırmamanın ihtarıdır. "Büyük resim" deyince, bir durup ciddiyetinizi takınacak, o ana kadar konuştuğunuz şeylerin füruattan olduğunu ikrar edeceksiniz.

* * *

Onun için, "büyük resim"den söz edenler çoğun, herkese âyan olmayan bir hakikati bildirmenin edasını kuşanırlar. Bil-

mezleri aydınlatıyor, gafilleri uyandırıyorlardır. Büyük resim, bu edayla mevzu edildiğinde, çok zaman, bir komplo teoremidir.

Cem Küçük mesela, 23 Haziran 2013'te *Yeni Şafak*'ta "Büyük resmi görelim!" başlıklı köşe yazısında, Gezi isyanının müteahhit kadrosunu saymış: "içeride Erdoğan'ı, dışarıda Obama'yı hedefe koyanlar... Avrupa Gladyosu (Almanlar-İngiliz muhafazakârları, Fransa), neo-con'lar (CIA, Pentagon ve NSA'in çekirdek kadroları, silah ve petrol lobisi, Cumhuriyetçi senatörlerin bir kısmı), İsrail sağı... bu yapının kontrolündeki medya, iş dünyası ve Türkiye'deki lobileri..." Ve 'çok açık ve net', demiş ki: "Büyük resim budur."

2 Ocak 2014'te, 17-25 Aralık yolsuzluk 'operasyonları' tazeyken, Sanayi Bakanı Taner Yıldız, "Türkiye'nin kalkınma ve büyümesine" karşı geliştirilen "bir karşı duruş ve direnç" olduğuna dikkat çekerek uyarmış: "Büyük resmi görelim, farkına varalım..." Geçen sene 7 Haziran seçimleri öncesinde AKP'nin Malatya milletvekili adayı Taha Özhan, Mısır'da Mursi'yi nasıl devirdiklerini, "beş bine yakın kardeşimizi sokağın ortasında gündüz vakti silahlarla tarayarak öldürdüklerini" anlatmış ve insaf makamında demiş ki seçmenlerine: "En azından bu kadar kinle bize düşmanlık yapanların gördüğü kadar büyük resmi görelim."

* * *

Büyük resim muhipleri, aynı zamanda cesamet olarak düşünüyorlar oradaki büyüklüğü. Büyük resim deyince, ölçeği büyütmeyi, 'büyük düşünmeyi' anlıyorlar. "Büyük resim"le "Büyük Türkiye" hevesi, aynı şövalenin eskizleridir.

Mesela 28 Aralık 2012'de AKP Genel Başkan Yardımcısı Ömer Çelik'in Hakkâri-Yüksekova-Şemdinli'deki askerî harekât üzerine söyledikleri:

> Dünyada, etrafımızda bir sürü gelişme olurken Türkiye'yi içe kapatmaya çalışan, Türkiye'nin ufkunu Şemdinli ile sınırlamaya çalışan bu eylemliliğin arkasındaki projeyi görelim. Türkiye'nin büyüklüğü Türk'ün de Kürt'ün de büyüklüğüdür.

> Türk'ün ve Kürt'ün kazanımı da kaybı da ortaktır. Bu büyük resmi görelim. Bu büyük resmin içerisinde Türkiye'nin halledemeyecek hiçbir sorunu yoktur.

Kimisiyse, büyük resimden basbayağı 'işleri büyütmeyi' anlıyor, büyük parayı yani. 28 Aralık 2009'da, Ordu AKP milletvekili Hilmi Güler'in söyledikleri:

> Artık küçük düşünmeyelim, mutlaka büyük resmi görelim. Bu büyük resimde mutlaka Türkiye'nin de yer alması gerekiyor. Türkiye şu an dünyanın en büyük 16. ekonomisi.

* * *

Televizyon dediğiniz, zaten bir "büyük resim" şövalesi. Televizyon yorumcularının, think-tank erbabının, hele güvenlik uzmanlarının "Bakın!" diye kalkan parmağı, mecbur, bir büyük resme işaret eder. Deniz Ülke Arıboğan'ın kitabı da var: *Büyük Resmi Görmek* (Timaş, 2013).

* * *

Radikal-blog yazarı Cevdet Aykan 2014 Ocak'ında "Büyük resmi görmek istemiyorum" diye isyan etmiş.[1] Bütün tartışmalarda bahsedilen "o meşhur resmi" bir türlü göremediğinden, bunun yerine ortalığı bir yığın felâket, kötülük, yalan, fesat, yozlaşmanın kapladığından yakınmış.

Özgür Mumcu da *Cumhuriyet*'te 23 Haziran 2015'teki makalesinde bu lâfın AKP medyasında habire kullanılmasına takılıp, evet, büyük resmi görelim diyerek kontra atağa geçmişti; iktidarın yalanlara dayalı büyük resim anlatısının da bir parçasını teşkil ettiği, sahici büyük resmi gösteriyordu.

Doğru, büyük resim diye çizilen çöp adamlar yerine, dünyayı açıklama kabiliyeti taşıyan doğru düzgün büyük resimler görmeye tabii ki ihtiyacımız var.

* * *

1 http://www.radikal.com.tr/turkiye-gundemi/buyuk-resmi-gormek-istemiyorum-46572/

Tarihçi Şükrü Hanioğlu 6 Mart'ta *Sabah*'ta, dramatik bir büyük resim yazısı yazdı. Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafyanın yeniden şekillen(diril)mekte olduğunu, yakın gelecekte sınırların değişeceğini, yeni devletlerin oluşacağını belirterek, bunları Irak ve Suriye'ye ait iç meseleler olarak görmenin ve "büyük resim"le ilişkilerini reddetmenin kabul edilemeyeceğini söylüyor; "tüm siyaset yapıcıların 'kişi', 'sistem' ve 'aidiyet' sorunlarını bir kenara bırakarak ve bunların 'talî' niteliğini kavrayarak 'büyük resim' üzerine yoğunlaşması gerekmektedir," uyarısını yapıyor. Vebal yükü vardır burada: "'Büyük resim'in fırtınayı yansıttığı bir ortamda onun arka fonundaki detayları tartışmak geleceğin tarihçilerine ilginç bir örnek sunabilir. Ancak bunun, aynı zamanda, taşınması güç bir vebâl olacağı unutulmamalıdır." Hanioğlu, Troçki'nin "siz diyalektikle ilgilenmeyebilirsiniz ama diyalektik sizle ilgilenir" vecizesini hatırlatarak, kimsenin büyük resimden sarfınazar etme lüksü olmadığını söylüyor.

* * *

Doğru, büyük resimden kaçılmaz. Fakat büyük resim dışındaki herhangi bir şeye bakmaktan adeta men eden, bir "detaya" takıldığınızda gözünüzü oradan çevirmeye zorlayan tavırda, bir sorun var. "Mevzubahis olan vatansa, gerisi teferruattır"ın yeni sürümü bu. "Çok şehit verdik ama halkı kazandık" mizanına refakat ediyor.

* * *

Ankara Garı katliamının ardından, Engin Deniz, şunları yazmış:[2]

> İnsanlar ölülerinin parçalarını bir araya getirmeye çalışırken beyzadeler büyük resmi görelim diye nasihat ediyorlar. Öldürülen, yakını ölen bunca insana yere düşen bir bardağa bakar gibi rahat bakmayı size kim öğretti? Gözünün önündekini eşya gibi gören siz mi çözeceksiniz büyük resmi?

2 https://iceriks.com/buyuk-resmi-gormek/

O katliamda ölenleri tek tek hatırlamamız için yürütülen bir çalışma[3] var. Ankara'da daha sonra gerçekleşen katliamlarda ölen insanlar ve onların hayatları hakkında da bazı şeyler öğrenebildik. Gencecik yoksul askerlerin hayat hikâyelerinden kesitler de çıkıyor gazetelerde. Bir de ismi bile bilinmeyenler var, Sur'da, Cizre'de, etinden DNA analizlik bir parça bulunamayanlar var. Küçük resimler.

Her insan bir büyük resimdir. Bakarsanız görürsünüz.[4]

* * *

Bir Brueghel tablosunun kalabalığı içinde köşeye sinmiş garibanlardan biri gibi, büyük resmin bir kesiti midir, küçük resim? Yoksa küçük ölçekte başlı başına bir âlem kuran minyatür gibi, bizatihi bir büyük resim mi?

* * *

İnsan hakları savunucuları mesela, hep küçük resme bakarlar. Günlerini, gecelerini bir insanın uğradığı kötü muamelenin delili peşinde tüketir, yürekleri ağzında, "kayıp" bir candan geri kalan dişi, kemiği ararlar. Onlar detaylarda yüzerler.

Onların ufkunda bir büyük resim yok mudur? Göremiyorlar mıdır? Birçok "güvenlik uzmanının" vurduğu badana sıvasından daha iyisini resmedebileceklerine emin olabilirsiniz. Ama onların gözleri herhangi bir büyük resimle kamaşmaz, gökten taş yağsa, yine o ufak işlerini yaparlar. Başka türlüsünü yapamayacakları için bunu yaparlar. Bir büyük resim çizmenin sabır cezbesi içinde böyle yaparlar.

* * *

Büyük resmi, elbette, mutlaka, görmek lâzımdır. Fakat Cemil Aksu'nun bir yazısına (2 Temmuz 2017, www.etha.com.tr) koyduğu başlıkla, "Büyük resme bakakalmak," bakakalarak felç olmak, başka... Her bir mesele, her bir insan, büyük resme

3 http://101015ankara.org/baris-portreleri/

4 http://www.birikimdergisi.com/haftalik/7585/ah-kavaklar-kavaklar#.Wj_44bdl_IV

atıfla geçiştiriliyor, eziliyorsa; "büyük resim, büyük resim" diye kanla astar atıyorlarsa gördükleri her yüzeye, işte, asıl "büyük resim" bizzat onlardır: "büyük resim" farfaracıları.

30 Mart 2016

Manidar

Hükümet Sözcüsü Numan Kurtulmuş, 3 Temmuz'da Adalet Yürüyüşü'nün "15 Temmuz öncesine gelmesi manidardır," demişti. (İktidar medyasında, Kemal Kılıçdaroğlu'nun yürüyüşte taşıdığı pankarttaki "Adalet" yazısının harf karakteriyle, sabık *Samanyolu TV* kanalının harf karakterinin aynı oluşunu manidar bulanlar da çıkmıştı.)

Büyükada'da baskına uğrayan insan hakları savunucularının 15 Temmuz'un on gün öncesinde bir toplantı düzenlemiş olmaları da manidar bulundu iktidar medyasında. Geçen sene 15 Temmuz darbe teşebbüsünden önce, "yine Büyükada"da, ABD'li istihbarat uzmanlarının katıldığı bir toplantı yapılmış olduğundan söz ediliyordu zira. İnsan hakları savunucularının toplantısında birilerinin kulağına çalınan, bilgi tasnifi babında kullanılan "haritalama" teriminden de hemencecik bir "harita=ülkemiz=ülkemiz üzerinde oyunlar" çağrışımı türetilmiş, manâlara manâlar eklenmişti.

* * *

Cumhurbaşkanı Erdoğan, geçen sene 16 Temmuz'da dile getirdiği meşhur "Bu bize Allah'ın çok büyük bir lütfu" cümlesinden hemen sonra, darbe teşebbüsünün, Yüksek Askeri Şura öncesi yapılmasının "çok manidar" olduğunu söylemişti.

Bugün yargılamalar gösteriyor ki, 15 Temmuz günü olanlara dair bilgiler, hiç üzerinde durulmayan manidar zamanlamalar ve manidar boşluklarla dolu. Sadece mesela *Hürriyet*'te Sedat Ergin'in, en sakin, en serin bir muhakemeyle sıraladıkları, yeter.

* * *

Cumhurbaşkanı Erdoğan, on gün kadar önce, 9 Temmuz'da, G-20 zirvesindeki basın toplantısında "Avrupa Birliği'nin ülkemizdeki sığınmacıların yükünü paylaşmak üzere vermiş olduğu sözü tutmaması manidardır," dedi.

Ama en manidarı, her zaman yine zamanlamadır.

20 Temmuz 2013'te, yine Erdoğan –o vakit başbakan–, "*önemli bir ay* (abç. – T.B.) olan Mayıs ayında Gezi Parkı gösterilerinin başladığına" dikkat çekmiş, "zamanlama manidar," kozunu oynamıştı. 10 Temmuz 2015'te, Doğu Türkistan'daki baskıları protesto 'vesilesiyle', memleketteki bilumum 'çekik gözlülere' saldırılar olması üzerine "Çin'e bir ziyarette bulunacağım. Çin seyahati öncesindeki gelişmeler manidardır," ikazında bulundu. 26 Ağustos 2016'da, bir tedhiş saldırısı sonrası "Fırat Kalkanı Operasyonu'nun gerçekleştiği sırada bu saldırının yapılması manidardır," diyordu.

Bir buçuk ay kadar önce, internette iktidar yanlısı bir "haber" sitesi, Ahmet Davutoğlu'nun bir konuşmasını "Zamanlama manidar!" pususuna düşürmüştü. "Başbakan iken, küresel güçlerle işbirliği halinde, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 'arkasından iş çevirirken suçüstü yakalanan' ve '4 Mayıs darbesi' ile görevden el çektirilen" diye bahsedilen Davutoğlu'nun, "uluslararası konjonktüre uygun olarak, yeniden piyasaya çıktığı" tespit ediliyordu. Konya'da bir televizyon yayınına katılan Davutoğlu, AKP'nin kendi değerlerini hızla zayıflattığını, partinin içine itibar suikastı virüsünün bulaştırıldığını iddia etmişti. "Haberi" yapanlara bakılırsa, "küresel çetenin, Katar üzerinden Türkiye'yi de hedef alan büyük bir operasyon-saldırı başlattığı bir süreçte, bugüne kadar sessizliğini koruyan Davutoğlu'nun birden, bu operasyonla 'eşzamanlı' olarak sahneye çıkması dikkat çek"mişti – velhasıl, zamanlama manidardı.

* * *

Anayasa Mahkemesi Başkanı Prof. Zühtü Arslan, 1 Mart 2016'daki bir toplantıyı açarken, toplantının zamanlamasının manidar olmadığını belirtme gereği duymuştu. Zira Mahkeme, kısa bir süre önce Can Dündar ve Erdem Gül'ün bireysel başvuru hakkını kullanarak yaptıkları itiraz üzerine, tutuklanmaları hakkında verdiği "hak ihlâli" kararının ardından Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından tenkit edilmişti ve Arslan'ın açtığı toplantı da tam bu konuda, "Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru sisteminin desteklenmesi" üzerine bir konferanstı. Arslan, konferansın çok daha önceden planlandığını hatırlatarak, "zamanlama manidar değil," diyordu. Deme gereği duyuyordu.

* * *

Ma'nidâr, Farsçadan geliyor. Dümdüz çevirisiyle 'anlam sahibi', yani anlamlı. Ferit Devellioğlu'nun *Osmanlıca Sözlüğü*'nde "bir şeye delâlet eden, bir şey demek isteyen," diye açıklanıyor. *Ötüken Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*'ne göre: "Bir anlam taşıyan; bir şey ima edercesine; gizli ve ince bir anlam taşıyan," demektir. Yani, anlamdan öte, bir imâ, bir nevi gizli 'işaret' veya alâmet manâsı var manidar'da...

İngilizce karşılığını ararsanız, meaningful, yani "anlam dolu", veya significant, yani "dikkate değer, bir noktaya dikkat çeken, önem taşıyan"a varırsınız. Fransızca karşılığında yine significatif çıkıyor, veya important (önemli) veya kimileyin parlant, yani "bir şey söyleyen, bir şey ifade eden." Amanca bedeutungsvoll, meaningful'la aynı; sinnvoll, biraz "mantıklı, akılcı"ya yaklaştırıyor. Fransızcadaki parlant gibi, bir vielsagend seçeneği de var: "çok şey söyleyen."

* * *

Cari politik dilde kol gezen 'manidar' kelimesi, gizli imâ arama düşkünlüğünü çoğaltıyor. Zihinde hazır bekleyen 'hakikati' fâş etmeye, onu delillendirmeye yarayacak alâmeti temsil ediyor, 'manidar'. Bir bağlantıya yapışarak, bir benzerliğe el atarak,

bir eşzamanlılığa, bir imâya, bir çağrışıma tutunarak, bütün anlamı çözdüğünü ilan eden, bütün tartışmayı bitiren bir pusu aklının maymuncuğudur.

Bir manidarlık keşfetmek için en bereketli kaynak da, her zaman zamanlamadır.

Tesadüfe, tevafuka yer yoktur o zihniyet dünyasında. Bir garibin kendince düşünüp bizatihi ve sadece onu söylemek için, onu kastederek söylediği bir söz, olabilemez. Beyanı o ana denk gelmiş ya da çok daha basiti, zamanlama analistinin o an yeni öğrendiği bir fikir, bir bilgi, bir söz, olabilemez. Her fail gibi, her söz de, "büyük resim"de bir leke, "büyük oyun"da bir piyon hükmündedir sadece. Veriyi, bilgiyi lojistik levazımat olarak stratejik amaçlarla 'işleyenlerin' ve –gününü bekleyerek– saklayıp stoklayanların zihni, böyle çalışır.

Zamanlamanın manidar olduğu, başlı başına 'bir şey söylediği' durumlar yok mudur? Vardır elbette. Fakat aklı-fikri büsbütün zamanlamadaki manâya kilitlemek, başka bir şey. O, işte, kendi Kartaca'sı dışında her insanî ve beşerî hakikate gözü, aklı, kalbi kapanmış bir halin alâmeti. 'Manidar'ın peşinde, aklı ve kalbi manâsızlaştıran bir tutulma...

* * *

Sadece politikada değil ki... İnternette, sıra sıra "manidar söz" siteleri var: "Manidar sözler", "Manidar ve güzel sözler", "manidar mesajlar", "manidar sözler, manidar aşk sözleri", "özlü, anlamlı ve manidar sözler", "bize gerçekleri gösteren manidar sözler", "manidar sözler damar sözler duygusal sözler"...

Orhan Koçak *Tehlikeli Dönüşler*'de, –yine geçerken!–, "manidar sözcüğünün kazandığı yeni güncelliğe" değinir; "aynılaşmaya, istatistikleşmeye, manâsızlaşmaya" direnmenin bir alâmeti olarak okur bunu. Manidar'a düşkünlük, büyüsünü yitiren dünyada bir yeniden-büyülenme arzusunun alâmetidir. Orhan Koçak da, "komplo kuramları ve fantastik 'tarih' anlatıları" ile aynı yere koyar, "manidar" merakını.[1]

1 Orhan Koçak, *Tehlikeli Dönüşler*, Metis Yayınları, İstanbul, 2017, s. 158.

Manidar, manânın kıt kaynak olduğu bir zamanda, manâsızlık içinde, bir manâ arayışının alâmeti.

19 Temmuz 2017

Üst akıl

Ankara Garı katliamının birinci yılını geçirdik. Katliamı geçiştirmeye ve asla kamusal bir matem konusu olarak tanımamaya dönük resmî siyaset, felâketin ilk anlarında ayan olmuştu. "Seçmen memnuniyeti" anketlerinin konusuydu olay. ("Ankara'daki terör saldırısı sonrasında anket yaptık, oylarımızda bir yükseliş trendi var.")

Katliamın üzerinden iki ay geçtikten sonra, 10 Aralık'ta yapılan anmada, orada canını kaybedenlerden 17 yaşındaki Dicle Deli'nin babası Faik Deli, şunları söylemişti:

> Bu ülkede insan hakları yok, insana verilen bir değer yok. Canlarımız bir değer ortaya koyabilmek için buraya geldi. Egemenler bunu içine sindiremedi. Saltanatlarının son bulacağını bildiklerinden dolayı IŞİD barbarlarının buraya gelmesini sağladılar. O gün bir üst akıl bu alanı onlara açtı. Bombaların patlatılmasına izin verdiler. Bu alanın her noktasında olan güvenlik güçleri o gün yoktu.[1]

1 Faik Deli ve katliamın hayatta kalan kurbanları hakkında Pınar Öğünç'ün röportajı, bkz. http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/612518/Ne_hesabi_verildi__ne_acisiyla_yuzlesildi.html

Bu açık seçik hakikat sözleri içinde "üst akıl", 7/24 tedavülde olduğundan, Faik Deli'nin diline öylesine takılıvermişti belki; belki de resmî dili ters yüz etmek için sarf etmişti bu lâfı.

* * *

10 Ekim'in haftasında, iktidar sahasındaki gazete yazarları, gayet emin, bir "üst akıl"a işaret etmişlerdi. Abdülkadir Selvi, 18 Ekim'de "Ankara'daki terör saldırısının arka planında bir üst akıl ve dış gücün destek olduğunu" yazdı: "Üst akıl bir görev paylaşımı yapmış"tı, PKK ve DEAŞ "onun gereğini yerine getiriyorlar"dı. Abdurrahman Dilipak da "Bir 'üst akıl' 'tavşana kaç, tazıya tut' diyor," diye çözüyordu meseleyi.

Onların lisanında, resmî dilde yani, *üst akıl*: "dış güçler"dir. Dış güçlerin en azametli olanları.

* * *

İlk kullanan Bülent Arınç'tı galiba. 2 Mart 2014'te, bir televizyon programında 17-25 Aralık "hadisesiyle" ilgili şöyle konuşmuştu: "Ben zannediyorum, bir üst akıl –bunda Hocaefendi'yi de kastetmiyorum– belki daha yukarıda bir üst akıl Türkiye'de böyle bir operasyonu planlamış." Gazetecilerin "üst akıl nedir efendim?" diye üstelemelerine: "Söylemem. Bilsem de söylemem," cevabını vermişti. Ergenekon Davası'nda "birinci ismin" hiç ortaya çıkmamış olmasıyla, örnekliyordu bu esrarı.

* * *

Sonra, bilhassa Recep Tayyip Erdoğan'ın dillendirmeye başlamasıyla, resmî siyaset diline yerleşti.

2015 Haziran seçimleri öncesinde, CHP, MHP ve HDP'nin "üst akıl aracılığıyla koalisyon kurmak istediği", buna hazırlanıldığı söylendi mesela. Bu iddiayı dillendiren Melih Gökçek, "Selahattin Demirtaş'ın HDP'ye yeni bir strateji çizmek için Kanada'da 'üst akıl'ın temsilcileriyle görüştüğü" 'duyumunu' da ortaya atmıştı.

Daha geçende, Numan Kurtulmuş, "darbeyi planlayan üst aklın özellikle 'Türkiye ekonomisi kötüye gidiyor' algısı oluş-

turmak için her şeyi yapacağını" söyleyerek, Moody's'in Türkiye'nin kredi notunu düşürmesini üst akla bağladı.

* * *

Üst akıl, bazen, "Paralel Yapı-FETÖ"yü imâ ediyordu fakat onun da üstünde akıllar vardı. (Akıl akıldan üstündür!) Erdoğan, "Üst akıl Pensilvanya'daki değil, üst akıl başka. Onun kafası o kadar çalışmaz," diyecektir nitekim.

Bir ara Gezi isyanının üst aklının Almanya olduğu imâsı yapılmıştı mesela. Sonra, Almanya parlamentosu Ermeni Soykırımı'nı tanıma kararı alınca, bunun "üst aklın işi" olduğu söylendi. Bizzat Erdoğan, "Üst akıldan kendilerine böyle bir talimat gelmiş olmalı ki böyle bir adım attılar," dedi.

* * *

İlmî tabir kesinliği ve güveniyle kullanılan üst akıl lâfının daha "soyut", "kavramsal" olma iddiasındaki tarifleri de var. *Yeni Şafak* genel yayın yönetmeni İbrahim Karagül, 29 Kasım 2014'te, beynelmilel bir vesayet rejimi olarak tanımlıyor bunu:

> Üst akıl bir vesayettir. Birinci Dünya Savaşı sonrası yaşadığımız coğrafyanın sınırlarını belirleyen, ülkelerin rejimlerini biçimlendiren, yüz yıl boyunca vesayet yönetimini devam ettiren akıldır. Bu denetim, söz konusu ülkelerin dış politikasından güvenlik stratejilerine, kaynaklarının kontrolünden iç toplumsal uyum ya da uyumsuzluklarına, lider biçimlerinden kendileri adına ülkeleri yönetecek taşeron iktidar gruplarına kadar her konuda karar verdi.

Neticede yine "dış güçler"e çıkıyoruz. Murat Akan'ın geçtiğimiz Şubat'ta çıkan *Derin İktidarın Küresel Efendileri: Üst Akıl* kitabı da öyle: "Tanzimat'tan günümüze kadar Türk/İslâm coğrafyası üzerinde yürütülen küresel operasyonlar... Dün 'hasta adam' Osmanlı'nın güçlenip ihtişamlı günlerine dönmemesi için yapılan planlarla, bugün güçlü bir Türkiye'nin önünü kesmek için Ortadoğu'da uygulanan planların aynı aklın ürünü" olması...

* * *

Onun asıl "İngiliz derin devleti" olduğunu ileri süren jeopolitikçiler de var, "konsorsiyum" dendiği oluyor, fakat üst akıl imâsı, esasen ABD'yi gösteriyor. Bazen bu açıkça dile getiriliyor zaten. Mesela *Millî Gazete*, 24 Ağustos'ta "Darbenin 'üst aklı' ABD'nin iki numaralı ismi Biden bugün Ankara'da" manşetini atmıştı.

Milli Gazete, Necmettin Erbakan'ın başbakanlığı döneminde "ülkenin yönünü 'Üst akıl'ın rotasından çevirmiş," olduğunu hatırlatarak "üst akıl tasallutundan kurtulma" davasının telif hakkını sahipleniyor. Bir *Aydınlık* yazarı (27 Ekim 2014), "Kendi aklı bağımsız mıdır, kendisi de o üst aklın programını uygulamamakta mıdır?" gibi soruları yedeğe çekerek, Erdoğan'ın şu cümlesinin "hakkını teslim" etmemizi istiyor: "Kobani'de tuzak kuran, PYD'yi aşan bir üst akıl var." Öz-Millî Görüşçülük'ten ulusalcılığa, komplo zihniyetinin her rengi için üst akıl lâfı, belli ki sağlam bir tutamak.

* * *

Star'da Ahmet Taşgetiren, 23 Ağustos'ta, "üst akıl belası" olarak Amerika'yı "parmakla gösteriyor" olup halen stratejik ortak olmanın çelişkisinden yakındı: "'Üst akıl' diye bir şeytanı işaret edeceğiz, sonra da dostluk?" Onun özlediği çare, "bizim bir 'Üst akıl' üretmemiz"dir: "Şayet 'Üst akıl' büyük operasyonların kotarıldığı bir odaksa, neden o bizde olmasın?" Taşgetiren, yazılarında "süper akıl" da diyor bu özlemine.

Bu "üst akıl" tarifini ve en önemlisi onun "keşke!" makamından çalınıyor olmasını bir kenara yazalım: Büyük operasyonlar kotarabilen bir odak olmak. Yatıp kalkıp "üst akıl"dan bahsetmede, o keşke'nin hevesi de saklı değil mi?[2]

* * *

2 Düz İngilizce çevirisi, Overmind olmaz mıydı üst aklın? Bilimkurgu yazarı Arthur S. Clarke'ın bir romanında ve ondan uyarlanan *StarCraft* bilgisayar oyununda Zerg ırkının ana beyni, bütün diğer figürleri kontrolünde tutan yegâne özgür iradeli aktördür Overmind. Şahane olmaz mıydı!

2015 Mart'ında *A Haber* kanalı, yayımladığı "Üst Akıl belgeseli"ni şöyle patlangaçlarla duyurmuştu:

"Bütün sırlar çözülüyor, gizem perdesi aralanıyor... Kim bu üst akıl? Neden yakıyor, yıkıyor, ötekileştiriyor... Komplo teorisi değil gerçekler..." "Üst Akıl Oyunları" adlı internet ve *facebook* sayfası, üst akıl'ı "gizli ecnebi örgüt" diye tanımlıyor: "Üst Aklın, Nam-ı diğer; Gizli Ecnebi Örgüt'ün, tarih boyunca yaptığı ve insanlığın geleceği üzerine planladığı oyunlar..."

Hem "komplo teorisi" ithamını peşinen reddeden ya da dünyada komploların pekâlâ vuku bulduğunu (ki öyledir) hatırlatarak kendini haklılaştıran, hem de "gizem, sır, gizli planlar" esrarından vazgeçmeyen bir dil kuruyor, *üst akıl* söylemi. Somut jeostratejik 'çözümlemeleri', gizem sosuna bulamadan sunmanın tadı yok zira.

Komplo ideolojisinin temel nassını zihinlere kakıyor: Kimse, kendi aklıyla bir şey yapıyor olamaz. Herkes, "büyük oyunun" bir piyonu, "bir yerlerin" aleti, "sahibinin sesi"dir. Komplo aklı, vesayetçi zihniyetin fundamentalidir.

* * *

Ahmet İnsel, 17-25 Aralık yolsuzluk operasyonu saldırısının Gülen Cemaati'nin polis-yargı ayağından geldiğini ilk başlarda açıkça dile getirmek istemeyen iktidarın, "esas suçlu olarak üst akıl adlı, ne yerde ne gökte bulunan, elle dokunulup gözle görünmeyen bu heyülayı icat ettiğini" yazmıştı.[3]

Evet, üst akıl, bir yandan ananevi komplo zihniyetinin devamıdır; milliyetçi söylemin ezelî "dış mihraklar"ını, milliyetçi-muhafazakâr söylemin "masonlar, beynelmilel siyonizm, Amerika, Batı"sını tekrar ediyor... Fakat bu örtülü, gizemci yeni lehçesi, bu heyüla imgesi, bir şey söylüyor olabilir bize.

Bir "Kim olduğunu bilirsin sen" tonu taşıyor bu lâf. Masalsı, çocuksu, heroik... Adı anılamayacak kadar dehşetli, tekinsiz olanı, *tabu*yu işaretliyor. Bazen açık adını imâ etmekle, o dehşetli güçle yüzleşme iddiasını, cesaretini de işaretliyor. (Ancak Dumbledore ve Harry Potter telaffuz edebilirler ya Volde-

3 http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/591461/Ust_akil_muammasi_.html

mort'un adını... Yerli ve millîsi lâzımsa, *Kurtlar Vadisi*'nin Konsey'i olsun.) 'Üst akıl keşke biz olaydık!' hevesiyle beraber düşünün bunu. Heyûlaların kaynağı, rüyalardır, malüm...

12 Ekim 2016

Oparasyon

Kelime Latince operatio'dan geliyor, basitçe, yapmak, yerine getirmek, ifa etmek demek. Sözlüklerdeki Türkçe karşılığı: ameliyat, harekât, askerî girişim, bir sonuç almaya dönük eylem ve işlemler bütünü. Kullanım yelpazesi geniş bir kelime. Tıpta cerrahi müdahale, bilişimde programın bir komutla atılan adımı, askerî terminolojide güç kullanımı, nakliyede koordinasyon, işletme dilinde kâr hedefli faaliyet, matematikte işlem anlamına geliyor. Askeriye terminolojisinde ayrıca örtülü operasyon, gizli operasyon, özel operasyon vs. çeşitlerimiz var. Soğuk Savaş ideolojisinin sürekliliği içinde, "psikolojik savaşın" artık "psikolojik operasyon" diye hüsnütabir edilmesini de buna ekleyebiliriz.

12 Mart ve 12 Eylül askerî darbeleri, operasyon kavramının polisiye kullanımının şöhret kazanmasını sağlayan eşiklerdir. O dönemlerde solu ezmeye dönük işleviyle özdeşleşen operasyon, seri tutuklamalar, müteselsil işkence, bunun yanında yargısız infaz demekti. Devlet şiddetinin geminden boşalması demekti. 19 Aralık'ta 13. yılını geçirdiğimiz "Hayata Dönüş Operasyonu", operasyonun bu anlamının sürekliliğini hatırlatır bize.

Operasyonun kamusal dildeki kullanımı, 1990'larda uğursuz bir şekilde sıklaştı ve askerî terminolojiyi kuşanarak, Kürt-

çe bir anlam kazandı. Operasyon, artık öncelikle PKK'ye karşı (ve tabii sivilleri de esirgemeyen) askerî harekât demekti. Operasyonlar sıradanlaştığında, yetmediğinde, milliyetçi kamuoyu "sınır ötesi operasyon" istiyordu; Kuzey Irak lâfı geçince peşinden genellikle operasyon da deniyordu, neredeyse birleşik isim haline gelmişlerdi. Kürt sorununda askerî "çözüm"den (kalıcı veya geçici) vazgeçilmesinin halk dilindeki somut anlamı "operasyonların durması"dır. (KCK operasyonu, askerî operasyon konseptiyle birazdan geleceğim AKP devri operasyon konsepti arasındaki geçişliliği temsil eder.)

AKP iktidarı devrinde, kamusal dilde tam bir operasyon istilâsı altındayız. Medyada, gündemde hep bir "son operasyon"dan bahis geçiyor; daha önceki bir dizi başka "gündemi sallayan" operasyondan ayırt etmek için konuyor bu "son" eki. Çok geçmeden yeni bir "son operasyon" da geliyor zaten.

Politik alandaki canlı operasyon rutini, kavramın magazinden, spora her alana sirayet etmesine yol açan bir cezbe de yaratıyor. Fatih Terim'in Galatasaray teknik direktörlüğünden uzaklaştırılması mesela, bir "operasyon" olarak anılıyor.

Operasyon kavramını cezbeyle kullananların, bu kavramın yaydığı güç-kudret imgesinden nasıl büyülendiklerini görebiliyorsunuz. Ağzı iyice dolduran, gözleri iyice büyüten *oparasyon* telaffuzu, daha da belli ediyor bunu. "Operasyon çekmek", "operasyon yemek" tabirlerinin kullanımındaki şehvet, belli ediyor. Operasyon 'olayından' heyecanlanan muktedirler de, iktidar arzulayan mağdurlar da (bilhassa Ergenekoncular), onu hasmı faka bastırmanın,[1] gücünü kabul ettirmenin zaferi olarak görüyorlar; mutlak eyleme kudreti olarak görüyorlar. Galiba, politikanın en üst, en yetkin biçimi olarak görüyorlar.

2000'lerin ve 2010'ların operasyon kavramının 'olayı' nedir? Olağanüstü yetkilerle yürütülen bir büyük soruşturma ve yargılama kampanyasıdır: Geniş çaplı tutuklamalarla 'saha temizlenir', polisin olanca taşkınlığıyla delil toplar ve üretirken elini korkak alıştırmaması sağlanır, yargı usul konusuna pek fazla

1 Çok defa "şafak operasyonu" mahiyetinde olmaları, yani sabaha karşı evler basılarak uygulanmaları bu tatmini arttırıyor.

titizlenmez; medyaya (sızdırma demeyelim) yağdırılan delil süsü verilmiş fotoğraflar, konuşma kayıtları ve "bağlantılar", zanlıların dehşetli suçlular olarak resmedilmesine yol açar. (Kriminalizasyon mesaisinde kullanılan üslûbun, hukukun esası demek olan usule riayetsizliğin ve masumiyet karinesinin üzerinde tepinilip durmasının yan etkisi, zanlıların gerçekten suçlu olduğu durumlarda dahi, mağdur ve masum görünebilmeleridir.) Kampanyaya sağlanan politik meşruiyet de kriminalizasyon temelindedir: iktidar, yargı ve polisin önünü açmaktan fazlasını yapmıyor pozundadır. Kriminalizasyon, kriminalize ettiği sorunla ilgili açık seçik, tutarlı ve şeffaf bir tavrı ikame etmeye yarar. Tümüyle politikayı ikame etmeye yarar. Son on yıldaki mana ve ehemmiyetiyle operasyon, politikanın polis aklına emanet edilmesi demektir.

AKP hükümeti, uzun süre simbiyotik bir ilişki sürdürdüğü Gülen hareketiyle arasındaki güç rekabetinin tırmandığı bir noktada, kendisi böyle bir operasyona maruz kaldı. Şimdi, bir yandan karşı-operasyon düzenleyerek[2] polis-yargı kompleksindeki (tekrarlayalım, uzun süre iş gördürdüğü) Gülenci operasyon gücünü[3] kırmaya, bir yandan da kamuoyunu bu yolsuzluk operasyonunun arkasında aslında başka bir operasyonun olduğuna ikna etmeye çalışıyor.

Yolsuzlukları, hırsızlıkları da icabında görmezden gelmemizi, sineye çekmemizi telkin eden bu mazeretçilikteki zilleti burada konu etmeyeceğim.[4] Burada meselemiz, operasyon

2 Operasyonun bir de bu kadrolaşma anlamı var! Emniyette, yargıda, millî eğitimde vs. atama kampanyalarına da operasyon diyorlar.

3 Fethullah Gülen internetteki *Kırık Testi* neşriyatında 17 Haziran 2003'te şöyle yazmış: "...insan başını kaldırıp İsrafil'in azametli heykelini bile görse kendisini bir kuyunun dibinde sukut etmiş olarak görmüyorsa baş aşağı düşüyor demektir. Bu açıdan sürekli bir operasyon, sürekli bir muameleye –ki ehlullah kulun Allah ile münasebetine muamele demişler– ihtiyaç var." Buradaki "sürekli operasyon" lâfı, başka bir bağlama aktarılıp, polis-yargı kompleksinin 'hamaratlığına' hamledilmeye müsait bir pas, tabii. Ben işi oraya vardırmadan, çok daha basit, uhrevî anlatının içinde mayalanan modernist eylemciliğe ve iradeciliğe yoracağım. Gülen'in ekonomist verimlilik terminolojisine olan düşkünlüğü gibi...

4 Ümit Kıvanç bunu mükemmelen yapıyor: http://riyatabirleri.blogspot.com/2013/12/hadis-i-serifin-de-zamanlamas-manidar.html

ideolojisidir. Operasyon ideolojisinin kilit lâfı: "Operasyonun şifreleri"dir. Kanaat mühendisleri ve teknisyenleri, bir somut operasyonun arkasındaki 'büyük operasyonu' teşhiste uzmanlaşmışlardır. Sadece dar anlamda, özgül bir operasyonun değil, polisiye/kriminal/yargısal bir anlamı olmayan herhangi bir eylemin, hareketin de içine oturduğu çok geniş bir operasyon mefhumuna atıfla konuşurlar. Her işin esası, "...kimin operasyonu" olduğunu teşhis etmektir onların nazarında.

Misalleri çok. 3 Aralık'ta Yeni *Akit*'te Hasan Karakaya dershaneler mücadelesini "açık ve net", "Cemaatin kalkışması 2. Gezi Operasyonudur" diye 'analiz' ediyordu. Gezi de, bir toplumsal hareket falan değil, operasyondu neticede. *Yeni Şafak*'ta Cem Küçük (19 Aralık) yolsuzluk operasyonunu, "Emniyet-yargı cuntasının sivil ve seçilmiş hükümete yönelik darbe operasyonu" olarak deşifre etti. Ona bakılırsa bu, 7 Şubat'ta MİT Müsteşarı Hakan Fidan'ı tasfiye etmeye dönük operasyonla başlamış bir operasyondu. Nitekim hükümet yanlısı televizyon kanalları, olayın didildiği programlarda ekranın altına attıkları banda hep "Hükümete Operasyon" yazdılar. *Star* yazarı Cemil Ertem, 'sözde' yolsuzluk operasyonunun arkasındaki bu büyük operasyonun başlangıcını ta 2010'a, Reuters'in Türkiye-İran anlaşmasıyla (ve Halk Bankası'nın bu bağlamdaki malî operasyonuyla) ilgili rahatsızlık belirten haberine uzatıyordu. *Sabah*'ta Rasim Ozan Kütahyalı CHP ve MHP'yi, neticede kendilerini de hadım edecek bir vesayet operasyonunu desteklediklerini söyleyerek uyardı. "Operasyon millî değil" hükmünü koyan Yasin Aktay, arka plandaki "beynelmilel" güçleri işaret eden Başbakan'la hemzemindi.

* * *

Küçük bir parantez açalım. Bir operasyonun arkasındaki esas operasyonu teşhis etme hevesinin solda da eksik olmadığını biliyoruz. *Sendika.org* internet sitesindeki bir yazının başlığı: "Cemaat görünümlü CIA operasyonu", bunun taze örneğidir.

* * *

Operasyon mefhumuna düşkünlük, komplo zihniyetinin bir sendromudur. AKP önderliğinin İslâmcı gelenekle de, milliyetçi ve ulusalcı ideolojilerle de, solun bazı kesimleriyle de paylaştığı bir 'ulusal' zihniyet kalıbından söz ediyoruz aslında. Bunu söylemek, elbette AKP'lilerin dehşetengiz komplo fantezileri üretmede Gezi'den beri kırdığı ve yolsuzluk operasyonları vesilesiyle kırmaya devam ettiği rekorları küçültmez. Küçültmez, fakat bu birbirinden enteresan teoremlerin nasıl kabul görebildiğini, kabul göreceklerine inanılabildiğini anlamamızı sağlar. Her politik eylemin, her kamusal sözün arkasında, o eylemin failini, o sözün sahibini hiçleştirerek, araçsallaştırarak, deşifre edecek bir "operasyon" arayan komplo zihniyetinin antipolitik habisliğini tekrarlamaya gerek var mı? Bu zihniyet, hiçbir konunun içeriğini konuşmaya meydan vermez, her konuyu güç mücadelesinin aritmetiğine vurur.

Tabii, komplo zihniyetiyle meşbu bir politik öznenin tasarrufu altında gerçekten komplo tertip edebilecek "operasyon" güçleri de bulunuyorsa, iyice korkmak lazımdır!

* * *

Başbakan, operasyonun "gayri millîliğini" söylerken, "Hiçbir güç benim ülkemde dışarıdan ameliyat yapamaz" dedi. Hatırlayalım, operasyonun Türkçe sözlükteki ilk karşılığı ameliyattır; bu, kelimenin daha ziyade tıbbî kullanımıdır... Hatırlayalım, 20. yüzyılın ilk on yılları boyunca Türkiye'nin endişeli modernist ve milliyetçilerinin Sosyal Darwinist beka kaygısıyla yoğrulmuş zihniyet dünyası tıbbî mecazlarla kaynar, sakat uzuvlardan, urlardan, cerahatlardan, çare olarak kesip atmaktan, ameliyattan söz edilirdi. Askerî tıbbiye çıkışlı İttihatçılardan, Kemalistlerden, günümüz iktidarına uzanan bir devamlılık göremez miyiz bu ameliyat merakında?

Almanya'da 18. yüzyıl başlarından 19. yüzyıl ortalarına kadar hüküm süren bir polis bilimi vardı (Polizeiwissenschaft veya Polizeywissenschaft). Siyaset ve idare tekniğini bilimselleştirme ve modernleştirme sürecinde gelişmiş bir bilimdi: Kamusal hayatı topyekûn kavrayan, kamu hukuku, idare bilimi, millî

ekonomi ve siyaset bilimini kapsayan bir makro sosyal bilim... Operasyonlarla yürütülen politika, operasyon-karşı operasyon döngüsü ve bütün bunların konuşulma biçimi, bu polis biliminin 18. yüzyıl Prusya'sındaki kudretiyle günümüz Türkiye'sinde canlandığını düşündürüyor insana.

Operasyon lâfının kendisi, askerî ve polisiye mecazların politikayı istilasının bir aletidir. Operasyonların, operasyon bahsinin bu yaygınlığı, kelimenin tam ve saf anlamıyla terör –devlet terörü– ortamının işaretidir.

Ocak 2014
(*Birikim* dergisi, sayı 297)

Algı operasyonu

Terimin mucidi, ABD Savunma Bakanlığı'dır. *Çağın Polisi* dergisinin Türkçeye çevirisinden özetleyerek aktaralım: "Yabancıların... kendi hedefleri doğrultusunda tavır almalarını sağlamak amacıyla, seçilmiş bilgi akışını ve somut belgeleri yönlendirerek ya da bunların reddiyesini oluşturarak... kitlelerin hislerini, güdülenmelerini, düşünce sistemlerini etki altına almaya çalışmak için yürütülen eylemler." Devamla: "Gerçekleri yansıtma, operasyon güvenliğini sağlama, gerçeği gizleme ve çarpıtma, psikolojik operasyonları yönetme gibi unsurların bileşkesi..." Velhasıl algı operasyonu terimi, propaganda ve manipülasyonun hüsnütabiridir. Halkla ilişkiler ve pazarlama lisanıyla, askerî menşeli tabiri iyicene kibarlaştıranlar da oluyor: "Bir ürün, hizmet ya da fikrin satın alınabilmesi için hedef kitlelerin ikna edilmesi süreci," diyorlar. (Savaşla reklamı kesiştiren bir operasyon!)

* * *

Bilhassa 17 Aralık 2013 'hadisesinden' beri, AKP iktidarının en gözde kavramlarından biri bu: algı operasyonu. 17-25'teki rüşvet-yolsuzluk soruşturması ve arkasından ortalığa saçılan konuşma kayıtları, "Paralel'den algı operasyonu" diye kodlan-

dı. Buna cevaben yapılanlar, bu defa Gülenci medyayı, kendilerine dönük bir algı operasyonu yapıldığı feveranına sevk etti. Meşhur Fuatavni, habire iktidarın yeni algı operasyonlarını haber veriyor. İktidarsa, Fuatavni'yi hasmane algı operasyonlarının kumanda merkezi olarak görüyor.

Sadece "Paralel Yapı" değil. Bir zamandır, muhalif kanaatler, sadece kanaatler değil, muhaliflerin mesele ettiği olaylar, vakalar da, "algı operasyonu" damgası yiyor. Mehmet Metiner mesela, "bilinçli algı operatörleri"nden bahsediyor, Yalçın Akdoğan Kobani'nin "algı operasyonlarının kaldıracı olarak kullanılmak istendiğini" söylüyor. Algı operasyonu 'teşhisinin', komplocu zihniyetin kuvvetli bir kaldıracı olduğu kesin. Nitekim, dış güçler de giriyor radara. IŞİD'in Türkiye hükümeti ve istihbarat servisleriyle iltisaklı olduğuna dair uluslararası basındaki haberler, "Türkiye'ye karşı algı operasyonu" koduyla tasnif ediliyor. Son olarak dün, Başbakan Davutoğlu, "içerideki terör" kadar vahim olan "dışarıdaki algı terörü"nden bahsetti.

* * *

Son 1 Mayıs'ta, iktidar medyasında "Eylemcilerden algı operasyonu" başlıklı bir haber yer aldı. İstanbul-Kurtuluş'ta bir grup eylemci, durup dururken kendini yere bırakarak, "polisin şiddet gösterdiği algısı oluşturmak istemişti "habere" bakılırsa. Türkiye'de "polisin şiddet gösterdiği algısı oluşturmak", ne müthiş bir yanılsamaydı, nasıl da fantastik bir algı operasyonu cambazlığını gerektirirdi!

* * *

Geçende *Hürriyet* gazetesine açılan soruşturmada, terimi bir yargı silahına dönüştürmeye adım atıldı. Soruşturma, "Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan'ın söylemediği bir sözü çarpıtarak algı operasyonu yapıldığı" iddiasıyla açılmıştı. Erdoğan'ın "İstediğim kadar milletvekili verseydiniz..." mealindeki sözü, tam da 16 askerin öldürülmesi haberiyle yan yana, sanki siyasî şantaj gibi verilmişti, suçlamaya göre. Yani bağlamından koparılarak "algı operasyonu" yapılmıştı. Aynı gün, iktidar medyası Se-

lahattin Demirtaş'ın seçimler öncesinde HDP'nin üzerine çullanan polis ve asker baskısıyla ilgili sözlerini bağlamından söküp, Dağlıca'yla yan yana veriyor, bir de fotoğrafının üstüne "Katil" manşeti atıyordu.

* * *

Medyanın büyük çapta iktidar güdümünde olduğu, gerçekten bağımsız medyanın –*Hürriyet*'ten söz etmiyorum elbette– mendil kadar yer kaplayabildiği bir zamanda ve zeminde, iktidar sözcülerinin ve taraftarlarının algı operasyonu tehdidinden söz etmesi, gerçekten dehşetli cüretkâr bir algı operasyonudur.

Yasin Aktay, 22 Mart 2014'teki gazete yazısında, "diğer İslâmi düşünce ve hareketlerle karşılaştırıldığında Gülen'in kendisi ve hareketi çabalarının büyük çoğunluğunu algılarının yönetimine hasretmiş durumda," diyerek şöyle bağlamıştı: "Algı yönetimine bu kadar takıntı derecesinde yoğunlaşmış olmak aslında yeterince bir şeyler gizlediklerini gösteriyor." Evet, işte ben de onu söylüyorum. Gülen de öyledir, onla uzunca bir simbiyoz yaşamış olan iktidar da öyledir.

İktidarın entelijansiyası, yıllarca "toplum mühendisliği" diye zemmettikleri işe sarılmış, dört koldan "algı yönetmeye" çalışırken, kendi algı operasyonlarının menzilinden kaçan her algının arkasında şeytanî bir hasım algı operasyonunun izini görüyor.

Terimin Pentagon çıkışlı olduğunu hatırlayalım. Her ne pahasına olursa olsun düşmanı etkisizleştirmeye, imha etmeye bakan, hakikati de operasyon sahası olarak gören savaş aklının terimidir. Politikayı savaş gibi kuranlar, akıllarını operasyona çalıştırırlar.

En müessir algı operasyonu, işte bu algı operasyonu lâfıdır; insanın görme, bilme, anlama, kanaat serdetme, fikir söyleme melekesini inkâr eden bu algı operasyonu ithamıdır. Bu da oparasyonlardan bir oparasyondur.[1] "Operasyon toplumu" olmanın (bunu Utku Özmakas işlemişti)[2] bir faslıdır.

1 http://www.birikimdergisi.com/birikim-yazi/7019/oparasyon#.Wj_69bdl_IU

2 http://birdirbir.org/operasyon-toplumu/

* * *

Biraz ufkumuzu açalım. Resimde, sanatta, algı operasyonu terimini başka bir anlamda kullanan düşünürler var. İnsanın kendi algıları üzerinde düşünerek algısını geliştirmesi anlamında... Kendi algılama biçimini ona mesafelenerek algılamaya, yorumlamaya çalışmak... Bu arada örneğin gözü yumup kendini duymaya veya dokunmaya bırakmak; algıyı bir de böyle bir operasyonla sınamak...

İnsanlar, konumlarına, bakış açılarına, koşullanmalarına, saiklerine, korkularına, kaygılarına, idraklerine göre farklı algılamazlar mı zaten? En aşikâr saydığımız vakıa bile, başka gözlerle farklı görülmez mi? Politik taraflar, bu durumları gözeterek, işleyerek, kendileri için müsait olan algılama biçimlerini telkin etmeye çalışmazlar mı? Medya, 'yansız' sayılan haliyle bile, cazibe veya müstehcenlik arzusuna hitap edecek bir şekil vermez mi 'hakikate'? Eleştiri sayesinde, tartışma sayesinde, aklımız ve vicdanımız sayesinde, kendimizce bir hakikate ereriz. Apaçık manipülasyon, ayan beyan yalan, algının önündeki olağan sisi, smog'a, dumanlı, kirli bir sise, dönüştürür, doğru. Fakat kendine yol bulmaya çalışan her sözün, her akıl yürütmenin, eleştirinin bir de "algı operasyonu" suçlamasının gaz fişeğiyle boğulması, tartışmanın imkânsızlaştırılması, bundan beterini yapar: bu artık akıl-fikir haysiyetinin boğulmasıdır.

30 Eylül 2015

İhbar celbi

On yıllardır işittiğimiz kalıptır: "Bir ihbarı değerlendiren emniyet güçleri..." bir baskın vermiş, birilerini yakalamıştır. Anlamını onla tüketemeyiz ama bir fırsatçılık tınısı da yok mudur bu sözde? "Değerlendirmek", fırsattan istifade etmeyi, punduna getirmeyi çağrıştırır. İhbar almak, punduna getirmek demektir bu anlamıyla. Fırsatını bulmak, fırsat yaratmaktır.

İhbar 'gelmesi', pasif bir hal gibi görünür. Sorumlu bir vatandaşın tanık olduğu bir gayri nizami veya olağan dışı hali yetkililere haber vermesi gibi 'kendiliğinden' bir durum. Öylesi de vardır, kuşkusuz. Zaten ihbarın düz anlamı bu: haber vermek. Beri yandan gazetecilikteki "haber yapmak" fiilindeki gibi, polis-adliyede de bir ihbar imal süreci işler. İhbarlar kâh teşvik edilerek kâh bizzat örgütlenerek üretilir. Bu tatbikatta ihbarın anlamı, haber almanın pasifliğinden uzaklaşır, istihbarat işindeki aktif haber toplama faaliyetine yaklaşır. Baskı altına alınmak istenenlere atılan pusu olur, ihbar. Durumdan vazife çıkartmaya amade gönüllülere (bazen bunlar da görevli muhbir olabilir) ihbar celbi gönderilir, onlar ihbarlarını yaparlar, ki işlem başlasın.

İhbar kültürü, baskıyı, zulmü, korkuyu toplumun kılcal damarlarına yaymada tarihsel bir rol oynadı. Engizisyon, bunun

'yüksek' bir örneği. Kilise, kampanya dönemlerinde dindar ahaliyi ihbar vazifesine çağırırdı; kimse kardeşlerini, anne babasını, çocuğunu da esirgemeden 'gördüğünü çalmalı' idi. İhbar celbine, bazen aforoz tehdidi, bazen bir miktar günah bağışlama vaadi eşlik ediyordu. Herkesin birbirini ve kendi zihnini gözetim altında tutmasının etkili bir yoluydu bu. Kuşkusuz, insanı insanın kurduna çeviren, her nevi tabiî hukuku her mahremiyeti çiğneyen rezil bir yol.

Boşuna "İhbarlar, birer sansar," denmemiş (Attilâ İlhan'dan okuduk, Ahmet Kaya'dan dinledik); ihbar kültürü, vicdanı, ahlâkı, insaniyeti kemirir.

* * *

Nazi rejiminde meşhur Gestapo'nun (açılımı: Gizli Devlet Polisi'dir – Geheime Staatspolizei) icraatında ihbarların bilinenin ötesinde bir rol oynadığı, son dönemde yapılan çalışmalarla ortaya çıktı. Gestapo'nun sıkı bir takibat sistemi kurmuş olduğuna şüphe yok, fakat ihbarlarla sulanmadan o muazzam devlet terörü aygıtı serpilemezdi. Tarihçiler Carsten Dams ve Michel Stolle'nin 2008'de yayımlanan Gestapo araştırmaları, ihbarı örgütlemenin, bu aygıtın işleyişinde olmazsa olmaz bir işlev gördüğünü gösteriyor. İçki sofrasında Führer hakkında bir fıkra anlatan arkadaşlarını, yabancı radyoları dinlediklerini işittikleri komşularını, davranışlarında tuhaflık gördükleri meslektaşlarını polise haber veren muhbir vatandaşlar, bu uğursuz değirmene sürekli su taşıyorlardı. Siyasî Polis'in şefi Heydrich, talimatlarında sistematik olarak "milletin dikkatini topyekûn seferber etme" çağrısında bulunmuştur. İhbar, sadece vazifeli muhbir ağıyla örgütlenmiyor, "sivil toplumun" gönüllü katkısı hararetle teşvik ediliyordu. Elbette, icbar eder bir teşviktir bu. Bir başka tarihçi, Bernward Dörner, Gestapo'nun örgütsel varlığının ve devlet yetkililerinin çağrılarının oluşturduğu bir "yapısal ihbar icabından" söz eder. Sıradan vatandaşlar, kâh korkudan, kâh normalleştiği, rutinleştiği için, sıradan vatandaşın mükellefiyetlerinden birine dönüşen ihbarcılığı canla başla yerine getirmişlerdir. (Çok şükür, hepsi değil. Ama epey bir kıs-

mı...) İhbarcılık, makbul vatandaş sayılmanın bir icabına, millî cemaatin bir parçası olmanın adeta ritüeline dönüşmüştür.

* * *

12 Mart rejiminin "sayın muhbir vatandaş" kalıbı hiç unutulmamıştır. Oradaki "sayın" sıfatı, ihbarcılığı özendirmenin remzidir. 12 Mart'ın karakterine uygun, soğuk ve resmiyetçi bir remiz. Ekin Kadir Selçuk'un *Birikim Güncel*'de çıkan yazısında söylediği gibi,[1] bugün ihbarcılık, resmiyetin gücünü "sivil" bir güçle entegre ederek özendiriliyor, yüreklendiriliyor. Teşvik ne kelime, coşturuluyor.

Üniversiteler, epeydir, topyekûn ihbar seferberliğinin esas tatbikat sahasıdır. Akademisyenlerin barış bildirisine yönelen hücum, bu ihbar kampanyasının üzerine, "üniversitelere girme" harekâtının bir ileri safhası gibi geldi. İhbarların bir kısmı, cebinde ihbar celbiyle gezen vazifelilerce yapılıyordur, fakat Türkiye'nin birçok üniversitesinde hocalar hakkında ihbarlar, talebelerce de yağdırılıyor. Ankara SBF öğretim üyesi Barış Ünlü'nün sınavda sorduğu soruyu, yani muhakeme etsin diye önüne konan bir metni, "suç" diye ihbar eden, bir talebeydi. Barış Ünlü şimdi yargılanıyor, duruşması 3 Şubat'ta. Amasya'da bir öğretim üyesinin insan hakları bahsi anlatırken talebesi tarafından ders sırasında ihbar edilerek amfi çıkışında gözaltına alınması, "muhteşem"dir – Heydrich'in kıskanacağı gibi, özel harpçilerin 6/7 Eylül'lerine dedikleri gibi muhteşem.[2]

Başta nefret suçu ve linççiliğin meslekî yayın organı hüviyetindeki *Yeni Akit* olmak üzere, medya da bu ihbarların başvuru makamıdır. Öğretim üyelerinin, derste anlattıklarına cürüm atfeden "talebelerin" medyaya saldığı ihbarlarla alenen tehdit edilmesi de usulden oldu. Yine Ankara SBF'den Alev Özkazanç "eşcinsel grupları destekliyor" diye, Faruk Alpkaya Darwin an-

1 http://www.birikimdergisi.com/guncel-yazilar/7456/muhbir-vatandasligin-hazzi#.Wj_7Y7dl_IV

2 http://www.hurriyet.com.tr/ogrencisi-tarafından-ihbar-edilen-ogretim-gorevlisi-ders-cikisinda-gozaltina-alindi-40034053

latıyor diye birtakım "talebelerin" ihbarına uğradı ve açıkça hedef gösterildi.[3]

* * *

Üniversite ortamındaki ihbar seferberliği, sadece güncel yaygınlığından ötürü değil, ihbarcılık zehrinin en beter etkilerinden birini taşımasıyla da vahim. Birincisi, söylemeye gerek yok, düşünce ve ifade özgürlüğünü, onun görece korunaklı olduğu varsayılan bir sahasında boğduğu, düşüncenin bir su toplama havzasını zehirlediği için. İkincisi, –yazının başında değinmiştim–, mahremiyet ihlâlinin zelil bir örneği olduğu için. Ders, ne kadar deforme olsa da, hâlâ bir yüz yüze ilişkidir, kendi mahremiyeti olan bir ilişkidir; bu mahremiyeti tanımamak, ihbarcı talebe için de, o ihbarı "değerlendiren" makam için de, ahlâk düşkünlüğüdür. Talebe kelimesini kullanıyorum. Kökü, malûm, "talip"tendir. Bilgiye talip olan, anlamındadır. Muhbirleşen talebe, artık başka bir şeyin taliplisi olmuş demektir.

Gerçi bir kısım talebe, daha da fazlasına, linç güruhu olmaya talip olabileceğini gösteriyor. Barış bildirisini imzalayan akademisyenlere yapılan baskının dehşet verici yanlarından biri, öğrencilerin sosyal medyada, dahası kapı çarpılayarak yürüttükleri linç kampanyaları.

Bütün bir "milletle" beraber bilhassa talebeye ihbar celbi dağıtanların layığı, mümeyyiz vasfı linççilik, tek liyakati muhbirlik olan bir toplum olur – ama işte ona toplum denmiyor.

20 Ocak 2016

3 http://www.diken.com.tr/yeni-akit-nefret-sacmaya-doyamadi-kahpe-diplomali-sapkinlar-atin-bunlari/

Kayyım

"Kayyum" denmesi âdet oldu, oysa kayyumun anlamı başka; Allah'ın sıfatlarından biri. Evveli âhiri olmayan, ezel-ebed varolan, anlamını taşıyor. Her işleneni biliyor ve yarattıklarının varlıklarını devam ettiriyor olmasına, "sırr-ı kayyumiyet," deniyor (bilhassa Nur talebelerinin 'sevdiği' bir mefhum). Kelimenin "kıyâm"la, yani ayağa kalkmakla, dikilmekle köktеş olan diğer kullanımı daha mütevazıdır: cami hademesi.

Kayyım, peygambere atfedilen bir sıfat; bütün iyilikleri üzerinde toplayan, muhtaçlara ihsan eden, anlamları taşıyor. İslâmiyet, "gerçek ve dosdoğru din" manasına "din-i kayyım" diye anılıyor.

* * *

Hukuktaki kavram, "kayyum" değil "kayyım"dır. Zannederim, dinî kökenindeki "iyiliğini gözetmek" anlamıyla irtibatlı. Kayyımlık kurumunun Batı dillerindeki karşılıklarında, Fransızcası nispeten soğuk, düz: *administrateur* (yönetici). İngilizcedeki *trustee* (mutemetlik) ve Almancadaki *Pflegschaft* (bakım, himaye), kayyım'a daha yakın. Kurumun Roma hukukundaki kaynağı olan Latince *Cura* kelimesi, bakım, ilgilenmek, itina göstermek, anlamına geliyor. Roma hukukunda, zihinsel

engellilerin, reşit olmakla beraber yaşı küçük olanların ve müsriflerin (!) işlerini, elbette onların çıkarını gözeterek, geçici olarak idare etmek üzere düzenlenmiş bir kurum bu.

Hukukta kayyımlığın *vasilik*ten temel farkı, yetkisinin kesin tanımlı bir işle veya belirli bir zaman süresiyle sınırlı tutulması. Birisine vasi atamak, onun hukuken ehliyetsiz olduğunun tescili oluyor; kayyımlık ise atandığı özneyi "ehliyetsiz" kılmıyor. Hukuk talebelerine izah ederken, "vasi kişiye, kayyım mala atanır," diye kolaylaştırıyorlar.

* * *

Türkiye'de iktidarın şu son birkaç yılda kayyımlık uygulaması (belirttiğim gibi, genellikle "kayyumluk" diyorlar), herhalde mukayeseli hukuk çalışmalarında dünya çapında incelenmeye değer bir istisna halini kurumlaştırmakta. Adına süper-kayyımlık mı demeli, bilmiyorum; adeta idare rejiminin olağan bir organı haline geldi, belki yakında bir üst kurulu da tesis edilir (KÜK?).

Yerleşikleşmesinin yanında bu kayyımlık uygulamasının temel hususiyeti, koşullarının, süresinin, yetkisinin neredeyse sınırsızlaşması nedeniyle, vesayetle arasındaki farkın erimesidir. Bir medenî ve ticarî hukuk kurumunun, ceza hukukunun ve siyasetin bir kurumuna dönüştürülmesini de ekleyelim. "Bürokratik vesayetle mücadeleyi" dava edindiğini söyleyen bir iktidar, yarattığı yeni ve olağanüstü güçlü bir bürokratik vesayet alanıyla tarihe geçecek.

* * *

"Hayata dönüş" adlı tutuklu ve mahkûm kıyımının Adalet Bakanı olarak bilinen, "aslında" tecrübeli bir hukukçu olan Hikmet Sami Türk, 16 Haziran'da *CNN-Türk*'te, "neredeyse bütün işlerin artık kayyumlara (haber metninde böyle – T.B.) tevdi edilmesinin" ciddi sorunlar yaratacağını soğuk soğuk anlatmıştı. Bu icraatın üniversite özerkliğiyle (kayyım atanan özel üniversiteleri kastediyordu) ve "şirket kurma ve teşebbüs özgürlüğüyle bağdaşmadığını" söylüyordu. "Türkiye"nin çok bü-

yük tazminat bedelleriyle yüz yüze kalacağı uyarısını, birçokları gibi o da yapıyordu. Buradaki "Türkiye"nin, neticede biz vergi-kesilenler olacağını biliyoruz.

Bizzat iktidar medyasında, hatta hasımlara mümkünse su bile verilmesin isteyen *Yeni Akit* gazetesinde 13 Haziran'da Yaşar Baş imzasıyla çıkan eleştiri, daha 'muteber' sayılsa gerektir. Yazar, "yaşanarak öğreniliyor," diye vaziyeti hafifletmek istiyor; "suç işlenen şirketlerin hukuka uyumlandırılarak yaşatılmasının önünü açması" nedeniyle "ceza yargılamasındaki seçenek tedbirleri arasında en adil olanı," diyerek meşrulaştırıyor kayyım savletini. Yine de, uzun uzun belirsizlik ve sakıncaları sıralamaktan kendini alamıyor. Kayyımların nasıl belirleneceğine ve sorumluluklarına dair kriterlerin olmamasından yakınıyor, mesela "kârların" ne olacağına dair sorular da soruyor – işsiz kalan çalışanlar falan dert değil de, "kârlar", hayatî önemde tabii...

* * *

Yeni Akit'teki bu yazıda "dernek, vakıf veya gerçek kişi işletmelerine" kayyım atamanın mümkün olmadığına dikkat çekiliyordu ki, 15 Temmuz darbe teşebbüsü sonrası iktidar otuza yakın belediyeye kayyım atadı. Bir medenî ve ticarî hukuk kurumunun cezaîleştirilmesinin ve siyasîleştirilmesinin had safhası, kuşkusuz budur.

Bu uygulamayla ilgili de, *Yeni Şafak* yazarlarından Kemal Öztürk'ün 14 Eylül'de bazı kibar eleştirileri oldu. O öncelikle belediyelerin "suça destek verdiği" varitken, sıcağı sıcağına kayyım (o da "kayyum" diyor) atanmayıp, üzerinden zaman geçtikten sonra atama yapılmasının, "tüm dünyada aleyhimize yürütülen kampanyaya" koz verdiğinden rahatsızdır. Atanan kayyumların "siyasî ve popülist tavırlarla", mesela Kürtçe tabelaları kaldırarak, "sorunu büyütmesinden" rahatsızdır. "FETÖ ve PKK terör örgütleri yüzünden Türkiye kayyum sistemiyle yeni tanıştı," diyor – "sistem" kelimesinin altını çizelim. "İnsanların şirketlerine, mallarına, halkın seçtiği belediyelere devletin el koymasının" (bunu yazar böyle söylüyor), "neresinden ba-

karsanız bakın, netameli bir konu," olduğunu ikrar ediyor. Lakin onun temel meselesi, netamenin "iletişim stratejisi ve medya planlamasıyla" atlatılmasıdır.

* * *

Yine *Yeni Şafak*'ta ertesi gün (15 Eylül) yayımlanan Aydın Ünal imzalı yazı, iktidarın kayyıma yüklediği anlamın 'başka türden' bir ikrarıdır. Yazının başlığı: "Türkiye'ye kayyum atayamadılar ya..."[1] ABD'nin, 15 Temmuz darbe teşebbüsündeki dahline dair bir yazı bu. 15 Temmuz'u, ABD istihbarat cihazının Allende'yi devirmek için Şili'ye, Chavez'i devirmek için Venezuela'ya, Mursi'yi devirmek için Mısır'a, Rousseff'i devirmek için Brezilya'ya müdahaleleriyle aynı silsile içinde ele alarak, bu operasyonu "kayyum atamak" diye tanımlıyor. Ona bakılırsa Pinochet, "Şili'ye atadıkları kayyum" idi, Sisi, "Mısır'a atadıkları kayyum"... Darbe başarılı olsaydı, Fetullah Gülen'i "Türkiye'ye kayyum atamayı" planlamışlardı.

Geçen hafta kaybettiğimiz sevgili arkadaşımız Nihat Tuna, "E güzel," derdi. "Tamamdır, eyvallah" gibi... E güzel, "kayyum" buymuş demek ki... Etimolojiye, hukuka ne hacet. Anlaması kolaymış: Pinochet, Sisi.

28 Eylül 2016

1 "Kayyum", yine orijinalden. Bunları özellikle belirtiyorum. Dil hassasiyeti. Malûm, muhafazakârlar çok önem verirler.

Hiç farkı yoktur

Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu: "Bize göre Türkiye'deki OHAL'le Fransa'daki OHAL arasında fark yoktur," demişti hatırlarsınız. Olağanüstü rejimlerde bile mahfuz olması gereken çekirdek hakların hiçe sayılması veya sayılmaması arasında mesela, bir fark görmeyecektik buna göre.

* * *

Bütün "terör örgütlerini", "hepsi aynı" sepetine atmak, çoktan otomatiğe bağlanmış durumda. Yine Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu, 26 Nisan'da "bize ve bizim tüm ortak değerlerimize bir tehdit oluşturma"ları itibarıyla "DAEŞ, El Kaide, PKK, PYD ve DHKP-C arasında hiçbir fark" olmadığını söylemişti. Ahmet Davutoğlu Başbakanken, 5 Nisan'da "'Paralel Yapı ile terör örgütü PKK arasında fark bulunmadığını" açıklarken, ortak paydayı "Türkiye'yi tökezletmek isteyen odakların taşeron olarak kullandıkları birer kukla" olmalarıyla tanımlamıştı. AKP Karabük milletvekili Mehmet Ali Şahin 25 Temmuz'da "Terörist başı Abdullah Öcalan ile Fethullah Gülen arasında ne fark var, fark mı var?" diyerek 'açmış' bunu. Genel Başkan Yardımcısı Yasin Aktay, 21 Ağustos'ta "DAEŞ'le PKK arasında hiçbir fark" olmadığından herkesin emin olmasını istemiş: "DAEŞ'in ipini

biraz takip ettiğinde öbür ucunda PKK çıkmaktadır, başka bir ucunda FETÖ, başka bir ucunda başka başka örgütler çıkmaktadır." Cumhurbaşkanı Erdoğan da aynı denklemi kuruyor: "FETÖ ile DAİŞ arasında hiçbir fark olmadığını", "PKK'nın saldırılarının arkasında FETÖ olduğunu anlamak için kâhin olmaya gerek yok" (18 Ağustos).

Burada dikkat çekici olan, bu yapıların hukukî-siyasî statüleri, yöntemleri, teşkil ettikleri tehdit itibarıyla veya Kötü'nün timsali addetmek bakımından ortaklaştırılmakla yetinilmemesidir. Onları bütün mahiyetleri, kaynakları, saikleri ile de "aynı"laştıran bir dil bu. Yetmiyor, hepsini doğrudan birbiriyle iltisaklandırıyor. Türkiye'ye belâ olmaya adanmış, bir merkezden idare edilen bir şebeke suretinde... Bilimsel-teorik, hukukî, siyasî, ahlâkî meseleler bir yana, bizzat profesyonel "anti-terör" aklı açısından bakacak olursak, 'amatörce' değil mi?

* * *

Yetmiyor, hasım gördüklerini de atıyorlar "hepsi bir" çuvalına. 13 Eylül'de, iktidar partisinin Meclis Grup Başkanvekili Bülent Turan'ın "Selahattin Gülen, Fethullah Demirtaş, bunların hiç farkı yok birbirinden" 'nüktesi'ni aktarmakla yetineyim.

"Teröre destek" suçlamasının, bir trol ağı gibi toplumun üzerine atılması da bu fasıldandır. Tipik örneği, yüzlerce akademisyenin imzaladığı "Bu suça ortak olmayacağız" bildirisinin gördüğü muamele. Cumhurbaşkanı Erdoğan, Ocak ortasında bu bildiri hakkında "Terör örgütü adına elinize silah alıp kurşun sıkmakla... hiçbir farkı yoktur" hükmünü vermişti.

* * *

12 Ocak 2017'de, TL'yi güçlendirme kampanyası sırasında da bu silaha davrandı Erdoğan:

> Türkiye'nin maruz kaldığı saldırıların bir de ekonomik boyutu olduğunu artık herkes görüyor, biliyor. Elinde silahı, bombası olan teröristle elinde doları, avrosu, faizi olan terörist arasında amaç bakımından hiçbir fark yoktur.

* * *

15 Temmuz'la ilgili Meclis Araştırma Komisyonu'nun Başkanı Reşat Petek'in, darbe girişiminin mana ve ehemmiyetini global kamuoyu ve ABD nezdinde anlaşılır kılmak amacıyla yaptığı bir açıklama var: "ABD için 11 Eylül saldırısı neyse, bizim açımızdan da 15 Temmuz darbe girişimi, benzer bir terör saldırısıdır." *Sabah* gazetesi, manşetinde bunu "farkı yoktur" otomatiğine bağlamış: "15 Temmuz'un, 11 Eylül teröründen farkı yoktur" (20 Ekim).

İktidar medyasının kurduğu kamusal dilde, "benziyor" veya "mukayese edilebilir" ile "hiçbir farkı yoktur"u, olsa olsa incecik bir zar ayırıyor birbirinden.

* * *

Bir başka müsabaka dalı, herhangi bir menhus olayı İsrail'le eşlemektir. Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez: "Gözlerden kaçıyor ama İsrail'i kuran Tevrat yorumu ile Şam ve Irak'ta devlet kurmak isteyen din yorumu (IŞİD/DAEŞ) arasında çok fark yok" demişti (6 Aralık 2014). "Hiç fark yok" değil, bari "çok fark yok"... İHH Vakfı Başkanı Bülent Yıldırım'a göre, 15 Temmuz darbe girişimi ile İsrail'in Gazze yolundaki Mavi Marmara'ya saldırısı arasında "hiçbir fark yok"tu.

* * *

2014 Cumhurbaşkanlığı seçimi kampanyasında da Devlet Bahçeli, "Aday Erdoğan"la İsrail Başbakanı Netanyahu arasında "hiçbir fark" görmüyordu:

> Aday Erdoğan'ın gemi filosu sahibi malum oğlu İsrail ile kazançlı alışverişe devam etmekte ve kesesini doldurmaktadır. Bu şahıs için kişisel servet artışı her şeyden önceliklidir. Aday Erdoğan Kürdistan konusunda İsrail ile aynı kampta ve aynı bloktadır. Bu meyanda Netanyahu ve Erdoğan arasında hiçbir fark yoktur. (24 Temmuz 2014)

MHP'nin "çözüm süreci" zamanlarında kurduğu "Hiçbir fark yoktur" denklemlerini hatırlamak ilginçtir. Devlet Bahçeli'nin Dolmabahçe Mutabakatı'yla ilgili açıklamasının başlığı: "Sevr anlaşmasıyla 10 maddelik ihanet metni arasında fark yok" idi (3 Mart 2015). Üç ay kadar sonra, Genel Başkan Yardımcısı Semih Yalçın: "Aslında 'ruh ikizi' olan AKP ve HDP'nin birbirinden farkı yoktur" demişti.

* * *

Bu ideolojik tesviyecilik zanaatının İslâmî camia içi bir tatbikatından bahsedeyim. Bu, "dinlerarası diyaloğa" ilgi duymaları itibarıyla, Said-i Nursî'den Yeni Asya'ya bütün 'klasik' Nur talebeleri çizgisi ile Gülencilik arasında "zerre fark olmadığını" işleyen söylemdir. Süleymaniye Vakfı Başkanı Prof. Abdulaziz Bayındır'ın "Fethullah Gülen ile Said Nursi Arasında Hiçbir Fark Yoktur" başlıklı bir video klibi bulunuyor.

* * *

"Hepsi aynı/hiç farkı yok" dilinin, 'mübalağaya' yarayan işlevini de biliyoruz. Bu dalda bir rekor olarak, Çevre ve Şehircilik Bakanı Mehmet Özhaseki'nin "PKK'lı Teröristlerin Moğollardan Farkı Yok" (21 Mart) sözünü aktarmakla yetineyim.

* * *

İktidarın karşısındakiler de, utanılacak iç tutarsızlıklara, korkunç ikiyüzlülüklere dikkat çekmek için, "hiçbir fark yok" kozuna el atıyorlar. Yerden göğe haklı olarak, günde beş vakit taşladığı şeytanın, iktidarın kendi içinde olduğunu göstermek, buna isyan etmek için... Gültan Kışanak, tutuklanmadan önce yayımlanan son söyleşisinde: "Kayyım ataması ile askerlerin darbesi arasında hiçbir fark yok, bu da askerî bir darbedir," demişti. Veya Eren Keskin, bir söyleşisinde: "Kitlelere şu alternatif bırakılmış; ya Kemalistlerdensin ya da İslâmcılardan. Oysa ikisi arasında bir fark yok," diyordu (10 Mart 2015, *T24*).

* * *

Ulusalcı-Kemalist tesir altındaki muhitlerdeyse, IŞİD'le AKP arasında "hiçbir fark" görmeme eğilimi, pek marjinal değildir. (Emekli Tuğamiral Türker Ertürk, "Emperyalizmin alt yüklenicisi olmak" bakımından IŞİD, PKK ve AKP arasında "zerre kadar fark" görmüyor.)

* * *

Elbette, bu yaygın "Hiçbir farkı yoktur" tesviyeciliğinin, öncelikle mahut siyasî kutuplaşmayla ilgisi var. Siyahla beyaz, her zamankinden daha siyah-beyaz. Nazi âkılı Carl Schmitt'in şöhretini borçlu olduğu, politikayı dost-düşman ayrımına kilitleyen felsefenin popüler kültür haline geldiği bir vasattayız.

"Hiçbir farkı yoktur"larla, dünyanın bin bir müşkülünü, bin bir teferruatını 'açıklamak' çok kolay. Gerçekten anlamaktan korkarak, dünyayı bildiğine sabitleyen bir çapa... Zaten bir ruh haliyle, korkularla ve hınçlarla da ilgili, bu kitlenme. "Bütün dünyaya karşı biz" koçaklamasına uyuyor. Serdengeçtiliği, bizzat bir 'argümana' –tek argümana!– dönüştüren ruh haline uyuyor.

* * *

Kaçınılmazdır, anlaşılır, 'doğal'dır – ve böylelikle hegemonyanın da bir arazı olmuyor mu bu? Kimseye kendi farkının haysiyetini bırakmayan bir "Hiçbir fark yoktur" salgınına dönüşen dil, mesela, hegemonik bir illeti yaymıyor mu? Hâkim dilin bulaşıcılığını, tabiî âfet mi sayacağız?

Carl Schmitt kadar meşhur olmayan bir başka Alman düşünür, Oskar Negt, politikayı tefrik etme kabiliyeti olarak tanımlar. Ayrım yapmanın başka bir usulü bu: her durumda, her bağlamda, her öznede ayrımlara –evet, mümkünse incelerine de– dikkat eden, bu dikkatte ısrarlı bir tavır. Evet, takat istiyor, metanet istiyor. Bir farkımız olacaksa...

7 Aralık 2016

İltisak

İltisak, Arapça lüsûk kökünden geliyor: kavuşma, birleşme, bitişik olma demek. İkinci anlamı da ulaşma.

* * *

İltisak kelimesinin dinî söylemde bir kullanımı var. Daha çok da tasavvufî veya tasavvufmeşrep muhitlerde... Burada, iltisak kavramını "Allah ile insan arasında ilişki ve bağlantı" anlamına yorma eğilimine rastlanır.

İrtibat-ilişki manasında daha düz kullanımları da var. Şehircilik tarihçisi Osman Nuri Ergin, kalenderhanelerin (dervişlerin konakladıkları tekkeler) "Türklüğün iltisak noktası olan birer konsolosluk" olduğunu yazmış vaktiyle. Mesela Arûsî Şeyh Ömer Fevzi Mardin'in hayat hikâyesinde, faaliyet ve ilişkileri, "diğer iltisakları" diye maddeleniyor.

İlâhiyatçı Mustafa Öztürk, mürşidi mehdiye yakın bir yere koyan tasavvuf geleneğiyle teşeyyu (Şiileşme, Şiilik meyli) arasında "sıkı denebilecek bir irtibat/iltisak" olduğuna dikkat çekerken[1] kelimeyi bu düz anlamıyla kullanıyor. Onun bu yorumundaki kastı, Gülencilerdir. Bu arada, Fethullah Gülen'in

1 http://www.karar.com/yazarlar/mustafa-ozturk/sahte-mehdi-meselesi-2018

metin ve konuşmalarında "iltisak" kavramına yer yer rastlanır. Hem metafizik imâlarla, hem düz "irtibat" anlamıyla...

* * *

Lüsûk'un ikinci anlamının "ulaşma" olduğunu hatırlayalım. Nitekim 2016 Eylül'üne kadar iltisak kelimesinin geçtiği yegâne hukukî-idarî metinler, taşımacılıkla ilgilidir. Ana güzergâhlardan ayrılan özel, yan hatlarla ilgili düzenlemelerdir bunlar ("iltisak hatları"). Misal, 1954'te Meclis'te Karayolları Umum Müdürlüğü bütçesi görüşmelerinde, bir mebus "büyük ana yolların bâzı yerlerde birbirlerine bağlanması, iltisak yollarının yapılması mecburiyeti"ne dikkat çeker. 2013'te kabul edilen "Türkiye Demiryolu Ulaştırmasının Serbestleştirilmesi Hakkında Kanun"da da "iltisak hatları" bahsi geçer.

* * *

Sözlüklerde iltisak kelimesinin ikinci anlamı, biyolojiye mahsustur: "iki organın birbirine yapışması." Sadece iki organın değil iki dokunun birbirine yapışması anlamında iltisak kelimesinin en yaygın kullanımına tıpta rastlanıyor zaten. Şöyle tarif ediliyor: "Normalde birbirinden ayrı iki organ veya zarın –iltihap vb. nedenlerle– birbirine yapışması, adezyon." Eski tıp dilinde, envai çeşit terim var: İltisâk-ı ecfân (göz kapaklarının yapışması), iltisâk-ı em'â (bağırsakların birbirine yapışması), iltisâk-ı esâbi (parmakların birbirine bitişmesi), iltisâk-ı mafsal (mafsal hareketinin kesintiye uğraması). Bugün bu terimler kullanılmıyor fakat güncel tıp literatüründe hâlâ iltisak kelimesine rastlayabilirsiniz.

Tıbbî bağlamda iltisakın, halk arasında, "iltisaklı deri"den kaynaklanan sıkıntılı sünnet tecrübelerinde bahsi geçer. Hatta 2007'de bir gazete mülakatında, meşhur fennî sünnetçi Kemal Özkan, ciddi bir edayla, peniste iltisakla "fimosis"in (üreme organının deliğinin dar olması) birbirine karıştırılması mevzuunu dile getirmiş.

* * *

Kelimelerin deveranı ilginçtir.

Demiryolları mevzuatı dışında Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Mevzuat Bilgi Sistemi'nde zikri geçmeyen bu kelime, 1 Eylül tarihli Olağanüstü Hal Kanun Hükmünde Kararnamesi'nde, "terör örgütlerine veya Millî Güvenlik Kurulu'nca Devlet'in millî güvenliğine karşı faaliyette bulunduğuna karar verilen yapı, oluşum veya gruplara üyeliği, mensubiyeti veya iltisakı yahut bunlarla irtibatı olduğu ilgili valilerce tespit edilenler," ibaresiyle hukuk terminolojisine dahil oldu.[2]

Bu yeni tabiri behemehal uygun karşılayanlardan ceza hukuku profesörü Ersan Şen, iltisakın "bitişme, kavuşma, kaynaşma, birleşme" anlamlarına dikkat çekerek, "ilişki anlamına gelen irtibat kavramından daha dar, yani oluşması daha zor", dolayısıyla daha somut bir bağlantıyı ifade ettiği tefsirini yapıyor.[3] Alanı hukuk değil dil-edebiyat olan Prof. Namık Açıkgöz ise aksine, çok daha dolaylı bir bağlantıyı tarif ediyor: "Doğrudan bir ilişki yoksa" bile, "iltisak olunan olay ile iltisaklı olan arasında nihai planda bir ilişki vardır. Bu kavram, bünyevî/organik bir aynılığı değil, ancak sonuçta olumlu veya olumsuz etkilenme durumunu izah eden bir kavramdır."[4] Kelimenin yeni hukukî kullanımını canla başla meşrulaştıran yazara göre:

> Bir kişi doğrudan FETÖ mensubu olmayabilir ama FETÖ'nün yaptıklarından doğrudan nemalanabilir. Bu nemalananlar, kendilerinin FETÖ mensubu olmadıklarını zannederler veya öyle iddia ederler ama her seviyeden FETÖ'cü militanların açıktan destekçisi olmasalar bile, FETÖ'cülerin faaliyetlerinin sonuçlarından istifade ettikleri için, gizli destekçileridir. Doğrudan FETÖ mensubu olanlar veya irtibatı tespit edilenlerle mücadele kolaydır ama asıl mücadele iltisâklı olanlarla yapılırken zorlaşır.

2 Belki de dinî söylemden ona aşinalığı olan birilerinin aklına düşmüştür.

3 http://www.enpolitik.com/kose-yazisi/553/iltisak-ne-demektir.html

4 http://www.enpolitik.com/kose-yazisi/553/iltisak-ne-demektir.html

Veya,

> Yasal olarak PKK ile HDP'nin hiçbir organik bağı yoktur ama ideolojik zemindeki ilişkileri sonucu, PKK'nın yöredeki baskısı, HDP'lilerin meclise girmesini doğurmuştur. İşte bu nihai oluşma, bir iltisaktır.

Evet, çok daha dolaylı, somut kanıta pek de titizlenmeden kurulan ilişkilendirmelere, kes-yapıştır'a çok daha elverişli bir yorum. Analitik bir hukuk aklı yerine, tefrik etme hassasiyetinin yerine, her şeyi bir torbaya tıkma acullüğünü koyan bir yorum. Uygulamada görülen de, budur.

* * *

Kelimelerin deveranı ilginçtir. Bilhassa, yaşadığımız devirde. 'Yeni' veya muktedir bir işlev kazanan kelimelerin, ezelden beri hepimizin malûmuymuşçasına yerleşivermeleri de ilginçtir. Konvansiyonlara düşkün, muhafazakâr hukuk dilinde bile...

Namık Açıkgöz, iltisak kelimesinin "tıptan hukuka" intikal ettiğine dikkat çekmiş. O, özel bir anlam yüklemeden, "normal" bir tespit olarak söyleyip geçmiş bunu. Oysa biliyoruz ki tıptan, biyolojiden siyasî-hukukî dile mecaz-kelime hele kavram transferleri, tekinsizdir. Politikayı, hukuku, doğa kanunlarının kaçınılmazlığıyla kuşatan bir akla açılırlar. Tıbbın (bilhassa cerrahinin) meseleleri "hastalık" olarak teşhis eden ve karşısında ne olduğu belli, tartışılmaz acil "tedbirler" öngören aklını politikaya ve hukuka hâkim kılarlar.

Kelimeyi Türk hekimlerine iade ediniz!

21 Aralık 2016

İstifa

Geçen yaz, Japonya'da bir istifa krizi yaşanmıştı. Krizin sebebi, Tenno Akihito'nun, 1989'dan beri bulunduğu makamdan istifa etmek istemesiydi. Mesele şu ki, Tenno Akihito Japon imparatoru idi, anayasada, imparatorluğun resmî protokolünde ve bin beş yüz yıllık töresinde de istifa müessesesi bulunmuyordu. O sıra 82 yaşında olan imparator, "Devletin sembolü olarak yükümlü bulunduğum görevleri layıkıyla yerine getirmem korkarım zorlaşıyor," gibi diplomatik ifadelerle affını istiyor fakat çare bulunamıyordu. İmparator, imparatorluktan istifa edemezdi. İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar, tanrı hükmündeydi zaten imparator. 1926'dan itibaren o tahtta oturan Hirohito, ancak dünya savaşı yıkımının travmasının etkisiyle ve parlamenter düzene geçilmesiyle, en azından yeni kuşaklar nezdinde tanrı katından insan seviyesine inmişti. Akihito, imparatorluk makamına geldiğinden itibaren normal insana yakın bir yere konan ilk "Tenno" (imparator). 2011 tsunami felâketinde, perişan köylüleri iki büklüm eğilerek selamlayışıyla da göstermişti insanlığını. İstifayı düşünmesi de, bir 'normal insan' işareti. Görevini iyi yapamadığını düşünmenin, (intihar değilse!) kesin istifa sebebi sayıldığı bir memlekette...

Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda, Avusturya-Macaristan

İmparatoru I. Karl von Habsburg'un monarşiye son veren beyannamesinde, eşi Zita'nın bastırmasıyla istifa sözünden kaçınılmıştı. İmparatoriçe Zita, "Bir egemen asla istifa edemez!" diye ısrar etmişti. Devrilebilir, egemenlik hakkını yitirdiğine hükmedilebilirdi fakat istifa edemezdi. Kavram olarak imkânsızdı bu.

İslâmiyet tarihine ilişkin tartışmalarda, Halife Hz. Osman'ın hilafet ihtilafını çözmek için belki istifa etmesinin evla olmuş olacağı spekülasyonunu yapanlara karşı; hilafetin "verilen" bir görev olduğu, verilen bir görevden istifanın mümkün olmadığı yorumlarına rastlarız.

* * *

Belki, tersi de doğrudur. İstifa-etmezlik, -edemezlik, imparator gibi, mutlak hâkim gibi hissettiriyordur.

* * *

İstifa kelimesi, Arapça kökü itibarıyla af dilemeden geliyor! 'İlham verici', değil mi! İstifa beyanında, görevden affını isterler ya, o da bu kökle uyumlu.

Batı dillerinde istifanın karşılıklarından biri, Resignation. Latince Resignare'den geliyor: vazgeçmek, imtina etmek, feragat etmek, teslimiyet. Bu karşılığın teslimiyete uzanan anlamı günümüzde daha belirgin. Bir de Latince Abdicatio'dan (çekilme, ayrılma, vazgeçme) gelen abdicate fiili var: özgül olarak, tahtından feragat etmek, hakkından veya iktidardan vazgeçmek anlamında kullanılıyor. Almancada, taç-taht sahipleri için kullanılan istifa fiili: abdanken. Buradaki incelik, teşekkür ederek çekilmek gibi bir anlam taşıması. Nitekim günümüzdeki kullanımında, âlicenap havalı, 'kibirli' istifalar için kullanılıyor bu fiil.

Seçilmişler için yine Resignation/resign'e geliyoruz. Veya retire, hem emeklilik hem çekilmek anlamında. Daha yaygın olarak, tam bir Anglosakson yalınlığıyla, "quit" fiili kullanılıyor istifa için: Gitmek, bırakmak; çekip gitmek! Almancada da aynısı: Rücktritt. Fransızcanın resignation'a alternatifi de yalın ve sarih: démission, görevi bırakma, görevden ayrılma.

* * *

Arapçada bir de ıstıfa vardır: İyisini seçip ayıklamak, seçmek, süzüp, geliştirip arıtmak gibi bir anlama geliyor. İstifanın bir ıstıfa yolu da olduğunu söyleyebiliriz, değil mi?

* * *

Murat Sevinç, siyaset ve idaredeki bir zaafla, bir tıkanmayla, bir problemle ilgili olarak Türkiye'de istifanın asla ve asla söz konusu olmayışını hatırlatmıştı:

> En basit demokratik teamülü söyleyeyim size: İstifa. Evet, demokratik sistemlerde yönetim krizleri ya da çeşitli tatsız iddialar ortaya çıktığında, yöneticiler sistemi rahatlatmak için istifa etmeyi deniyor. Yeni bir şey kuruluyor, gidenin yerine. Türkiye'de istifa, en büyük günahlardan biri. Küfür gibi! Akıllarına bile gelmiyor.[1]

* * *

Cumhurbaşkanı Erdoğan, 17 Ekim 2015'te bir konuşmasında, "her bu tür olaylarda bakanların istifasını istemek... bu ülkeyi yönetilemez hale getirmektir," demişti. "Bu tür olay", 109 insanın canını alan Ankara Garı katliamıydı. Erdoğan, Sivas (1993), Maraş (1978) katliamlarını hatırlatarak "o zaman neden istifa etmediler?" diye soruyordu. 1978'de İçişleri Bakanı, olaydan birkaç gün sonra istifa etmişti. Eskiden de nadirdi ama yine de vekil vükelanın istifa ettiği olurdu.

* * *

Derken, 2017 sonbaharında, AKP zirvelerinde bir istifa *ettirtme* krizi çıktı. AKP Genel Başkanı ve Cumhurbaşkanı Erdoğan İstanbul, Ankara, Bursa gibi büyük şehirler dahil kimi belediye başkanlarının istifasını istiyor, ne var ki bunların bazıları ayak diriyordu. Muhalefetten, –icraatlarını korkunç bul-

1 http://www.agos.com.tr/tr/yazi/17450/anayasa-degisikliginde-ne-yapilmazsa-hepsi-yapiliyor

dukları, yolsuzluklara bulanmış gördükleri–, bu seçilmiş belediye başkanlarının vesayetçi bir tutumla koltuklarından kaldırılmasına itiraz eden sesler yükseldi. AKP sözcüsü Mahir Ünal'ın bu tepkilere verdiği karşılık, sahiden 'literatüre katkı' mahiyetindeydi: "Cumhurbaşkanımız demokratik hakkı olan istifaya çağırma hakkını kullandı." Tabii onun bu demokratik hakkı kullanımının tesiri, nice vatandaşların on yıllardır muhtelif vahim olayların can acısı ve öfkesiyle seslendirdikleri nafile istifa çağrılarıyla bir olmazdı. 'Majestik' otorite, belli ki sadece istifa etmezliği/edemezliği ile değil, istifa *ettirtme* erkiyle de müstesnadır.

* * *

Neden böyle? Neden istifa adeta bir küfür gibidir, ihtimal dışıdır?

Evvela, zaaf işareti sayıldığı için, besbelli. İktidarın gücünü, kaya gibi sağlam olduğunu göstermek, her şeyden önemli. Hizmetten de, candan da önemli.

Bununla da bağlantılı olarak elbette, –yazının başını hatırlayın–, imparator-gibi, kral-gibi zannettiriyor olsa gerek.

Özerk irade kıtlığıyla da alakası olsa gerek. Türkiye'nin istifa "sosyolojisine" bakarsanız, istifanın genellikle 'yukarıdan' istenen bir işlem olduğunu görürsünüz. Bakanlar da, yüksek bürokratlar da, teknik direktörler de, genellikle yönetimin, başkanın, bakanın, liderin talebi üzerine istifa eder. İstifası istenir. Kimi zaman zaten lider veya başkan, aslında siyasî ortakları, yoldaşları olması gereken kadronun istifa mektuplarını peşinen cebinde bulundurur, uygun gördüğü zaman yürürlüğe koyar. Kendi iradesiyle, şahsî kararıyla, kendi vicdan muhasebesine dayanarak bir önemli görevden istifa eden en son kimi hatırlıyorsunuz? Belki teknik direktörlerden olabilir.

Türkiye'nin yönetenler sınıfının sorumluluğu da, istifa fiilinin zımnındaki özür duygusu da, kendi amirine, liderine, başkanınadır; yönetilenlere, insanlara, halka-millete değil.

* * *

Süleyman Demirel, tâ 28 Kasım 1964 Adalet Partisi büyük kongresinde "İstifa müessesesini bir korkaklık müessesesi addetmek yanlıştır," demiş. Hatta bazen, tersine, istifa *etmemek*, korkaklık olabilir.

1 Şubat 2017

Merhamet

Merhamet, muhatabını onurlandırmaz. Hele merhamet dilemek, ezicidir. Merhamet, öznesini, merhamet edeni yüceltir; buradaki ahlâkî yücelişin de, kudret ve kibir cinsinden bir 'yücelmenin' altında kalmaması zordur.[1]

Daha çok muhafazakârlar severler merhameti. Amerikan Cumhuriyetçileri, on yıl kadar önce "merhametli muhafazakârlık"[2] şiârını ortaya atmışlardı: sosyal hakları ve sosyal devleti, aile-cemaat ve hayır-hasenat faaliyetiyle ikame etmeye dönük bir 'açılım'. Size tanıdık gelecektir. Yoksulluğun sebeplerini mesele etmeden, yoksulları kendi kendilerini kurtaracakları bir dayanışmaya sevk etmek yerine; yoksulluğu kader ve 'tabiat' kabul ederek, onlara acımak ve şefkat göstermek.

Genel olarak, değiştirmeye çalışmak yerine, ezelî-ebedî hakikate rıza göstermenin bir çıktısıdır muhafazakâr muhayyilede, merhamet. Alev Alatlı'nın Rusya dizisinin 2004'te yayımlanan

1 Yine de, devletten adalet ve merhamet beklemenin veya talep etmenin anlamı üzerine Kasım Ocak'ın, Dücane Cündioğlu'nun derslerinden hareketle sürdürdüğü tartışma, okumaya değer: http://bianet.org/biamag/siyaset/172301-merhamet-kulesi-dusunulebilir-mi

2 Lauren Bernart (ed.), *Compassion*, Routledge, New York ve Londra, 2004, s. 1-14.

birinci kitabının adı *Aydınlanma Değil Merhamet* idi. Tanrı'ya, okuma yazmayla değil duyarak, görerek, azizlerden ibret alarak, "ışıkla değil ısıyla" ulaşılabileceğinin alâmeti olan bir şiâr: akıl yerine duygu olarak merhamet...

* * *

Büyük dinler, merhamet ahlâkını estetikleştirirler. Hz. İsa, bizzat bir merhamet ikonu. Schopenhauer'de, bütün varlığın acısını hissetmek, içselleştirmek, kendini idrakin ve bilincin kapısıdır. İslâmiyet'te merhameti emreden 'güçlü' hadisler var: "Allah'ın kullarının kalplerine yerleştirdiği merhamettir ve Allah, ancak merhametli kullarına rahmet eder." "İnsanlara merhamet etmeyene Allah da merhamet etmez."

* * *

Birbirlerine karşı merhametli olmak, din kardeşleri arasında mı vazifedir, yoksa bütün insan-kardeşler arasında mı? Öğretinin ilkini işaret ettiği okumaları bulunsa dahi, dinlerin sosyal ve siyasî tarihi, çoğunlukla a şıkkını bile bize mumla aratacaktır.

Dinlerin geleneğiyle sarıp sarmalanmış olan kardeşlik ilkesinin, Fransız Devrimi'nden sonraki seyirde, kamusal-cumhuriyetçi bir erdem olarak dayanışmaya dönüşmesi, biraz da bundan. Merhametin kuvve'sini tikelden genele-kamusala taşıma arayışı var burada. Sadece Kardeşlerimiz'in değil, "öteki" insanların da sorumluluğunu taşıma iradesi...

Uluslararası insan hakları hareketi, bunun için, mülteci krizi vesilesiyle özellikle Batı kamuoylarına hitap ederken: "Merhamet değil, insan hakları" şiârını canlandırıyor.

* * *

Hakları, dayanışmayı ikame etme riskini bilirken, merhamete merhametsizlik etmeyelim ama.

Kelimenin kaynaklarına dönmek, merhametimizi güçlendirir. Arapça "marhama", acıma, şefkat demek; kökünde "rahim" var: koruma, esirgeme. İngilizcede ve Latin dillerinde merha-

met, compassion, Latince "com" (beraber) ve "pati" (acı çekmek) bileşiğidir;[3] müştereken acı duymak, birinin/başkasının acısını duymak anlamına geliyor. Şefkat/esirgeme/koruma ile acıyı paylaşma arasındaki ayrım, merhamet kelimesinin ortak paydasını çatlatacak kadar büyük olabilir aslında! Her halükârda, merhameti, acıyı paylaşmak, başkalarının acısını duymak istikametinde düşünmeye, şefkati evrenselleştirmeye açılan bir ufkumuz var.[4]

* * *

Güçlünün, devletin, iktidarın merhamet etmesinden başka, "aşağıdakilerin" merhameti yok mu bir de? Yönetilenlerin, aşağıdakilerin, sıradan insanların, eşitler arasındaki 'sivil' merhameti...

İhsan Eliaçık, tahakküme, şiddete, barbarlığa karşı dünyayı ayakta tutan şeyin insanlardaki "rahmet ve merhamet duyguları" olduğunu yazmıştı. Toplumu bir arada tutan bir kuvve, bir nevi 'kamu kaynağı' olarak görebilirsiniz, insanların merhametini.

Sebebinden gerekçesinden failinden muhatabından ari olarak, zulme, gadre, şiddete, insafsızlığa adaletsizliğe karşı bir irkilmedir, o merhamet. "Yazıktır" infialidir. İnsaf ölçüsüdür (insaf: Arapça ılımlılık, merhamet). "Ne olursa olsun, bir insana bu yapılmaz, yapılamaz" hissidir. İnsan hakları etiğinin bir tabii kaynağı sayabilirsiniz o hissi.

* * *

İsmet Özel 'bile', şair yanıyla, "Merhamet belki çok yüce bir şey ve muhtemel ki merhamet aşktan üstün," diye yazmış bir defasında.

Nesimî'nin derlediği nefes: "Can-ı aşkı nüş edenler müptelâdır ekseri (...) Müptelâ-yı merhamet kıl kalbi vîran aşkına,"

---

3 Almanca Mitleid da aynısı: "mit", beraber, "Leid", acı.

4 Meraklısına: *Psikeart* dergisinin 38. sayısının (2015) "Merhamet" konulu dosyasına bakın. Orada da, Ayşe Devrim Çıngı Başterzi'nin "Merhamet üzerine iflah olmaz düşünceler"ine.

–iktidarın hep uzağındakilerin arasından–, merhameti bir iptilâya çevirme öğüdünü üflüyor kulağımıza.

* * *

"Merhametten maraz doğar" lâfı da "bizim kültürümüzde var". Epeydir, resmen ve şevkle benimsenen bir şiâr, kamu binalarının alnına yazılsa yeridir.

Bu "kültürün" tazyiki altında, aşağıdakilerin, toplumun, halkın, milletin, insanların merhametine ne olur? Merhamet, sadece hissî değildir, tecrübeyle gelişir ve öğrenilir de. Öğrenildiği gibi, unutulur, aşınır da. Şehirlerin insanların başına yıkıldığı, binlerce insanın işsiz aşsız haksız hukuksuz bırakılarak "medeni ölüme" mahkûm edildiği, "kurunun yanında yaş" yakmanın adeta sürdürülebilir enerji yatırımına dönüştüğü bir vasatta... söz sahipleri Barış Bıçakçı'nın deyişiyle "nişan alarak konuşur",[5] hınç ve kin estetize edilir, terör-hıyanet-ihanet suçlamaları gaz bombası gibi yağdırılırken... zaten gadre uğrayanların hali konu edilmez, bilinmez, havadis olmazken... gerekçesinden sebebinden failinden muhatabından ari olarak, o saf "insana bu yapılır mı?" irkintisi bile men edilirken... merhamet sağ kalır mı?

Acı olan, vahim olan, 'halk içinde' merhametin gözelerinin kuruması, kurutulması... Zulümden, gaddarlıktan irkilme hassasının yittiği, kendi muhiti, kendi Biz'i haricindekilerin acılarına bigâne, "bir insana bu yapılır mı?" haddinin tanınmadığı yerde, toplum olmanın hayatî bir kaynağı kuruyor demektir.

23 Kasım 2016

5 http://t24.com.tr/k24/yazi/kafiyesiz-sozun-menzili,930

Olağanüstü

Eski nesillerden bazıları, yumuşak g yerine düz g ile, *olaganüstü* diye söylerlerdi. Art arda yığılan üç kalın ünlünün zaten verdiği ağırlığı artırarak, kelimenin içeriğini vurgulayan bir sertlikle... "Olağanüstü"nün Arapçası olan "fevkalade"yi müzayedeye çıkartan o "fevkaladenin fevkında" sıfatının eli yükseltmesi gibi. Olağanüstünün de üstünde, olağanüstü-ötesi.

Darbe gerçekleşseydi, belli ki olaganüstü bir rejim esip gürleyecek, (asker kişilerin dahlinden bağımsız olarak) asker bir akıl hüküm sürecek, "kurunun yanında yanan yaş"ın dönüm hesabına bakılmayacak, fevkaladenin fevkında bir kıyım olacaktı.

* * *

Olağanüstü halin İngilizce (*state of emergency* ve Fransızca *L'état d'urgence*) karşılıkları, "âcil durum" anlamına geliyor. Almancası (*Ausnahmezustand*), "istisna hali". Kavramsal vektörleri birleştirirsek: bir vahamet halinde, ağır bir tehdit, bir tehlike karşısında, olağan hukuka tâbi olmadan yönetmek, demek. "İstisna"nın sözlük anlamlarından biriyle, kuraldışı davranabilmek. Kimi anayasa hukukçularının tarifiyle: Yasanın, anayasa normunun ve idarî tedbirin eşlendiği, düzlendiği bir rejim. Hukuk doktrinindeki kökeni, Roma hukukundaki diktatörlü-

ğe uzanıyor nitekim. İmparator Gratianus'un vecizesiyle: "Acil durum, kanun tanımaz."

Kurumun modern kökeninde, dış tehlikelere karşı önlem almak vardı. Savaş halinde, savaş tehdidi karşısında, içeride savaş koşulları uygulamak. Zamanla, referans dıştan içe döndü: iç tehdide karşı savaş hali.

Olağanüstü halin kendi "diyalektik bilinci", bağışıklık ilkesine dayanır. Alt edilmesi gereken tehlikenin, tehdidin, felâketin, belânın zehrinden bir miktar zerk ederek bünye güçlendirilecektir. Daha büyük, yıkıcı, "kötü" şiddeti savuşturmak için, bir doz "iyi" şiddet uygulanacaktır. İktidar tekniği açısından, Uzakdoğu sporlarını hatırlatan bir "diyalektik" vardır burada: Hasmının hamlesini karşılarken, onun kuvvetini kendi kuvvetine katma.

Olağanüstü hal ideolojisini eleştirenler, bu bağışıklık diyalektiğinin aslında bir apori olduğunu söylerler: İki zıt, uzlaşmaz hükümle bir mesele çözülemez. Tehlikenin gerçekleşmesi durumunda ne yapılacaksa, ne yapacaklarsa onun gibi yapmakla, tehlike aşılamaz. Veya işte, tehlike transfer edilerek devralınmış olur. Zaten apori, Eski Yunanca, "çıkışsızlık" demek.

Bilinen ilacı: Kısa sürmesi, geçici olması, *olaganlaşmaması*.

* * *

Olağanüstü halin sadece doktrinde değil "dünyada da" var olmasının, onun meşruiyetine güç kattığı açık. Fransa hükümeti, 2015 Kasım'ındaki Paris saldırılarından sonra koyduğu olağanüstü halin ("âcil durum") uzatılmayacağını ilan ettikten birkaç saat sonra gerçekleşen Nice katliamı üzerine, bu rejimi 2017 Ocak'ına kadar uzattı. "Terörle beraber yaşama" konsepti, Avrupa'da özellikle sağ kamuoyunda, bir doz olağanüstü hal panzehiriyle bağışıklanma fikrini güçlendiriyor.

* * *

Türkiye'de 1961 Anayasası'nda olağanüstü hal ekonomik bunalım ve doğal âfete karşı bir önlem olarak düzenlenmişti; siyasî tehdit veya karışıklıklar için öngörülen olağanüstü hal

rejimi, sıkıyönetim idi. (1982 Anayasası'nda da, olağanüstü halin bir üst derecesi gibi, yer aldı.) Güzel bir "öz" Türkçe buluştur, meramı iyi anlatır: sıkı-yönetim.

Sıkıyönetimin eski dildeki karşılığı da meramı iyi anlatır ama: Örfî idare. "İdare-i örfiye" kurumuyla ilgili çalışmasında Noémi Lévy-Aksu, 1876 Anayasası için icat edilen bu kavramın, sultanın otoritesini ve erkini güvenceye alma işlevini gördüğünü gösteriyor. Örfî idare kavramı, sırf kelime anlamıyla bile bize güçlü bir işaret verir: Örfe, âdete bağlı idare demektir bu. Yani aslında, kendi örfüyle, kendi alışkanlıklarıyla, daha basit söylersek "kendi bildiği gibi" iş gören idare. Örfî'nin Osmanlı düzenindeki anlamını hatırlarsak, şeriat-dışı, yani hukuk-dışı kurallara, âdetlere göre, tek kelimeyle *töreye* göre işleyen idare. Devlet töresinin iktidarı.

* * *

6-7 Eylül rezaletinden sonra örfî idare/sıkıyönetim komutanı olan Korgeneral Nurettin Aknoz'un bildirilerinin birinci tekil şahısla yazıldığından bahsedilir: "Yasakladım", "Kapattım", "Men ettim"... Müstekbir "Devlet benim" edasıyla, abayı üzerinden atmış örf sopası...

Süleyman Demirel, bir defasında "Devlet zaman zaman rutin dışına çıkar," demişti. Devletin kendini bundan alamayacağını, canının bunu çektiğini imâ edercesine...

Olağanüstü hal veya âcil durum veya istisna hali, nasıl derseniz... bütün usulleriyle, bir devlet cezbesi, bir iktidar coşkunluğu...

* * *

Walter Benjamin "Tarih Kavramı Üzerine" adlı makalesinde, "Ezilenlerin geleneği, içinde yaşadığımız 'istisna halinin' kural olduğunu bize öğretir," diye yazmıştı. Bu sözün Agambengiller tarafından sündürülmesi, "resmî" olağanüstü hal ve istisna halleriyle "olağan" rejimin içkin olağanüstülüğü veya istisnaya açıklığı arasındaki ayrıntı silmesi, ayrı bir tartışma konusu. Benjamin'in söylediğinden bir de şunu anlayabiliriz biz: Devle-

tin kadim örfü ve örfî idaresi olduğu gibi, yönetilenlerin de kadim bir örfü, bir olağanüstü hal idaresi vardır.

1987'den 2002'ye kadar olağanüstü hal altında yaşayan (1987'ye kadar da sıkıyönetim vardı zaten) Kürt halkı, mesela. Evrim Alataş, *Mayoz Bölünme Hikâyeleri*'nde halkın kendi olağanüstü hal yönetiminin, kendi örfî idaresinin veçhelerinden birini göstermişti. "On kişinin bir araya gelerek tavla oynayabilmesi ya da sohbet etmesi için mülkî amirlerden izin alması"nın gerektiği koşullarda, "Yüreğimiz ve beynimiz bir 'korkunç anılar deposu'na dönüş"ürken, her şeye rağmen gülebilenleri anlatmıştı: "Oysa biraz da gülerek bakmak gerekir hayata. Güldüğümüz kendimiz bile olsak. (...) Yangınlardan çıkıp da paçamızdaki yanığa gülmemiz lazım."

Yönetilenlerin örfî idaresinin, insanların olağanüstü hal rejiminin çok cephesi var... Biri, Evrim'in dikkat çektiği gibi, olağanüstü bir mizah... Sonra, iyimserliğin kıt kaynaklarını olağanüstü bir gayretle işlemek... Olağanüstü dayanışma, birbirine olağanüstü ilgi, olağanüstü dostluk... Olağan insan değerlerini, olağanüstü bir rikkatle gözetmek... Olağanüstü hal ve şartların insanlar arasındaki hukuku, resmiyetteki kadar mühim bir "hukukun üstünlüğü" davası...

3 Ağustos 2016

Ölü ele geçirme

1990'larda yerleşti bu terim: "terörist" sayılarak öldürülenler güvenlik kuvvetlerinin resmî beyanlarında "ölü ele geçirildi" diye anıldı, medya da bunu aynen benimsedi. Çatışmalar ve fiilî olağanüstü halle beraber bu söylem canlandı.

Gerçi şimdi merkez medyada dahi "ölü ele geçirme" lâfını uygunsuz bulanlar var. Örneğin *Hürriyet*'in okur temsilcisi Faruk Bildirici geçende "medyanın savaş diline teslim olmasını" eleştirirken, "ölü ele geçirme" teriminin sorgusuz sualsiz kullanılmasını bu teslimiyetin bir örneği sayıyordu.[1] Bildirici, "ölü ele geçirme"nin yerine kullanıma sokulan "etkisiz hale getirildi" teriminin de bir farkı olmadığı kanısında. Her iki lâfın da hem "tam bir Türkçe garabeti, hem de psikolojik harbin dilinin günümüze uyarlanmış hali" olduğunu söylüyor.

"Etkisiz hale getirme" hüsnütabiri, "ölü ele geçirme"nin yerini almış da sayılmaz aslında. İçişleri Bakanı, Genelkurmay, diğer yetkililer, havuzda çırpınan medya kuruluşları hâlâ "ölü ele geçirildi" demeyi sürdürüyorlar.

* * *

1 http://www.farukbildirici.com/index.php?Did=719&rPage=1

Bu memlekette güvenlik kuvvetlerinin "terörist" diye öldürülenlerin cenazelerini teslim etmediği de oluyor, son zamanlarda artan vakalar bunlar. Kayıplarıyla onurla vedalaşma hakkını esirgiyorlar yakınlarından. "Ölü ele geçirme"nin, o zaman, gerçekten ölü bedenleri tutuklamak, basbayağı naaşlara el koymak anlamına geldiğini söylemek, sinizm sayılır mı?[2]

* * *

Evet, bu bir Türkçe garabeti aynı zamanda – sadece Türkçede 'normal' addedilen bir anlam garabeti. İngilizceye "captured dead" diye çeviriyorlar ama bunu da iktidar medyasının İngilizce neşriyatı dışında pek göremezsiniz. Mesela *Daily Sabah*, "Two PKK members were captured dead..." diyor.

Beynelmilel medyada "captured dead" kalıbı, bildiğim kadarıyla sadece bir vesileyle kullanıldı: Bin Ladin'in öldürülmesinde. Sonra tek tük, Bin Ladin'le mukayese edilebilecek kadar vahim ve tehlikeli sayılan bir iki kişiyle ilgili de, –mesela bir ara Kaddafi–, münferiden kullanıldığı oldu. Bu istisnai kullanımlar, uluslararası eleştirel kamuoyunda, hem dilsel bir garabet hem ilkellik alâmeti olarak kınandı veya alaya alındı.

Neden ilkellik alâmeti? Açıkça yargısız infazı ve linci akla getirdiği için. Çizgi romanlardan ve western filmlerinden bildiğimiz, "ölü veya diri getirene" şu kadar bin dolar vadeden "wanted" afişlerini çağrıştırdığı için.

* * *

'90'larda yerleşikleştiğini söyledik ama "ölü ele geçirme" müessesesi "Türk devlet geleneği" için yeni değil. Erken Cumhuriyet döneminde, idarî yazışmalarda "meyyiten derdest" teriminin kullanıldığını biliyoruz. Meyyit "ölü veya ölü hükmünde" anlamındadır, derdest etmek malûm "yakalama, tutma, tutuklama, ele geçirme". En son Dersim "harekâtıyla" ilgili me-

2 Bilge Demirtaş, Alper Elitok, Can Gündüz, Murat Kocaman, Osman Şişman, birlikte yönettikleri belgesel *Ölü Ve De Diri*'de, "ölü ele geçirilerek" toplu mezara "atılanların", yani usulsüz, vedasız gömülenlerin, aslında hep geri döndüklerini anlatırlar.

tinlerde geçiyor, sonra elli sene kadar kullanılmayacak; işte malûm, "ölü ele geçirme" diye Türkçeleştirilmiş olarak hortlayacak. Tarihçi arkadaşım Burak Onaran'dan öğrendiğime göre, 18. yüzyıla kadar izi sürülebiliyor "meyyiten derdest"in. Daha eskisinde pek rastlanmıyor. Bir başka tarih talebesi arkadaşıma, Görkem Özizmirli'ye göre, bu modern bir terim olmalı zaten. Kayıt kuyutla ilgili, propagandayla ilgili... Dahasını, "tarihçilere bırakalım"...

* * *

"Ölü ele geçirme" teriminin, hukukî metinlerde de yeri var. Terörle Mücadele Kanunu'nda, Polis veya Jandarma Vazife ve Salâhiyetleri Kanunu'nda falan aramayın ama, oralarda bulamazsınız. Avcılık Kanunu'nda bulursunuz. 2003 tarihli, 4915 sayılı Kara Avcılığı Kanunu avlanmayı şöyle tanımlar: "Bu Kanun kapsamında avına izin verilen yaban hayvanı türlerini, izin verilen yerlerde, tespit edilen zaman ve miktarlar ile belirlenen esas ve usullerle canlı veya ölü ele geçirmeye çalışma veya ele geçirme." Terim, ilgili av turizmi yönetmeliğinde de tekrarlanır: "Kanun ve yönetmelik kapsamında avına izin verilen av hayvanı türlerini, belirlenen usul ve esaslarla ölü ele geçirmek üzere yapılan avla ilgili düzenlemelerin tümü."

Evet, ölü ele geçirme, bir av terimidir. Öldürülmesi caiz görülenleri ava (sürek hayvanına), öldürenleri av sürüsüne dönüştürür. "Ölü ele geçirme" söylemine uyum sağlayanlar da bir ucundan dahil olurlar av sürüsüne. Günah keçisinin cemaat adına kurban edilerek topluluk bağlarının sağlamlaştırılmasındaki gibi...

Av sürüsü, insanın toplumsallaşmasının bir biçimidir. Avın peşinde hayatta kalma tatminini yaşarken bir cemaat içinde erimenin, beraber güçlü hissetmenin bir biçimi. İlkel, vahşî bir biçimi... "Ölü ele geçirme" lâfının benimsendiği bir toplumda, kadim av sürüsünün ruhu, hâlâ kirli bir hırıltıyla soluk alıyor demektir.

14 Ekim 2015

Şehitler ve şahitler

Şehitlik, kutsal bir kavram. Canını din uğruna feda etmek, anlamına geliyor. Yeni zamanlarda, modern ideolojilerin de fedaileri, şehitleri oldu. Seküler bir kutsallığın belki en bariz mertebesi, şehitlik. Ama tabii modern zamanlarda şehitlik kültünün baş varisi, milliyetçilik. Milliyetçiliğin dinle eklemlenmesine hatta bizzat bir din haline gelmesine kan verir şehitlik kültü – kelimenin tam anlamıyla, kan verir.

Şehit unvanının, aziz addettiği kayıplara mukabil, 'karşı tarafın' canlarını değersiz kıldığını biliyoruz. "Şehitler ölmez" iken, öteki tarafın ölüleri, çok defa cenaze hukukundan bile müstesnadırlar. Pınar Öğünç'ün salı günü *Cumhuriyet*'te yayımlanan röportajı, gencecik can vermiş Erzurumlu iki yoksul teyze çocuğunu anlatıyor. İki hafta arayla biri (Recep Beycur) asker olarak şehit düşmüş, biri (Rıdvan İpek) PKK'nin şehidi olmuş.[1] Babaları taziyeleri yan yana kabul ediyor. Recep'le Rıdvan'ın babalarına, 'öteki' çocuğun değersiz can veya "leş" olduğunu anlatabilir misiniz?

Recep Tayyip Erdoğan, Dağlıca katliamından sonra şehit ailelerini aradığını, hiçbirinin "olumsuz" tepki vermediğini söylemişti. Olumsuz tepkiyle kastettiği, iktidar savaşının kelimenin tam anlamıyla kanlı bir savaşa dönüştürülmesine ve bu-

1 http://emedya.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/368993/iki_ogul_iki_aci.html#

nun her gün yeni canlara mal olmasına isyan edenlerdi, onu bırakın, evladının canını feda ve helâl ettiğini söylemeyenlerdi. Erzurumlu iki babanın kendine kelime bulamayan kederi de "olumsuz" tepkidir muhakkak.

Şehit unvanının, ölümleri, hele genç ölümleri kabullenmeye, kayıpla baş etmeye 'yaradığını' da biliyoruz. Kaybın acısını övünçle, gururla saran bir unvan. Şehit hamaseti, metanetten ötesini talep ediyor: Şehitliği, arzulanan bir "mertebe" olarak, adeta kışkırtıyor bu dil. (Şehitlikten ötesinin ve güzelinin tahayyül edilemeyeceğini vaz'ederek, dünyayla beraber insanı da hiçleştiren Selefi İslâmcı hamaset, bunun bir uç noktası.) Sadece hayatın değil, ölümün bile canına okuyor...[2]

* * *

Şehit kelimesi ile *şahit* kelimesinin aynı kökten geldiğini biliyor musunuz? Sevan Nişanyan'dan okuyabilirsiniz.[3] Aramcadan hem Batı dillerine hem Arapçaya geçen bu kelime, peygamberin mucizesine ve yüce Hakikat'e tanık olmak anlamına geliyor. İlk şahitlerin ardından, bu tanıklık uğruna ve bu tanıklığın imanıyla zulme göğüs gerenler, canını feda edenler de "şahit" sayılmış. (Hakikate şahadetini, şehit olmak pahasına savunan İsa, ilk şahit ve ilk şehit...) Daha sonraları, din uğruna ölene verilen şehit sıfatı ile, dinî bağlamından azade olarak tanıklığı anlatan şahit adı, ayrışmış.

Dinî söylemde şahitlik, hâlâ kuvvetli bir kavram olarak bakîdir. İnananlar, bir şahitler cemaatidir. Zulme ve hakikate tanık olmaları, şahadet etmeleri beklenir. Elbette sadece izleyici olarak kalmak değil, müdahil bir şahitliktir murat edilen. Ama ondan önce, her şeyden önce, farkında olma, hakikati arama, adaleti gözetme sorumluluğudur. Çaresizken bile, "gördüm, bildim" diyebilmektir... "Dilsiz şeytan" olmamak, dedikleri...

2 Şehitlik kültürünün birçok cephesi hakkında, Serdar Değirmencioğlu'nun *Öl Dediler Öldüm* adlı derlemesindeki yazıları okuyabilirsiniz. Bkz. *Öl Dediler Öldüm, Türkiye'de Şehitlik Mitleri*, İletişim Yayınları, 1. baskı Haziran 2014.

3 http://www.ensonhaber.com/gundem/206777/sehit-kelimesinin-etimolojisi.html

Şehitlik gibi, pekâlâ kutsal bir değer taşıyan şahitliğin de seküler biçimi yok mu?

'60'larda, '70'lerde gözde bir deyiş olan "çağının tanığı olma" mefhumu, başka ne idi?

Global çevre koruma örgütü Greenpeace, otuz beş yıl evvelki çıkışında, naif ve kendiliğinden halinde, *tanık olma* bilincine dayanmıştı. Dinsel ilhamlı bir hareketti bu: Hıristiyan Quaker mezhebinin, tanıklık etmeyi bir protesto biçimine dönüştüren geleneğini devralmışlardı. Şiddeti ilkesel olarak reddeden Quakerlar, kötülüğün ve zulmün işlendiği yere giderek, 'orada olarak', kısacası *şahadet ederek* tavır koyuyorlardı. Zulmü dünyaya duyurarak, hakikatin görülmesini sağlayarak ve aynı zamanda zalimlerin gözünün içine bakarak...

Quakerlara mahsus da değildir bu şahitlik ahlâkı ve şahitlik *eylemi*. İnsan hakları savunucuları, tam bunu yaparlar. Zulme ve hakikate tanıklık ederler. "İyi" gazeteciler de bazen bunu yaparlar. Şahitliği kutsal anlamına rücu ettiren, insanlık namına mübarek bir eylemdir.

Bağımsızlığı zaten pek mahdut bulunan medyanın kıskıvrak bağlandığı, az buçuk nesnellik kaygısıyla sunulan haberin kıt kaynak haline geldiği bir yerde ve zamanda, şahitlik, kutsal bir görevdir. Sözgelimi *kapatılan* Cizre'de neler olduğunu görmeye, öğrenmeye, araştırmaya çalışanların şahitlik eylemi... (Fotoğrafçı ve belgeselci Kazım Kızıl'ın çalışmasına verdiği ad, nasıl da arı durudur: "Cizre'ye bakmaktan geliyorum...") Sözgelimi, Türk Tabipleri Birliği, Sağlık ve Sosyal Hizmet Emekçileri Sendikası, Türkiye İnsan Hakları Vakfı ve Türkiye Psikiyatri Derneği'nin raporu.[4] Türkiye İnsan Hakları Vakfı'nın, hep can değeri üzerine titreyen şahitlik emeği...

Kutsal fedakârlığın ve hakikate, iyiliğe adanmanın tarihinde, şehitlikten önce, şahitlik vardı. Recep'le Rıdvan'ın 'karşılıklı' şehit düşmelerindeki acıya ve lanete şahitlik etmeyen, edemeyen, bizden değildir.

16 Eylül 2015

4 http://www.ttb.org.tr/404.php

Benim esnafım

Gezi protestolarında Ali İsmail Korkmaz'ın polislere "yardım eden" esnaf tarafından linç edilerek öldürülmesi hatırlardayken, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 2014 Kasım'ında sarf ettiği "Benim esnafım gerektiğinde polistir" sözleri, elbette irkiltici olmuştu. Tam olarak şöyle diyordu:

> Bizim medeniyetimizde bizim millet ve medeniyet ruhumuzda, esnaf sanatkâr gerektiğinde askerdir, alperendir. Gerektiğinde cephede vatanını savunan şehittir, gazidir, kahramandır. Gerektiğinde asayişi tesis eden polistir. Gerektiğinde adaleti sağlayan hâkimdir, hakemdir.

Kelimesi kelimesine "Benim esnafım" demiyordu Erdoğan burada, fakat o kalıbı sıklıkla kullandığından, kulağa öyle gelmesi doğaldı. Birkaç örneği analım. 2011 Mayıs'ında Türkiye Esnaf ve Sanatkârlar Konfederasyonu (TESK) kongresinde, Diyarbakır'da esnafın kepenk kapatma protestosuna tepki verirken "Bu benim esnafımın kepenk kapatması olayı değildir, bunun adı aslında kepenk kapattırma olayıdır," demişti: "Esnafın ekmek teknesi orası. Sen orayı tekmelediğin zaman benim oradaki esnafım, oradaki kardeşim ne yapacak?" Sözü siyasî iktidarın istikrarına bağlamıştı Erdoğan: "Bu istikrar kaybolursa

benim esnafım batar." 2015 Şubat başında, Merkez Bankası'na veryansın ederken, "Bu faizle benim girişimcim sanatkârım esnafım ne yapacak?" diyordu. 2016 Aralık'ında, alışveriş merkezlerindeki dükkân kiralarının dolar veya avrodan TL'ye çevrilmesi çağrısında bulunurken "Bu adımı atalım ki benim esnafım da güç kazansın," diyordu.

2014'te Manisa'da düzenlediği mitingde, "benim esnafım"ın yanına çiftçi ve memur da dizilmiştir: "Benim köylüm iktidarına sahip çıkıyor, benim çiftçim iktidarına sahip çıkıyor, benim esnafım iktidarına sahip çıkıyor." Konuşmanın ilerisinde "benim işçi-memur kardeşim" de kadroya yedekten dahil olacak, hepsi "benim vatandaşım"da toparlanacaktır.

Tabii bir de, "benim müteşebbisim" var: "Özelleştirme ile müteşebbisin önündeki taşlar kaldırıldı. Hâlâ da kaldırılıyor. Niye? Benim müteşebbisim rahat adım atsın" (31 Mart 2012, TUSKON[1] kongresi).

* * *

"Muhalefetin" de ara ara "sınıf ve zümreyi" birinci tekil iyelik ekiyle zikretmekten geri kalmadığını not edelim. CHP genel başkanı Kemal Kılıçdaroğlu, Aralık 2012'de, milliyetçilik anlayışlarını böyle anlatıyordu: "Bizim milliyetçilik anlayışımızda önce bizim insanımız kazanacak. Esnafsa benim esnafım, sanayiciyse benim sanayicim, tüccarsa benim tüccarım önce kazanacak." 2017 Nisan'ında, o milliyetçilik anlayışının ksenofobik sulara açıldığını yine "benim esnafım" zikri eşliğinde işittik: "Suriyeli esnaf vergi vermez, benim esnafım vergi verir. Bunun neresi adalet?"

* * *

Politik dil babayanî bir edayla esnafın sırtını sıvazladığında, umumiyetle milliyetçi-muhafazakâr popülizmin rüzgârı eser.

---

1 Türkiye İşadamları ve Sanayiciler Konfederasyonu. Erdoğan'ın açılış nutku söylediği bu kuruluşun, 15 Temmuz 2016 darbe girişiminden sonra "Fetullahçı Terör Örgütü" (FETÖ) suçlamasıyla kapatıldığını, hakkında dava açıldığını hatırlatayım.

Esnafa seslenmek, geleneksel orta sınıfların en tutucu, en fazla 'tehdit kaygılarına' gömülmüş, en 'istikrara' takıntılı yüzüne seslenmektir. Esnafa seslenen politikacı, umumiyetle, statükoyu okşuyor, yabancılara-'aşırılara'-'anarşiye' karşı reaksiyonu gıdıklıyordur. Esas olarak işler bozulmasın, çarşı pazar karışmasın isteyen, ama işler bozulmaya yüz tutarsa devlet sopasına tezahürat yapan hatta işte icabında bizzat "sopaya" davranan bir vasata göz kırpıyordur.

Tarihsel bir numunesi, Poujadizm'dir bunun. Önderi ve bu adlandırmanın kaynağı Pierre Poujade. 1955'te Fransa'da *Union de défense des commerçants et artisans*'ı kurdu (esnaf ve zanaatkârların savunması için birlik). Vergi rejimine, sosyal devlete, sanayi sermayesi hâkimiyetindeki tekelleşmeye karşı, şedit anti-semitist, tabii ki "Cezayir'i vermeyiz"i savunan şovenist bir partiydi. Şehir ve kırların küçük mülk sahiplerine, kısacası Fransa'nın "benim esnafım"a dayanarak, 1956 seçimlerinde % 11,6 oy aldı. O dönemde orta sınıfların faşizan reaksiyonunun etkili bir örneğini ve modern sağ popülizmin tipik bir tecrübesini oluşturdular. Poujadistlerin en genç milletvekili, Jean-Marie Le Pen adında bir adamdı!

* * *

"Bizim millet ve medeniyet ruhumuzda" esnafın "gerektiğinde" asker-polis olmaklığı konusunu isterseniz 'tarihçilere bırakalım'. Ahi ve yeniçeri düzenine bakacaklardır herhalde. Tarihçilerden istek parçamız, daha yakın tarihli bir örneği, Teşkilât-ı Mahsusa'nın esnaf arasındaki milis örgütlenmesini de ihmal etmemeleridir.

* * *

Sadece esnafa bakmayalım ama... Bu hitap şeklinin genel bir korporatist imâsı var. Siyasî fikrinin, tercihinin üstünde, zümrevî konumu, meslekî kimliği vurgular ve homojenleştirir.

Şahıs zamirli popülizmin müellifi Süleyman Demirel, bu lâfı ilkin çiftçi-köylüye hitaben tedavüle sokmuştu. Tespit edebildiğim ilk örneğini, 28 Kasım 1964 tarihinde Adalet Partisi

büyük kongresinde telâffuz eder: "Başka memleketlerde çiftçi, toprağı işleyen işadamıdır. *Benim çiftçim*, var olma sınırında didişen, uğraşan, arzuları mahdut, sahipsiz, garantisiz, çilekeş Türk köylüsü."[2] 1976'daki bir konuşmasında da şöyle bir "benim köylüm" tebcili geçiyor: "Gönlü büyük, vatanperver, filozof, hiçbir şeyden yılmaz, bir dilim ekmeği varsa, kendisi aç durup misafirine yedirecek kadar yüksek insanî vasıflara sahiptir *benim köylüm*." Malûm, Demirel'in Adalet Partisi, esasen kırlardan oy alıyordu.

Demirel, 1980'lerde ve '90'larda ANAP iktidarına muhalefet ederken repertuvarı alabildiğine genişletecek, "benim çiftçim-köylüm"ün yanına "benim esnafım, benim memurum"u, elbette "benim müteşebbisim"i, hatta "benim işçim"i katacaktır. Fakat '80'lerin kahramanı, Turgut Özal'ın "benim memurum"udur. "Benim memurum işini bilir"deki memur...

* * *

Nesnesinden bağımsız olarak, "Benim..." zamirinin işaret etiklerini de göz ardı etmeyelim bu söylemde. Paternalist bir sahiplenmeyi anlatır; himaye vaat ederken karşılığında tâbiyet ve itaat ister. Bazen *Ben*'in sıkleti iyice ağır çeker! Erdoğan'ın söyleminde olduğu gibi, Ben'in devleti ve hükümeti temsilinden öte, bizzat birinci tekil şahsın kudretidir konuşan.

Bilhassa "Benim memurum işini bilir"deki göz kırpan ifade, bu söylemin *samimiyet* performansını fark etmemizi sağlar. "Benim memurum"la ona "benim memurum" diyenin, diyebilenin paylaştığı, onları birleştiren bir özel bilgi –bir sır– vardır ortada, o özel ortaklığa göz kırpılıyordur. Demirel'in "benim çiftçim"i, dünyanın başka yerlerindeki çiftçilerden ayırt edişinde de görürdük bunu. "Benim köylüm, benim esnafım" lâfzında, onların herkes/yabancılar/"ötekiler" tarafından bilinemeyecek hususiyetlerini, adeta 'mahremlerini' biliyor olmanın güçlü aidiyet duygusu soluk alır. Evet, samimiyet performansı, samimiyet *efekti*...

---

2 *Süleyman Demirel - Yazdıkları ve Söyledikleri*. Adalet Partisi Genel Merkez Neşriyatı, Ankara, 1965, s. 41.

Yerli ve millî

Güncel *yerli ve millî* düsturunun mufassal bir izahını yapan uzunca bir alıntıyla başlayalım:

> Rahmetli Erbakan Hocamız, siyasi hayatı boyunca hep 'millilik' şuurunu telkin etti. Siyasetinin merkezinde millilik önemli bir yer tutuyordu. Cumhurbaşkanımız Erdoğan ise buna 'yerlilik' şuurunu da ekledi. Cumhurbaşkanımızın sıkça kullandığı bir tabirdir 'yerli ve milli' tabiri. 'Yerli ve milli' tabiri çok şey ihtiva ediyor. Bahisteki 'millilik', içi boş, kof, ırk/etnisite temelli değil. Ümmet, millet-i İbrahim'i temel alan milliliktir. 'Yerlilik' tabiri ise salt bu topraklarda doğmak, bulunmak, yaşamak değil, aynı zamanda bedeniyle birlikte ruhu da kökü de maneviyatı da özü de bu topraklarda olmaktır. Enerjisinin, güneşinin, havasının kaynağı bu topraklarda olmayanların yerliliği ve milliliği şüphelidir.
>
> Türkü, kilim, halaydan bihaber olan anlayış nasıl yerli olabilir, nasıl millî olabilir? Abdest, rahmet, namaz-niyazdan yoksun olan bir zihniyet nasıl yerli ve millî olabilir? İstanbul, Diyarbekir, Konya ile gönül bağı olmayan bir ideolojinin yerlilik ve millilik ile bağı olabilir mi?
>
> Grup Tillo'nun ezgisinde geçen 'ortağız bir namusa, yaslan-

mışız sırt sırta' cümlesi âdeta yerliği ve milliliği tarif ediyor. Sırtını Batıya, Anadolu'nun hasımlarına yaslamıyor, tamamen yerlidir, 'iç'tendir. Asla 'ben' değildir, 'biz'dir.[1]

Yerli-ve-millî söyleminin, bütün –'analizci' esnafının bayıldığı terimi kullanalım– 'kodları', bu güzellemede sıraya girmişler. Bize mahsus bir millîlik; genel olarak başkalık, biriciklik; töresi, adeti, folkloruyla otantisizm; o otantikliği paylaşmanın ve cemaate mensubiyetin, bir *mahremiyet*, bir *sır* zevkiyle yüceltilmesi...

Yerlilik, millîliğin pekiştiricisidir bu terkipte. Az evvel değindiğim gibi, milletin, millet*imiz*in, evrensel ve modern bir olgu olarak *national* veya ulusal'la karşılanamayacak özgün kumaşını dokur.

Yerli kelimesinin sözlükteki karşılıkları: domestik/iç; lokal/yerel; *native*, doğma büyüme/aslen oralı olan... Özellikle antropoloji müktesebatıyla milliyetçiliği inceleyenler, nativizmi, yani "yerliciliği", bilhassa gecikmiş milliyetçiliklerin mayası gibi görürler.[2] Buradaki Batı-merkezcilik payını düştüğünüzde de, geriye bir otantisizm iddiası, –kimileyin bir *endemik* millet tasavvuru– kalabilecektir.

Yerli-ve-millî, "Doğru nedir? Güzel nedir? Adil nedir? Haklı nedir?" sorularını iptal eden bir hamasete açılan kapıdır.[3]

Başta aktardığım alıntının tafsilatıyla ve bu genel kavram taramasıyla yetinmeyelim, iktidar mahfillerinin bir süredir çok üzerine düştüğü yerli-ve-millî düsturunu biraz deşelim.

---

1 Cihat Barış, "Yerlilik ve millilik' çimentosu', *Diriliş Postası*, 5 Temmuz 2017.

2 Örneğin Wilhelm E. Mühlmann, "Chiliasmus, Nativismus, Nationalismus", Busch, Alexander (Der.); *Soziologie und moderne Gesellschaft: Verhandlungen des 14. Deutschen Soziologentages vom 20. bis 24 Mayıs 1959 Berlin* içinde. Stuttgart, Ferdinand Enke, 1959, s. 228-242. Daha fazla bilinen örnek: Anthony D. Smith'in milletlerin doğuş sürecinde "yerliliğin seferberliği" dediği şey. *Millî Kimlik*, çev. Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları, İstanbul 1994, s. 102 vd. Milletin oluşumunu kadim kabilevî yapılara kadar geri götüren primordialist milliyetçilik teorilerini de bu bağlamda düşünebiliriz.

3 Doğan Gürpınar, bu hamaseti bol örnekle çözümlediği kitabını, bu temel politik ahlâk problemine dikkat çekerek bağlıyor. *Yerli ve Milli - Türk Düşününde Hamasi Söylemler*. Liber Plus Yayınları, İstanbul 2017, s. 345.

İktidar mahfillerinin bir süredir çok sevdiğini söyledim ama yerli-ve-millî düsturu ve onun usaresi olarak *yerlilik* mefhumu, yeni değildir. Milliyetçi-muhafazakâr camiaların hep dilindeydi... En azından bir zamana kadar, sağa özgü de değildi.

Kısa bir şecere çıkarmak gerekirse...[4] 1940'ların Kemalist-milliyetçi söyleminde, *yerlilik*, otantiklik özleminin ifadesi olarak belirir; hümanist doktrine uygun olarak, evrensele tutunmanın farzıdır. Yine o aralar yerlilik, milliyetçi-muhafazakâr Anadoluculuğun sevdiği bir sıfattı. Onlar, yerliliği, gerek Türkçülüğün gerek Kemalizmin yapay buldukları millî kimlik anlayışlarına karşı, *organik, 'kendinde'* bir millî varlığın ifadesi niyetine vurguluyorlardı. Dini, o 'tabiiliğin' kurucu değeri olarak ayırt ederek...

1960'larda yerli-ve-millî veya müstakilen "yerli", dönemin anti-emperyalist havası içinde, solda da benimsenen bir şiâr oldu. Aybar, TİP'i "yüzde yüz yerli bir doktrin partisi" olarak takdim ediyordu.[5] Kastedilen, *öz güçle* yapıp eylemenin gurur ve şuuru idi. Ortanın Solu'nun ilk çıkışında da yerli-ve-millî sıfatıyla anlatıldığı olmuştur.[6]

Sağda, Alparslan Türkeş'in 1965'te yayımlanan *Dokuz Işık* risalesi "Yüzde yüz yerli, yüzde yüz millî ilk doktrin" diye takdim edilmişti. 1960'ların sonlarından itibaren, Türkeş'ten çok Necmeddin Erbakan'da 'yerli' sıfatına rastlarız. Onun kullanımı daha ziyade iktisadîyat 'noktasındadır': "yüzde yüz yerli ilk motor fabrikası" namıyla maruf Pancar Motor kuruculuğundan, siyasî mücadelesini başlattığı Odalar Birliği'nde İstanbullu büyük sermayeye karşı Anadolulu yerli sanayici-tüccarın savunuculuğuna...

---

4 Bunun daha önceki bir kısa denemesi: 6 Ocak 2016, http://www.birikimdergisi.com/haftalik/7422/yerli-ve-milli#.WYLX0oTyipo

5 Akt. Artun Ünsal, *Umuttan Yalnızlığa Türkiye İşçi Partisi (1961-1971)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2002, s. 119.

6 Turan Güneş'ten aktaran Cemal Fedayi, "Ortanın solu akımı," *Liberal Düşünce*, Sayı 33 (Kış 2004), s. 178.

1970'lerde yerlilik, Millî Görüş havzası dışında, serpilen yeni İslâmcılık ortamında daha şevkle romantize edilen bir kavramdı. Nuri Pakdil'in *Edebiyat* dergisi, bunun bariz bir mecrasıdır. Pakdil, "yerli düşünce"yi savunduklarını söylüyor, bunun içeriğini şöyle tanımlıyordu: "Yabancılaşmaya karşı olan, uygarlığımızdan beslenen, Türk ulusunun yürek sesini yani yürek atışını, kalp ölçme aygıtı gibi alan düşünce."[7] Kaynağında, İslâm uygarlığı vardı bu düşüncenin.[8]

Bundan yedi sene önce yine İslâmcı bir yazar, Mustafa Şahin, yerliliği "mahçup İslâmcılık" diye tanımlarken, acaba bilhassa Pakdil ve *Edebiyat*'ı mı düşünüyordu: "'Yerli düşünce' (...) bizim buralarda galiba daha çok sakınmayı, korunmayı, savunmayı işaret ediyor. Bir de kastı İslâm olduğu halde ona işaretle yetinmeyi. Kavramın üstüne eğilince buna mahçup İslâmcılık denilebilir."[9]

80'ler ve sonrasında, yeni ve radikal İslâmcılık muhitinde yerlilik mefhumu, İslâmın evrensel ve global iddiası zemininde, bütün mazlumlar adına konuşmaya kalkışan 'devrimci' bir söyleme yataklık etti. Çizgi romanlardaki, beyaz işgalcilere karşı direnen soylu-vahşi "yerliler" imgesini de çağrıştıran, bazen biraz bıçkın edalı, biraz sol havalı bir söylemdi bu. Mehmet Efe'nin 1990'ların başlarında birkaç sayı çıkardığı *Yerliler* dergisi mesela, o ruhu taşıyordu.

Bugün de, bu çizgideki yerlilik radikalizmini sürdürenlere rastlanıyor. Misal: "Bu mahalle, yani yerli kültüre, bu toprağın değerlerine bağlı olan insanlar, taşralılığın getirdiği ezilmişliğin psikolojisi ile; iri giyimli, bol protein almış, çok iyi markalar giyinen ve insanlara üstten bakmanın ya da salon adamlığının ustalığını çok iyi talim etmiş abiler ve amcalar karşısında çok yet-

7 Akt. İshak Yetiş, "Yerli düşünce", *Hece*, Sayı 162/163/164 (Haziran/Temmuz/Ağustos), s. 330.

8 Akt. Abdullah Harmancı, *Yazının Yükü*, İz Yayıncılık, İstanbul 2016, s. 101-102.

9 Mustafa Şahin, 'Yerlilik ve yer üzerinden bir yere varabilir miyiz?', *Hece*, sayı 162/163/164 (Haziran/Temmuz/Ağustos), s. 31-2.

kin ve yetenekli insanlar olmalarına karşın eziliverdiler. Ezikliken kurtulmamız lazım. (...) Yerli düşünce salt bu ülke insanının ya da Asya halklarının değil, bütün dünya halklarının çıkış kaynağıdır. Başka bir çözüm yok."[10] "Yabancı"-kültürlü seçkinlere reaksiyon, "ezikliği" atma ve özgüven telkini, başkaldırı ruhu... Bugünlerde bu dili kullananlar, onu genellikle, "güçlü Türkiye"yi dünya mazlumlarının umudu olarak takdis eden iktidarın yerli-ve-millî söylemine eklemliyorlar.

Ama biz yine 70'lerden 90'lara uzanan evreye dönelim. O dönemin canlı radikal İslâmcılığı, yerlilikle ilgili tereddütler veya gel gitler yaşadı. Bir uçta, İslâmın evrenselliğini içselleştirmek için yerli-ve-millî'ye saplanmaktan sıyrılma yönelimi vardı. Mesela, zahidâne ve katı tutumuyla Ercümend Özkan, peygamberin 'nereli' olduğunu sorarak, "Konya'da mı bu adamın kökü, Kayseri'de mi, Çorum'da mı?" diye soruyor, yerli-ve-millî takıntısını alaya alıyordu.[11]

Buna mukabil bu yönelim, İslâmcı vasatta, "içi boş" ve "soyut" ümmetçiliğe savrulmakla suçlandı. Pakistan, Mısır, daha sonra İran kaynaklı çeviri teorilerin "bu toprakların" gerçekliğine uygun düşmediği, "yabancı" bir etki uyandırdığı eleştirileri yöneltildi. Önceleri sağcı-muhafazakâr bloğun kendisine mesafelenen yeni İslâmcılığı suçlarken başvurduğu bu savlar, giderek bizzat 'genel' İslâmcılık içinde etkinlik kazandı.[12] Şimdilerde, yeni veya radikal İslâmcılığı özgün ve "Türkî" olamamakla yeren şöylesi eleştiriler, olağanlaşmıştır: "Kahire, Cezayir, Tunus, İslâmabad gibi sömürge dönemini yaşamış şehirlerde geliştirilmiş çözümleri ithal etmek ile sömürge ülkelerinin başkentlerinde üretilen düşünceleri ithal etmek arasında ne gibi bir mahiyet farkı var?"[13]

10 *Bir Nokta* dergisi genel yayın yönetmeni Mürsel Sönmez, *Diriliş Postası*, "Yerlilik, bütün dünya halklarının çıkışıdır", 29 Ekim 2015.

11 Abdullah Burak Bircan – Mehmed Kürşad Atalar, *Ercümend Özkan ile İslâmi Hareket Üzerine*, Anlam Yayınları, Ankara 1997, s. 148.

12 Bkz. Asım Öz, "Kenetlenmenin imkânsızlığı: 1960-1980 dönemi İslâmcı dergiciliğin macerası üzerine bir değerlendirme", *1960-1980 Arası İslâmcı Dergiler* içinde (ed. Vahdettin Işık, Ahmet Köroğlu, Yusuf Enes Sezgin), Nobel Yayıncılık, Ankara 2016, s. 126-151.

13 İhsan Fazlıoğlu, *Akıllı Türk Makul Tarih*, Papersense Yayınları, İstanbul 2016 (5. Baskı), s. 69-70.

Radikal İslâmcılığın da, 2000'lerde kendi özeleştirisini yaparken, *yerlileşememe* derdiyle dertlendiğini belirtmeliyiz. Millilikten ve kendine özgülükten farklı olarak, somut tarihsel-mekânsal bağlamda, bugün-burada olmanın bilgisi ve sorumluluğu anlamında bir yerlileşmeyi başaramama derdi idi bu.

Yine de, bugün hâlâ, –kimisi muhalif–, yeni ve eleştirel İslâmcılık içinde, yerlilik teftişine şüpheyle yaklaşanlara rastlanabilir. Örneğin, her zaman her şeye eleştirel bir nazarla bakan Atasoy Müftüoğlu, "algılama, yorumlama ve ilgi ufuklarının" alabildiğine genişlediği bir zamanda, bir "kimlik ideolojisi" olarak yerliliğe kapanmanın, "kötürümleştirme, köhneleştirme" riski taşıdığında ısrarlıdır.[14] Yerlilik söylemini mahçup İslâmcılık olarak tarif ettiğini aktardığım Mustafa Şahin, aynı yazısında, "hâsılı, yerlilik maruz kalmaktır," diyerek, bir bakıma mazlumiyet psikopatolojisine karşı uyarıyordu. Örneğin *Haksöz* dergisi yazarları, son bir yılda pompalanan yerli-ve-millî söyleminin, giderek yerleşik devlet iktidarının ve onun ideolojisinin restorasyonuna hizmet eder hale geldiğini düşünüyor.[15] "Hatta" diyeceğim, zır muvafık bir yayın politikası izleyen *Lacivert* dergisinde, yerlilik söyleminin "kültürel ve ahlaki bir temele oturmaktan ziyade sembollerden ibaret" bir "bize haslık" hevâ ve hevesinden ibaret kaldığına dair şikâyetlere rastlanabiliyor.[16]

Lakin bunlar istisnaidir. Bir zamandır, yerli-ve-millî söylemi ve ona lehimlenmiş yerlilik romantizmi, iktidarın ideolojik hegemonya aleti olarak iş görmekte. Şimdi oraya eğilelim.

"Yerli düşünce"

Tarık Çelenk'in, Türk sağının ideolojik koordinatlarını çizmek üzere yaptığı mülakat dizisi içinde görüşlerine başvurduğu Ahmet Davutoğlu, 'Türk sağı' ve 'sağ' tanımına uzun uzun karşı

14 Atasoy Müftüoğlu, 'Yerliliğe kapanıp kalmak', *Hece*, sayı 162/163/164 (Haziran/Temmuz/Ağustos), s. 452.

15 "İslâmcılığın canına okumanın diğer adı: Yerli hemi de milli" (bir ara başlık), *Haksöz*, sayı 316-317 (Temmuz-Ağustos 2017), s. 42.

16 Meryem Ilayda Atlas, 'Yerlilik meselesinde kim kimi mağdur ediyor?', *Lacivert*, sayı 17 (Ekim 2015), s. 7-8.

çıkıyor, yerine ısrarla 'yerli düşünce' demeyi tavsiye ediyor.[17] 70'lerin sol-sağ ayrımına ve merkez sağ geleneğe (AP-DP-ANAP), mesafe koymak istiyor bu itirazla. "Yerli düşünce"yi daha gönül rahatlığıyla üstlenilecek, daha "kuşatıcı" olduğunu söylediği bir tanım olarak öneriyor...

2015 başında kurulmuş bir Yerli Düşünce Derneği var.[18] Onursal başkanı, Büyük Birlik Partisi'nin eski genel başkanı ve Ahmet Davutoğlu'nun kısa süreli seçim hükümetinde Kültür ve Turizm Bakanı, sonra da Cumhurbaşkanı Başdanışmanı olan Yalçın Topçu; başkanı, AKP Ordu Milletvekili, keza BBP kökenli Metin Gündoğdu. Aynı isimde bir aylık dergi çıkarıyorlar.[19] ("Cumhurbaşkanının teşrifleriyle gerçekleşen" bir etkinliklerinde, dergilerini kendisine takdim etmişler.) Dernek "yerli düşünce"yi şöyle tanımlıyor: "Bu topraklarda yerli düşünmek, Müslümanca düşünmek demektir. Yabancılaşmaya karşı durmak demektir. Frenk mukallitliği yapmamak, yaptırmamak demektir." Dergilerinin tanıtımında bunu şöyle revnaklandırmışlar: "Bize göre yerlilik bu topraklara, bu gelenek ve medeniyete ait olmak, kök salmak ve bütün tarihsel, kültürel müktesebatımızı sahiplenmektir. Bu coğrafyanın, bu iklimin nefesini solumaktır. İnanç ve medeniyet coğrafyamızda var olabilmenin temel şartlarından biri hiç kuşkusuz yerli kalmaktır." İslâmı yerli düşüncenin "esas nüvesi" saymalarını, "ülkemizin İslâm medeniyetinin bizatihi merkezi konumunda bulunması zaruretinden kaynaklanması" ile açıklıyorlar. Nitekim, –kurucu başkanların Türk-İslâm ülküsü geçmişine uygun olarak–, "i'lâ-yı kelimetullah"ın, "Allah tarafından milletimize verilmiş bir görev" olduğunu duyuruyorlar. Gerçi millet tanımının etnik olmayıp "medeniyetin insanı"nı yani "İslâm milleti"ni tanımladığını söylüyorlar ama Anadolu ve –iki kısa takdim metninde toplam altı kez geçen– "bu topraklar" tekrarları, daha müşahhas bir "milletimiz"e işaret ediyor.

17 A. Tarık Çelenk, *Türk Sağının Düşünce Atlası*, Mahfil Yayınları, İstanbul 2017, s. 181-182.

18 http://www.yerlidusuncedernegi.com/

19 http://www.yerlidusunce.com/

Bu "yerli düşünce", Osmanlı geçmişinden ve İslâmın tarihsel siyasî öncülüğünden tevarüs edilen Türklük gururuyla donatılmış bir İslâmi milliyetçilik söyleminin çerçevesini çiziyor. "Türk" adını –en azından her seferinde– anmak gerekmeden, zımnen Türklük gururunu okşayan; milletle ümmetin dilsel kökenindeki eşanlamlılıktan istifade, "ümmet" demeden ümmet kimliğine selâm veren; o selâmlamadan da yine bir 'lider ülke' misyonu çıkartan bir söylem. BBP'nin özellikle kuruluş evresindeki meyline[20] uygun. Esasen, Millî Görüş'ün millî'sinin bir mutasyonu olarak düşünmeli. Alelumum milliyetçi söylemleri hegemonize etmeye davranan bir mutasyon...

Reel İslâmcılık ve yerlilik

Daha önce, AKP ve Erdoğan iktidarı mahfillerindeki İslâmcılık tartışmalarını ele alırken, kendini iktidar oportünizmine veya Makyavelizmine rapt etmiş bir reel-İslâmcılıktan söz etmiş; bu 'realist' söylemin milliyetçiliği hegemonize etme çabasına da değinmiştim.[21] İşte bu çaba, yerli-ve-millilik söyleminde ve ona bağlı yerlilik muhabbetinde billurlaşıyor.

İslâmcıların Erdoğan iktidarındaki yeri, istikbali ve ne çeşit bir İslâmcılığın makbul olduğuna dair geçtiğimiz aylarda süren tartışmalar arefesinde, –yerlilik motifini bilhassa sola karşı bir kültürel hegemonya mancınığı olarak kullanan–, bir yazarın serdetmiş olduğu ahkâmı aktaracağım: "Türk İslâmcılığı 70'li ve 80'li yıllar itibariyle yerlilikle yeteri kadar kode edilmediği için çeşitli eleştirilere maruz kalmıştır. Ancak özellikle 90'lı yılların sonundan itibaren 'yerlilik' meselesinin tartışılması İslâmcı düşünürler açısından hayatiyet kazanmıştır. Gelinen nokta itibariyle söylemek gerekirse Türkiye'deki ana akım İslâmcı yönelimin Türk olmak, Türkiye, Türkiye fikri ve Türkiye'nin tarihsel misyonu ile hemen hiçbir sorunu kalmamıştır. Bence gelinen bu nokta son derece sağlıklı bir noktadır. (Bu konuda Er-

20 Tanıl Bora - Kemal Can, *Devlet ve Kuzgun*, İletişim Yayınları, İstanbul 2016 (5. baskı), s. 41-66.

21 Tanıl Bora, 'Reel İslâmcılık', *Birikim* 340 (Temmuz 2017), s. 70-84.

can Yıldırım, İhsan Fazlıoğlu, Murat Erol, Fatih Şeker ve Sait Mermer gibi isimlerin yazdıklarına göz atabilir meraklıları.)"[22] Özetle, İslâmcılık "çocukluk hastalığı" mahiyetindeki radikalizminden sıyrılarak olgunlaşmış, yani 'millet gerçeği' ve milliyetçilikle barışmıştır. Bu "son derece sağlıklı" gelişmeyi de yerlilik tartışması ve kavramı sağlamıştır.

Davete icabet edelim, bu ahkâma dayanak gösterilen örneklere göz atalım.

Murat Erol, yerlilik kavramına felsefî bir şümul, adeta ontolojik bir anlam kazandırma çabasıyla temayüz eder.[23] Onun ne olmadığına dair ayrıntılı ikazları da bunun işaretidir: Yerliliği yerel ile karıştırmamak lâzımdır (s. 8), Anadolucu düşünceye indirgememek lâzımdır (s. 10), "belli ideolojik argümanların önüne *yerli* sıfatı koyarak" ve "milliyetçi, kültüralist, giderek muhafazakâr ve nostaljik çaba" içinde tüketmemek lâzımdır (s. 22). İki tür yerlilik ayırt eder: "Zaman ve mekân bağlamında bir milletin yaşanmışlığı ile oluşan bir yerlilik" (buna "nesnel yerlilik" de diyor) ve "bize özgü bir durum olarak gelişen (...) modernleşme sürecinde ortaya çıkan yabancılaşma/Batılılaşmaya bir tepki, öze dönmeyi öneren bir refleks" olarak yerlilik (buna "öznel yerlilik" de diyor) (s. 17-24). Yazar, Batı karşıtlığı ve modernleşme sürecine reaksiyonun şekillendirdiği yerlilik söyleminden, milliyetçilik-muhafazakârlık-nostaljizm karşısındaki uyarılarına rağmen, geri kalmaz: "Yerliliğin kökleri, (...) Osmanlı düşüncesinin modernleşme karşısında kendini koruma çabasında yatmaktadır" (s. 9). Çünkü, "evrensel söylemin cezp ediciliği bir mekânsızlaşma ve yersizleşmeyi yedeğinde getirmiş'tir (s. 33) – yani 'yerlilik kaybını'... Bunu, yazarın İslâmcılık tartışmalarındaki "'hem Anadolu'dan, hem Arabistan'dan, hem Acem'den şeklinde formüle edilecek kaotik durum"dan yakınmasıyla (s. 259) yan yana koyalım. Demek, yertsizyurtsuz İslâmcılık da yerlilik kaybıdır. Murat Erol, bir yere ait olmak, bir mekânda yaşanan deneyim

22 İsmail Kılıçarslan, 'Kim İslâmcı kim değil?', *Yeni Şafak*, 18 Şubat 2017.

23 Murat Erol, *Yerlilik Düşüncesi*, Profil Yayıncılık, İstanbul 2016. Aşağıda parantez içinde aktarılan sayfa numaraları, bu kitaptandır.

anlamında yerliliği, millî özselliğin harcına katar: "Zaman ve mekân unsurları üzerinde şekillenen bir tecrübe, gelenek ve tarihsellik", "bir milletin kendi *habitus*unu oluşturması"nı sağlıyor; "bir toplumun yerliliği ancak zaman ve mekân bağlamının milletle buluşmasından doğ"uyordur (s. 15-17). Ve şu ontolojik hüküm: "Yerlilik insanın kendisinin yine kendisi, diğerinin de yine kendisi olarak kalmasının imkânıdır" (s. 364). Erol'un kitabında sadece bir yerde zikredilen Heidegger'i hatırlatan bir yerlilik metafiziği görürüz burada. Heidegger, "düşünmenin yerleri"nden, her düşüncenin belirli bir yerde/mekânda ('kendi yerinde') 'yetişmesinden' bahsederken, bir 'yerlilik düşüncesi' vaz'etmiştir.[24] Yerlilik söyleminin mutad romatikleştirilmesi, Murat Erol'da da eksik değildir: yerlilik "kılcallarda diri"dir (s. 39), "tarihi kendisine doğru çekme"ye matuftur (s. 20), gibi, gibi... Neticede yerlilik, bir kimlik damgası, bir kimlik *kodu* olarak belirir.

Devam edelim. Düşünce tarihçileri Fatih M. Şeker ve İhsan Fazlıoğlu'nun eserleri, İslâmi düşüncenin Osmanlı-Türk tecrübesinde yerli-ve-millileşmesinin tasvir ve methiyesine adanmıştır – Fatih M. Şeker'in tabiriyle, "İslâmın bu topraklara mahsus yorumu"na... Şeker, "İslâm felsefesinin klasik çağında amelî aklın vazifesi, nazarî akla hizmet etmektir şeklinde kendisini gösteren anlayış[ın], Osmanlı asırlarında nazarî olanın amelî olanı tahkim ve takviye etmesine dönüşmüş" olduğunu anlatır.[25] Osmanlı âlimleri, nazariyata derinleşirken, "cihanşümûl fikriyatın *yerliliğini* (abç. – T.B.) temin eden şeyin müşahhas unsurlar olduğunu gözden kaçırma"mışlardır. Böylece, Eski Yunan'dan klasik İslâm düşüncesine, Fars ve Hind'e, her fikir, ancak "devletin ruh bütünlüğünü sağlamaya katkı yaptığı ölçüde" ve o maksatla işlenmiş; velhasıl yazarın "bir düşünce sisteminin nasıl yerlileştirilebileceğinin usûlü" dediği şey, devlet aklının güdümü altında şekillenmiştir. Bir baş-

24 Heidegger'de düşünce-yer/mekân bağını Batı-dışı bir bağlamda (Budizm) tartışan bir yazı: Choong Su-Han, "Heideggers Denken und sein Ort", *Polylog*, sayı 31 (Yaz 2014), s. 7-14.

25 Fatih M. Şeker, *Osmanlı Entelektüel Geleneği*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2013. Özell. s. 20 vd. ve 426-8.

ka kitabında, Şeker bu müktesebatı gazâ pragmatizmiyle açıklar: "Savaş, nehy-i ani'l münkerin ta kendisi olan bir realizm olarak görül"müş; "Bir işe girişilecek yerde çekingenlik göstermeyi hezimet sayan ve yürümenin karar almayı kolaylaştırdığını mütemadiyen tecrübe eden fatihler sürekli olarak devletin sınırlarını genişletirken; entelektüel geleneğe hakim olanlar da mevcut vaziyeti tahkim ve takviye edecek bir dinamizm sergile"mişlerdir.[26] Sözün özü: yerlilik, dönüp dolaşıp, devletlû Makyavelizmde sudûr eder.

İhsan Fazlıoğlu da, devlet aklı ve iktidar tekniğini, "bir milletin varlık duyuşu anlamında siyaset" diye romantize eder. "Siyasî örgütün kendi lehine nesne alanı yaratma etkinliği" dediği şeyin içinde kâh Osmanlı-Oğuz ilişkisine dair kâh hanedanın Arap kökenine dair şecereler icat etmek de vardır, "etkin Yahudileri yanına çekmek" de...[27] "Türklerin Müslümanlaşmasıyla beraber İslâm'ın da Türkleşmesinin" ("İslâm-Türk medeniyeti"nin)[28] usaresi, bu reel politik güzellemesidir. Çünkü Türkî toplulukların Müslümanlaşma sürecindeki "devletsizlik" sorunundan ötürü, fitnenin ta kendisi olarak gördükleri devletsizliğe karşı bir "sosyo-psikolojik teyakkuz" geliştirmiş, fıkıhtan devralınarak dönüştürülen, toplumsal düzen anlamında "nizâm-ı âlem" idealine dört elle sarılmışlardır.[29] Böylece, "tarihî müktesebatın" kendilerine yüklediği "hak ve vazife" bâbında, "mecazî anlamda (! – T.B.) seçkin millet" olmuşlardır.[30] Bu 'bulguların' Osman Turan'dan, *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*'nden ne farkı var, diye sorabilirsiniz. Daha ağdalı, daha akademik, daha edebî, dilce daha İslâmîdir. Fark, esasen 'daha'lar mesabesindedir.

Ercan Yıldırım'ın, yerli-ve-millî söylemini, pragma ile metafizik arasında salınan bir realizmle işleyişine, "Reel İslâmcılık"

26 Fatih M. Şeker, *Osmanlı İslâm Tasavvuru*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2013, s. 473.

27 İhsan Fazlıoğlu, *Akıllı Türk Makul Tarih*, Papersense Yayınları, İstanbul 2016 (5. baskı), s. 110-113.

28 İhsan Fazlıoğlu, *Kayıp Halka*, Papersense Yayınları, İstanbul 2016 (5. baskı), s. 63.

29 *Kayıp Halka*, s. 63-4.

30 *Akıllı Türk Makul Tarih*, s. 59.

makalesinde değinmiştim. Birkaç sene önceki bir makalesinde, o da "yerliliğin iki kaynağı vardır: Yurt olarak tutulan toprak ve İslâm," derken, gazâ pragmatizmine yaslanmıştı.[31] Bir sene kadar önce yayımlanan bir söyleşisinde, "içi boş ümmetçilikten" sıyrılan İslâmcılığın devlet ve orduyla 'buluşmasını' çok açık bir dille tarif eder: "Devletin güvenlik bürokrasisi İslâmcıların haricinde başka bir siyasi yapının Türkiye'yi domine edemeyeceğini gördü. (...) Ulusalcı olamayan millî ve yerli hassasiyet askerlerle İslâmcıları bir araya getirdi."[32]

"Yüzde yüz yerli ve millî drone yapıldı" haberlerindeki şehveti bunla bağlantılı düşünelim. Veya, Haziran sonunda, iktidar medyası filosunun muhriplerinden *A Haber* televizyon kanalında: Kılıçdaroğlu'nun adalet yürüyüşünü karalamak üzere yapılan, "Atatürk'ün kurduğu CHP, yerli ve millî idi – bugünkü değil" haberini...

Gösterilen adresleri dolaştık geldik. Gördük ki, İslâmcılığın, veya reel İslâmcılığın diyelim, yerlileşme söyleminin aktığı ana mecra budur: milliyetçileşme ve devletçileşme. Onun koyusu.

Burada, milliyetçiliği hegemonize etme gayretinden söz ettik. Olanca gayretiyle, milliyetçi-devletçi 'realizmin' hegemonyasına girdiğini de 'değerlendirebilirsiniz'.

Yerli-yabancılar...

Devlet aklı, devlet metafiziği, hiç iç-düşmansız olur mu? Bir *İç*'e düşkünlük olarak yerlilik söylemi, yücelttiği o İç'i saf, temiz tutmaya, onu arındırmaya da düşkündür ve İç'te hep temizlenmesi gereken, baş edilmesi gereken arazlar bulur. Organizmacı tasavvuruyla yerlilik söylemi, toplumu-milleti bir organik bünye olarak düşünür ve bünye, malûm, hep zararlı salgılar, tahripkâr hücreler üretir. Yerli-ve-millî organizma, sürekli onlarla savaşarak sıhhat bulacaktır. Bedenin kuvvetlenmesi, panzehir üretmesi için, lâzımdır o zehir.

---

31 Ercan Yıldırım, 'Türk düşüncesinin yerliliği', *Hece*, sayı 162/163/164 (Haziran/Temmuz/Ağustos), s. 90.

32 http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/ici-bos-ummetcilik-bitti (10 Mart 2016). Ulusalcı olmayan değil ol*ama*yan. Ulusalcılıkla idare edilemeyen, diye anlayalım.

Yerli Düşünce Dergisi "Bedenleri Anadolu'da olsa bile ruhen mekânsızlaşanların yerli kalma şanslarının bulunmadığına inanıyoruz," diyor. İhsan Fazlıoğlu, "Türk tarih bilinci"nden yoksun, "bu toprakları unutan... bu toprakların geleceğinden ümidi kesen" bedevî Türkler'i medenî Türkler'den ayırt ediyor.[33] "Reel İslâmcılık" yazısında bir timsal olarak andığım Ahmet Özcan, "yerli haçlı çocukları"ndan bahsediyordu.[34] Daha önce başka bir yazıda, muhafazakâr ve İslâmcı söylemde Beyaz Türk imgesinin, bir jenerik ad olarak, alabildiğine groteskleştirilerek mel'unlaştırıldığını, bunun bir kültürel ırkçılığa evrilme istidadı kazandığını ele almıştım.[35]

Veya, Murat Erol'un "yerliliğini kaybeden Kürtler"le ilgili şu satırlarını okuyalım: "Kendine semboller üretme çabasının, yaşarken kendine tarih yazarak bir ulus inşa edebilmenin imkânları bütün bunlar bağlamında modern, seküler melez Kürtler'i ortaya çıkarırken, artık Kürtler kendilerinin Kürt olmasını temin eden koşulları terk etmiş olacaklar. (...) Kürtler örneğinde olduğu gibi yerliliğini kaybeden toplulukların artık kendileriyle ilgili kimlik kodları da kaybolmaya yüz tutacaktır." (s.33) Anlaşılan, Kürtler, modernleşir, sekülerleşir, "melezleşirlerse" (kastedilen herhalde İslâmîlikten ve ona tabi anlamıyla bir millîlikten uzaklaşmadır), bilmem ne kadar zamandır meskûn oldukları *yer*lerde artık yerli addedilmeyeceklerdir. Çünkü 'yerine uygun', yerliliğe atfedilen 'kodlara' uygun düşünmüyor, davranmıyorlardır!

Şu çok sevilen *bu topraklar* şiârını hatırlayın. Gerçi solda da sevilen, sağda ise üzerinde tepine tepine tozutulan bir söz: bu topraklar... Türkiye demenin, Anadolu demenin, bu ülke demenin, memleket demenin, buralar demenin romantik ve 'or-

---

33 *Akıllı Türk Makul Tarih*, s. 34. Devletlû İbn Haldunculuk tefsirinin bir ilhamını görebilir miyiz burada? Bu konuda bkz. http://www.birikimdergisi.com/haftalik/8469/ibn-haldun#.WZfyd1VJapo

34 Ahmet Özcan, "Uzayan saçlarımdan başka değişen hiçbir şey yok", *Kriz ve Kritik*, sayı 1, Güz 2015, s. 110-123.

35 Tanıl Bora, 'Muhafazakâr ve İslâmcı söylemde Beyaz Türk hıncı: Beyaz Türk'e kahretmek', *21. Yüzyılda Milliyetçilik* içinde (der. Elçin Aktoprak ve A. Celil Kaya), İletişim Yayınları, İstanbul 2016, s. 273-292.

ganik' adı... Toprağın yalın anlamını hatırlar mısınız peki? "Yerkabuğunun, toz durumuna gelmiş türlü doğal kütle kırıntılarıyla, çürümüş organik cisimlerden oluşan ve canlılara yaşama ortamı sağlayan yüzey bölümü"; "bitki örtüsünün beslendiği kaynakların ana deposu", "insanların ve diğer canlıların beslenmesinin temel kaynağı"... Bol bol "bu topraklar"dan dem vuranların, şu memleketin topraklarının betonla örtülerek, kimyasallarla zehirlenerek canının çıkarılmasına nasıl kayıtsız kaldıklarını bir düşünün. İşte bu da, aynı o yerliciliktir.

* * *

Yersizyurtsuzun da şu dünyada *hakkı*, hem de ufku vardır.[36] Bir kere bunu teslim etmeli. ("*Hep yolcuyuz böyle gelir gideriz/ Dünya senin vatanın mı yurdun mu...*")

Tarihçi Cemal Kafadar, Anadolu "topraklarında" vatan ve kimlik kavramının tahavvüllerini incelikle işlediği ince kitabında, farklı yerelliklerin/yerliliklerin mümkün olduğuna, "bir yer'in insanı olmanın çok farklı şekillerde yaşanabileceğini" hatırlatıyor.[37] O da biliyor "yer"in efsununu, hiçbir yerin "edilgen, boş topraklar" olmadığını, kimliğimizin, meşrebimizin, 'ruhumuzun' Hacı Bayram Veli'den aktardığı sözle "taş ü toprak âresinde yoğrularak" meydana geldiğini... Bir yer'de, bir yer'le hemhal olmanın muhabbetini... Mesele, orayı bir kafese, bir zorunlu istikamete dönüştürmemek. "*Memleket isterim/ Yaşamak, sevmek gibi gönülden olsun...*"

* * *

Tansu Açık vasıtasıyla Ulaş Başar Gezgin'den:

Konuya tarihsel olarak bakarsak, 'yerli millet' kavramının Türkçe'de ilk kullanımlarından birinin 26 Şubat 1920 tarihli Meclis-i Mebusan tutanakları olduğu görülmektedir. Burada,

36 *Birikim*'in bundan on dokuz sene önce yayımlanan "Yerlilik: Gerçek ya da maske" dosyasında Tuncay Birkan, solun enerjisini evine kapanmaktansa "evin reddi"nden üretmekten yanaydı. O sayıda yerlilik kavramının göz boyayıcılığına karşı ikazda bulunan birçok yazı vardır: Sayı 111-112 (Temmuz/ Ağustos 1998).

37 Cemal Kafadar, *Kendine Ait Bir Roma*. Metis Yayınları, İstanbul 2017, 55.

bir mebus, Türk-Kürt kardeşliğini savunmakta; (Anadolu'nun ilk halklarının Orta Asya'dan geldiği tezine dayanarak) Türklerin ve Kürtlerin 'yerli millet' olduğunu; Ermenilerin sonradan geldiğini ileri sürmektedir. Bunun günümüzde farklı bir biçimde olsa da, 'kurucu millet' kavramsallaştırmasında bir ölçüde yinelendiğini görüyoruz.[38]

Eylül 2017
(*Birikim* dergisi, sayı 241, Eylül 2017)

38 Bkz. http://www.tbmm.gov.tr/.../ink0.../mmbd04ic[01c001ink0140211.pdf (son paragrafta) http://www.cengizcetintas.com/b.20.02.26.1.html aynı tutanak daha geniş.

Malazgirt

26 Ağustos, Malazgirt meydan muharebesinin 946. yıldönümü olarak, yeni bir şaşaayla kutlandı. Devlet protokolü, kıymeti bilinmeyen bir büyük günün hatırasını telâfi etme âciliyetiyle seferber oldu. Cumhurbaşkanı Erdoğan, o zaman Sultan Alparslan kimlerle mücadele ettiyse bugün kendilerinin de onlarla mücadele ettiğini söyledi. İktidar neşriyatı, tıpkı Malazgirt'teki gibi, bugün de "yeryüzünün merkez güçleriyle hesaplaşma" davasının davacısı olduğumuzu anlattı. "Muş ekonomisine Malazgirt piyangosu" haberleriyle, esnafın da gönlünün hoş edildiği duyuruldu. Önümüzdeki yıl bu yıldönümünün çok daha alâyişli kutlanacağı duyuruldu. Millî günler kadrosunun revizyonuna dönük bir yeni hamle mahiyeti de taşıyan bu kutlama, Kemalist-Cumhuriyetçi çevreler nazarında, elbette, 30 Ağustos'u gölgelemek anlamına geliyordu. Onlar da elden geldiğince 30 Ağustos alâyişini çoğaltmaya bakıyorlar.

* * *

1971'de, 900. yıldönümünde de, milliyetçi-muhafazakâr cenahın Malazgirt'i Dumlupınar'a rakip çıkartmaya dönük bir hamlesi olmuştu. Adalet Partisi'nin MHP'ye yakın kanadının önde gelen isimlerinden saygın Selçuklu tarihçisi Osman Turan,

bu günün millî bayram yapılması önerisini dile getirmişti. Belki seneye yapılmış olur. Yine 1971'de Türkçülüğün şedit ideoloğu Nihal Atsız, 900. yıldönümü vesilesiyle savaşın yapıldığı ovanın yanında Alparslan adlı bir büyük şehir kurulması, etrafında 24 Oğuz boyunu canlandırmak üzere 24 modern örnek köy tesis edilmesi gibi öneriler getirmişti. Bakalım, belki seneye...

* * *

Osman Turan, İbrahim Kafesoğlu ve Mehmet Altay Köymen, Malazgirt'i milatlaştıran milliyetçi-muhafazakâr tarihyazımının kurucularıdır. Onların 1940'lardan itibaren geliştirdiği motifler, bugünkü Malazgirt ve Selçuklu mitosunun temelini oluşturuyor: Anadolu'nun Türklere vaat edilmişliği, Türklerin İslâm'ın öncüsü ve dünya-tarihsel bir egemenlik misyonunun taşıyıcısı oldukları... ve bilhassa Osman Turan'ın üzerinde durduğu, bu tarihsel misyonun timsali olarak, merkeziyetçiliğin ve azametli devlet kültürünün inşası.[1]

* * *

Milliyetçi-muhafazakâr tasavvurda Selçuklu, Orta Asya'dan Osmanlı'ya süren bir devamlılığın, bir ezelî-ebedî misyonun 'gayri ihtiyarî' durağıdır. Günümüz millî kültür ihyâcılığı söylemi, bu gurur ve şuurla Selçuklu-ve-Osmanlı'yı darmadağınık mezcediyor. Osmanlı kadar 'popüler' olmayan Selçuklu, daha ziyade resmî ve sivil binaları 'süsleyen' geometrik desenler ve kubbe külâhlarıyla temsil olunuyor. Ankara girişlerine dikilen süper eklektik mimarîli kapılar gibi. Yine Ankara'da "1071 Malazgirt Bulvarı" adı, o gün "Sultan Alparslan'ın mücadele ettiği güçlerin" bugünkü uzantısı gibi tasavvur edilen ODTÜ'yü fethetme cehdinin timsalidir.

* * *

Selçuklu tarihini okursanız, Türk-İslâm 'ülküsüne' ve bu misyonu içselleştirmiş bir devlet kültüne doğru istikrarlı bir akış-

1 Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2003 (16. basım).

tan çok başka şeyler görebilirsiniz. Eskilerden Nejat Kaymaz, daha yeni kuşaklardan Songül Mecit (*Anadolu Selçukluları*, çev. Özkan Akpınar, İletişim, 2017), örneğin, çok daha karmaşık ve çok yönlü bir tarihsel süreci ortaya koyarlar. Başka Müslüman hanedanlarla rekabetin birçok durumda küffarla çatışmanın önüne geçtiğini; İslâmî 'dünya-tarihsel' misyona dair iddiaların, olsa olsa bu 'iç' rekabet çerçevesinde iş gördüğünü... Selçukluların Bizans'la bir nevi simbiyoz halinde varolduğunu... Bizzat Osman Turan'ın tabiriyle "çapul"a meyilli, isyankâr göçebe Türkmenlerle 'yerleşerek' saltanat kurmaya azmeden hanedan fraksiyonları arasındaki daimî gerilimi... Tabii ki Türkmen ahalinin 'senkretik' ve heterodoks din anlayışı ile ortodoksiye meyyal devlet erkânı arasındaki gerilimle birlikte... görebilirsiniz.

Milliyetçi-muhafazakâr camiaya uzak olmayan Selçuklu tarihçisi Mikail Bayram, İran devlet töresine hayranlığının hüküm sürdüğü Malatya muhiti ile 'Türkmen ruhlu' Tokat-Sivas-Amasya muhiti arasındaki çekişmeye parmak basar.[2]

Selçukluların Bizans'la simbiyotik denebilecek ilişkisinden söz etmiştik ya... Yine Mikail Bayram, Selçuklu sultanı I. Gıyaseddin Keyhüsrev'le Bizanslı Komnenos sülâlesinden gelen Mavrazemos arasında kurulan akrabalığın sonuçlarını anlatır. Manuel Mavrazemos, Uc Vilayeti'ne (Denizli havalisi) Selçuklu Emiri olarak atanmış; o ve ardından oğulları, otuz yıla yakın süre emirliği bu adla sürdürmüşler, daha sonraki nesilde Müslüman olmuşlardır.[3] Cemal Kafadar da, "Diyar-ı Rum"da Müslüman topluluklarla Hıristiyan halklar arasındaki ilişkilerin karmaşıklığına, geçişliliğine dikkat çeker.[4]

Bundan birkaç yıl önce, "Çözüm Süreci" zamanlarında, iktidar sözcüleri Malazgirt'te Selçuklu saflarında Kürtlerin 'hatta' Bizans idaresinden hoşnutsuz Ermenilerin yer aldığını hatırlatarak, Malazgirt 'ruhunu' bir tarihsel millî mutabakatın tohumu olarak serpmiyorlar mıydı?

---

2 Mikail Bayram, *Türkiye Selçukluları Üzerine Araştırmalar*, Kömen Yayınları, Konya, 2055, s. 1-22.

3 Mikail Bayram, *a.g.y.*, s. 139-147.

4 Cemal Kafadar, *Kendine Ait Bir Roma*, Metis Yayınları, İstanbul, 2017.

* * *

Türkçülerin ve İslâmcıların radikalleri arasında bir vakitler Malazgirt'in milatlaştırılmasına şüpheyle bakıldığını da hatırlayalım. Türkçüler, burada "tüm Türklüğü" unuturcasına Anadolu'ya odaklanma 'riskini' görüyorlardı. Atsız Malazgirt'le gururlanır ama milat saymaz. Ona göre asıl dönüm noktası "Selçuk hanedanının idaresindeki Türkler"in Gaznelileri yendiği Dandanakan Savaşı'dır (1040); Malazgirt ise "çoktan kurulmuş kuvvetli bir devletin başka bir kuvveti yenmesinden başka bir şey değil..."

70'ler ve sonrasının yeni veya radikal İslâmcılığı da, Malazgirt'in milatlaştırılmasından, İslâm'ın hem Türkleştirilmesine, hem de 1071 öncesi tarihinin kenara itilmesine sebebiyet verdiği için rahatsız olmuştur.

* * *

Selçuklu-Osmanlı devamlılığında veya mukayesesinde Selçuklu'yu Osmanlı'dan ehven gören milliyetçi-muhafazakâr Anadolucuları da unutmayalım. Bu akımın öncülerinden tarihçi Mükrimin Halil Yinanç, 1924'te, "Anadolu medeniyetini gerçekten temsil eden bir devir" diye yüceltir Selçuklu'yu: "Anadolu birliğinin idamesi, memleketin mamur olması yolunda çalışmak dolayısıyla halkın yükselmesi, hülasa Anadolu haricine göz dikmeme ve fetih arzusundan dolayı kan dökmeme" bakımlarından Osmanlı'dan üstün görür.[5]

Yakın zamanda, muhalif-eleştirel İslâmcılardan Kenan Çamurcu, Selçuklu'yu ademi merkezî bir vasatta birçok şehrin parladığı, çok merkezli yapısıyla özler. Selçuklu'nun Doğu'yla, İran'la alışverişli, "yumuşak güç"ünü, Osmanlı'nın askerî karakterine üstün sayar. Sivil yapıların daha güçlü olduğu Selçuklu, "edebiyatın, sanatın, felsefenin, bilimin imparatorluğu"dur ona göre.[6]

---

5 Mükrimin Halil Yinanç, *Millî Tarihimizin Adı*, Hareket Yayınları, İstanbul, 1969, s. 30-31.

6 Kenan Çamurcu, *Asimetrik Vakalarda Kıble Tayini*, Destek Yayınevi, İstanbul, 2012, s. 87 vd., 155 vd., 448 vd.

Buralardan bakanlara Malazgirt, çoğulcu –esasen Müslümanlar arası-çoğulcu– bir Anadoluluğun küşadı olarak görünür.

* * *

Malazgirt deyince, bir de... 2014 yerel seçimlerinde oyların % 39,3'ünü alarak belediye başkanı seçilen BDP'li Halis Coşkun "terör örgütüne üye olma" suçlamasıyla tutuklanan belediye başkanlarındandır. 1 Aralık 2016'dan beri, belediyeyi kayyım olarak atanan kaymakam yönetiyor.

30 Ağustos 2017

Bizim kültürümüzde yok

Geçtiğimiz Şubat ayında, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin eski Kahramanmaraş milletvekillerinden Yıldırım Ramazanoğlu: "Bizim geleneklerimizde ve kültürümüzde başkanlık sistemi var," demişti: "Türk milleti tarihî boyutuyla başkanlık sistemiyle yönetilmeye alışmış bir millet."

Barış süreci yürürlükteyken de, "âkıl adamlar" projesine girişilirken, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Mustafa İsen "âkil adamlık bizim kültürümüzde var," dediydi.

* * *

2009 Ocak'ında, o zaman başbakan olan Recep Tayyip Erdoğan, halkı minnete borçlandıran "sadaka kültürü"nü eleştirmelerinden ötürü muhalefeti azarlarken, "Bizim kültürümüzde sadaka önemlidir," ihtarında bulunmuştu.

Urfa Valisi, Vakıflar Haftası açılışı münasebetiyle "Bizim kültürümüz vakıf kültürüdür," hükmünü vermiş. Bülent Arınç, başbakan yardımcısıyken 2015 Nisan'ında Türkiye'nin Kıbrıslı Türklere yardımlarını kardeşlik hukukuyla açıklarken, hisli konuşmasını "Ağabeylik kardeşlik ilişkisi her zaman bizim kültürümüzde vardır," sözleriyle bağlamış. 2013 senesinde Isparta Valisi, kendisini ziyaret eden Yörük-Türkmen derneği temsilci-

lerini "Yörük kültürü bizim millî kültürümüz," diyerek bağrına basmış: "Poşu binlerce senelik bir yadigâr, baston ise gücü, iktidarı, dayanışmayı temsil eder. Dolayısıyla millî kültürümüzde bunların çok ciddi yerleri vardır." 2012'de Turizm Bakanlığı, hayvanlara eziyet gerekçesiyle yöneltilen bir yasaklama talebini: "Deve güreşleri bizim kültürümüz," gerekçesiyle reddetmiş.

* * *

Her kademeden iktidar erkânı, sadece iyiliği emrederken ve methederken değil kötülükten nehyederken de, "kültür"den delil getiriyor – bazen, adeta, her şey hakkında her türlü hüküm, "kültür"de kayıtlı olup olmadığına göre verilecekmiş gibi bir üslûpla...

Recep Tayyip Erdoğan, 2015 başlarında IŞİD'in bir Ürdünlü pilotu yakarak öldürmesini kınarken, "Bizim dinimizde, kültürümüzde insanları vahşice, canice yakmak yoktur," demişti. Ahmet Davutoğlu, başbakanken bir nevi "kültürümüzde var/yok" çetelesi tutuyordu: "Böyle bir mezhepçilik bizim kültürümüzde yoktur" (Türkmenlerin Sünni-Şii ayrımına yönelmeyeceği ümidini dile getirirken); "Bizim kültürümüzde nepotizm [akraba kayırmacılığı] yoktur"; "Bizim kültürümüzde ayrımcılık yoktur. Kimseyi kimliğinden, inancından, mezhebinden, fikriyatından dolayı kınamak yoktur"; "Bizim kültürümüz kadına saygı üzerine kurulmuştur"...

Önceki hafta, Kültür Bakanı Nabi Avcı, tekbirin slogan gibi söylenmesinden hoşnutsuzluğunu belirtirken "Bizim binlerce yıllık kültürümüzde tekbirin slogan olarak kullanılması yoktur," ikazında bulundu. Birkaç ay önce Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez, Mekke'de Kâbe çevresindeki gökdelenlere, "Bizim kültürümüzde Kâbetullah'ı tepeden izlemek yok," hükmüyle bozuk atmıştı. Binali Yıldırım da (11 Kasım 2016), "dikey mimariyi" azdıran bir iktidarın başbakanı olarak, gökdelenlerden şikâyet etti:

"Dikey mimari insanları yalnızlaştırıyor. Aramızdaki bağları zayıflatıyor. (...) Bu bizim kültürümüz değil. Bizim kültürümüz ortak yaşam." Gezi isyanı sırasında Meclis Başkanı Cemil Çi-

çek, eylemcileri "Bizim kültürümüzde yıkmak, yakmak yok," diye uyarmıştı. 2014 yazında, Korkuteli İlçe Emniyet Müdürü, düğünlerde silah kullanımını önleme çalışmalarından bahsederken, KBT'ye de (kültür bilgi tarama) başvurmuş: "Türk kültüründe kesinlikle düğünlerde silah kullanımı yok... Bizim kültürümüzde olmayan bu hareketlerden başkalarının can güvenliğini düşünerek vazgeçmeliyiz."

Biraz da "keşke" makamından çalan 'kültürlemeler' bunlar...

* * *

Muhalefetin de kendini alamadığını görüyoruz, "kültür"den delil getirmekten. CHP genel başkanı Kemal Kılıçdaroğlu, bir defasında: "Cenazelerde... hele hele cami avlusunda siyaset yapmak bizim kültürümüzde de, insanlık anlayışımızda da yoktur," demiş. CHP'li Aydın Büyükşehir Belediye Başkanı Özlem Çerçioğlu, geçen sene bu vakitler, muhaliflerinin "ayak oyunlarını" yererken, "Bizim kültürümüzde pusu kültürü yoktur," diye topuklu-efelenmiş. CHP'nin 2015 Haziran seçimlerindeki Kayseri milletvekili adaylarından Aşkın Genç, iktidar partisi milletvekillerinin Başbakan'a, Cumhurbaşkanı'na sadakatini sorgularken: "Bu denli biat etmek, bizim kültürümüzde var mı?" sorusunu sormuş.

* * *

Ahmet Davutoğlu, izdivaç programları için: "Bunlar bizim aile kültürümüze uygun değil," demişti. Oysa bu programların olağanüstü rağbet gördüğü malüm.

Geçtiğimiz Nisan'da, Kastamonu Belediye Başkanı, köçek oyununu kesin bir dille yasaklarken, dayanağı "bizim kültürümüz"dü: "Şehrimizdeki düğünlerde, bayramlarda ben bunu kesinlikle yasaklıyorum. Eğer görürsem düğün sahibine de oynayana da ceza vereceğim. Bizim kültürümüzde kesinlikle böyle bir şey yok." Oysa köçekliğin köklü bir gelenek olduğunu biliyoruz.

Geleneğin de o kadar "geleneksel" olmayıp *icat edildiğini* biliyoruz. Sürekli yenilenen, hareket halinde bir icat süreci... Bir

'kültür varlığını' 'tanımamak', onu tasfiyeye girişmek de, geleneğin icadının bir parçasıdır.

* * *

Masum bir gelenek icadı örneği... Uşak'ta 20 yıldan beri güvercin beslediğini söyleyen bir esnaf, "kendi kültürümüzde de güvercin olabileceğini düşün"müş, araştırmış, "saf Osmanlı ırkı olan Hünkâri"yi keşfetmiş. "Osmanlı torunu olarak bu işi yapması gerektiğine inan"mış; çünkü "kültürümüzde var," diyor. Ne çare ki bu güvercin çeşidi Almanya ve Hollanda'da yetiştiriliyormuş, esnafımız yurtdışından siparişle getirtmiş "saf ırkımız ve kendi kültürümüz" olan Hünkâri'yi. "Kendi kültürümüze sahip çıkmıyoruz" sohbeti ne tatlıdır...

Bir başka kültür icadı teşebbüsü... Muay Thai-Wushu-Kickbox Millî Takımlar Antrenörü Mustan Özkaran, Grandmaster Şenel İlhan'ın geliştirdiği Hankando'yu, "Bizim kültürümüze ait bir spor," diye tanıtıyor. Hankando'nun adı Koreceden türetilmiş, Hepsi Uzakdoğu sporları olan tekvando, kungfu, karatenin bir "sentezi"; ama takdimine bakarsak, ille de "bizim özümüzden değerler ile dolu – bizim kültürümüze ait"...

* * *

'Arınma' kaygısına dönelim... Muhafazakârlık, kendi zihniyet haritasında yerine oturtamadığı gelenek unsurlarını veya massedemediği yeni gelenekleşmeleri, "yozlaşma", "yabancılaşma" ve tabii "Batılılaşma" ile açıklar.

Bu reddiyenin onlarca yıllık geleneği var: "Yılbaşı kutlamak bizim kültürümüzde yoktur..." "1 Nisan kültürümüzde yoktur." (Geçtiğimiz 1 Nisan'da *Bismil Haber*, "1 Nisan'da yapılan şakaların batı kültürü tarafından bilinçli olarak içerimize sokulduğunu" haber verdi.) Yine geçtiğimiz Nisan'da, Bakırköy İlçe Millî Eğitim Müdürü'nün, çocukların bale gösterisinin iptalini velilere "Bale, kültürümüzde yok" diye açıkladığı haberini okumuştuk. 2011 başında Erzurum'da düzenlenen Üniversiteler Kış Oyunları'nda yurt odalarına konan prezervatiflerin Türkiyeli sporcuların odalarından toplanmasını, Üniversi-

te Sporları Federasyonu Başkanı Kemal Tamer: "Bizim kültürümüzde böyle bir şey yok," karakuşiliğiyle açıklamıştı. (Prezervatif, "bir anlamda gayrimeşru ilişkinin teşviki demek"ti.)

2014 Nisan'ında Finike belediye başkanı, bir huzurevi tesisinin açılışında, "Huzurevi ve yaşlı bakım evi gibi hizmetlerin Türk toplumunun kültürüne uygun olmadığını" söylemişti. Çünkü? "Bizim kültürümüzde büyüklere saygı esas"tı. Yaşlılar, mahallelerinde, ailelerinde bakılmalıydı. Ya bakılamıyorsa, kalmadıysa öyle bir mahalle ve aile "kültürü"? Başka bir çare? "Kültürümüzde yok"sa, derdinize yanın.

* * *

Bazen de, "kültürümüzde var"sa, derdinize yanarsınız. Bir yıl kadar önce, Berlin'de işlenen bir cinayet davasını hatırlatayım... Evlilik dışı hamile kaldığı çocuğu aldırması istenen genç kadının üvey babasının aktardığına göre; 'gereğinin yapılması' için kendisinden yardım isteyen sanıkların babası, "Bizim kültürümüzde kızın öldürülmesi zorunlu" diye noktalamıştı konuşmayı. Sekiz aylık hamile kadını bıçaklayarak öldürmüş, sonra da yakmışlardı.

"Kültürümüz"ün bilhassa kadınlar ve cinsiyet rejimi söz konusu olduğunda ayağa dikildiğini biliyoruz. Televizyon kanaatçilerinden Vahdettin İnce, 18 Kasım 2016'da bir programda, "bizim kültürümüz"e sarılarak, en masumu çocuk yaşta evlendirmeler olmak üzere, reşit olmayan kızlara yönelik cinsel istismarı "sorun" olmaktan çıkarmanın yolunu göstermişti: "Bizim kültürümüzde reşit olmak ile Avrupa'da reşit olmak aynı değildir. Bizde reşit olmak kız çocuğu için muayyen halleridir, erkek çocuğu için ihtilam durumudur. Toplum değerlerini göz önünde bulunduracaksan yasayı buna göre kurarsın."

* * *

Bir TV dizisiyle ilgili, internet forumlarındaki okur yorumlarından aktarayım (imlâyı düzelterek): "Güzel bir diziydi benim için. Ta ki saf ve temiz güzel duyguların evlilikten sonra yaşanmaması gereken bir duruma gelene kadar. Kısacası yatağa ta-

şınmadan önce. Bizim kızlarımız erkeklerimiz böyle yapmıyorlar. Bizim kültürümüzde yok böyle şeyler." Demek, kızlarımız erkeklerimiz hiç öyle şeyler yapmıyorlar?

Kızlarımızın erkeklerimizin pop hevesleriyle ilgili bir başka internet forumu ikazı: "Bizim kültürümüzde apaçi felan yok yaaa, ne bu özenti böyle..."

Yine internetteki izleyici forumlarından, *Barbie* filmi yorumu: "Ne kadar güzel olursa olsun bizim kültürümüzde olmayan her türlü öğeyi çocuklarımızın beynine kazıyan türden çizgi filmlerden... Ebebeynler bunları çocuklarınıza seyrettirmeyin..." Aslında beğenmiş, ama "kültürümüz"de yerini bulamıyor.

Bir başka izleyici, zombi filmleriyle ilgili bir internet sohbetinde varoluşsal bir soru sormuş: "Zombinin bizim kültürümüzde geçmişimizde yeri nedir?"

Harem tarihinden bir akça pakça Barbie Hatun, dehşetli cinayetleriyle maruf bir kethüda Zombi Efendi buluşturulsa, rahat edecekler sanki, diye de düşünüyor insan.

* * *

Köçekliği yasaklayan Kastamonu Belediye Başkanı, her hareketimize "kültür"den ve "ata"dan teyit istiyor: "Kültürümüzde olmayan bir şeyi ne yapıyorum ne de yaptırıyorum. Geçen sefer beni ateşten atlatamadılar. (Nevruz'u kastediyor olmalı – T.B.) Benim dedem ateşten atlamadı ki ben atlayayım. Ben, memleketimin kültürü ne yaparsa onu yaparım. Atamdan mı gocunacağım?"

Şu "Atamdan mı gocunacağım" tetikliğini, geniş geniş düşünün.

* * *

Bu "kültürümüzde yok"-"kültürümüzde var" teftişi, "kültür"ü bir "genetik kod" olarak, fıtrat olarak, kader olarak sabitliyor. Ahlâk olarak ve ahlâkın nihâî ölçüsü olarak sabitliyor. Başkanlık sisteminden deve güreşine, hoşgörüden zombiye, cinsiyet ayrımcılığından yörük bastonuna, vakıf idaresin-

den köçekliğe, her ahkâmı "kültürümüz"deki sicil kaydı kontrolüne bağlayan bir zihniyet bu. Ne istiyoruz? *Doğrusu nedir? Ne yapmalı, nasıl davranmalıyız?* sorularının safiyetini, 'samimiyetini', hukukunu iğfal eden bir zihniyet – yoksa "kültür" mü demeliydik?

26 Ekim 2016

"Türkiye"

12 Eylül darbesi döneminde, Müşerref Akay-Tezcan'ın söylediği "Türkiyem Türkiyem cennetim", "Türkiye"nin yarı resmî şarkısı olmuştu. Tek kanal televizyonda her vesileyle sökün etmekle kalmıyordu, işkencelerde döne döne çalınan parçalar repertuvarında da yer alıyordu. (Bu şarkıya kim bilir kaç defa maruz kalan bir işkence mağduru, yedi sene önce eserin basım yayım hakkını satın alarak çalınmasını yasakladı.)

* * *

Neredeyse çeyrek asırdır ise, "Ölürüm Türkiyem" ezgisi dolaşıyor "Türkiye"nin üzerinde. Sözleri, yazı ömrünü ülkücü neşriyatta geçirmiş ilâhiyatçı Dilaver Cebeci'nindir. (Başka manzumeleri arasında "Başbuğa Mektup" var, "Gök yeleli bozkurtlar / Atsız Yabgu önünde dizleyin yağız yeri" diye başlayan "Dokuzlama"sı var.) Mustafa Yıldızdoğan 1993'teki albümünde parçayı meşhur etti. '90'lar boyunca MHP'nin seçim kampanyası müziği olarak kullanıldı. 70'lerin "Çırpınırdı Karadeniz"inin yerini aldı bir bakıma.

Bir bölümü zaten ülkücü muhitlerden gelen güvenlik güçlerinin de "operasyonlarda" tercih ettiği bir parçaydı. Sadece '90'larda değil. Son iki yılda, Şırnak'ta, Sur'da, Bitlis'te, oralar-

da, operasyonlarda veya polis araçlarının olağan geçişlerinde, mehter marşına refakaten sürekli "Ölürüm Türkiyem" çalındığını haberlerde okuyabilirsiniz.

Son zamanlarda, "millî türkümüz" olarak adlandırılıyor, öyle muamele görüyor "Ölürüm Türkiyem". 15 Temmuz darbe kalkışması sonrası düzenlenen demokrasi nöbetlerinin repertuvarının gözde bir parçası oldu. Bazı mitinglerde Türkçesinin yanı sıra Kürtçe, Arapça, Lazca, dört dilde icra edildi. Bayburt'taki gösterilerde, "Erdoğan-Bahçeli el ele" tezahüratı yapılmıştı ya – "Ölürüm Türkiyem"in millî türkü olması, işte bu tezahüratın melodisidir.

* * *

Eskiden, 90'lardan önce diyelim, "vatandaşlarımıza", "halkımıza", "milletimize" konuşulurdu. "Vatandaşlarımıza" (bazen) CHP, "halk(lar)ımıza" HDP, "milletimize" AKP ve MHP, hâlâ hitap ediyorlar. Fakat bir zamandır daha çok "Türkiye"ye seslenіliyor. DSP'nin mesut günlerindeki "Gözün aydın Türkiye, ak güvercin geliyor" sloganı, ilk örneklerinden biriydi. Adalet ve Kalkınma Partisi, "Biz Türkiye'yiz" sloganıyla işi iyice büyüttü. "Biz birlikte Türkiye'yiz" versiyonu da var, "Türk'üz, Kürd'üz, Arap'ız ama birlikte Türkiye'yiz". Burada "Türkiye", herkesi kucaklama iddiasının[1] adı.

Sadece siyasetçiler değil ama... şimdi herkes bir şey diyecek olduğunda "Türkiye"yi çağırıyor. Şu aralar bir inşaat firmasının "Peşinatsız, 10 ay vadeyle güle güle otur Türkiyem" kampanyası var mesela. Hafta sonu, Yavuz Sultan Selim Köprüsü'nün finansmanına "katkıda bulunan" altı büyük banka, müşterek bir ilan vererek "Gücünle gurur duy Türkiye," dediler.

İnşaat firmasının "Türkiyem" dediği, müşterileri aslında. Bankaların "Türkiye" adına gurur duydukları da aslında kendi güçleri. Burada "Türkiye", toptanlaştırıp eşitsizlikleri, çıkar ve güç farklarını, dert farklarını örtmenin adı.

"Teşekkürler Türkiye" furyasını da katalım buna. *Rating*i iyi

1 http://www.birikimdergisi.com/haftalik/7354/herkesi-kucaklamak#.V8K-TAvmLRD8

çıkan programın yapımcısı, "Türkiye"ye teşekkür ediyor. Telefon operatorü firma, kapsama alanı ve müşteri hacmindeki artışı kutlamak üzere "Teşekkürler Türkiye" ilanı veriyor. Yine Adalet ve Kalkınma Partisi, 2011'den beri seçim galibiyetlerinde "Teşekkürler Türkiye" reklamını kullanıyor. Kurum ve kuruluşlar, mühim şahsiyetler, 15 Temmuz darbe girişimine karşı mukavemetinden ötürü "Türkiye'ye" teşekkür ettiler. Söyleyeceğini "Türkiye"ye söylemek, söyleyenin iddiasını, ehemmiyetini büyütüyor. Burada "Türkiye", aslında ona seslenenin kendi mevkiinin adı, kendi erkinin teyididir. "Türkiye"ye seslenmek, ona toptan –ve yukarıdan– hitap etme ufku demek zira – ve Türkiye'yi adlandırma erki demek.

* * *

Futbol ulusal takımının son Avrupa şampiyonasındaki resmî sloganı: "Biz Türkiye'yiz, biz bitti demeden bitmez." Buradaki "Türkiye", milliyetçiliğin yalın ve özlü sosyo-psikolojik tanımı olan kolektif narsisizmin tipik numunesi. Birbirine değil, aslında kendine, kendinin ikonuna sarılan bir topluluğun kostaklanması... "Birlikte çok güzeliz Türkiyem."

Havaya girerseniz, siz bitti demeden bitince de fazla dert etmezsiniz.

* * *

15 Temmuz'da insanların sokağa çıkarak gösterdikleri mukavemetin gurur imgelerinden biri: "Tanka kafa atan adam" – veya tabii: "Tanka kafa atam Türkiyem..." 15 Temmuz tecrübesiyle Gezi tecrübesini mukayeseye yeltenenlere kızıyorlar gerçi (www.diken.com.tr'de Murat Sevinç, aldırmadan bu mukayeseyi deniyor, özellikle şu iki yazıda)[2] ama "Tanka kafa atan Türkiye", hatırınıza Gezi sloganlarından birini getirmiyor mu? O da "Türkiye"ye hitap eden bir slogandı: "Sinirlenince çok güzel oluyorsun Türkiye." Galiba, şu "Türkiye'ye seslenme" enflasyonuyla dostça dalga da geçiyorlardı, bunu akledenler. Beri

2 http://www.diken.com.tr/akpliler-gezici-mi-oldu-3/ ve http://www.diken.com.tr/neden-nicole-kidmana-degil-de-komsu-cocuguna-asik-oluruz-4/

yandan slogan, "Türkiye"nin türlü huyları, türlü yüzleri, türlü halleri olduğunu da söylüyordu, basitçe. Sadece farklı yüzleri olduğunu değil, değişebileceğini de söylüyordu.

* * *

İnsan yaşadığı, dilini-dillerini konuştuğu, mektebinde okuyup "ekmeğini yediği", hatıralarını ona veren memleketten ve halkından memnun olmak, kendini orada-onlarla sarılıp sarmalanmış hissetmek istemez mi hiç? Güzel bir şey yaptıklarında "o insanlarla" gururlanmak istemez mi?

ABD'li siyah yazar Ta-Nehisi Coates "bir milletin kendi namını alma tarzı ve biçimi"nin öneminden bahsediyor. Kendini sevme, gururlanma biçimi için de söyleyebiliriz bunu. Türlü insan hallerine hassasiyet gösterebiliyor, "fark yaralarına" itina edebiliyor olmak, ne büyük bir gurur olurdu...

* * *

De Gaulle'ün "Sartre Fransa'dır" lâfı, meşhurdur. 1960'ta, Fransa'nın Cezayir'de yürüttüğü işgal savaşına son vermesini talep eden kampanyaya katıldığı için Jean Paul Sartre'ı tutuklattırmaya teşebbüs eden devlet erkânına söylemiş. Tam olarak şöyle demiş, milliyetçi-muhafazakâr general: "Sartre Fransa'dır. Sartre bir Voltaire'dir. Voltaire'i tutuklayamazsınız."

Sartre gibi, 'tersiyle', muhalefetiyle bile Fransa'ya "şan" getirmiş, dünyanın dört yanında nice insanın Fransa'nın imini timini belki onun vesilesiyle öğrendiği, önemsediği birisi tehdit altında olduğu zaman, "Fransa" Sartre'dır. Vücudun kendini, ağrıdığı yerden hissetmesi gibi. "Türkiye"nin bugünlerde Aslı Erdoğan olması gibi.

31 Ağustos 2016

Bayrak

10 Ekim, gar katliamının akşamı, Yenişehir'de Mithatpaşa caddesinde dizili kebapçılar, telâşla bayrak asıyorlardı. Devlet ulusal yas ilan etmişti, herhalde icabı budur diye düşünmüşlerdi... Hem de etraf polis kaynıyordu (yasın isyanına mahal vermemek için), onlar görsün diye de bayrak asmak lâzımdı...

Kapının üstüne iplerle, selobantlarla tutturuyorlardı, bayraklar omuzları düşük, süklüm püklüm sarkıyordu aşağı.

Çok gördüm, siz de görüyorsunuzdur böyle bayrak manzaralarını... Şu kebapçılarınki gibi, tuhaf tutturgaçlarla oraya buraya iliştirilmiş, kamburu çıkarılmış bayraklar... Balkonda don gömlek asılan yere, çamaşır ipine asılmış, bazen sahiden yeni yıkanmış çamaşırlar refakatinde sallanan bayraklar... Sergide zerzevatın üzerine, seyyar tezgâhının üzerine sarkıtılmış, boyacının arkasındaki ağaca iliştirilmiş bayrak... Halk otobüsünün burnuna yamanmış, altından üstünden hafif dürülerek kaputun üstüne tutturulmuş bayrak... Alt komşuların pencerelerini baştan aşağı örten dev bayrak... Taksicinin oturduğu koltuğun arkasına 'gerdiği' bayrak... Pide teslimatına yollanan motosikletlerin arkasında, sigortasız, bahşiş karşılığı çalışan gence belki kendini ak tolgalı beylerbeyi gibi hissettiren, bazısı sancak boyu bayrak... Bir medikalcinin önünde gördüm; ağzında

maskesiyle hastabakıcı kıyafeti giydirilmiş bir vitrin mankeninin eline, kirli sicimlerle solgun bir bayrak tutuşturmuşlardı.

Bayrak teşhirinin bu alelacayip sahnelerini fotoğrafçılar tespit etmeliydi. Güncel sanatçıların ilgi alanına girebilecek bir konudur. (Şener Özmen'in "Bayrak"[1] ve "Bayrağından kaçan direk"[2] işleri vardır.)

Kanuna bakarsanız, cumhuriyet savcılarının da iş edinmesi gereken bir konudur. Zira tasvir ettiğim bayrak teşhir sahnelerinin hepsi ve daha niceleri, bayrak kanununa aykırıdır. En son 22 Eylül 1983'te yenilenen 2893 sayılı Türk Bayrağı Kanunu, dış ay merkezinin uçkurluktan mesafesinden yıldız dairesinin kutruna kadar bütün şeklî ayrıntıları belirlemekle kalmaz, bayrağın 'bulundurulma' şartlarını da düzenler. Kanunun 7. maddesi şöyle der: "Türk Bayrağı, yırtık, sökük, yamalı, delik, kirli, soluk, buruşuk veya layık olduğu manevi değeri zedeleyecek herhangi bir şekilde kullanılamaz. Resmî yemin törenleri dışında her ne maksatla olursa olsun, masalara kürsülere, örtü olarak serilemez. Oturulan veya ayakla basılan yerlere konulamaz. Bu yerlere ve benzeri eşyaya bayrağın şekli yapılamaz. Elbise veya üniforma şeklinde giyilemez." (Bu son hüküm vesilesiyle, Türk bayraklı tişörtün de artık olağanlaştığını not düşelim.)

"Kanun koyucunun" böyle hassaslanması, normal. Zira milliyetçiliğin mukaddesatı açısından, bayrak, sıradanlaşmaması gereken bir simgedir. Bayrak asmak, törensel edayla yerine getirilecek bir ritüeldir. Kendini ciddiye alan, haysiyetine düşkün bir milliyetçilik, bayrağının harcıâlemleşmemesine özenir.

Türkiye'de 1990'larda gayri nizamî harp şartlarında tırmanan bayrak enflasyonu, Cumhuriyet mitingleri döneminde tepeye vurmuştu. O sıralar, gökdelen boyu dev bayrak direkleri tesisine girişildi. Ümit Kıvanç aktarmıştı, şehirlerarası bir seyahatte bir arkadaşı, açık arazide dikili böyle bir dev bayrağa bakmış da, "Türkler bu tepeyi de ele geçirmişler!" demiş. Bitme-

1 http://www.pilotgaleri.com/images/artists/20111025134415-2010-senerozmen-bayrak.jpeg

2 http://www.pilotgaleri.com/images/news/20130208183538-sener-arter-bayrak.jpg

yen bir yeniden fetih ihtiyacıyla, kendini bir türlü emniyette göremeyen "buralar bizim" teyakkuzuyla dalgalanıyordu o kocaman bayraklar.

Bayrak enflasyonu, birkaç yıl dindikten sonra, şu son aylarda harp halinin yeniden başlatılmasıyla tekrar hızla yükseldi. 24 Eylül'de "teröre karşı" düzenlenen mitinglerde mesela, iktidar medyası "bayrak denizi" manşetleriyle mestti. (Goebbels'in pek sevdiği bir imgedir bu: "Berlin ein ganzes Flaggenmeer"/ Berlin baştan aşağı bayrak denizi...) Bayrak kanununu da lime lime ederek bayrağı harcıâlemleştiren manzaralar yine olağanlaştı. Bayrağın sopa gibi kullanıldığı 8/9 Eylül millî linç harekâtı da bu seferberliğin parçasıydı.

Evet, hiç bitmeyen, hiç geçmeyen bir "buralar bizim" güvensizliğinin eseri mi, aslında kendi mukaddesatını ihlâl eden bu bayrak seyranı? Kendi ritüelini pejmürdeleştiren bu teşhirciliğe katılanlar, zihinlerindeki bir şeytanı kovmak için bir muska gibi tutuyorlar bayrağı, totem mi yapıyorlar aslında? O toteme sarıldıkça, şeytanın imgesinden iyice büyülenerek...? Müşterek değerimiz deniyor ya; bayrak acaba, ondan başka hiçbir müşterek değerin olmayışının mı üzerini örtüyor? Yahut, tek müşterek değerin, üzerine bayrak sallanan bir düşmandan nefret olduğunu?

Bazen belki de daha basit bir güvence arayışıdır. Bayrağı sopa gibi kullanan linç güruhundan sakınmak, "ben de sizdenim" demek için. Sürünün dışına düşmemek için.

28 Ekim 2015

Mehter

Ankara Büyükşehir Belediyesi mehter takımının yöneticisi, 2007'de şöyle demiş: "Mehter takımına girmek isteyen, önce Osmanlı ruhu taşımalı, Göktürklerden bugüne Türk tarihini bilmelidir..." Başvurularda belirli bir heybet de arıyorlar. Belediyeci "Bıyığı kifayet etmeyen arkadaşlar için" takma bıyık temin ettiklerini belirtmiş.

Sayısız mehter takımının internet sitesi var, hepsi aynı makamdan çalıyor. Mehterin ta 2.500 yıl öncesine dayandığını, Türklerin "tarihin karanlık noktalarında" dahi askerî musikinin önemini keşfettiklerini anlatıyorlar... "Türk tarihinin en eski yazılı kaynağı olan Orhun kitabelerinde de" mehtere rastlandığını aktarıyorlar...[1] Hunlardan Osmanlı'ya zıplıyorlar... Osmanlı'nın "Türk topraklarını genişletirken" bunu mehter eşliğinde yaptığını söylüyor, "Türk milletinin kıt'alara yayılmış sesidir" diyorlar mehter için.

* * *

Ocak sonundan bir haber: "Çoğunluğunu emekli askerlerin oluşturduğu tecrübeli bir kadro", İzmir Yıldırımlar meh-

1 Tarih kadar eski olduğu söylenen Türklüğün ilk yazılı kaynağının, yazının keşfinden takriben 4 bin yıl sonrasında zuhur etmesine kimse takılmıyor.

ter ve bando takımını kurmuş. "Misyonumuz," diyorlar, "askerî mehteri örnek alarak tarihimizi en iyi canlandırmak ve mehtere olan saygınlığın devamını en üst seviyelerde tutmaktır." Halkımızın özel günlerinde, "düğün, nişan, sünnet, kına geceleri, asker uğurlaması, doğum günleri, festivaller, kurtuluş günleri, otellerde animasyon" işlerinde hizmet verdiklerini, "düğün ve diğer işlere" İzmir dışına da gittiklerini duyuruyorlar.

Bu, özel teşebbüs. Fakat Türkiye'nin hemen her yerinde mehter hizmetini ağırlıkla belediyeler veriyor. Memleketin çoğu il belediyesinin, yüzlerce ilçe belediyesinin bile mehter takımı var.[2] Büyük bir kısmı, son beş altı yılda kuruldu. Kastamonu, Niğde belediyeleri geçen sene kurdular mesela. Kocaeli Büyükşehir'inki 2013'te kuruldu. Bilecik'inki 2012'de, Çankırı'nınki 2011'de. Koca Antep'inki 2009'da. Bu, yeni bir çığır.

Belediyeler, mehter takımlarıyla çok övünüyorlar. Kırıkkale belediye mehter takımı için "Türkiye'de üçüncü sırada yer alıyor" deniyor mesela (neye göre üçüncü, acaba?).

Vergilerinin çevgen, zilzen, zurnazen kadrolarına tahsis edilmesine bozuk atanlar az da olsa çıkıyordur tabii. Ama "Türk'ün yüce tarihinin" gümbürdemesinin maliyetine bakılır mı? Ayrıca belediyeler, bu mübarek işten gelir elde ettiklerini de söyleyebilirler. Artık düğün, nişan, sözlenme de mehter eşliğinde yapılabiliyor zira. Çankırı Belediyesi mehteranının mesela, sahur hizmeti de verdiğini biliyoruz.

Ya da mesela geçen Mart ayında Bolu Belediyesi, yeni aldığı iş makinelerini daire şeklinde nevbet nizamı almış mehter heyeti eşliğinde teşhir etti. Onların mehter takımı yok, üniversitenin mehter takımı kös dövüp tuğ çıngırdatmış. Tokat'ta da mesela belediye muayyen günlerde İmam Hatip Lisesi'nin Mehteran Takımı'ndan destek alıyor.

Bazı yerel yönetimler, "sıradan" mehter tanzimiyle yetinmi-

2 Ağrı Belediyesi'nin mehter takımı yok mesela. Hakkâri'nin yok. Siirt'in, Şırnak'ın, Batman'ın yok. Diyarbakır'ın yok. Mesela Nusaybin, Silopi, Cizre, Sur belediyelerinin de mehter takımı yok.

yor, yetinemiyorlar. Geçen sene Edirne valisi, önce Romanlardan mehter takımı kurdurarak, dünyanın en şen şatır müziğinin zanaatkârlarını askerî bando nizamına soktu. Ardından memurlardan bir mehter takımı düzdü. Memur mehteranının amirliğine atanan Emniyet Müdürü, ilk provayı üniformasıyla yönetmiş.

Aydın Belediyesi (CHP'lidir) 2014'te kadınlardan oluşan mehter takımı kurdu. Karabük Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Burhanettin Uysal, kendilerinin daha 2009'da ilk "bayan" mehter takımını kurmuş olmaklığıyla övündü bu vesileyle. 2014'te Antalya-Gazipaşa Belediyesi, ilk karma mehter takımını kurmakla müftehirdi.

Düzce Belediyesi 2011'de çocuk mehter takımı kurdu (Bunların büyükler mehter takımı, geçen yaz Kosova'da, oranın "tek Türk belediyesi" denen Mamuşa'da kaba zurna inildetmiş, bu göğüs kabartan hadisenin "Osmanlı'nın Balkanlar'a girişinden 625 yıl sonra," vuku bulduğu hususen belirtilmişti).

2010'da ilk kez Bursa'da İş-Kur desteğiyle engelliler mehter takımı kuruldu. 2012'de Giresun'da. 2014'te Konya Büyükşehir, bu yıl başında Antalya-Kepez belediyeleri de engelli mehterleri tertip ettiler.

* * *

2013 Akdeniz Oyunları açılışında mehter takımı gösterisi vardı. Geçen Kasım'da Katar-Türkiye özel futbol maçından önce Doha'da Türkiye'den giden mehter takımı stadyum çevresinde gösteri yaptı. Yaklaşık iki senedir Osmanlıspor adlı takımın iç saha maçlarında tribünlerde mehteran bölüğünün kös tokurdatıp boru cayırdattığı malûmunuzdur.

* * *

Geçtiğimiz Temmuz'dan, şöyle bir haber de var: 2013 turist dolu kruvaziyer yolcu gemisi Queen Victoria, Marmaris'e yanaştığında limanda mehter takımıyla karşılanmış.

Hürriyet'in 4 Eylül 2017 tarihli bir haberi: Bodrum'da dört yıldızlı bir otelin –yılın çoğunu Belçika'da geçiren– animasyon

ve eğlence müdürü, 31. yaş gününü kutlamak üzere Aydın İncirliova belediyesi mehter takımını çağırmış, havuz başında kendi şerefine konser verdirtmiş. Haberde, "önce kısa süreli bir şok yaşayan" turistlerin, "üç dilde yapılan açıklama" üzerine olaya büyük ilgi gösterdikleri belirtiliyor.

* * *

2013 Nisan'ında Kocaeli Belediyesi Mehter Takımı, Recep Tayyip Erdoğan'a ithafen "Dik dur eğilme" diye bir marş bestelemişti. Şu sözler eşliğinde zurna üflüyorlardı:

"*Dünyada Müslümanlar elem keder içinde, / Rahatı hoş olanlar inmiş gözüne perde. / Tüm kâfirler birleşmiş yıkıyorlar her yanı, / Karşısına dikilmiş bir Osmanlı evladı. / Dik dur eğilme inananlar seninle, / Allah'ın emrettiği yolundan geri dönme.*"

Erdoğan, geçtiğimiz Nisan'da da Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi'nin açılış töreninde, Ankara Büyükşehir Belediyesi Mehter Takımı'nın çaldığı "Yeni Türkiye" marşıyla karşılanmıştı. Merkez'in Başkanı Hasan Celal Güzel'in beste ve güftesini yazdığı marşın sözlerinden bir demet aktarayım: "2071; bin yaşındayız / Süper güç olmanın uğraşındayız / Yurtta sulh cihanda sulhu sağlarız / Kızıl elmamızdır Yeni Türkiye (...) Bu yüzyıl Türklerin asrı olacak / Allah'ın adını biz yayacağız."

O ay senarist Fehmi Demirbağ da "Ben bu oyunu bozarım" adıyla Erdoğan'a yazdığı 'şiiri' mehter marşı eşliğinde 'paylaşmıştı'.

* * *

Geçtiğimiz 10 Kasım günü, *Akit TV*'nin yayınında Mustafa Kemal'e saygısızlık yapıldığını düşünen bir grup, medya kuruluşunun binasına protestoya gitti. Akit Medya Grubu, kendi haberinin diliyle: "Çapulcudan farkı olmayan bu grubu Mehter Marşı'yla karşıladı."

* * *

Geçtiğimiz Aralık ayında, standart medya haberleri, Silopi'ye "operasyona giden güvenlik güçlerinin çaldığı Mehter Mar-

şı'nın ilçeyi inlettiğini" söylüyordu. Bu haber *Yeni Akit*'te şöyle yer aldı: "Şırnak'ın Silopi ilçesinde sokaktan geçen zırhlı araçlardan çalınan mehter marşı, Müslüman Kürtleri gururlandırırken kanlı terör örgütü PKK yandaşlarını kudurttu."

12 Ocak'ta, Şırnak Özel Harekât polisinin bölgede bir okula mehter marşı ve tekbirler eşliğinde büyük bir Türk bayrağını astığını öğrendik. 19 Ocak'ta Cizre ilçesinde jandarma ve polis özel harekâtının ortak operasyonlarındaki "başarılarını", mehter marşı eşliğinde büyük bir Türk bayrağı açarak kutladıklarını öğrendik.

Geçen hafta, Diyarbakır-Sur'da "operasyonun" sonuna gelindiği duyuruldu. Arkasında sayısı belirlenemeyen, kimliği teşhis edilemeyen cansız bedenler ve bir enkaz yığını bırakarak biten operasyonun başarısı yine mehter marşıyla kutlanmıştı. Bu haber, *Yeni Şafak*, *Ülke-TV*, *Sabah*, *Akşam*'da tıpatıp aynı başlıkla yer aldı: "Sur mehter marşıyla inledi." (*Türkiye*, farklı bir habercilik yaparak "İlçede mehter marşı yankılanıyor," demişti.)

* * *

Mehterin fütuhatı nasıl insancıllaştırdığına dair şu izaha, yerel Millî Eğitim siteleri dâhil, birçok yerde rastlanıyor:

> Türk savaş tekniğinin vazgeçilmez unsuru olan askeri müziğin amacı, çok uzaklardan duyulan ve gitgide yaklaşan gök gürültüsüne benzer yabancı bir müzmin sesiyle düşmanın moralini bozup savaşacak güç bırakmamak, düşmanı teslim almak suretiyle harbi en kısa zamanda bitirmek ve böylece bir bakıma insan kıyımını önlemektir.

* * *

Osmanlı hamasetinin mehter kadar 'kolay' bir yordamı var mı? Nikâhını, nişanını, doğum gününü, ekskavatör-forklift alımını kös ve nakkare vurarak bir şecaat velvelesiyle 'kutlamak', Osmanlı heyheylenmesiyle beraber, galiba idraki sağır etmeye de yarıyor. "Operasyonlardaki" kullanımınınsa, –hele şu "in-

san kıyımını önleme" sinizmini de düşünürsek–, vicdanı sağır ettiği kesin. O mehter, Silopi'yi, Sur'u değil, insanlığın vicdanını inletiyor.

16 Mart 2016

Dokunulmazlıklar

Politik dokunulmazlığın kökeninde, burjuvazinin etkisi altında serpilmekte olan yasama organını, hâlâ monarşinin hükmettiği yürütmenin keyfîliğinden koruma amacı yatar. Sonrasında, halkın seçilmiş temsilcilerinin ifade özgürlüğünü teminat altına almak üzere kurumlaştı. Bu teminat, o temsilcilerin vekâletini üstlendikleri seçmenlerin çıkarlarının ve haysiyetinin teminatıdır.

* * *

Dokunulmazlığın Osmanlıca karşılığı *masuniyet* kelimesiydi; *korunmuşluk* anlamına gelir. Batı dillerinde politik dokunulmazlık *immunity/Immunité/Immunität* kelimesiyle tanımlanır: bağışıklık, demek. Bu, immunitas'ın communitas'la (toplulukla, cemaatle) karmaşık ilişkisini hatırlatır bize. Seçilmişleri topluluğun ortak yükümlülüklerinden azat eden, müştereklikten ayıran bu imtiyazın, aynı zamanda topluluğun işleyişinin kurucu ilkelerinden birisi olmasını... Bağışıklığı sağlayanın, hem içeride hem dışarıda olmasını, hem bizden hem yabancı... hem zehir hem panzehir olmasını...

* * *

Dokunulmazlıkların kaldırılması talebi, anti-politik popülizmin alet çantasında değerli bir parçadır. Bizzat politikayı bir dalavere olarak gören, politikacıların fıtraten sahtekâr, yozlaşmış olduğunu varsayan bu popülist söylem, dokunulmazlıkları diline dolamaya bayılır. "Yukarıdakilere" olan kör öfkesini, güç yetiremeyeceği kuvvetlere olan nefretini, itilip kakılacak bir mebusun sırtından çıkartacaktır böylece. Hele bir de millî davaya bağlanırsa bu öç eylemi...

* * *

Hindistan'daki "Dokunulmazlar"ı duymuşsunuzdur. Hindistan'ın kast sisteminin en altında yer alan, ülkenin kadim en eski yerlileri olan Dalitler, onlar. Dalit: parçalanmış, ezik, ezilmiş, kovulmuş, seyre çıkarılmış anlamına geliyor. Üst kastlardaki Hint elitleri gibi "Ari ırktan" olmadıkları kabul ediliyor. 160 milyon Hindu Dalit'in yanı sıra, Müslüman dahil başka dinlerden Dokunulmazlarla beraber 250 milyona yakın mevcutla, Hindistan nüfusunun beşte birini oluşturuyorlar. 1949 Anayasası kast ayrımcılığını men etti. 1995'te ilk defa bir eyaletin başbakanı, 1997'de ilk defa bir devlet başkanı Dokunulmazlar'dan seçildi. Ama hâlâ, Britanya kolonyalizminin de katkısıyla gelişmiş bir ırkçılığa tâbiler.

Tuvalet temizliği, ölenlerin gömülmesi, hayvan bakımı gibi iğrenilen, aşağılayıcı bulunan işler yaptırılmış Dokunulmazlar'a. Mekruh sayılmışlar. Gölgelerine bile basmamaya dikkat edenler var.

Onlar, dokunulmayacak kadar aşağılık görüldükleri için Dokunulmaz'lar. Ancak hadlerini aştıkları, tehdit yarattıkları düşünüldüğünde, dokunulmuş kendilerine. Cezayla, linçle, dayakla, öldürerek... Geçmiş zamanda konuşuyoruz ama özellikle taşrada onlara karşı hâlâ güçlü bir ayrımcılığın sürdüğü biliniyor.

HDP'li mebusların dokunulmazlığı – Hind Dokunulmazlar'ı... Söz benzerliğinden fazlasına dair bir ipucu yok mu burada?

* * *

Aylardır "dokunulmazlıklar kalksın" ateşi etrafında dans edenler, arada usulen başka vakalar saysalar da, esasen ve açıkça HDP'yi hedef alıyorlar. Zaten provası yerel yönetimlerde yapılmakta. İHD, 28 belediye eş başkanının görevden alındığını, 36 belediye meclis üyesinin tutuklandığını bildiriyor.

Erdoğan, geçtiğimiz salı: "Kürsüden ifadelerin için dokunulmazsın. Ama siz bu imkânı tutup da terör örgütünü desteklemek için kullanırsanız eninde sonunda dokunulursunuz," dedi. İfade özgürlüğünün keyfî ve muğlak kısıtlanışı aşikâr ve ayrı bahis; biz *dokunma-dokunulma* lâfının kullanımındaki şehvete bakalım. Medyada dokunulmazlıkları kaldırma propagandası, başından beri tehditkâr ve kirli bir hazzın müstehcen imâlarıyla kaynıyor: "O vekillere dokunulacak", "Terör destekçilerine dokunulacak", "İşte dokunulacak vekiller", "Artık dokunacaklar", "PKK eşbaşkanlarına nihayet dokunacaklar" – veya tek kelimeyle: "Dokunacaklar"! Bazen doğrudan hedef gözeterek: "Sana dokunacaklar Demirtaş", "Dokunulma korkusu Demirtaş'ı çark ettirdi".

Ortadoğu "Dokunalım artık!" manşetini attı. *Yeni Akit*, 3 Ocak'ta "Dokunun bunlara!" manşetiyle ünlemişti. Elinde taş, linci başlatmak üzere sabırsızlanan bir ruh hali. 12 Nisan'da gazetenin köşecilerinden Hüseyin Öztürk: "Dokunulmazlıklara dokunulmazsa millet Ak Parti'ye dokunur" tehdidinde bulundu. "Dokunulmazlıklara dokunmak, İstiklal Savaşı'nda işgal kuvvetlerine karşı verilen mücadele kadar şerefli bir iş" idi ona göre. Müstehcenliğin zirvesi, yerel medyada rastlanan: "Vatandaş dokundurun diyor" başlığıdır. Birisi "Dokunulmazlıklara halk dokunsun" diye de yazdı – erken seçim öneriyordu güya, fakat pis imâ açıktır. Yerel medya ve internet siteleri, –sosyal medyaya hiç girmiyorum–, benzeri naralarla dolu.

* * *

Dokunulmazlıklara dokunma, dokunulmazları dokunulur kılma çağrılarındaki bu linççi şehvet, dahası *Yeni Akit* yazarı gibilerin dokunulmazlıklara dokunmayı şerefli bir dava ilan ederek adeta *kutsallaştırması*, bize ne söylüyor?

Kurbanlık mekanizmalarındaki ikame kurbanı ve günah keçisini[1] hatırlatan bir yerdeler, bizim Dokunulmaz'larımız... *İkame kurban*, şiddet döngüsünü durdurmak için, kötülüğü ve murdarlığı temsil eden (etmesine karar verilen) birilerinin kurban edilmesidir; hem topluluğun benzeri, üyesi, hem de ondan biraz farklı, bir ayağı dışarıda birisi olmalıdır (içeriden ama aslında yabancı veya topluluğa dahil edilmiş yabancı), ikame kurban. Onun kurban edilmesiyle barış sağlanmış olur ve kendisi de kutsallaşır. *Günah keçisi*, felâketin, şiddetin, kötülüğün temsilcisi sayıldığı için, illiyete bakmadan, 'kafadan' kötülüğün temsilcisi addedildiği için, felâketi savuşturma ümidiyle kurban edilendir.

Dokunulmazlıklar etrafındaki linç âyini, bir kavmin sahici kutsalını bulduğu bir kurban şölenidir.

27 Nisan 2016

1 Meraklısı için, mükemmel bir süzgü: Saime Tuğrul, *Ebedi Kutsal Ezeli Kurban*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, özellikle s. 108-150.

Öfke etiği

Recep Tayyip Erdoğan 2008'de, –aslında nispeten sakin olduğu sıralarda–, hiddetle konuşmasını, esip üfürmesini eleştirenlere cevaben demişti ki: "Öfke de bir hitabet sanatıdır."

Erdoğan'ın hep hürmetle andığı Necip Fazıl, başka hiçbir konuda olmadıysa, öfkenin hikmeti hakkında ilham vermiş olmalıdır ona. Husumet beslemek, kahraman şairin karakteriydi. Kelimenin en bereketli anlamıyla, kuş sütüyle beslerdi husumetini. Bir şiirinde düşmanına ilan-ı aşk eder: "Ey düşmanım, sen benim ifadem ve hızımsın / Gündüz geceye muhtaç, bana da sen lazımsın!"

Necip Fazıl öfkesini doğrudan dinî bir meşruiyet temeline de oturturdu. Bunu bir meselle açıkladığını biliyoruz. Hayatı boyunca ibadetini ihmal etmemiş, iyilik güzellik işlemiş bir mümin, öte dünyada azapla karşılaşınca, hayal kırıklığıyla bunun sebebini sorar mesele göre. Denir ki kendisine: "Ömrün boyunca yalnız benim amelimi yaptın, fakat benim için bir kere öfkelenmedin!"

Bu açıklamayı yine dinî açıdan sorgulayanlar da var. O öfkenin gerçekten "Allah için" mi, yoksa kendi nefsi uğruna mı olduğuna dönük bir sorgulamadır bu. Örneğin Orhan Okay onun hakkında birkaç ay önce çıkan incelemesinde (*Sıcak Ya-*

rada Kezzap, Dergâh), kibarca bunu sorup geçiyor.

Sanırım bu *öfke etiğini* dinden bağımsız olarak da düşünebiliriz, düşünmeliyiz. Mübarek olan, 'salih' öfke olmalı. Ulrike Meinhof, hapishaneden kızlarına yazdığı mektupta "mahzun olmaktansa öfkelenmek daha iyidir" derken, zulme boyun eğmek yerine, kötülüğe katlanmak yerine karşı öfkeyi azat etmek gerektiğini söylüyordu. Böylesi öfke, teslimiyetten, aczden çıkış kapısını açan anahtarı da tutuşturur insanın eline.

Kötülüğe ve Kötü'ye öfke duymak fakat Necip Fazıl'ın manzumesindeki gibi hasmıyla büyülenmemek, öfke etiğinin bir ölçüsü olsa gerek. Bunun yanında, hınçla öfkeyi ayırt etmek... Öz-nefrete varabilen bir kendinden hoşnutsuzluğun öfkesini teşhis etmeyi ve yenmeyi bilmek... Öfkeyi bir haklılık simülasyonu olarak sahnelemenin performatif zevkine kapılmamak... Antik kahramanların öfkesi, tanrının onlara bağışladığı gücün, misyonun ve dehanın alâmeti gibi görülürmüş. Kendini antik kahraman zannetmenin âlemi yok: Öfkenin bir narsistik infilaka dönüşmesinden sakınmak gerekir.

Ulrike Meinhof'u boşuna anmadım. Solda öfkenin güzide bir yeri olageldi. Peter Sloterdijk *Öfke ve Zaman* adlı kitabında (2006, Suhrkamp), tüketim ve haz kültürünün politikayı itibarsızlaştırdığı çağımızda solun toplumsal öfkeyi derleyip toparlayan gücünü yitirmesinden dert yanmıştı. Öfke kâh serserileşiyor kâh İslâmcılarca gasp ediliyordu ona bakılırsa. Sloterdijk, manasız provokasyonları seven tekinsiz bir düşünürdür.[1] Fakat bazı ilham verici eserleri de vardır. Şahsiyetini boş verip bu fikri üzerine düşünebiliriz. Solun dünya çapında öfkeyi örgütleme kabiliyeti bakımından çok kayba uğradığını, öfkesizleşmesiyle beraber radikalizmini yitirdiğini teslim edebiliriz. Öfke etiği açısından kesinlikle daha önemsiz olmayan başka bir cephesi daha var bu sorunun: Mağlubiyet, acz hali ve bunun hıncı, 'salih' olmayan bir öfkeyi doğurabiliyor. Öfke, politik sözün ve eylemin ikamesi yerine geçebiliyor.

Şevket Süreyya Aydemir, 1932'de TKP'lilerin *Kadro*'ya yönelik hücumlarını değerlendirdiği bir mektubunda Lenin'in bir

1 GBT için bkz. http://www.radikal.com.tr/radikal2/yeni-liberal-dogma-960806/

sözünü aktarır. Onun çevirisiyle okumak başka türlü lezzetlidir: "Biz, takdir seslerini, dostlarımızın alkış sadalarından değil, düşmanlarımızın kin ve garaz dalgalarından duyarız."[2] Sadece lezzetli değil hikmetli bir söz kuşkusuz. Fakat, söylemeye gerek var mı: uç noktasına vardırdığınızda, kantarın topuzunu hasmınızın eline teslim etmiş olursunuz.

Öfke kadar, öfke etiğine de ihtiyacımız var. Habis öfkeyi elemek için.

7 Ocak 2015

2 Akt. İlhan Tekeli-Selim İlkin, *Kadro'yu ve Kadroculan Anlamak*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2003, s. 557.

Mağdur

Sözcü gazetesinin 2 Kasım tarihli nüshasının manşeti: "Mağdurlar Cumhuriyeti." Mağdur listesi: İşçi, memur, çiftçi, esnaf, emekli, asker, polis, patron, gençler, diye sıralanmış; ilk sıradaysa Erdoğan, var: "15 Temmuz gecesi FETÖ'cü hainlerin hedefi olduğu için." Bir ironi denemesi mi, "önlem" maksatlı mı, "samimi" mi, tam anlayamadım.

Carî politik dildeki mağduriyet iddiaları, iddialaşması, hep bir göreceliğin çelmesine takılmıyor mu, zaten?

* * *

İktidar partisinin bin bir tazyikle istifa ettirtilen belediye başkanlarının, –Gökçek'in bile!–, buradan bir mağduriyet puanı kazanacakları, bir mütearife, bir 'belit' gibi dile getirilmiyor mu, siyaset yorumcularınca?

Sırf bu durum bile, mağduriyet söyleminde tekinsiz bir şey olduğuna işaret etmiyor mu?

* * *

O tekinsizliği, politik gündemin kıyılarında, gündelik hayatta, tüketim ve ticarette... mağduriyet söyleminin kullanımlarını hatırladığımızda da fark ederiz.

Hizmet arzının mütemmim cüzü gibidir, esnafın "Siz mağdur olmayın..." diye sırt sıvazlaması. İhtimamla sakınıldığımız mağduriyetin konusu, çok defa o esnada stokta bulunmayan bir "ürün" veya belki on beş dakikalık bir bekleme süresidir.

İnternette gezip, muhtelif mal ve hizmetle ilgili, "mağdur olduk" diye boynunu deviren envai çeşit tüketici notu bulabilirsiniz. Beş yıldızlı otelde açık büfeden memnun kalmayanlar da, "mağduriyet" beyanında bulunurlar.

İki de gazete haberi zikredeyim, tamamıyla sıradan. Geçtiğimiz kurban bayramı vesile olsun. Kars'ta bir vatandaş, "diğer vatandaşlar mağdur olmasın diye" bahçesinde isteyenin bıçaklarını bileyleyeceğini duyurmuş.[1] Yine aynı bayram günlerinde, Elazığ Berberler ve Kuaförler Esnaf Odası Başkanı, basın açıklaması yaparak, "Kurban Bayramına sayılı günler kala esnaflarda fazla yoğunluğun yaşanmaması ve vatandaşların mağdur olmaması için 27 Ağustos pazar günü kuaför salonlarının açık olacağını" bildirmiş.

Evveli hafta da, 9-10 Kasım tarihli haber bültenleri, "otomobillerde cam filmi yasağı ile ilgili olarak devreye giren Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan'ın 'mağduriyet yaratmayın' talimatı verdiği"ni müjdelediler.

* * *

Mağdur, Arapça *gdr* kökünden geliyor, gaddarlıkla kökteş; gadre uğrayan, haksızlığa maruz kalan, demek. Batı dillerindeki karşılıkları da gadre ve haksızlığa uğrayan anlamını taşıyor; en çok da, *kurban* (İngilizceyi örnek verirsek: victim, sufferer, injured). *Ötüken Osmanlıca Türkçesi Sözlüğü*, hukukî nitelikli ikincil anlamını not ediyor: "Belirli bir suç sebebiyle zarara veya tehlikeye uğramış hak veya menfaat sahibi."

Belki, mağdur'un 'yaşayan Türkçedeki' kullanımında, hak ve *menfaat* sahibi anlamı ile, sadece haksızlığa değil gadre uğrayanı, gaddarlıktan muzdarip olanı anlatan arasındaki farkın, ziyadesiyle stratejik olduğunu düşünebiliriz. Hem, bir kayıptan –ve-

1 https://www.diyadinnet.com/haberi-227698-kurban-b%C4%B1%C3%A7aklar%C4%B1n%C4%B1n-g%C3%B6n%C3%BCll%C3%BC-bileyicisi

ya kayıp olarak takdim edilenden, *edilebilenden*– menfaat üretme kabiliyeti bakımından stratejik; hem de, en ağır gerçek mağduriyetleri, her nevi hak ve menfaat talebini kodlayan mağduriyet enflasyonizmi içinde tağşiş edebilmek bakımından stratejik.

Gerçek mağduriyetlerin, ağır gaddarlık eseri korkunç mağduriyetlerin görünmezliğini, işitilmezliğini çoğaltan bir mağdur *piyasası*.

* * *

18 Kasım 2013'te kurulmuş bir *Mağdur Hakları Daire Başkanlığı* var. Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü'nün altına yerleştirilmiş olması ilginç! Hazırladıkları Mağdur Hakları Kanun Tasarısı, 17 Temmuz'da internet üzerinden yayımlandı. Birleşmiş Milletler'in 29 Kasım 1985 tarihli "Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power" başlıklı, yani "Suç ve *iktidarın suistimalinin kurbanı* (abç.) olanlar için adalet"i hedefleyen beyannamesine dayanan bir kurumlaşma-yasalaşma adımı bu.

Türkiye İnsan Hakları Vakfı'nın (TİHV) bu tasarıyla ilgili kapsamlı eleştirisini okursanız, devletin ve iktidarın *mağduriyet rejimi* hakkında sağlam bir kanaat edinirsiniz.

Her şeyden önce, insan hakları örgütlerinin veya mağdurların örgütlenmelerinin hiç görüşü alınmadan, tepeden inme hazırlanmış bir tasarı bu. En önemlisi, bu yasaya ruhunu vermesi gereken uluslararası mevzuatın, marjinalize edilen "kırılgan grupların" gözetilmesine dair uyarısını ve "iktidarın suistimaline" dayanan ihlalleri, dolayısıyla devletlerin sorumluluğunu vurgulamasını hiç dikkate almayan bir tasarı. Devletin ihlâlci olduğu mağduriyetlerin sadece "tazmin" edilmekle kalmayıp, "eski hale getirme, adil ve yeterli tazminat, rehabilitasyon, memnuniyet ve bir daha tekrarlanmama garantilerini" sağlama yükümlülüğünü, hiç gözetmeyen bir tasarı. TİHV'nın eleştirisinde belirtildiği gibi, sadece ceza muhakemesi sistemine suç mağduru sıfatıyla 'giriş yapabilmiş' olanlar, bu yasanın getireceği tazminattan yararlanabilecekler. Peki ya zaten o sistemin tekmesini yediği için mağdur olanlar?

TİHV raporunun veciz sözleriyle:

> Tasarı taslağı, bir ihlale maruz kalmaktan doğacak kamusal hak rejimini, paternalist devletin özel uygulaması haline getirmektedir. Sosyal güvenlik sistemi tasfiye olmuş, sosyal yardım ve destek hizmetlerinin sağlanmadığı bir yapıda, kanunla kurulan sistem 'mağdur' ve 'kırılgan grup' olarak esasen belirsizleştirilen kişilerin hak sahipliğini de tahrip edici niteliktedir. (...) Tasarıda özellikle işkence görenler yönünden adeta 'atipik mağdur' kategorisi işler kılınmaktadır. İşkence görenler sadece maddi yardım faslında yer almaktadır.[2]

Schmittçi "iktidar, istisnayı tayin edebilendir" düsturunu, "iktidar, mağduru tayin edendir" diye de uyarlayabiliriz. İktidar, kimin mağdur sıfatını hak ettiğine hükmedendir. Bunun zımnında, ana düstur var: "İktidar, mağdur edebilendir."

* * *

Mağduriyet rejimlerinin ayrımcılığını önemle kaydedip, tekrar carî söylemdeki mağduriyet enflasyonizminin tekinsizliğine dönelim. İtalyan karşılaştırmalı edebiyat bilimi doçenti Daniele Giglioli 2014'te çıkan *Mağdurun Eleştirisi* (*Critica Della Victima*) adlı kitabında,[3] adı üstünde, bizzat mağduriyet kavramının ve mağduriyetin sahiplenilmesinin bir eleştirisini yapıyor. Her şeyden önce, mağduriyeti sahiplenmenin, mağduriyete dayalı bir söylemin, eleştiri ve özeleştiri kabiliyetini kaybetmek anlamına geldiğini vurgulayarak... Psikanalitik bir parantez içinde, bu söylemin, sevilme arzusunun ve daha önemlisi sevilmeme ihtimalini kaldırabilme kabiliyetinin yokluğuyla alakasını kurarak...

Giglioli'nin dikkatimizi çektiği nokta, 20. yüzyılın büyük kısmında, son olarak da 1970'lerde, radikal muhalefetin, bütün mağduriyetlerine rağmen, mağduriyetini ileri sürerek politi-

2 http://tihv.org.tr/magdur-haklari-kanun-tasarisi-taslagi-hakkinda-tihv-degerlendirme-notu/ Şu eleştiri de dikkate değer: https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2017/08/29/magdur-haklari-yasa-tasarisi-ne-getiriyor/

3 Almancası *Kurban Tuzağı* adıyla yayımlandı: *Die Opferfalle*, çev. Max Henninger, Matthes&Seitz, Berlin, 2016.

ka yapmamış olmasıdır. Ona göre muhalefetin iktidar iddiasını yitirmesi, daha önemlisi, bir gelecek tasavvuruna dair iddiasını yitirmesi, bu iddiaların yerini özsel bir kurban konumunun almasına yol açmıştır. "Ne yapmalıyım, ne yapabilirim?" sorusunun yerini "Ben kimim? Bana neler ettiler?" sorusu almıştır. Yapabilirliğin yerine hıncı büyüten bu tavır, gitgide mağduriyeti/kurbanlığı daha *gerçek kılıyordur* Giglioli'ye göre; özneliği yitirtiyor, en zayıfın elindeki son gücü de alıyordur.

Bir de üstüne, güçlülerin mağdur mevkiini işgali gelir. Muktedirin, mâdunların hıncını yankılayıp ona 'el koyması'...

Sadece bir zafer beklentisinin yitiminden, bir güç kaybından söz etmiyoruz. Tasavvur ufkunda "başka türlü bir şey"in olmayışından söz ediyoruz. O olmayınca, geriye kalan en bereketli kaynağın mağduriyet olmasından. En ağır mağduriyet, budur belki de. Somut, gerçek mağduriyetleri de ağırlaştıran –işte ona 'özsel' diyebileceğimiz– mağduriyet...

21 Kasım 2017

En doğal hakkım

Gezi protestolarında polisin orantısız şiddet kullandığına dair tepkilere, Recep Tayyip Erdoğan, –o zaman başbakan olarak–, şu yorumu getirmişti: "Bizim polisimiz kurşun yiyor, bunun karşılığında su sıkıyor, biber gazı sıkıyor. Avrupa Birliği müktesebatına bakarlarsa orada bunun polisin en doğal hakkı olduğunu görürler" (24 Haziran 2013). Bunu daha sonra da tekrarladı: "Benim polisimin yaptığı biber gazı kullanmak. Bunu kullanmak güvenlik güçlerinin en doğal hakkıdır" (8 Mart 2014).

Cumhurbaşkanı olduktan sonra, siyasî cepheleşmenin bir tarafı olarak yaptığı mitinglerin Cumhurbaşkanlığı faaliyeti olarak ve Cumhurbaşkanlığı bütçesine dayanarak düzenlenmesine yöneltilen eleştirilere de (o zamanlar Cumhurbaşkanlığı anayasal açıdan tarafsız bir makamdı), "Bu benim en doğal hakkım, yasal hakkım" karşılığını verdi (2 Mayıs 2015).

Bu sözlerde "doğal hak", aşağı yukarı yetki anlamındadır. Yetkiden de öte, yetkeye yaklaşan, Kemal Can'ın carî 'siyaset felsefesinin' en mutemet düsturu olarak vaz'ettiği "Yapıyorum, çünkü yapabiliyorum"a[1] yanaşan bir anlam.

* * *

1 https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2017/09/28/yapiyorum-cunku-yapabiliyorum/

"Üç çocuk istemek benim en doğal hakkım"ı (8 Ağustos 2013) nereye koymalı? İngilizceden uyarladığımız deyişle, "korkarım", ifade özgürlüğü değil. Galiba burada da "doğal hak", yetkiye ve yetkeye yakındır ("Ben, konuşurum. Ben, söylerim. Ben, buyururum").

* * *

Bir başka hak kategorisi, tüketimde hayat buluyor. Tüketici hakları ayrıdır – kastettiğim, adeta varoluşsallaşmış bir tüketme hakkı.

Bir mobilya firması (Kerestella, diyelim biz ona), uzun süre "Kerestella benim hakkım" sloganını kullanmıştı. Yakın zamanda dolaşıma giren bir alışveriş merkezi reklamı (Adi İstanbul, diyelim biz ona), tüketmeyi doğal hak olarak fıtrîleştiriyor: "Dünya modasına dünyayla aynı anda sahip olmak... özel hissetmek... benim en doğal hakkım." "Hayat tarzıma yakışanı giymek... şıklığımla fark yaratmak... benim en doğal hakkım." "Ara sıra ufak bir kaçamak yapmak... alışverişe uçarak gitmek... benim en doğal hakkım." Ve final: "Çünkü en özelini yaşamak en doğal hakkınız."

Burada, hak, dahası doğal hak, bir çıkarın, bir faydanın kisvesidir. Narsistik bir şımarmanın kisvesi.

* * *

Ne kadar çok "hak talebi" var toplumumuzda, değil mi! 'Enteresan' olan, muktedir olanın doğal hakkı bir yetki olarak, bir güç teyidi olarak sahiplenmesi, vatandaşlıkları tüketiciliğe sığıştırılmış olan yönetilenlerin ise doğal haktan bir çıkarı, bir faydayı anlamaları – veya anlamalarının istenmesidir.

* * *

Buna mukabil, basbayağı düşmanlaştırılan haklar da var.[2] "Ailenin korunması ve kadına karşı şiddetin önlenmesi" kanununun tanıdığı hakların, "aileyi zayıflattığı" gerekçesiyle zemmedilmesi gibi... Devlet Memurları Kanunu'nun getirdiği sos-

2 "Hakları düşmanlaştırma" terimini Nazik Işık'tan işittim.

yal hakların, belâ olarak görülmesi gibi.

En açığı, en vahimi, 27 Mayıs 1992'de İzmir'de, silahlı saldırıda canını kaybeden polislerin cenazesinde, polislerin: "Kahrolsun insan hakları" sloganıyla yürümesi değil miydi? Belki, esasen düşman belledikleri insan hakları savunucularını, –bir hak ihlâline maruz kaldıklarında, çevrelerindeki kimse sahip çıkmayıp yalnız bırakıldıklarında onları muhatap alacak olan, nitekim muhatap alan–, insan hakları kuruluşlarını kastediyorlardı bununla. Fakat onlara 'imkân tanıyan' bir hak kavrayışına da kahrediyorlardı neticede. Hiç unutmayacağımız o lâf, basbayağı buydu: "Kahrolsun insan hakları."

* * *

İnsan haklarına, bugün de kahrediliyor. İnsan haklarını savunmak, hainlikle eşleniyor. İnsan haklarından söz eden, 'rakip' hak talepleriyle susturulmaya çalışılıyor: Terörden canı yananın hakkı ne olacak? Arakan'da katledilenlerin insan hakkı yok mu? Onun hakkı ne olacak, bunun hakkı ne olacak?

Elbette, yetki-yetke ve çıkar-fayda istençlerine lehimlenmiş tamahkâr "benim hakkım" korosu da, sahih ve yalın insan hakları anlayışını boğmaya katkıda bulunuyor.

* * *

İnsan hakları fikrinin, insan hakları duyarlılığının, insan hakları politikasının zayıflamasının sinsi bir âmili de, –Nilgün Toker'in 14. Türkiye İnsan Hakları Hareketi Konferansı'nın açılışındaki konuşmasında dikkat çektiği gibi–, hak yerine mağduriyete tutunmaktır. Yine Nilgün Toker'in vurguladığı gibi, mağduriyet ortaklığı ve dayanışması, güç verir, moral verir; fakat *kurucu* bir gücü yoktur, üzerinde duracak evrensel bir temel kurmaz.[3] "Damdan düşenin halinden damdan düşen anlar" derler ya... Hoştur, çok zaman da doğrudur. Ama bazen de daha önce damdan düşmüş olan, "gördün mü, nasılmış" diye içi soğuyarak bakabilir yeni damdan düşene. Veya basitçe,

3 *Birikim Haftalık*'ta bir önceki yazımda mağduriyet üzerinde durmuştum: http://www.birikimdergisi.com/haftalik/8618/magdur#.WiKatFVl-po

bu defa kendisinin değil başkasının başına geldiğine şükrederek, hiç oralı olmayabilir.

Mağduru olmadığınız-olmayacağınız haksızlığı mesele eden, kimlik sormayan ve sebep-gerekçe kollamayan bir "bu, hiçbir insana reva görülemez" ahlâkı için, sahih ve yalın, evrensel insan haklarına ihtiyacımız var.

* * *

Sahih insan hakları anlayışı, deyip duruyorum. İki örnek, açmaya yetecektir.

Bu ay 100. doğum yıldönümü olan Nobel ödüllü yazar Heinrich Böll, 1984'te, "Almanya Meclisi önünde yapılmamış konuşma"sında, Almanya Anayasası'nın, insan haklarına dayandığına şahadet eden bir maddesini, yani "insan onuru dokunulmazdır" ilkesini şerh eder: Bu ilkenin, "Alman insanların onuru dokunulmazdır veya suçsuz-kusursuz-günahsız insanın onuru dokunulmazdır" anlamına gelmediğini, "teröristlerin, suçluların, yabancıların, mültecilerin, komünistlerin de insan olduğunu" söyler – ve ekler: "hatta kapitalistler bile". Böll, insanlıkdışı davranabilmenin de ancak insana mahsus olduğunu, bunun da insanlığa dair olduğunu hatırlatır bize. İnsan hakları, insanlık durumunun o cephesini de 'tanıyarak', o zillete düşmüş olanın dahi insaniyetini, insan onurunu, –evet, bazen kendisine rağmen–, ayakta tutmaktır. Çok basit: insan hakları, "her haliyle her suretiyle", bütün insanlara şâmildir.

İkinci örneği, İbn Haldun'dan vereyim. Büyük İslâm düşünürü, insan haklarını kimin ihlâl edebileceğini, –ihlâl etmeye muktedir olabileceğini–, dolayısıyla insan haklarını *kime karşı* savunmak gerektiğini, 14. yüzyıldan konuşarak öğretir:

> Kendisine güç yetmeyenden başkasının zulme gücü yetmez. Zira zulüm, sadece kudret ve otorite sahibi olanlardan vâki olur. Bu yüzden zulme kadir olan şahsın, vicdanında mânevi bir müeyyide (vâzi) hasıl olur, diye zulmü kötülemede ve ona dair olan tehditlerin tekrarında mübalağa edilmiştir. Ve 'Rabb'ın kullara zulmetmez' (Fussılet, 41/46). (...) Yol kesen

> eşkıya kudret sahibidir, diye vasfolunamaz. Çünkü biz, 'Zâlimin kudreti' deyimi ile hiçbir kudretin karşı koyamadığı her tarafa uzanan bir eli, (yüksek makam sahiplerinin haksızlığını ve devletin zulmünü) kastediyoruz.[4]

Çok basit: İnsan hakları, devletin haleldar etmeye muktedir olduğu, demek ki devlete karşı savunulacak haklardır.

* * *

10 Aralık, Dünya İnsan Hakları Günü. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin kabulünün 69. yıldönümü.

28 Kasım, Tahir Elçi'nin katledilmesinin ikinci yıl dönümüydü. Bu memleketin gördüğü en selim insan hakları elçilerinden olan Tahir Elçi, harp darp altındaki beş yüz küsur yıllık bir minarenin hakkını savunurken öldürülmüştü.[5]

6 Aralık 2017

---

4 İbn Haldun, *Mukaddime*, haz. Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2017 (14. baskı), s. 551. Burayı daha önce de zikretmiştim: http://www.birikimdergisi.com/haftalik/8469/ibn-haldun#.WiKjNlVl-po)

5 http://www.birikimdergisi.com/haftalik/7392/naiflik-hakkinda#.WiL0nFVl-po

Tahrik hakkı

Tahrik kelimesinin Batı dillerindeki karşılığı: provokasyon. Latince kökü: *provocatio.* Roma hukukundan geliyor. Antik Roma'da vatandaşların, kamu gücü tarafından çarptırıldıkları bir cezanın haksız olduğuna inanırlarsa, halka açık çağrıda bulunarak bu adaletsizliği şikâyet etme hakları varmış. *Provocatio ad populum* deniyor buna, halka duyurma, halka çağrıda bulunma. Roma hukukunda yerini almadan önce, töresel hukukta yeri olduğu söyleniyor. Uygulamanın nasıl olduğu literatürde tartışmalı. Genellikle, vatandaşın cezasının kaldırılmasına yaramıyormuş bu hakkın kullanımı. Fakat en azından ilgili kamu görevlilerinin sorgulanmasına, kimi durumda itibar ve mevki kaybetmesine yarıyormuş.

Bu hakkın adı *ius provocand*, provoke etme hakkı – Türkçeleştirirsek: *tahrik hakkı.*

Eski Roma tarihinde tahrik hakkının askıya alınması, diktatörce eğilimlerin göstergesi sayılıyor. Hukuk ve demokrasi tarihi açısından, sıradan vatandaşı kamu otoritesi karşısında bir nebze güçlendiren bir hak olarak kıymeti tahrik hakkının. Hukukun üzerinde bir vicdan denetimi...

Çağdaş "Türk hukukunda" da fiilen bir *tahrik hakkı* var. Bambaşka bir istikamette işliyor.

Tahrik hakkı, hukuku askıya alan bir linç gerekçesidir buralarda. Halka çağrı çıkartan, onu provoke eden, böylece belirli bir suçu olmaksızın suçlandırılan vatandaşları şiddet karşısında korumasızlaştıran, devlettir, siyasî otoritedir. Belirli "hassasiyetlerin" tahrik olduğu söyleniyorsa (Roma hukuku usulünce konuşursak, o hassasiyetlere çağrıda bulunuluyorsa), akan sular durur, suç suç olmaktan, cinayet cinayet olmaktan çıkar. Saldırmak, dövmek, öldürmek üzere tahrik olmak, neredeyse bir hakka dönüşür. Siyasî otorite, hassasiyetlerini benimsediği vatandaşlarına tahrik olma hakkını tanıyarak, kendi *istisna koyma hakkını/erkini* kullanmış olur.

Kadın cinayetlerinden gayet iyi bildiğimiz bir hukuk bu. Irkçı-milliyetçi linç saldırılarından da iyi biliyoruz. Tahrik hakkından ilkin on beş sene önce Abdullah Onay'la bir yazımızda bahsetmiştik. O vakit, İstanbul'a Galatasaray-Leeds United maçına gelen İngiliz taraftarlar, "'ahlâkî ve millî değerleri' aşağılayan davranışlarıyla, halkımızı ve 'millî hassasiyetlerimizi' *tahrik etmek* suretiyle kendilerini öldürtmekle suçlan"mışlardı.[1] Kürtleri hedef alan linç saldırılarında Ahmet Kaya tişörtünün bile "tahrik unsuru" addedildiğini biliyoruz.

Tahrik hakkı, Türkiye'nin *linç rejiminin*[2] bir aleti olageldi. Bir kriz idaresi ve fiilî olağanüstü hal usulü olarak linç rejiminin yeniden üretiminde, tahrik hakkı, 'doğal hukuk' açısından bir meşruiyet dayanağı oluşturdu. Dinî-millî hassasiyetlere dokunmakla suçlananlara gösterilen linççi tepkilere, halkın sağlıklı ve şerefli öfkesi olarak hürmet edilmesiyle alakalıdır bu. Milletin/halkın tahrik olması, onun hassasiyetinin tezahürü hatta belki güvencesi olarak görülür. Hem doğal (kaçınılmaz, önüne geçilmez), hem meşru bir tepki olarak görülür – demek, bir hak olarak tanınmalıdır. Eski Roma'da tahrik hakkının, hukukun üzerinde bir vicdan denetimi kurduğunu hatırlayalım; buradaysa hukuku devre dışı bırakmak üzere zalim bir "vic-

1 Bkz. Abdullah Onay-Tanıl Bora, "Taksim Cinayeti, Leeds Seferi ve Türk Milletinin Tahrik Olma Hakkı", *Birikim*, sayı 133.

2 Bkz. Tanıl Bora, *Türkiye'nin Linç Rejimi*, Birikim Kitapları Dizisi, İletişim Yayınları, Ağustos 2016, 5. baskı.

dan" inşa eder... Milletin/halkın, linç güruhuna dönüşmesi olsa olsa bir yan etki veya bir doz aşımıdır artık. "Tahriklere kapılmayın" diyerek sağduyuya çağıran devlet/hükümet sözcüsü de, böyle bir doz aşımını kontrol etmeye çalışırken, bir yandan tahrik hakkını teslim ediyordur.

Charlie Hebdo katliamına dönük tepkilerin arkasından gelen "tepkilere tepki" dalgası, tahrik hakkının daha güçlü bir tanınmasına vesile oldu: Devlet/hükümet yetkililerinin neredeyse "tahrik olun!" dediğini duyduk. (Stéphane Hessel'in *Öfkelenin*'ine uğursuz bir nazire gibi...)

Eski Roma'da, (vatandaşın siyasî erke karşı başvurduğu) tahrik hakkının ilgası, diktatörlük eğilimlerinin göstergesiymiş. Zamanımızda, (siyasî erkin makbul saymadığı vatandaşlarına karşı başvurduğu) tahrik hakkının ilgası, linç rejimine karşı, lincin bünyesindeki medeniyet kaybına, faşizm istidadına karşı bir taleptir.

4 Şubat 2015

Güruh

Recep Tayyip Erdoğan "Bu suça ortak olmayacağız" bildirisini imzalayan akademisyenleri "güruh" diye tanımlıyor; "kendisine akademisyen denen güruh". Geçtiğimiz Ekim'de, Almanya Şansölyesi Merkel'e hitaben bir mektup yazıp ziyarette bulunacağı Türkiye'nin politik vaziyetini eleştirenler için de "güruh" demişti. Konuşmasında altı kez tekrarlamıştı "güruh" diye. Eylül'de bir konuşmasında da, "milletimizi birbirine düşürmeye çalışan", "güya siyasetçi, güya medya mensubu, güya sivil toplum kuruluşu temsilcisi bir güruh"tan bahsetmişti. Örnekler çoğaltılabilir.

İktidar medyasında da "güruh" gırla gidiyor. *Yeni Şafak*'ta Salih Tuna, hücum ettiği Doğan grubunu "Aydın aşireti dediğim güruh" diye anıyor. *Star*'da Cem Küçük, 2 Kasım'da, seçimlerinden önce "Erdoğan artık gidici" beyanında bulunanları, "artık sesini kesmesi gereken" bir "utanmaz güruh" diye tabir etmişti. Hilâl Kaplan, Charlie Hebdo baskınından sonra "Hepimiz Charlie'yiz" sloganını kullananlar hakkında "takıntı halinde ifade özgürlüğünden bahseden güruh" demişti. Yine *Yeni Şafak*'ta Ömer Lekesiz'in "paralel yapı" hakkında "kuduzlaşmış bir güruh" başlıklı yazısı var. Örnekler, daha daha çoğaltılabilir.

* * *

İktidarın carî dilinde, her hasım, "güruh" oluyor. Siyaset esnaflığının gözde küçümseme zamiri olan "birileri" bile değil... Bilimsellik taslamakla medya lisanının müşterek soğuk şahsiyetsiz zamiri olan "bir kesim" bile değil... İlle de "güruh".

İnsanlar hakkında, onları sıfatsızlaştıran, insan sıfatından soyunduran bu sıfatın bu kadar rahat, bu kadar boldan kullanılır hale gelmesi, irkilticidir.

Bunun sıradanlaşmasının bir başka irkiltici yanı, hakkında "güruh" denen muhaliflerin de bu tabire kolayca el atar hale gelmeleri...

* * *

Türk Dil Kurumu güruhu şöyle tanımlıyor: Değersiz, aşağı görülen, küçümsenen topluluk, derinti, sürü. Batı dillerindeki karşılığı Mob veya Horde. Mob'un Latince kökü: mōbile vulgus. Temel vasfı güvenilmezlik, döneklik olan aşağı halk, yaban ahali, demek.

Diğer karşılık, Almanca-Fransızca-İngilizce horde, İtalyanca orda, İspanyolca horda, özgül içeriğiyle vurup kıran, yağmalayan vahşi sürü anlamındadır. İlginçtir, Türkî dillerden geliyor; Moğolca Ordu kelimesinden. Çıkışındaki anlamı: kamp yeri, ordugâh. Moğol kabileleri kendileri için orda tanımını kullanırmış, Tatarlar urda. İstilâcı Moğol askerî kabilelerini tanımlamak üzere kullanılan ordu/orda adı Polonya ve Lehçe üzerinden Batı dillerine intikal etmiş, zamanla bugünkü güruh/sürü anlamındaki horde'ye dönüşmüş.

* * *

İnsan topluluklarının güruh yanı, beşerin güruh çehresi, en yalın haliyle linçte zuhur eder. Güruh, formunu linçte bulur.

Güruhlaşmak, insan kalabalık içinde anonimleşir, sürü içinde erirken, yılanın gömleğini sıyırıp atması gibi, bireysel varoluşundan çıkmasıdır. Kontrolden, ahlâktan, vicdandan istifa etme halidir. Güruh, yüzsüz ve isimsizdir. Güruh girdabı-

na giren insan, sürünün güdümüne, güdüselliğine kapılmıştır.

Sosyal medyadaki ahlâksız, akılsız hücum âyinlerine bunun için "linç" deniyor; kalabalığa karışıp tekme atıyorlar, yüzsüz ve isimsizdirler. Kendilerini isimleriyle temsil etseler bile, o güruhlaşma 'cezbesine' kapılmışken, yüzsüzleşirler...

Gündemdeki konudan örnek verirsek; akademisyenlerin "Bu suça ortak olmayacağız" bildirisine imza atan hocalarına, öğretmenlerine sosyal medya vasıtasıyla ve bilfiil linç saldırıları düzenleyen öğrenciler, tam da böyle bir güruhlaşmanın en taze örneğidirler. "En yüksek makam"dan, "Milletimiz gereğini yapacaktır" denerek yol verilen bir linç...

* * *

"Güruh"lara kahredip duran söylemsel stratejinin pratik neticesi, gerçekten güruhlaştırmak oluyor. O kahredilenleri değil, onlara karşı durmadan ajite edilenleri linç haleti ruhiyesine sokarak güruhlaştırmaktan söz ediyorum... "Güruh" hakaretinin, "vurun!" narasına koşacak güruhlar toplamanın işareti haline gelmesinden...

Her hasmı, "millet"e dahil sayılmayacağına karar verdiği herkesi "güruh" diye tanımlamanın siyasî 'faydası', onları gerçek güruhların, linç sürülerinin sürek avı haline getirmektir. Hasımlarını sürekli "güruh" lâfıyla horlamakla, zemmetmekle, hedef göstermekle, onlara karşı bir linç güruhu 'derilir' ("derinti"). Bu sürekli linç seferberliği havasının neticesi, –elbette sadece havası değil, fiiliyatı da–, milleti güruha dönüştürmek olur.

12 Eylül rejimi döneminde askeriye, "Ordulaşmış millet" diye bir tatbikat yapmıştı. 'Askerî vesayetin yıkılmasından' sonra, bu da bir nevi "Güruhlaşmış millet" tatbikatı mı? Ordu-milletten Horde-millet'e mi, yani?

3 Şubat 2016

Kartaca yıkılmalıdır

Ceterum censeo Carthaginem esse delendam. Latince öğretiminde, özellikle sözdizimi temrini için kullanılan standart cümlelerden biri. Tarihsel bir şiâr bu. Anlamı: "Bu arada, kanaatime göre, Kartaca yıkılmalıdır." Orijinalinin kelimesi kelimesine nasıl söylendiği tam bilinmiyor. "Şu da var ki," veya "geçerken şunu da söyleyeyim" de olabilir. "Bence", "değerlendirmeme göre" veya "talebim odur ki" diye de söylenmiş olabilir. Cümlenin sonu kesin ama: Kartaca yıkılmalıdır!

Romalı senatör Marcus Porcius Cato'nun lâfı bu. Bütün söylevlerini bu sözlerle bitirirmiş. Her neden bahsederse bahsetsin, lâfı "Kartaca yıkılmalıdır"la bağlarmış. Boş verin başka her şeyi, esas mesele budur, manasına.

Cato'nun M.Ö. 150 yılında nihayet emeline ulaştığı biliniyor. Roma İmparatorluğu, Üçüncü Pön Savaşlarını başlatmış, sonunda da Kartaca'yı mahvetmiş.

* * *

Siyaset literatüründe *Ceterum censeo* (Bu arada kanaatimce) sözleri, takıntıya dönüşmüş bir talep veya kanaati simgeler. Düşmanıyla büyülenmiş bir zihniyet dünyası... Dünyanın, hayatın bütün mevzularını boş vermiş, gözünü tek meseleye, yani

düşman bellediğine dikmiş, delice bir teyakkuz... Her şeyi araçsallaştıran, her konuyu kendi davasını gütmenin vesilesine çevirerek kadük eden bir inat... Konuşmayı, sözü anlamsızlaştıran, politikayı iptal eden bir cinnet... "Onlar yok olmadan bize rahat yok" kâbusuyla dönenen bir güç-kudret cinneti...

* * *

Şu da var ki... bu arada... geçerken söyleyeyim...

Tarihçiler, Roma İmparatorluğu ordusunun Kartaca'yı yıkışını, tarihin en feci katliamlarından biri olarak tasvir ediyorlar. Eleştirel tarihçilik, Roma İmparatorluğu'nun ve Roma-merkezli tarihyazımının çizdiği Kartaca imgesini de sorguluyor. Sözleşmelere uymayan, çocuk kurban eden, sapkın, gaddar barbar Kartaca imgesinin, modern Oryantalist zihniyetin tarihsel öncüllerinden olduğunu söyleyenler var. Zira Fenikelilerin Kuzey Afrika'da kurduğu bu koloni, Kartaca, yani *Yenişehir*, sadece ihtişamıyla değil çok kültürlü hür şehir hayatıyla da itibar kazanmış bir metropoldü. Neyse...

* * *

"Kartaca yıkılmalıdır" şiârına, on iki yıl önce *Cumhuriyet*'te Oktay Akbal başvurmuştu. 2003'te bir yazısına bu başlığı atarken asla ironi yapmıyordu. Senatör Cato'nun tarihsel sözünü benimseyerek, "Biz de 'AKP iktidarı yıkılmadan Türkiye'nin hiçbir sorunu çözülemez' diyenlerdeniz" diyordu.

"Önce ekmekler bozuldu" yazarının "Kartaca yıkılmalıdır" lafı, münferit kaldı. Ancak lafzen tekrarlanmasa da, AKP iktidarına muhalefet içinde bir "Kartaca yıkılmalıdır" haleti ruhiyesi hüküm sürmeye devam etti. Aynı oranda, iktidarın kanaat işlemcileri, muhalefetin "Kartaca yıkılmalıdır" zihniyetine tutsak olduğu motifini aralıklarla, defalarca işlediler. "Kartaca yıkılmalıdır" lafını özellikle anarak ve bunun zevkini çıkararak... Kendisini, hasımlarının ve yedi düvelin "yıkılmalı!" diye tepindiği Kartaca yerine koymanın marazî büyüklenmesi var burada ("hissedilen Kartaca", bazen daha sıcak olur!).

Muhalefet içinde siyasî tefrik kabiliyetini zedeleyen bir "Kar-

taca yıkılmalıdır" saplantısının bulunduğu yanlış değildi. Bununla beraber, bu "Kartaca yıkılmalıdır" saplantısıyla oynamak, onu işaret etmek, onu ballandırmak, giderek her muhalefeti, her itirazı "İşte 'Kartaca yıkılmalıdır' zihniyeti" diye damgalamak, ayrı bir saplantı halini aldı. Kendini ancak "düşmanlarla çevrili" olunca tamamlanmış sayan paranoid milliyetçiliği devam ettiren bir saplantı... Millî iradeyi –fıtratı icabı– temsil ettiğine dair patlamalı özgüvenle, halk iradesindeki her farklı kıpırtının üzerine çullanan tetiklik arasında, ancak şiddetli bir tehdit algısıyla ve komplo aklıyla ayakta tutulabilecek bir yarılma... Bütün bunların üstünde, emperyal heva ve heveslerle de mutlaklaştırılmak istenen iktidara her ne pahasına olursa olsun tutunma ihtiyaç ve ihtilacı... Bu ruh hali, kendine bir Kartaca ister. Nitekim, "Kartaca yıkılmalıdır"cılıkla itham ettikleri muhalefet karşısındaki hiddetleri, bizzat bir "Kartaca yıkılmalıdır" saplantısına dönüştü. Bu itham, kendi öz "Kartaca yıkılmalıdır" inatlarının bahanesine dönüştü.

* * *

Bugün, iktidar, "Kartaca yıkılmalıdır" ipine sarılmış durumda. Devlet (her devlet) "terörle mücadele"ye abandığında, "Kartaca yıkılmalıdır" burcuna girer. Her meseleyi "terör" çuvalına tıkıştırmak, bu demektir.

* * *

HDP'nin Türkiye'nin tıknefes olmuş politik ortamına getirdiği soluklanma fırsatı, biraz da, "Kartaca yıkılmalıdır" zihniyetinin dışına çıkmasıyla ilgili değil miydi? Gücü, etkisi, biraz da buradan, politikanın nefesini açma iradesinden gelmiyor mu? Roma'nın işlerini bozmuş olması kadar, işaret ettiği bu ufkun, bu umudun da payı yok mu yol açtığı hınçta? Galiba şimdi Kartaca bellenmesinin bir sebebi de budur.

5 Ağustos 2015

28 Şubat ve Kulturkampf

Kulturkampf, politika ve sosyal teori literatüründe, çevrilmeden, Almancasıyla kullanılan bir kavram. Tıpkı *Zeitgeist* gibi. Kültür mücadelesi anlamına geliyor (kültür cengi de diyebilirsiniz).

Kavramımız, 19. yüzyılın üçüncü çeyreğinde Bismarck komutasındaki Prusya Devleti'nin, Katolik Kilisesi'nin kültürel ve toplumsal otoritesini alt etmeye dönük otoriter politikasını anlatır. Medeni nikâhın ihdası, ruhban eğitiminin denetim altına alınması, kilisenin malî gücünü kısıtlayan müdahaleler, *Kulturkampf*'ın ana cepheleridir. "Hurafe" addedilen dinsel ritüelleri engelleme girişimleri de eksik kalmamıştır.

Kulturkampf, kurumlaşmış, gelenekleşmiş dinsel otoriteye karşı Aydınlanmacı, modernist, laisist, insan aklının ve iradesinin özerkliğini savunan bir politika *gibi görünmüş*tü. Göründüğü kadar değildi. Zira kilisenin yerine devlet vesayetini geçiren şedit bir otoriter yapıyı ve zihniyeti kurumlaştırdı. Nitekim yedi yıl sonra Bismarck burnunu sürttüğü kiliseyle sulh olmuş, muhafazakâr 'kültür' âleminin gönlünü yaparak, sosyalist akımı ve işçi hareketini bastırmaya koyulmuştu: *Klassenkampf*, sınıf mücadelesi. Bu, öyle altı-yılda kesilmeyecek bir *Kampf*'tır!

Kavram, Türkçe olabilirdi, aslında. Orijinali 1871'den 1878'e

kadar sürdü, modern Türkiye tarihinde *Kulturkampf*, bitmeyen bir cenktir. Erken cumhuriyet dönemi politikası, *Kulturkampf*'ın klasik modeline hayli benzer. Soğuk Savaş çığırının açılmasıyla beraber anti-komünist cepheyi bölmemek için tatil edilmesi de benzer. Ama bir yandan, yine süregitti bu mücadele.

28 Şubat darbesi, erken cumhuriyet dönemi otoriter vesayetçi politikasının yeni sürümüydü. Üzerinden 18 yıl geçti. Şimdilerde, Türkiye ilgili literatüre *Kulturkampf*'ın sadece süreğenliğiyle değil tersine çevrilmesiyle katkıda bulunuyor. Bismarck cübbe giymiştir burada. Otoriter vesayetçi devlet rejimi, şimdi de doğru dindarlık öğretmek, geleneği yeniden icat etmek, muhafazakâr ahlâk tamim etmek üzere güç kullanıyor. 28 Şubat'ın bin yıl süreceğini söyleyen general, haklı çıkmış sayılır. Bayrak inmez, ezan susmaz, *Kulturkampf* bitmez!

Bir başka mesele, belki esas mesele, şu: *Kulturkampf*'ın başka politik mücadele eksenleriyle rabıtası ne? 'Sahici' politik mücadeleyle örtüşür veya onun ta kendisi midir, yoksa onu ikame mi eder veya saptırır mı? Orijinalinde, burjuvazinin ruhbansoylular-toprak sahipleri ittifakına karşı sınıf mücadelesine tekabül etmişti. Çok geçmeden uzlaşılan bir mücadeleydi. Devlet, ruhban ve eskisiyle yenisiyle egemen sınıflar, büyük ölçüde milliyetçilik tutkalının katkısıyla, o dönemde hep "vatansız" sıfatıyla andıkları sosyalist işçi sınıfına karşı birleştiler.

İsviçreli tarihçi (ve yeşil-sol politikacı) Joseph Lang, bu meselenin tartışmasını yapıyor. Fransa ve İspanya'yı, *Kulturkampf*'la sınıf mücadelesinin 20. yüzyılın başından itibaren neredeyse bire bir örtüşür hale geldiği örnekler olarak değerlendiriyor. Kırsal egemen sınıflar ve köylülük Katolik muhafazakâr, sanayi burjuvazisi ve emekçi sınıflar laisisttir. Özellikle Fransa'da, kuşkusuz devletin biçimlenmesine de etki eden 'sivil' bir kültür cengi öne çıkar. İki dünya görüşü, hayatın her alanında, kendi kültürünü, kendi kurumlarını, kendi edebiyatını 'yarıştırır'. Fransa'da Dreyfus Davası, Aydınlanmacı, hür fikirci sol aydınlarla işçi hareketinin iliklenmesinin en sağlam düğümü sayılıyor. Yahudi subay Dreyfus'u casuslukla itham eden antise-

mit-klerikal-monarşist cepheye karşı çıkan cumhuriyetçi aydınlar, insan hakları davasını radikalleştirmenin bir uzantısı olarak grevlere ve işçilerin hak mücadelesine destek verdiler; bu zeminde işçi hareketinin talepleriyle insan hakları programı iç içe geçti. Lang, *Kulturkampf*'ın o kadar bilinmemekle beraber Almanya'dan daha hararetli yaşandığı İsviçre'deyse, bu iki mücadele düzleminin bugüne kadar birbirine kavuşamadığından yakınıyor. Göçmenlere karşı ayrımcılıkla ve İslâmofobiyle mücadele davasıyla sosyal-sınıfsal haklar davasının iki ayrı âlemde cereyan etmesini, bu durumun güncel vahim örneği olarak görüyor. *Kulturkampf*'ın bu çeşidinde, kendi sosyal refahına 'sahip çıkmak' adına göçmen işçiye karşı kültürel ırkçılık bayrağı sallamak, gayet iyi iş görüyor. Elbette, Batı dünyasında İsviçre'de şahikasına varan ama oraya özgü olmayan bir sorun.

28 Şubat'tan iki gün önce, Ali Nesin, Koç ve Nesin ailelerinin "uygarlık savaşında" yan yana yer almış olduklarını söylediğinde, hâlihazır rejimin pek memnun olacağı bir *Kulturkampf* tarifi yapmış oldu. 'Doğru' (hem gerçeklik hem ülkü düzeyinde) tarif bu mu peki? Türkiye'de de, *Kulturkampf* zemininin, başka politik mücadelelerle, sınıf mücadelesiyle, sol-sağ ekseniyle rabıtalarını yeniden düşünmeye ihtiyacımız yok mu? (İdris Küçükömer'in cevabı başlangıçtı; o da ezbere tekrarlanan özetlerindeki gibi mevcut sağ-sol kutuplarını aynen tersine çevirmeyi değil, sağın ve solun yerleşik sınıfsal ve kültürel temsiliyet ilişkilerini sorgulamayı önermişti sadece.)

Galiba en önemlisi, sekülerleşmeyle ve ilahiyatla ilgili meselelerin sivil tartışma ve mücadele zeminini geliştirmektir. Özgürlük mücadelesini *Kulturkampf* kavramının ve Prusya-T.C. tarihsel miraslarının sultasından çıkarmak için, buna ihtiyaç var.

4 Mart 2015

İbn Haldun

Adalet ve Kalkınma Partisi, önceki gün 16. kuruluş yıldönümünü kutladı. AKP iktidarlarında dört yıla yakın Başbakanlık Müsteşarlığı, dört yıla yakın bakanlık yapan Ömer Dinçer, Haziran başlarında bir gazete yazısında, İbn Haldun'un devletlerin-iktidarların yozlaşmasına dair sözlerinden seçmeler aktarmıştı.

> Devlet kurarak hükümdarlığı elde ettikten sonra, (...) büyük yapılar ve saraylar yapmaya (...) başlarlar, böylece onlar devlet ve onun servetinin meyvelerinden faydalanırlar. (...) Tanrı bunların hâkimiyet ve devletlerinin sona ermesini ve yıkılmasını takdir edinceye kadar onlar bu yaşayışlarına devam ederler.

Böyle sözler. Dinçer'in bunları 'öylesine', "bilgi ve hikmet sahiplerinden yönetim dersleri" diye aktarmasını, 'manidar' bulanlar olmuştu.

* * *

İbn Haldun üzerine, İbn Haldun Üniversitesi'nin 20 Mayıs'taki açılış töreninden sonra, iki üç hafta boyunca çok konuşulmuştu. Bu üniversite, sanıyorum önce Yıldırım Beyazıt Üniversitesi'nden, sonra Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi'nden

murat edilen, "alternatif sosyal bilim" üretim merkezi olma misyonunun yeni yüklenicisi. "Alternatif"ten kastedilen, evvela, memleketin Ankara SBF gibi tarumar edilen saygın sosyal teori okullarına milliyetçi-muhafazakâr bir alternatif çıkartmak. Sonra, "hikmet" ve "irfan"la rasyonel-ampirik bilgiyi bağdaştırarak modern-Batılı sosyal bilim geleneğine alternatif yaratmak – ki İbn Haldun'dan ilhamla buna "uygulamalı Haldunculuk" da diyorlar.

Lacivert dergisinin Mayıs sayısını kaplayan İbn Haldun dosyasında, bu üniversitenin kurucu rektörü Recep Şentürk'ün söyledikleri,[1] düşünüre yüklenen mana ve ehemmiyetin esaslarını özetliyor. Bu esaslardan biri, az evvel değindiğim, İbn Haldun'un "Batılı" sosyal bilime alternatif bir epistemolojinin kaynağı olarak düşünülmesidir. Böylelikle bir Osmanlı-Türk-İslâm-Doğu *başkalığına* heves edilirken, İbn Haldun'un Batı nezdindeki 'tanınmışlığında' bulunan meserret de gözden kaçmamalı. Şentürk, "İbn Haldun, Batı dışında yetişmiş olmasına rağmen dünyadaki bütün sosyal bilimcilerin önünde saygıyla eğildiği yegâne Müslüman düşünürdür," diyor mesela. Hatta, eski ABD Başkanı Reagan'ın, vergi politikalarında "İbn Haldun'un fikirlerinden beslendiğini söylediğini" zikrediyor...

* * *

Günümüz İbn Haldun ilhamında vurgulanan bir diğer nokta, Osmanlıların İbn Haldun'u çok önemsemiş, hatta onun "takipçisi" oldukları, onun "teorilerini bizzat devlet yönetiminde uyguladıkları"dır. Osmanlıların "uygulamalı Haldunculuğu" da gayet pratiktir, bu anlatımlara bakılırsa: İbn Haldun'un bir devletin yozlaşma ve çöküşle sonuçlanan tarihsel-sosyolojik gelişme döngüsünün süresini takriben 120 yıl olarak öngörmesi karşısında, bu ömrü uzatmanın yollarını arıyorlar. Bunun hüsnütabiri şudur: Yozlaşmayı önleyerek tarihin akışını yavaşlatıyorlar. Nitekim, başka uzmanlar, Osmanlı âlimlerinin İbn Haldun'la, esasen devlet zayıfladıkça ve çöküş

1 Recep Şentürk'le söyleşi, "İbn Haldun krizdeki sosyal bilimlere alternatiftir," *Lacivert*, sayı 35 (Mayıs 2017), s. 5 vd.

endişesine kapıldıkça ilgilendiğini hatırlatıyorlar.[2] İbn Haldun'un değerli müşerrihi Süleyman Uludağ, onun *Mukaddime*'sine ilginin, 19. yüzyılın ikinci yarısında derinleştiğini kibarca hatırlatıyor.[3]

Özetle, Osmanlı'nın "uygulamalı Halduncuğu"nun esası, devletin ömrünü 'sündürme' gayretidir.[4]

* * *

Tabii, Mayıs sonundaki İbn Haldun kampanyası sırasında medyada en büyük zevkle işlenen husus, "üniversitelerimiz"in, "aydınlarımız"ın (Kemalist, Batılı, pozitivist, seküler, solcu, ilh....) nasıl da İbn Haldun'un adını bile işitmemiş, nasıl ona alakasız oldukları idi.

Gerçi, Aktay, solun İbn Haldun'a ilgi duymuş olduğunu not etti – fakat (elbette!) 'yanlış' anladıklarını zikrederek... İbn Haldun'un eserinin ustalarından biri olacağını herkesin teslim edeceği Süleyman Uludağ da, 1960'larda sosyalistlerin, İbn Haldun'u "Marx'tan evvelki Marx' şeklinde anlamanın yolunu tuttuklarını" hatırlattı. Uludağ'ın şu tespitini de atlamamalı:

> İbn Haldun ve *Mukaddime* üzerine Batı'da yapılan çalışmalar ve hazırlanan tercümeler bizdekinden de, İslâm âlemindekinden de daha nitelikli ve daha fazladır.

---

2 Ejder Okumuş, "Osmanlı'nın olmazsa olmaz kitabı: Mukaddime", *Lacivert*, sayı 35 (Mayıs 2017).

3 Süleyman Uludağ'la söyleşi, *Lacivert*, sayı 35 (Mayıs 2017).

4 Tam bu nedenle, II. Abdülhamid'in, İbn Haldun'un eserini yasaklattığına dair rivayet de vardır. Evhamlı sultan, düşünürün çöküş ve yozlaşma dinamiğine dair canlı anlatısında tehlike görmüş olmalı idi. Osmanlı'nın İbn Haldun'un düşüncesinin muhafazasındaki payını vurgulamakta ısrarcı olan Yasin Aktay, bu rivayetin, Adnan Adıvar'ın *İslâm Ansiklopedi*'sindeki bir cümlesinden başka delili olmadığı kanısındadır. ("Osmanlı'dan önce İbn Haldun'u kim okumuş?", *Yeni Şafak*, 3 Haziran 2017.) Aktay, 'herkesin' İbn Halduncu kesildiği o Mayıs sonu aktüalitesinde, –muhtemelen bu aktüalite içinde müsaadeye mazhar olanlara nazarla–, bir de şunu söylüyordu: "İbn Haldun'u verimsiz ve faydasız kılmanın yolu ona insanüstü özellikler atfetmek ve onun söylediklerini tartışılabilecek ve eleştirilebilecek önemli tezler olmaktan öte, adeta bir vahiy imiş gibi sorgusuz sualsiz iman edilecek tespitler olarak görmek." ("İbn Haldun'a dair", *Yeni Şafak*, 29 Mayıs 2017)

Türkiye'nin düşünce tarihinde İbn Haldun'a solda gösterilmiş olan ilginin hakkını verdiği için, Hasan Bülent Kahraman'ın da hakkını vermek gerek.[5] Üstelik, onun belirttiği gibi, "muhafazakâr çevrelerde hiçbir alaka yokken, İbn Haldun, Türkiye'de çok öteden beri üstünde solun düşündüğü bir isimdi." Kahraman'ın, Ümit Hassan'ın 1977'de kitaplaşan doktora tezini anması da önemliydi.[6] İbn Haldun üzerine Türkiye'de yapılan ilk akademik çalışmalardan biri olan ve hâlâ özgünlüğünü koruyan o tez nerede yapılmıştı? Ankara SBF'de.

Solun İbn Haldun tefsirinden bahsederken adı unutulan düşünür, –Ümit Hassan'ın da bu konuya ilgi duymasının ilham kaynağı olan–, Hikmet Kıvılcımlı'dır. Kıvılcımlı, sınıf mücadeleleri tarihini İbn Haldun'un *hadarî-bedevî* çelişkisi ve *asabiye* kavramı üzerinden okuyan cilt cilt kitap yazdı.

* * *

İbn Haldun için "Arap Makyavel", "İslâm Makyavel'i" benzetmeleri yapılmıştır.[7] Makyavel'e "Batı İbn Haldun'u" denmesi belki daha akla yatkın.

Yerli ve millîci İbn Haldun kampanyasında hiç üzerinde durulmayan esas veçhe, bu. Aslında, Osmanlı'nın İbn Haldun ilgisi övülürken, zımnen ikrar edilen veçhe: İbn Haldun'u, iktidar teknikleri mühendisi olarak görmek. İktidarın soğuk aklı, *devlet aklı* olarak görmek. Ve bunu, o akılla can-ı gönülden özdeşleşerek, onu yücelterek yapmak...

Ümit Hassan, gerek tezinde/kitabında,[8] gerek daha sonraki

5 Hasan Bülent Kahraman,"İbn Haldun 'kimindir'?", *Sabah*, 24 Mayıs 2017.

6 Lütfi Bergen, *Sebilürreşad*'ın Mayıs ve Haziran sayılarında, İbn Haldun'un bedavet-hadaret teorisinin Türk tarihine tatbik edilemeyeceği sonucuna vardığı "İbn Haldun tefekküründe 'Göçebe-Türk' buhranı" yazılarında; İbn Haldun'un yanı sıra eski Türkler tarihinin de uzmanı olan Ümit Hassan'ı okumalarına katsaymış...

7 Bu konuda bir mukayese için bkz. http://www.academia.edu/19806226/%C4%B0BN_HALDUN_VE_MACH%C4%B0AVELL%C4%B0_DE_S%C4%B0YASET%C4%B0N_N%C4%B0TEL%C4%B0%C4%9E%C4%B0_KAR%C5%9EILA%C5%9ETIRMALI_B%C4%B0R_DO%C4%9EU-BATI_ANAL%C4%B0Z%C4%B0

8 Yeni basımı: *İbn Haldun'un Metodu ve Siyaset Teori*si, Doğu Batı Yayınları, 2010.

yazılarında,[9] İbn Haldun'un temel bulgusu olarak, devletin bir kahr ve tagallüp 'olayı' olduğunu tespit edişini vurgular. "Özel bir dikta, bir tiranlık hali" dışında da, istibdat, "devletin devlet olması için gerekli olan" "yönetim tekniği"dir. İbn Haldun, bu 'soğuk' tespitiyle, devletin demistifikasyonunu yapıyordur. (Kıvılcımlı'nın tutamağı da budur.) Ümit Hassan, olağanüstü lâtif diliyle, müesses İbn Haldun okumalarını, işte bu demistifikasyonu gözden kaçırmakla, hatta tersine devlet mistifikasyonuna kapılmakla eleştiregeldi. Zerrin Kurtoğlu da, muktedirin kibri yerine mağdurun gururuna seslenen bir İbn Haldun okuması önermişti.[10]

Bir "Batılı" İbn Haldun yorumcusu, onun ironisine dikkat çekmiş. Mağripli büyük düşünür, geleneksel savların, kabullerin, düsturların, ancak 'âlim' okurlarca sezilebilecek ironik bir taklidini yapıyor ona göre.[11] Bu ironide de, Hassan'ın vurguladığı demistifikasyonun tohumu saklıdır.

* * *

İbn Haldun'un *Mukaddime*'de, zulmün haram olduğunu hatırlattığı yerde söyledikleri,[12] iktidara/iktidarlara bakışa dair geniş bir pencere açar. Şu düstur, yeter bence: "Kendisine güç yetmeyenden başkasının zulme gücü yetmez." İbn Haldun, "sadece eşkıyalık yaptığı müddet içinde bunu yapmaya kadir" olan eşkıyanın yol kesmesinin bile, zulümden sayılmayacağını aktarır, âlimlere dayanarak. "'Zâlimin kudreti' deyimi ile hiçbir kudretin karşı koyamadığı her tarafa uzanan bir eli, (yüksek makam sahiplerinin haksızlığını ve devletin zulmünü) kastediyoruz," der. Devamı da sarih: "Zira zulüm, sadece kudret ve otorite sahibi olanlardan vâki olur. Bu yüzden zulme kadir olan şahsın, vicdanında mânevi bir müeyyide (vâzi) hasıl olur,

9 "Mukaddime'ye dâir ve sâir", *Toplum ve Bilim*, sayı 107, s. 7-42.

10 "İbn Haldun'la çağımızı okumak", *Toplum ve Bilim*, sayı 107, s. 43-65.

11 James Winston Morris, "An Arab Machiavelli? Rhetoric, Philosophy and Politics in Ibn Khaldun's Critique of Sufism", *Harvard Middle Eastern and Islamic Review* 8 (2009), 242-291.

12 *İbn Haldun: Mukaddime*, haz. Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2017 (14. baskı), s. 551.

diye zulmü kötülemede ve ona dair olan tehditlerin tekrarında mübalağa edilmiştir. Ve 'Rabb'ın kullara zulmetmez' (*Fussılet*, 41/46)." Evet, bu da hikmet, bu da irfandır.

16 Ağustos 2017

Kınama etiği

Bir hükümet-devlet-parti sözcüsü veya sosyal medya gerecinin başındaki bir vatandaş, her gün, kaç kınama ödeviyle karşı karşıya kalıyor. Gündelik politik ve kamusal hayatın akışında, asabımızın ritminde, kınama mücadelelerinin ciddi bir payı var: Kim neyi, hangi şiddetle kınadı, kim neyi kınamadan geçiştirdi?

Şaşılacak (ve kınanacak) bir şey değil bu. Şu dünyada lânetlik vukuatın bolluğuna bakarsanız... Öfkelendiren öyle vahim şeyler oluyor ki, alıştığımız, katlandığımız öyle feci "normallikler" var ki. Özgecan Aslan cinayeti, sıradanlaşmış, normalleşmiş bir taciz sisteminin infilakı değil mi?

Bu vasatta, her bir vaka, her bir insan başka türlü dokunabilir. Her bir insan, başka bir vakadan daha fazla etkilenebilir ve bütün kınama enerjisini o vakaya sarf edebilir. Yahut gayet basit, başka vahim vakalardan değil de sadece o bir vakadan haberdar olabilir insan. Tabii, "herkes", yani iktidar, güçlü medya, kanaat önderleri, o vakaya yoğunlaştığı için de böyle olur bu.

Kınamayı hak eden cinayetler, zulümler, rezillikler arasında ağırlık farkları vardır elbette. Sözgelimi insanların Kürtçe konuştu veya türkü istedi diye bilfiil linç edilmesiyle, sosyal

medyada hakkında kem sözler edilerek sembolik lince uğratılması arasında bir öncelik gözetmemiz gerekir. Her insan adalet tartısında bu öncelikleri gözetir, her insanın bir vicdan rejimi vardır.

İlle nicel bir tartı ölçüsü müdür bu, bir hiyerarşi midir? Her bir acı, başka bir yere dokunabilir, her ateş başka bir yeri yakar, her zulüm başka bir hassasiyeti rencide eder. Charlie Hebdo katliamında, gaddarlık ve akıl-fikir-hayal karşısındaki tahammülsüzlük insanı dehşete düşürebilir; ABD'de üç genç Müslüman'ın katledilmesinde, Müslüman imgesi karşısındaki 'beyaz' nefret ve velev ki park yeri münakaşası olmuş olsun, silaha sarılıp öldürüverme kolaylığı. İkisine bir arada bakıp, kınama mücadelesine de yansıyan nefret kamplaşmasından irkilebilirsiniz (Ümit Kıvanç'ın irkildiği gibi).[1]

"Batı insanı"nın bir atasözü var: Övmenin dili tektir, kınamanınki bin. Şu dünyadaki kınanacak vukuatı yarıştırmadan tartışmak, vicdanımıza lâzımdır. Burada üzülünecek olan ne, burada insanlığın vicdanına dokunan ne, buradaki zillet ne? Burada infiale kapılmamıza yol açan kötülük ne? Bunu düşünmek, tartışmak, herkesi sadece veya esasen kendini özdeşleştirdiği mağdurun mağduriyetini, onun uğradığı zulmü kınama, ötekileri 'saymama' zaafından uzaklaştırabilir. Değersiz kılınmış hayatların, kıyılabilir görülmüş canların, kınamaya değer görülmemiş zulümlerin hakkını böyle teslim edebiliriz. Kınama mücadelelerindeki kamusal tartışma, tekrarlayayım, mazlumları yarıştırmaya, acıları bir sıralamaya sokmaya değil, oradaki kaybın, oradaki kötülüğün *anlamını* idrak etmeye, onun hesabını vermeye yarıyorsa, ne âlâ.

Yerleşik kınama deontolojisi ise bir yarış, bir riya sanatıdır. Gizli, –bazen zor gizlenen–, bir sevinç de gösteriyor kendini orada. Bu intikamcı sevinç, kınamanın bir ceza ve şiddet ikamesi olmasıyla da alakalı. Kınama, *kıyn* kelimesinden geliyor; ceza ve dikkat, *eziyet* etmek demek (*kıy*, kesmek ve eziyet etmenin kökü). Kınamanın dilinin övmenin dilinden daha bere-

1 http://riyatabirleri.blogspot.com.tr/2015/02/kalbiniz-yok-beyniniz-clk.html#more

ketli olduğunu, Halil Ersoylu'nun hazırladığı Türkçede dua ve beddualar sözlüğünde de (Ötüken Neşriyat, 2012) görüyoruz bu arada: Dualar 110, beddualar 225 sayfa! Özgecan Aslan cinayetinin ardından, bazılarının bunu cezalandırma fantezilerini dillendirmeye fırsat bilmesi irkiltici değil mi? Bir bakan çekip silahını vuracak, bir eski bakan hadım ettirecek, birçokları idam geri gelsin istiyor. Tam da yeni korkunç güvenlik paketinin gündemde olduğu günlerde...

Evet, kınanacak fecaati vicdanımızın tartısında tartarız. Sıraya sokmak için değil, –en azından sadece onun için değil–, ders çıkarmak, kendimizi sorgulamak, uyanıklığımızı artırmak, bir şey yapmak için. Şu ortalıkta, terazilerini cazgır pazarcılar gibi savurup duranların kantarı bunu tartmaz. Onlar hasımlarına "neyi kınadın, neyi kınamadın" GBT'si çıkartmakla meşguller. Bir cinayeti, bir zulmü, hasmının kınama sabıkasına işleyeyim diye ganimet bilenler, hemencecik jeostratejik hesaplara, "algı yönetimi" tahlillerine girişenler, dualar-beddualar sözlüğünün zaten şişkin olan beddua sayfalarını daha da şişirirler sadece.

Kınama mücadelelerinde çok defa eksiğini çektiğimiz, sahici teessürdür. Kaybımızı idrak etmek için, yalın ve salih üzüntü. Başa çıkmak, aşmak üzere, yas. Neremizden yaralandık, farkına varmak için, düşünmek. Bir şeyi değiştirmek için, öfke.

18 Şubat 2015

Felaket

Referandumdan önce, bunun son seçim, bütün seçimleri bitirecek seçim olacağını söyleyerek kahredenler vardı. (Bu idare altında, adil görünümlü bir seçim bile 'teknik olarak' mümkün değil, o ayrı.) Referandumun neticesi bir derece yatıştırdı ama ondan bağımsız olarak da, hüküm sürüyor bu: daha beterinin, asıl beterinin kapıda olduğu... Şu da olunca, bu da geçince, falan noktadan sonra... Bu günleri bile arar olacağımızı, artık her şeyin biteceğini, nefes almanın bile lüks olacağını vaaz eden felâket beklentisi söylemi. Belâ çağırmak. Dünyanın en eski mesleklerinden biri olarak, felâket tellallığı.

* * *

Ufukta felâket-ve-felâketler olmadığını söylemiyorum. (Arapça "falak"/felek kelimesinden geliyor felâket, "feleğin darbesi" demek. 1. anlamı: Büyük zarar, üzüntü ve sıkıntılara yol açan olay veya durum, yıkım, belâ. 2. Çok kötü. 3. Şaşırtıcı, hayrete düşürücü.) Büyük üzüntü doğuracak, yıkıma yol açacak belâlar, dünyanın ve memleketin şu halinde, sürpriz olmamalı. Öngörmeye çalışmak gerekir. Hazırlıklı olmak gerekir. Endişe etmek gerekir.

* * *

Felâketleri öngörmek ve tetik olmak başka, felâket söylemi, başkadır. Felâket söylemi, kendi göğsünü jiletleyen bir kahriyyedir. Kara mizahın canını çıkartmayı sever, sarkastik tavrı bir zevke çevirmeye yatkındır. Başkalarının değil kendi yakınlarının-dostlarının içini kıyan, ahlâkçı bir saldırganlığa kayması kolaydır. Kimi ajitasyon, "uyandırma" maksadıyla yapar bunu; kimi gayri ihtiyarî, çaresizliği "yönetme", gerilimle baş etme stratejisi olarak meyleder.

Karşı taraftan da, habaset ehlinin zevk edindiği tehdit diliyle oraya sürekli kaynak aktardığını unutmayın. "Bunlar iyi günleriniz..." "Göreceksiniz..." Kötülük ve strateji. Kötülüğün stratejisi. Unutmayın, felâket söylemi de bu stratejiye kaynak aktarır.

* * *

Kimse kötü niyetle, mahsus yapmıyor bunu elbette... Lakin felâket söyleminin, bozguncu, kendini felç edici bir 'işlevi' olduğu açık. Vaz'ettiği kötü son, usanca da bir son vaat eder gibidir; adeta azat edecektir bizi. Bitecek, düşünecek ve yapacak bir şey kalmayacaktır.

* * *

Bu burca girdiğinde, kıyametçi hülyanın ışığı vurmaz mı felâket söylemine? İslâmî anlamıyla kıyam, kalkışma, topluca diriliş. Batı dillerindeki eski Yunanca kökûyle apokalyps: İfşa, açığa çıkma.

Felâketle gelen, felâket suretinde gelen kurtuluşun, seküler devrimci biçimini biliyoruz. Walter Benjamin'de mesihçi kıyametçilik, bugünkü-hâlihazır dünyanın çöküşüyle beraber, tanrısal kudretin kendi aşkınlığını da aşan yeni bir çağ açacağına intizar eder.

En karamsar anlarda bile, felâkete (en süflî seküler ifadesiyle: "dibe vurmaya") intizar, gayri şuurî, kurtuluş manasında bir son beklentisini mi okşar? En gümbürtülü felâket tellallığının bir tahammül stratejisine dönüşebilmesi, ondan mı?

* * *

Felâketçi ve kıyametçi hissiyat, kriz dönemlerine 'yakışır' ve zamanın ruhundandır. Ne kadar fazla "dünyanın sonu" filmi çekiliyor... Amerikan sağının güçlü cereyanlarından Evanjelizm, hararetini "tanrıyı kıyamete zorlamak"tan alıyor; kendine İslâm Devleti diyen örgüt de kendi itikadınca bunu yapmıyor mu?

* * *

Felâketi, başsız sonsuz, süreğen olarak düşünebilirsiniz. (Felâketin Yunanca ve Latinceden gelen kelimesi catastrophe/ catastropha kelimesi: terse veya yok oluşa, mahva dönmek.)

Orhan Koçak, Ayhan Geçgin'in romanlarında –onları Yusuf Atılgan'ın *Aylak Adam*'ının yeniden doğumu gibi okuyarak– gezdiği *Tehlikeli Dönüşler*'de (Metis, 2017), feleğin bin bir çehresiyle birlikte buna da dikkatimizi çekiyor. Dümdüz söylersek: Kapitalizm altında yaşamak felâkettir, 'zaten' felâkettir. Geçgin'in "yavan felâket, yavanlaşmış felâket" sözünden devamla, Orhan Koçak'ın "bizi kayıtsızlaştıran ve kendi kendini de bir aldırışsızlık nesnesi haline getiren bir felâket" diye tanımladığı "7/24" felâket hali... Felâketin Batı dillerindeki kelimelerinden desaster'in (dés-astre), "yıldızsızlaşma" –ışığın sönmesi, ışıksız kalma– anlamına geldiğini hatırlatarak.

Sinizme ve sarkazma, felç edici bir Zaten'e katık etmek zorunda değiliz bu 'bilgiyi'. Milatçı ve kıyametçi telâştan çıkmaya da güç verebilir, yıldızsızlaşmış dünyaya göz kırpan bir yıldız olabilir. İsterseniz, "her gün aşura..." gibi, "hiç ölmeyecekmiş – yarın ölecekmiş gibi"deki gibi...

* * *

Ülkeye, bugüne indireceksek... Kemal Can, "Referandum tartışmaları" yazılarında (*Gazeteduvar*), referandumla her şeyin başlayıp bitmeyeceğini, Hayır'ın da Evet'in de her şeyi değiştirmeyeceğini yazdı ısrarla. Sonuç elbette önemsiz değil, hiç değil; ama aslolan süreçtir, sürmekte olandır ve tabii değiştirmek için yapılacak olandır.

Bitişlere, son beklentisine kilitlenmek, başlangıç yapma kabiliyetini öldürmemeli.

"Hayır, bitmedi, daha yeni başlıyor" – işte bunu söylemiyor mu?

26 Nisan 2017

Hassasiyetlerimiz

Millî Güvenlik Kurulu toplantısının, Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin bağımsızlık referandumu öncesine çekildiğini duyururken, Cumhurbaşkanı Erdoğan: "Artık bizim bu konudaki hassasiyetimizin ne denli ileride olduğu çok açık ve net görülecektir," demişti. İçinde "Kürt" geçen konular, hep hassastır. Hem Türkiye'de politikanın koordinatları, hep *hassasiyet* kutuplarına göre çizilmiyor mu?

* * *

Hassasiyet, Arapça *ḥss* kökünden, "duyu" anlamında "hassas" kelimesinden geliyor. Yeni Türkçesi, "duyarlı," zaten. Hassas kelimesi Kur'an müfredatında, "duyu organları ile algılanabilen kuvvetlerin kendisi ile algılandığı kuvvet" diye açıklanmış. Osmanlıca sözlüklerde "hassas" şöyle karşılanıyor: Çok duyarlı; duygulu, içli; alıngan, çok ve çabuk hisseden; hissi galib olan kimse.

Batı dillerindeki kökü: *sēnsibilis*; o da algılama-hissetme melekesi olan, anlamına çıkıyor. Zamanla, umumi "duyarlılık"tan öte, "aşırı duyarlı, kırılgan" anlamına da açılmış.

Almancada 'beynelmilel' *sensibel*'in yanı sıra 'öz Almanca' *empfindlich* de var; dil ve kavram hassasiyeti gözetenler, ilkini

daha ziyade biyolojik, ikincisini daha ziyade duygusal bir anlama doğru büküyorlar. Bu ayrımı bir adım daha ileri götürüp, ilkini kalbe, ikincisini kafaya hasreden 'özlü sözler' var.

Biyolojideki ve tıptaki kullanımı, *uyarımları* algılama melekesini tanımlıyor.

* * *

Daha önce Polat Alpman da konu etmişti, hassasiyetlerin politik dildeki hâkimiyetini.[1] Millî hassasiyetler var, milletimizin-toplumun-halkın hassasiyetleri var, dinî hassasiyetler var. (Bu arada bir *Akademik Hassasiyetler Dergisi* de çıkıyor.) İnsanî hassasiyetler ya yok, ya pek zikredilmiyor. O kadar hassaslanılmıyor onlara. En azından, insanî hassasiyetlerin caydırıcı bir yanı olmadığını söyleyebiliriz.

Caydırıcı diyorum, zira "hassasiyet" beyanı umumiyetle bir veto işlevi görüyor. "Hassasiyetlerimiz var", bayrağını çekmek; 'karşı' tarafı, muhatabı geri durmaya, bir girişimden-faaliyetten vazgeçmeye, hatta *susmaya* davet etmek anlamına geliyor. 'Davet', sözün gelişi... Mahkeme ilâmı misali, *hassasiyet* ilâmından söz etmek lâzım.

Yakınlarda iktidar yanlısı bir gazetede yayımlanmış şu 'haber', sık sık rastlayacağımız türden bir hassasiyet ilâmı örneğidir: "Dinî ve millî hassasiyetleri en üst seviyede olan Trabzon'da, 14-19 Eylül tarihleri arasında yapılması planlanan 'Uluslararası Trabzon Yoga Festivali' şimdiden tepki çekmeye başladı..." Bu tür hassasiyet ilâmları, bir linç tehdidini ve teşvikini de içerir. Linççi hassasiyetlere çıkarılan bir çağrıdır. Kelimenin tıbbî kullanımını (tam olarak cilt ve deri hastalıkları) hatırlatan "hassasiyetlerimiz kaşınıyor" kalıbı da oraya meyil verir. Kalıbın kullanım sıklığına bakarsanız, millî bünye, fevkalade alerjik bir bünyedir.

Carî politik söylemde, hassasiyetin Arapça-Osmanlıcadaki "alıngan", Batı dillerindeki "aşırı duyarlı" anlamları baskın, kısacası. Hassasiyet, dümdüz "kırmızı çizgi" anlamına geliyor. Sözü bitiren, aslına bakarsanız *politikayı iptal eden* bir anlam...

1 http://www.birikimdergisi.com/haftalik/7639/hassasiyet#.Wbu-qshJY2w

Bu söylemde hassasiyet, etrafı düşünmeye boş veren, ayrıntıları ve özel durumları gözetmeye gerek görmeyen, ince eleyip sık dokumayı men eden, kısacası aslında *hassasiyetini kaybetmiş* bir tavrın şiârıdır. Almanca polisiye yazarı Rita Falk, bir romanında, meşhur "porselen dükkânına girmiş fil" imgesini, "fillerin dükkânına düşmüş porselen" diye agrandize etmişti. O derece bir hassasiyet kaybı...

* * *

Türkiye'nin carî politik söyleminde hassasiyetin, bir de tabulaştırıcı ve sırlı bir havayla geçiştirici tınısı var. Yine 'susturucu', vetocu bir işlev.

Burada hassasiyetin öznelliğinden ziyade ("hassasiyetimiz/hassasiyetlerimiz") nesnel veçhesi öndedir: durumun/konunun hassasiyeti. Devletlü dil "hassas bir konu" flamasını çektiğinde, bu, dokunulmaması, konuşulmaması gereken bir şey olduğu sinyalini verir. Bu dilin eski ustasından örnek verelim. Süleyman Demirel, Sivas katliamının ardından "Fevkalâde hassas bir konu," demişti. Konunun kapatılması gerektiği, kapatılacağı anlamına gelir. 2010'da Kuzey Irak'taki gelişmelerle ilgili fikri sorulduğunda: "Bunlar hassas konular, hassas konuları ayaküstü konuşmak doğru olmaz," demişti. Konuyu oturarak veya uzanarak konuşmanın da "doğru olmadığı" anlamına gelir.

Emniyet'in Hassas Bölgeleri Koruma Şube Müdürlüğü var ya... İşte, "konunun hassasiyeti" anonsu da bir nevi 'koruma' işlevi görür.

* * *

Eskiden resmî demeç repertuvarında, nesne-"hassasiyet"in yerine veya onun yanında "nezaket"in de yeri vardı. Vaziyetin nezaketinden söz edilirdi. Devlet arşivlerinden, 1917'ye ait bir belge örneği aktarayım, "nezaket" kelimesinin "hassasiyet"e tekabül eden işlevini özetlemeye yetecektir:

> Avdet eden Ermenilerin iskânlarının zaruri olduğundan bahisle, Kürt aşiretlerine durumun nezaketi anlatılarak çıkma-

sı muhtemel olayların önlenmesine dair Aşâyir ve Muhâcirîn Müdüriyet-i Umumiyesi'nden Erzurum Vilâyeti'ne çekilen cevabî telgraf...[2]

* * *

Bir sanat etkinliğine "milliyetçi muhafazakâr hassasiyetlerle" gösterilen tepkinin tartışıldığı *Hürriyet-Kelebek* sütunlarında, magazin yazarı Ömür Gedik şöyle bir mütalaa vermiş: "Bazı durumlarda hassasiyetlere de hassasiyet göstermek lazım."[3] Kelimenin enflasyonist kullanımı içinde manasızlaşmasının –hassasiyetini yitirmesinin– bir nişanesi.

Acaba hassasiyet kelimesi, bu kadar hassasiyetini yitirdiği için mi, *duyarlı* deyince biraz daha sadra şifa oluyor?[4] (Almancadaki *sensibel-empfindlich* ayrımına benzer, hassasiyetin daha ziyade biyolojik, duyarlılığın daha ziyade duygusal ve vicdanî bir 'incinme' kapasitesini anlattığını düşünmek, anlamlı bir egzersiz midir? Veya, yine Almancadan aktardığım kullanımı hatırlarsak, bu eşanlamlı iki kelimenin sıklet merkezlerini kalbî-aklî diye ayırt etmek?) Gerçi, "duyarlı"nın "seküler" ve sol muhitteki kullanımlarına bakarsak, onda da bir aşınma görmez miyiz?

* * *

Aslında muhafazakâr bir temadır: "Kaybolan hassasiyetlerimiz." Malûm, bir kelimenin enflasyonu ve içinin boşalması, aşınması, genellikle onun karşılığındaki bir aşınmaya işarettir. Dört bir yanına "hassasiyet" alarmları döşenmiş kamusal-politik alanın, hakiki hassasiyet kabiliyetlerini terörize ettiği, felç ettiği belli.

---

2 Illâ hassasiyetlerinden bahsedilerek ("fotoğraf çektirmeme hassasiyeti!", "hava, su, toprak konusundaki hassasiyeti", "çimenlere bile basmaya çekinen bir hassasiyet"...) anılan şair Sezai Karakoç'un bir kitabının tanıtımında, "kadim bir duyarlılık hassasiyeti"nden de söz etmişler! Bkz. Münire Kevser Baş, *Sezai Karakoç Şiirinde Metafizik Vurgu*, İnsan Yayınları, 2011.

3 https://www.devletarsivleri.gov.tr/icerik/1124/avdet-eden-ermenilerin-isknlarinin-zaruri-oldugundan-bahisle-kurt-asiretlerine-durumun-nezaketi-an/

4 http://www.hurriyet.com.tr/hassasiyet-nedir-sinir-nerededir-40269927

Hassasiyetin yalın anlamından, ince eleyip sık dokumak, özenmek, rikkat göstermek çıkar. Aynı kökten gelen başka kelimelerin çağrısını da dinlerseniz... Düşünmek, hatırlamak, bilinçle farkında olmak, anmak, anlamak, kavramak, Arapça aynı köktendir (*ḥss-ḥaşāsu*). Ihsas, yani hissettirmek, üstülü örtülü anlatmak, sezdirmek, aynı kökten geliyor.

Hassasiyeti, bütün canlı organizmaların paylaştığı, duyusal algıları sinirsel sinyallere çevirme kabiliyetine indirgemeyeceksek, adeta biyolojik bir otomatizme çevirmeyeceksek onu...

27 Eylül 2017

Yerli ve millî... Yeni Türkiye... Benim esnafım...
Kimse kusura bakmasın... Büyük resmi görmek...
Fıtrat... Algı operasyonu... Ölü ele geçirme...
Hassasiyetlerimiz... Hegemonya...
Samimiyet... Hayırlı olsun... Sıkıntı yok...
Paralel... Herkesi kucaklamak... Kadim...
Medeniyet denen... Kurumları yıpratmak...
Restorasyon... Marjinal... Fitne... Sadakat... İtibar...
Çift başlılık... Durmak yok... Sen kimsin...
Biz, yaparız!... Gereği yapılır... Bedel...
Kurunun yanında yaş... Manidar... Üst akıl... İltisak...
İhbar celbi... Kayyım... Hiç farkı yoktur... İstifa...
Merhamet... Olağanüstü... Şehitler ve şahitler...
Bizim kültürümüzde yok... Malazgirt... Bayrak...
Mehter... Dokunulmazlıklar... Öfke etiği...
Kınama etiği... Mağdur... En doğal hakkım...
Tahrik hakkı... Güruh... İbn Haldun... Felaket...

Tanıl Bora, *Zamanın Kelimeleri*'nde yakın tarihin siyasal hayatında döne dolaşa tekrarlanan deyim ve söyleyişlerin, sloganların, kalıp sözlerin izini sürüyor. Sorgulanmadan kullanılan kelimelerin ve söz kalıplarının, kimi zaman nasıl "iktidarın lâfları" olmaktan da çıkıp doğallaştığını, hatta bazen muhalefetin de ezberine yerleştiğini ortaya koyuyor.

Kelimelerin, lâfların cari anlamlarına ve işlevlerine bakmanın, zihniyet repertuarı oluşturmaya yarayabilecek bir yanı var. Bir ideolojik anlam haritası çizme çabası. Yanı sıra, bu kalıp sözlerdeki başka imaları, bazen yitik anlamları aramaya açılıyor.

ISBN-13: 978-975-05-2343-4
9 789750 523434

Birikim Kitapları